

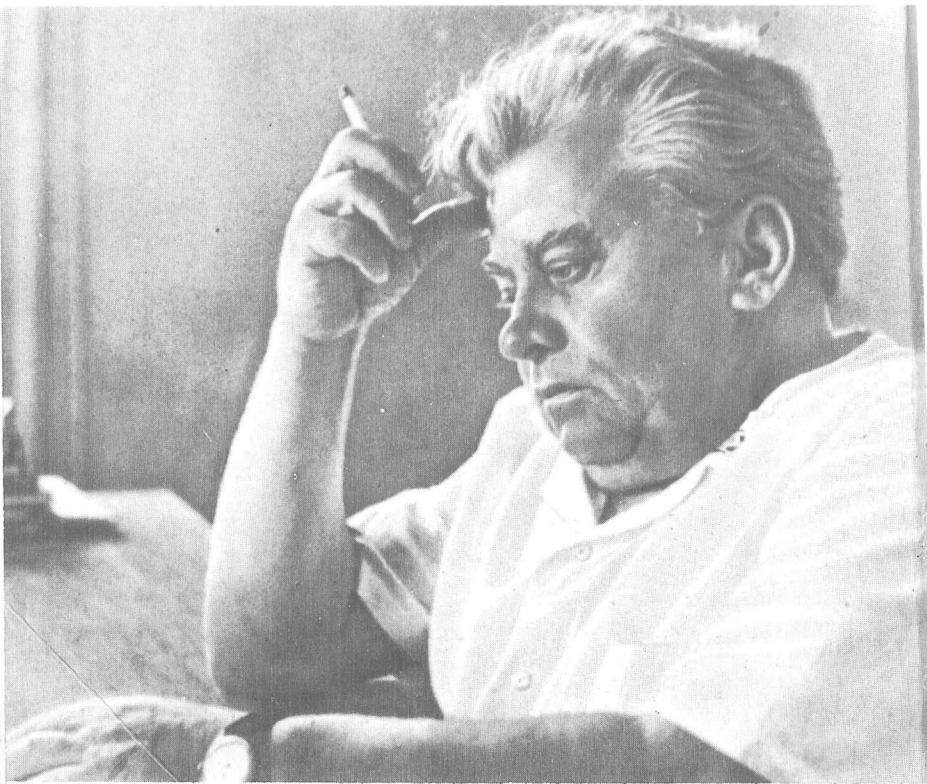
821(479)06844. Укр.б

М15

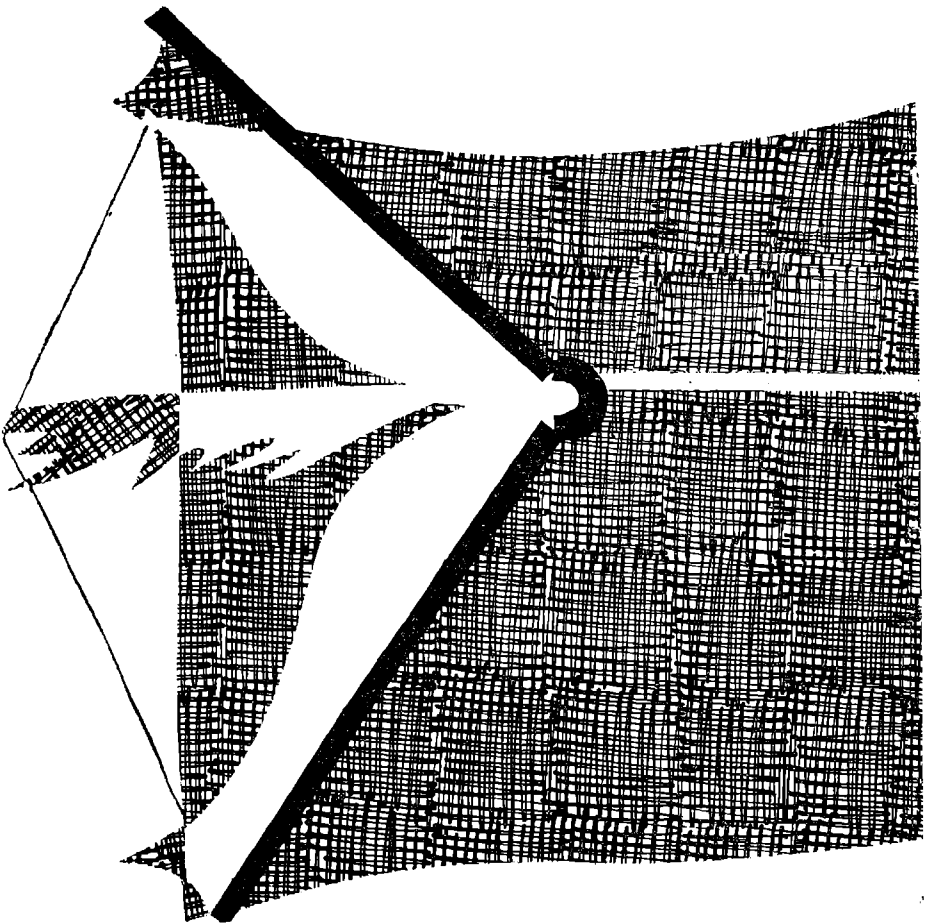
Федір Маківчук

ШТРИХИ
ДО
ПОРТРЕТІВ

ФЕДІР МАКІВЧУК . ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТІВ

РАДЯНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК . КИЇВ . 1977

02-0111
Федір Маківчук

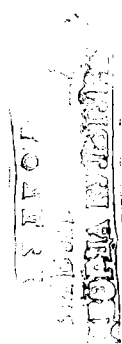
A stylized illustration of an apple with a pencil pointing to it. The apple is dark with white text inside. The pencil is on the left, with the number '11' written next to it. The background is a grid pattern.

ШТРИХИ
ДО
ПОРТРЕТІВ

Гумор і сатира

До нової книги відомого гумориста-сатирика Федора Маківчука увійшли твори, написані на злободенні й актуальні теми нашої дійсності. Письменник і в цій книзі розвінчує буржуазних націоналістів, що отаборилися на заокеанських смітниках. У ряді гуморесок висміюються пережитки минулого, прояви чужої нашому суспільству моралі. У літературних портретах автор з теплотою і любов'ю говорить про своїх побратимів по перу.

«Штрихи до портретів» засвідчують нову грань таланту Ф. Маківчука — пристрасного публіциста, активного борця проти всього, що заважає радянському народові щасливо жити і працювати.

© Издательство «Радянський письменник»,
1977 г.

Львівська книжкова фабрика «Атлас»

М $\frac{70303-014}{M223(04)-77}$ 22-77

НА СЕРІОЗНОМУ РІВНІ

Якось у дитинстві довелось мені з ватагою хлопчаків спостерігати здалік на кутковому весіллі дивовижний випадок. За сільською традицією, на весілля ніколи не ходять без запросин. Хіба що, йдучи вулицею, на хвилинку пристойть людина, задивившись на загонистий танок посеред подвір'я чи заслухавшись весільної, ніколи не чутої досі, а чи улюбленої, але призабутої пісні. Та, за сільською ж звичкою, до весільного столу можуть запросити і некликаного, якщо господарі запримітили, що проявляє та людина щирий інтерес до їхньої радості. Трапилось їй цього разу, що до весільної світлиці запросили чоловіка із сусіднього села, якого й знали тільки з того, що доводився він другом господаревому кутчанинові. Ішов чоловік з базару, мабуть там спродавшись, і чарчину випив. Отож і розпалився в нього інтерес до навколишнього. А коли дали чарку вже й на весіллі, розв'язався в дядька язик, повабило його на балачку. Не на мову, а саме на балачку. І про те, щоб у молодого й молоді дітей була купа, а як і скубтнуть батька за чуба, то хай не ображається, бо, мовляв, коли народив, то треба й годувати. Молоді нігилися на посаді, рум'янилися з виду, вже їм і в віці одне одному та старшим дивитися ніяково. А дядько той усе прибалакує. І раптом — нам у шибку знадвору геть-чисто все видно, що робиться в хаті, як на кону, — встав з-за столу весільний староста, не господар хати, а саме весільний староста, підійшов до прихідця, налив йому в чарку, потім собі, підняв не цокаючись і мовив із суворою і невідпоруною ввічливістю:

— То прошу ж випити на посошок, бо у вас ще путь неблизька і діло якесь удома знайдеться. А на цьому слові й бувайте здорові.

Ми знали — старі й малі в селі — весільного старосту. Роботящий, щирий, веселий, за словом до кишені не вдасться, до кожного моменту знайде примовку. А, бачте, не припала йому до душі мова прихідця.

І коли прийшла додому мати з весілля, розпитав я її, чому ж ото чемнененько попросили сердюківського дядька. А вона відповіла:

— Хіба йому болить за цих дітей, що він при них сміявся?! Є в народі звичай, за яким чужому не годиться сміятися в хаті, де живе не твоя рідня, де сіють і косять без тебе. Сміх не образить, коли він від свого. А ще ж треба вміти сміятись...

Минали роки. У лікнепівській читанці, що її видали за два десятки яєць тітці Килині, читала моя старша сестра усмішку Остапа Вишні. Слухали ту усмішку наші сусіди, регочучись і сльозу змажуючи, просили, щоб іще читала. І, коли насміялись та наплакались вдосталь, сказала тітка Олена:

— Геть-чисто з нашого села патрети посписувано. Що то значить наш, селянський, чоловік писав.

І річ, звичайно ж, не в тому, що виріс Павло Михайлович Губенко в селянській білій хаті, де жив його батько, колишній солдат царської армії, а потім службовець у поміщиків фон Ротів. Остапа Вишню називали своїм шахтарі Донбасу і одеські портовики, металурги Жданова і академіки з родини Патонів. Адже спорідненість письменника з читацьким середовищем не визначається соціальним походженням — з робітників, селян, інтелігенції вихідцем ти є, а соціальною суттю твоєї творчості, її ідейним спрямуванням. Своїм називають тих, з ким працюють чи відбивають напасника, йдучи пліч-о-пліч в одному строю, кому вірять, бо знають, що у великому суспільному поступі до вершин щастя влучне і гостре слово так само потрібне, як коса: нею косять жниво, але нею ж і викошують будяки на узбіччі поля та й посеред пшеничного лану, щоб не заглушили та навіть не присмічували ниви.

Ще збігли роки. І якимось у хату до нас потрапив «Перець». Я саме перебрався з госпіталю в студентські корпуси — в ауди-

торії і гуртожиток. Країна заліковувала рани, в монолітному поході народу нашого до сьогоднішнього достатку ми раділи з успіхів соціалістичного і комуністичного будівництва. Але ж, як і завжди на марші, хтось збивався з ноги, а хтось і відставав. Про таких ми й читали в «Перці». Про таких і самі писали до «Перця». Пригадую, якось у неділю, я вже приїхав з технікуму на канікули, прийшов до нас у гості мій дід Семен. Ми з матір'ю щойно прочитали прикрого листа з «Перця». В ньому повідомлялося, що мій фейлетон не може бути надрукований, бо в ньому відчуваються недомовленість фактична і невірність літературна, тому сигнал той послано в місцеві органи на розслідування і вжиття заходів.

Дід Семен не розумівся на тонкощах красного письменства, але вмів він збагнути суть факту. А ще звук зроду називати речі своїми іменами. Отож і сказав мені на додачу до вже повідомленого:

— Що ж, знать, люди відають, про що пишуть. Воно ж так — як умієш нагледіти, то сказати не дотямиш. Як сказати тямиш, а нема про що, краще й не берись. Одне слово, дивись, як тобі бути з тим писанням.

Збігали роки. Чимало сплигло їх у мене на журналістсько-літературній ниві. Прочитано сотні творів. Довелося стрічатися в багатьма письменниками й журналістами, відомими і мало-відомими, слухати їхні роздуми про літературу, бути присутнім на їхніх виступах перед читачами. Гарно сприймає наш народ, найбільш читаючий народ у світі, різні художні твори. Є в кожного з нас улюблені жанри. Та немає аудиторії, яка б не оживала, не спалахувала незрівняним інтересом до слова гумористично-сатиричного, яка б не реагувала бодай на іскрини сміху навіть у найдраматичнішій драмі і в найтрагічнішій трагедії.

Ось звідки та незвичайна популярність літераторів, які працюють у гумористичних виданнях — в «Крокодиле», в «Перці», в білоруському «Вожіку», в естонському «Шіккері», в грузинському «Ніангі», в узбецькому «Муштумі»...

«Перець» на Україні — майже в кожній оселі. А з тим увійшли назавжди в робітничі й селянські хати його провідні творці.

І серед них Федір Юрійович Маківчук. Ми познайомилися з ним лише в 1952 році, коли він, уже працюючи в журналі, провідав своїх недавніх співробітників у редакції газети «Молодь України», куди я щойно прийшов на роботу. Але заочно знайомі ми значно давніше. Ще коли я навчався в технікумі, мені пощастило зустрітися з журналістом, який працював з Федором Маківчуком. Я знав, що в редактора «Перця» багата життєва біографія.

Народився в хліборобській родині села Кордишівка Козятинського району на Вінниччині в 1912 році. Навчався в Бердичівській профшколі, закінчив Київський педагогічний інститут. В журналістиці з дев'ятнадцяти літ — відповідальний секретар районної газети в Старокостянтинові на Хмельниччині, заступник редактора, а потім редактор кам'янець-подільської обласної молодіжної газети, редактор львівської обласної газети «Ленінська молодь», керівник сектора молодіжного радіомовлення ЦК ВЛКСМ, головний редактор «Молоді України», потім — «Перця».

Але ж у Федора Маківчука в кожному місті й селі знайомі. Ось, приміром, зустрінете увечері хліборобів. Тепер до клубу занадилась молоді і навіть літні. Раніше, бувало, стрічались на колодках. То була цікава і своєрідна форма спілкування. Тепер рідко хто пам'ятає, що це таке. Мені й самому ледь-ледь міражиться, як бабуся Наталка, бувало, каже про свою багатодітну сусідку Пріську: «У неї в дворі завсідги реготу, як на колодках».

Коли зайшла мова, то згадаємо, що походить той хитромудрий термін від звичайнісіньких колод, які роками складав колись побіля дворища селянини, стягаючись на нову хату. Вже добра половина їх і струхлявіє, поки до комплекту добереться. Там ото й збиралася куткова громада повеселитись. Ще з української граматики, як у воду впав, отой термін. Тепер, як

надумається облягати хату ставити, бере папірець і самописку (можна й звичайне перо вмокнути в синову невиливайку), пише заяву на правління, щоб виділили матеріал. За літо гуртом такой особняк вимахають, що й не налюбешся.

А як же з реготом? На жаль, не дуже-то й ясно було його на колодках. Зійдуться сільчани, поляскають картами, доки пучки попхнуть, а тоді хтось гукне:

— Ану розкажи, Кириле...

І розповідає Кирило, як мужик пана дурив. Сміх спурхне, та й знову лица посмутніють: хіба часто мужик на пана верхи сяде?..

Тепер із сміхом справи пішли на лад. Придивіться пильненько до гурту, коли «Перця» листонша приносить. Ви собі щиро смієтесь, а ваш сусід Гаврило — той, що «по болезні» цибулю та огірки з власного городу в Мурманськ транспортує, — шев-шев поза спинами і як ногу вломив. Наперчило. Перехворіє, а завтра, далєбі, візьме батога та й приходить до голови:

— Дай мені, Миколо Івановичу, по нетрудоспособності хоч коні, всяку дещицю в колгоспну комору возитиму.

Почне з коней, а далі й на курси тракторні закортить чоловікові.

Якось заїхав я в Ковалівку. Чую, біля колгоспної контори — сміх, аж клени струшує. Навкруг вкопаного в землю стола актив зібрався. Лави низенькі, ей-ей колодки нагадують. Здогадуюсь, що це ж наряд у них... Знайшли місце й час реготатись! Другі жнива в розпалі...

— З чого це ви? — запитую Миколу Івановича, коли всі розійшлися.

— Та то я їм кажу: вихододень цінуюте. Щоб не було так, як у «Перці». Здоровило хрпе в холодку, а хлопчик гіллячкою над ним махає. «Що ти тут робиш?» — питають у школяра. «Мухи ганяю, — відповідає дитина, — обіцяли дядя бригадир трудодень записати...» І розмалюють же! Просто тобі пагрет списали з одного нашого чоловіка. Добре-таки підсобляє нашому брату з вихованні. Як там здоров'я їхнього головного — Маківчука?

Видать, стомився вже? Це, вважай, давненько перцює всяку гидь. Прийшли ми з ним в одному году — якраз після війни, в сорок шостому. Я колгосп прийняв, а він «Перець». Ще з Остапом Вишнею вони починали.

Ми вже тоді знайомі були з Федором Юрійовичем. Отож слухав я Миколу Івановича і бачив перед собою молодого, життєрадісного, з іскринами стриманого сміху в уважливих очах головного редактора «Перця».

— Стомився, гадаєте? — заперечую голові.— Та невгамовний же наш Федір Юрійович!

Микола Іванович недовіжливо глянув на мене.

— То й добре ж. Бо таки бачить аж з Києва наші ковальські потреби!..

— Таж не сидить він весь час у Києві,— одказую.— На заводі, в колгоспі, на шахти їздить, в Америці був. А в «Перці» з ним цілий колектив.

— А воно й видно, що в злагоді живуть. Бо хіба ж можна інакше так розумно писати. І не вигадую, а з життя списую оті комедії,— вже довірливіше повів мову Микола Іванович.— Хіба якби не бачив, то написав би з самого пекла? Про того Майка чи Майкла, що від розпрекрасної житухи щодня збирається сторч головою з мосту в воду шубовснути, а добра пані Фортуна все за рукав його хапає та обіцяє президентом зробити...

— Це ви про «Репортаж з того світу»?

— Атож, брав у бібліотеці, як побачив, що Маківчукове. Да, наш чоловік. Скільки раз і мені в пригоді ставав. Не приховаю, громогласно признаюсь,— стишує голос Микола Іванович,— були й у мене недоліки. Спершу не все лагодилось у колгоспі. Зберу на наряд бригадирів. І те не зроблено, й інше не доведено до пуття. «Що ви собі думаєте?» — питаю. А щоб не вилаяться, картузом по столу. Скільки одежі побив на тих нарядах. Жінка каже: «Ти псих кип'ячений, чого людей смішиш та одіж переводиш? Ото про таких бюрократів у «Перці» описано». Тиче мені під ніс журнал. Прочитав, а там же й справді

і про таких, як я, неводержаних, і про ледацюг та злодіїв пишеться. Так ото приходжу на правління. «Перш ніж приступити до обговорення питання про неув'язки з труддисципліною, читай, Ганно,— секретарці кажу,— оце, що відповідно пишеться в «Перці». Відтоді й на картузи менше грошей іде, і діло налагоджується. Ото як побачиш Маківчука, передай йому і від мене привіт і спасибі за сміх. Хай здоров'я буде йому на довго літ... Я чоловік серйозний, але без сміху не можу.

І захотілось тоді ж ото взяти у самого товариша Маківчука журналістське інтерв'ю. Зайти звично до кабінету, викласти мету візиту...

З-за столу підводиться кремезний моложавий чоловік з гострим поглядом, що в ньому пильна увага й смішинка, юнацька цікавість і вдавана суворість. Кучма парубоцького чуба, вже присивілого, наче листя молодого дубочка серпневої пори. Так, це, на щастя, ще й не осінь. Тільки жнива в розвії багатства— хліб, злеліяний хліборобськими руками, пішов до трудівничих осель. Мені хочеться вдатися саме до цього образу, бо мовити маю про письменника, трударя і звитяжця, в чиему ужинку — споконвічна мудрість хлібороба і молода пристрасть робітника, невиситима спрямованість до розумного, гарного, вічного, до того ідеалу людини, що його оспівано в билинах і думках, казках і легендах, у творах красного письменства. Книги письменників ідуть до рук хлібом духовним, що дає наснагу на добрі діла.

Так, наснагу на добро. І в тому, що я в кабінеті головного редактора сатиричного журналу «Перець», нема заперечення до роздумів про позитивну натхненність сатири. У житті споконвіку боролися дві сили, ніколи не зживаючись, ні на часину не змиряючись: добро і зло. Утверджуючи добре, люди, як полю, відсівають звідти зле. Борючись із злом, ми утверджуємо добро.

Сміх — це не просто форма зображення. Це і суть, тобто зміст. Адже в житті явища, які не годиться, просто неприродно, зображувати лірикою чи драмою. Недарма сміх у «Ревізорі»,

йй визначенням самого М. В. Гоголя, в основним позитивним героєм п'єси. У повісті Олексія Полторацького «Мандрі Гоголя» розповідається, як після авторського читання «Ревізора» в оселі княгині Зінаїди Волконської в Римі для присутніх тут російських мандрівників, що не зрозуміли і не сприйняли безсмертного гоголівського «Ревізора», Микола Васильович із скрухою сповідав художникові Олександрові Іванову:

«Кажуть — пошлість показано, самих негідників і шахраїв! Та чому ж ніхто не помітив тої благородної дійвової особи, що із самого початку комедії й до кінця живе на сцені — мого сміху? Чому не зачепив «Ревізор» вічних, постійних, живих у душі людській струн? Вони ж усе-таки люди, мої сьогоднішні слухачі,— і в них, як і в Чичикова мого, мусить же бути щось живе, чого вони самі не знають! Щурів, і тих міг заманити за собою щуролов із казки небесними звуками своєї флейти. А я? Значить, не почули вони цих звуків, не зрозуміли ідеалів, що автора надихали. А причина чия? Моя!..»

Та не Гоголь винен у тому, що не зрозуміли його «Ревізора» російські земляки, котрі перебували в розважальному чи хай навіть у діловому турне по Європі. Адже були ж в аудиторії, якій Гоголь читав п'єсу, люди, що зрозуміли її ідейний пафос. А більшість слухачів не сприймала «Ревізора» тому, що він стрясав основу, на якій базувалося їхнє благополуччя.

Аудиторія радянських сатириків докорінно відрізняється од усіх досоціалістичних аудиторій такою ж мірою, якою ідейне вістря радянської сатири й гумору відрізняється од ідейної спрямованості творів прогресивних сатириків дожовтневих формацій: наша сатира утверджує ідеали комуністичного суспільства, випікаючи вогнем носіїв минулого, у нас ідеологія суспільна гармонійно сполучена з офіційними заходами державних установ, що спрямовані на викорінення відсталого, косного, хибного — всього того, що перешкоджає нашому неухильному поступу до вершин людського щастя. Трагедія Гоголя стала його безсмертним тріумфом. Адже, виступивши своїм твором проти

офіційних інституцій суспільства, він показав гнилість царату, і в кінцевому підсумку Гоголів голос протесту зіллявся з революційним хором борців — починаючи від декабристів і різночинців, які виступали за революційне перетворення суспільства.

Я попросив дозволу бодай краєм ока зазирнути в пошту «Перця» — запитайте у працівників поштової філії видавництва ЦК Комуністичної партії України, де видається «Перець», і вони потвердять, що пошта журналу чи не найясніша. До того ж у багатьох листах звертання до «Перця» уособлюється із звертанням до його редактора.

«Шановний Федір Маківчук! — пише читачка Ніна Тимофіївна Трегуб з Дніпропетровська. — В «Перцеві» № 22 за листопад місяць на сторінці 6-й написано три гуморески. Одна з них — «Молитва батька». Я прочитала її, і не один раз, і мій чоловік приїхав з лінії і теж прочитав, і я хочу Вас запитати — як Вам удалось написати цю істину, це ж не всякий може так придумати складно і справедливо? Я хочу Вам побажати успіху писати і нас розважати дійсністю сьогоднішнього дня. Прошу пробачення за помилки в моєму листі до Вас. Якщо у Вас буде час, два слова напишете мені у відповідь. І ще раз бажаю Вам великого успіху як головному редакторові цього журналу. Адреса на конверті. До побачення».

«Вельмишановний тов. Маківчук! — пише Марія Федорівна Каїра з села Ізобильне Алуштинського району в Криму. — Ми передплачуємо «Перець» і ось у № 22 прочитали Вашу гумореску «Молитва батька». Як і де Ви навчилися так добре «молитись», а головне — це дуже справедливо все, що там написано, як наче Ви переживаєте це особисто. Я переписала разів вісім цю гумореску і розіслала своїм колегам, які не передплачують «Перця». Вони прочитали і висловили щире Вам подяку.

Щиро і від усього серця бажаємо Вам здоров'я і великих творчих успіхів у Новому році і на все життя. Побільше таких моментів висвітлюйте, це дуже необхідно, бо молодь наша

не знає труднощів, які випали на нашу долю, хоче прожити легко своє життя, а в ньому, як на довгій ниві,— всього буває і дуже може бути. Тільки, будь ласка, скажіть, про якого великого поета нашої епохи Ви згадуєте. З пошаною і щирим вітанням — М. Каїра».

У газеті «Сільські вісті» в кінці 1972 року було опубліковано фейлетон-казку Ф. Ю. Маківчука. Ось що пише П. Полоз у листі до автора: «Шановний тов. Маківчуку! Дуже цікаву Ви створили казку. Так, неначе були Ви в нашому колгоспі. Це, мабуть, тому, що так воно не тільки в нас твориться з головою колгоспу і бригадирами, та й жапуг не бракує. Ви закликаєте, щоб берегти корми для колгоспної худоби. Такої і я думки, бо без кормів, ясна річ, худоба не може. Та в нас і голова колгоспу був добрий, а бригадир рільничої бригади № 2 був ще добріший. Сіно розтягли родичі...»

Одне слово, читач, прочитавши в фейлетоні про знайому ситуацію, повідомляє газеті адресу, де справу з безчинствами людей несумлінних також треба довести до завершення.

Ідучи до Федора Маківчука, мав намір інтерв'ювати його, задавши, як і годиться, кільканадцять запитань. І першим позначене в моїй свідомості:

«Чому ви стали сатириком?»

Але, переступивши поріг «Перця», увійшовши до кабінету його головного редактора, збагнув: відповідь на це запитання давно вже дав народ, а Федір Маківчук, виходячи з його правічних потреб, збагнув у собі це покликання. І потім, підсумовуючи на якомусь етапі заживоване з цього поля, роздумливо записав у фейлетоні «Осот»:

«Недаром сказано: в житті — як на довгій ниві. І там і там всякого буває. На ниві, наприклад, трапляється часом так. Серед чистої, добірної пшениці, дивись, та й виткнеться десь у долиніці стебло осоту. Нікому й на думку не спаде, що серед цієї золотої благодаті може появитися таке паскудство, як бур'ян. А осотіві те якраз на руку. Він росте собі, обпивається життєдайними зеленими соками, жиріє, все глибше пускає в ґрунт своє

жаднююче коріння, і не вирви його своєчасно роботящою хазяйською рукою, не викинь його геть із поля, він зовсім знахабніє, він стане паном на лану. Йому почне здаватися, що цей широкий родючий лан люди орали й обробляли, удобрювали й напували зовсім не для злаків, а для нього, для осоту».

Виполюючи осот, хлібороб дбає про злаки. Висміюючи ваду, письменник дбає про здоров'я суспільства. Так, у нас більшість хороша, але є меншість, бодай геть незначна, майже непримітна. Але ж чим чистіше поле, тим видніше на ньому осотину.

Ось чому потрібна сатира в нашому комуністичному будівництві: як зброя. Вона разить і разитиме все, що в Звітній доповіді XXIV з'їзду КППС названо антиподами радянського, соціалістичного. Сатира виліковує, вона й спрямовує. Усвідомлення цього дає натхнення літераторові.

Коли молодий Павло Анненков, що запропонував був допомогти Гоголю в переписуванні начисто рукопису «Мертвих душ», заходився від сміху під час цієї приємної праці, Гоголь казав йому з докором:

«Намагайтесь не сміятися!..»

Йому прикро було, що юнак не розуміє: все те смішне написано зовсім не для того, щоб людей веселити, а щоб уразити їх гідним осміяння й до гірких роздумів закликати».

Отже, твір сатиричний, твір гумористичний — це твір, передусім, глибоко серйозний.

«Ознайомившись з подібним твором,— писав якимось у листі до студента Львівського зооветеринарного інституту Миколи Даниленка Федір Маківчук,— читач з гордістю скаже: «А я не такий! І ніколи не буду таким. Гидко бути таким!»

Сатира потрібна для суспільства будівничих, яким є наше радянське суспільство.

«Мені здається,— немовби вголос звертається до мене Федір Юрійович, а не лише в пам'яті постає його думка з книги «Про добре і зле»,— що ви не станете заперечувати того очевидного факту, що на нашій землі живуть, і часом зовсім поруч,

Юхими позитивні і Юхими негативні, або, просто кажучи,— Юхими хороші і Юхими нехороші».

Осот не завжди виростає з насінини, що здавен засіла в ріллі. Ту насінину подекуди заносять вітри, що долинають на хвилях «Голосів Америки», Ві-бі-сі та різних продажно-націоналістичних і отруйно-ворожих соціалізові і прогресу «Свобод». Тому сатирик має бути в круговому наступі проти зла. Він працює завжди: і тоді, коли редагує журнал, і коли в безсонні світанків роздумує над чистим аркушем, і за столом делегата Української РСР на сесії Генеральної Асамблеї ООН. А її штаб-квартира у тій цитаделі імперіалізму, звідки й напускають на нашу ниву всіляку нечисть. А коли йдеться про імперіалізм, тоді Федір Маківчук не може бути ні компромісним, ні подипломатичному лояльним. Це чужий світ, ворожий, хижий світ. І «Репортаж з того світу» то нищівно-викривальний, то роздумливо-сумний, бо не байдужа письменникові Маківчуку доля мільйонів знедолених. І завжди тон цього твору незмиренно застережливий. І що більше поринає автор у глибини американського способу життя, то все гучніше звучить у книзі голос комуніста, патріота, громадянина славної Країни Рад, який гордиться своєю Вітчизною і любить її ніжною любов'ю сина:

«Києве, Києве! Як ти часто в снах являєшся, як ти часто згадуєшся тут. Ти не знаєш цього божевільного клекоту, цієї задухи, цієї нервоотрощки, цього гармидеру й смороду. Ех, подихати б оце годинку-другу на своїх кучерявих дніпровських схилах, і одразу відчув би себе, як після кисневої палатки».

У вересневому номері «Перця» за 1972 рік Федір Маківчук нещадно висміяв тих незрячих, що в силу невігластва і обмеженості їздять по закордонах по колекції і екзотику. Він застерігає, що міщанка Бара з його фейлетону «Кошмар моєї жінки» нахваляється: «Ну, покей! Пойду позавтрікаю да сяду свої туристські ввічательні записувати. Мій старікашка говорить, що «вічорка» может напечатать... А што я, хуже другіх? Я путі-

шествовала, може, не менше твого Колуна». Письменник застерігає від писань цих мандрівних папуг, які ніколи не читали ніяких книг і яким байдуже, як називати Колумба, життя вони сприймають на слух з уст імперіалістично-націоналістичних покидьків, що «просвіщають» обивателя радіопередачею «Голос Америки» та «Свободи» і в вестибюлі нью-йоркського готелю.

Відразу ж після публікації в «Перці» Леонід Ленч, діставши у автора дозвіл на переклад гуморески, писав: «Дорогий Федю! Надсилаю тобі твоє симпатичне і смішне оповідання. Намагався його перекласти так, щоб воно й російською прозвучало з такою ж наснагою... Мені надіслали на внутрішню рецензію твою збірку із «Советского писателя». Читаємо вдвох з дружиною — вона твоя землячка з України — і обоє регочемося від душі. Обіймаю тебе. Твій Леонід Ленч».

) Сміються колеги, сміються численні читачі.

) Не випадково ж одразу й відгукуються вони на твори Федора Макивчука. «Редактору журналу «Перець». Київ. Я давній читач багатьох літературних статей. І цього разу прочитав у «Литературной России» «Кошмар моей жизни».

Дуже добре, до пуття написано, думки потрачено не на абищо. Дуже до душі. Очевидно (я так відчуваю), що автор Ф. Макивчук з віком стає ще активніший. І що не рік, то все гарнішають його твори. Бажаю йому доброго здоров'я і всій його родині. З повагою Є. Петрушенко, м. Жданов».

Обиватель і міщанин, халуґа і гульвіса, бюрократ і наклепник — це метелики різноформні і різнобарвні. Їх треба разити негайно, щоб, нашкодивши, не встигли змінити пір'я. По них треба влучати щодня. Ось чому письменник Федір Макивчук назавжди залишиться в когорті борців-публіцистів, що славна іменами Ярослава Галана і Юрія Мельничука. Щодня в розміренім ритмі життя, в сотнях листів до «Перця» б'ється тематичний струмінь творчості сатирика. І, що найхарактерніше, фейлетони й памфлети письменника не залежуються в комплектах «Перця», а стають аркушами книг, тисячними тиражами йдуть до народу. Читач полюбив книги, фейлетонів і памфлетів

«Здоровенькі були!», «І сміх і гріх», «Замужем і вдома», «Про добре і про зло», «Чорт штовхнув», «Любе й нелюбе», «Любов і параграф», «Галас у жабурині», «Анфас і в профіль», «Репортаж з того світу», видрукувані в газетах і журналах фейлетони і памфлети на теми, що сьогодні є найзлободеннішими, але ще не «постаріють» і в книзі, бо фіксують віхи нашої ідеологічної боротьби. І якщо про поета-лірика можна сказати, що біографія його у власних поезіях, то в творах сатирика — літопис соціальної боротьби.

«Чому так шанують Вас, Федоре Юрійовичу, читачі?»

Але ж це запитання не для інтерв'юєра. Федір Юрійович із скромності міг би образитись на мене за те, що я поставив його в незручне становище. Тому дозволю собі самотужки поміркувати над тим запитанням...

У літературознавчому дослідженні про Остапа Вишню Ф. Маківчук, пояснюючи, чим зумовлена така неймовірна популярність і живучість творчості цього письменника, така щира любов до його гумору, зауважує:

«Здебільшого відповідають на це питання так: українці від природи щедро наділені почуттям гумору, і тому вони так любовно і так щедро сприйняли Вишневі усмішки. Але це ще не є вичерпною відповіддю на поставлене запитання. Величезна популярність і живучість творчості Вишні зумовлюється насамперед могутнім і рідкісним талантом письменника; по-друге, глибоким і тонким знанням народного життя. Вишня знав його не за книжками і переказами, ні,— він був сам живою і дуже чутливою частиною цього життя, він сам вийшов з його глибин. По-третє, на мій погляд, це пояснюється ще й тим, що письменник сам дуже тонко відчував гумор, блискуче знав його природу і закони. Павло Михайлович не раз говорив своїм молодим собраттям по жанру, що література, а передовсім гумор,— це дуже делікатна штука: недобереш — погано, перебереш — ще гірше. Треба, щоб було «саме враз». Цього неписаного закону Вишня скрупульозно дотримувався у своїй творчості завжди».

Ось у чому запорука успіху гумориста й сатирика!

І коли говорити про популярність самого Федора Маківчука як письменника-гумориста, то мусимо сказати, що ці риси притаманні і йому. Сам він пройшов літературну школу Остапа Вишні. Тут проявилася ще одна риса Федора Юрійовича — скромність, що наділяє його неоціненним умінням учитися в усіх, а тим паче в майстрів. Перед усім талановитим і розумним скиляється він з успадкованою від народу шанобливістю. Остап Вишня і Маківчук обіймали у свій час різні посади в часописі: Павло Михайлович був членом редколегії, а Федір Юрійович — головним редактором. Але ота властивість таланту відчувати і поважати великий талант дала можливість редакторові навчатися у великого майстра. Ця властивість у Федора Юрійовича вроджена. Мені довелося працювати в газеті «Молодь України» після того, як її редагував Ф. Маківчук. Але дух творчого побратимства без скиляння перед посадовими авторитетами зберігався в редакції завжди: редактор радився з підлеглими, прислухався до літературних співробітників. Адже якщо відомо, що дух побратимства взагалі властивий нам, радянським людям, то в редакційно-журналістській і художньо-літературній творчості він є панівним, визначальним.

Яким би різнобарвним і різноопереним не було зло, природа його завжди усталена: антинародність, антигуманність, аморальність, націоналізм в усіх його іпостасях. Це збагнув Федір Маківчук. Персонажі його сатири є антиподами радянського. А люди завжди хочуть уміти розпізнавати зло в будь-яких його проявах.

У Федора Юрійовича сила-силенна клопотів. Йому пишуть і телеграфують читачі, журналісти, актори, письменники:

«Дорогий Федоре Юрійовичу! Читаю Ваш чудесний літопис «Анфас і в профіль». Двічі перечитував «Невмирущий». Дорогий Федоре Юрійовичу, скажу по правді, справедливо: рівної монографії про Остапа Вишню не було, нема і наврод чи скоро буде. Чудово і глибоко пізнавально. Спасибі Вам сердечне. Щиро і приязно до Вас Ол. Ковінька».

«Щиро вітаю з виходом «Анфас і в профіль». Регочу, читаю зі сцени. Ваш Микола Кравченко».

«Читачі нашої газети,— це з редакції «Зорі Полтавщини»,— дуже люблять Вашу книгу «Репортаж з того світу» і раді з того, що Вам присвоєно звання лауреата премії Ярослава Галана. Звичайно, всіх матеріалів, які у Вас є після Вашого перебування в США, Ви не використали. В нашій газеті є постійна рубрика «Українські письменники для «Зорі Полтавщини». Під цією рубрикою вже надруковані уривки з творів Андрія Головка, Петра Панча... Будемо дуже раді, коли Ви також надішлете нам щось із Ваших творів про викриття буржуазно-націоналістичного охвістя».

У тижневику «Україна» готуються публікації до 73-річчя Олександра Івановича Ковіньки. Хто напише до них вступне слово?

— Це має бути людина знана в сатирі й гуморі, та ще й популярна серед читацького загалу,— міркують головний редактор журналу поет-публіцист Микола Подолян і редактор відділу літератури поет-сатирик Василь Юхимович.— Попросимо Федора Юрійовича Маківчука.

«Дорогий Федоре Юрійовичу! — пише з м. Слов'янська на Кубані Станіслав Михайлович Панасюк.— Дозвольте мені звернутися з таким проханням до Вас. Мені потрапила до рук Ваша книжка «Двойная уха». Моя сім'я нею так зачиталася, що всі сусіди її вже перечитали і всі робітники на заводі, де я працюю. Дуже цікава книжечка. Багато сміху і гумору. Декого за живе взяло. Прошу Вас допомогти мені придбати Ваші твори».

З Вірменії перекладач Сурен Ілліч Айрапетян просить: «Річ у тому, що маленьке оповідання Ваше «Як Ольця порозумнішала» вимагає Вашої фотографії і маленької анотації про Вас. Так, це не жарт. Наша дитячо-юнацька редакція з нового року почала друкувати відомих письменників СРСР, які пишуть і для дітей. Тисну Вам руку. З добрими побажаннями і глибокою повагою. Сурен Айрапетян».

Мені не доводилось бувати вдома у Федора Юрійовича. І це, мабуть, тільки тому, що вдома Маківчук буває лише вночі.

А ніч, звичайно ж, ділить він надвоє: для літературної праці і для короткого сну.

— Як би хотілось подовжити ночі,— серйозно каже Федір Юрійович. І тут же задумливо додає:— Але ж і дня шкода...

Так, день у нього завжди переповнений. «Темні» наради... Це своєрідні редакційні летючки, куди можна заходити будь-якому авторіві й читачеві «Перця». Тут відбираються з тисяч тем найвлучніші для карикатур, фейлетонів, передовичок, що виходять під назвою «Здоровенькі були» і що їх започаткував сам головний редактор, гуморесок, віршів, байок... «Темні» — це найдемократичніші в світі наради по вишукуванню тем.

Рада редколегії, на якій ви зустрінете завжди Степана Олійника, Івана Сочивця, Дмитра Молякевича, Валерія Зелінського, Володимира Чепігу. Номер не гумовий, а матеріали підібрані — один від одного смішніший, дотепніший, а головне — дошкульніший. Іноді над текстовкою до карикатури б'ються робочий день, заради слова одного тисячі тонн руди словесної перекидати доводиться. Текстовки, заголовки й фрази в фейлетонах, байках, гуморесках мають бути небагатослівними. Сатира — це точність і влучність. Гумор — це влучність і точність. Шарж — точність і зичливість. І в усьому — жодного мілімікрона фальші.

Зустрічі з людьми. Спершу через редакційну пошту, потім особисті. Або спершу особисті, потім — через листування. Ось заходить юнак. Соромливий, знічений. Колгоспник, літературний працівник, завідуючий відділом і заступник редактора районної газети в Попільні на Житомирщині. Потім він стане членом редакційної колегії хліборобської газети республіки «Сільські вісті». Усмішки, байки в прозі, публіцистичні твори за підписом Бориса Поліщука вже полюбилися читачам «Сільських вістей». Але спершу був та й завжди буде любимим Борисові «Перець» з його головним редактором. У «Сільських вістях» Борис Полі-

щук разом з Миколою Прядком представляють гумористику. Але й «Перець» для обох — рідна домівка. Про Федора Юрійовича вони можуть розповідати годинами. Ось занотована розповідь Бориса Поліщука:

«Колгоспний сад. Ми, школярі, допомагаємо збирати яблука, овочі. Ось уже час і перепочити. Хутчій біжимо до старенької хатини в саду почути іскрометне слово діда Стрибця. Немов губка, вбирав він у себе все смішне і щедро переповідав його людям. Коли щось розказував, сміялися в нього і очі, і вуса, і бриль, і вся постава. З вуст діда Стрибця я й почув уперше гуморески Федора Маківчука. Побачив тоді силу його талановитого сміху, бо за животи бралися і малі, і молоді, і старі».

Щиро, від душі вмів сміятися народ!

Але який треба мати авторові великий талант, щоб народ засміявся! Треба справді вміння писати по-народному!

Звичайно, не думалося Борисові тоді й не гадалося, що міне трохи часу і Федір Юрійович турботливо, по-батьківськи благословить його на гумор. У старших класах хлопця потягло на смішне. Потроху писав, і коли працював у колгоспі, а потім — у районній газеті.

«Хто з молодих гумористів не мріяв надрукуватися в «Перці», адже це велика честь і для зрілого автора. Отож послав і я кілька усмішок. Послав і втратив спокій. Аж приходить «Перець», а там надруковані всі мої усмішки. А потім переказують з Києва: «Федір Юрійович розпитував про тебе. Хотів би тебе побачити».

І ось сидить Борис у кабінеті головного редактора «Перця».

— Так оце ви і є? — запитує, а сам проникливо дивиться.

— Оце я і є, — каже Борис Поліщук.

— Значить, пишете?

— Пишу.

— Так, так. Пишіть. Людською мовою пишть. У вас діло пойдьоть.

Розпитав про роботу, про життя-буття. А на прощання дістав із столика свою книжку «Галас у жабурині» і над-

писав: «Дорогому одноперчанину Борису Поліщуку — з глибокою пошаною і вірою в його літературне майбуття. Ф. Маківчук».

«Отак з першого разу «Дорогому одноперчанину...»! У мене тоді ледве не віднялися ноги...

Скільки ота увага, ота щирість наснажили мене, початкуючого, молодого автора!»

І пізніше Федір Юрійович турботливо цікавився його долею, зі щирістю благословив у світ Борисову першу книжечку.

«Не раз я був свідком доброзичливості цієї людини і до багатьох інших молодих авторів»,— закінчує розповідь Поліщук.

Так, люблять молодих людей статечні душею, а не тільки віком, люди, залюблені в нескінченний закон розвитку, за яким старші завжди щиро обдаровують молодших тим, чого надбали самі. В народі відомо: обдаровує і ділиться той, хто має.

Є традиційні запитання, що з ними читачі й репортери звертаються до письменників: як пишеться? Але на це запитання взявся відповісти завідуючий відділом фейлетонів у «Сільських вістях» Микола Андрійович Прядко:

— Є чимало творів, з якими зустрічаєшся вдруге, втретє, вчетверте, немов з рідними або знайомими, хорошими друзями. Такі твори Ф. Ю. Маківчука. Читаєш їх, перечитуєш по кілька разів, і вони завжди цікаві, смішні, дотепні. Персонажі в них ніби прості, бачені не раз у житті — так і хочеться сказати: «Я ж такого зустрічав!» Але водночас яскраві, неповторні. Образи точні, пластичні. Побачивши, наприклад, високоповерховий Нью-Йорк з моря («Репортаж з того світу»), Федір Юрійович порівнює місто з гігантською бороною, перекинутою догори зубами.

Але ця доступність здобувається великою працею. Мабуть, нелегко дістаються автору і гуморески, і фейлетони, і більші сатиричні та гумористичні твори. Нерідко Прядку доводиться замовляти гуморески для газети «Сільські вісті». Якщо Ф. Маківчук пообіцяє, то неодмінно напише. І пише він пристрасно,

з гнівом до негативних героїв, переосмислює, переписує вдруге, втретє.

Прядко згадує...

«Тихенько прочиняю двері, запитую:

— Чи гумору немає?

Письменник підводить голову:

— Почекай, бо щось не витанцювувється. Посиджу ще, може, витанцюється.

І знову «танцює» перо по паперу, знову викреслюються рядки або й абзаци.

І, мабуть, ще довго отак трудиться письменник, а вже вранці зателефонує й покличе зайти.

— Здається, витанцювалося.

Отак скаже, але по виразу обличчя помітно, що своїм новим твором незадоволений».

Федір Юрійович вимогливий і сам до себе, й до інших авторів. Пригадає Прядко, як уперше приніс у «Перець» фейлетон про занедбані ставки в одній області. Починався він з батога. Почитав Федір Юрійович фейлетон та й каже:

— Еге-ге, хлопче, загубився батіг... Почав з батога, то вже потрібно було б і кінчати батогом, та таким, щоб аж свистів! Фейлетон слід переробити від початку до кінця.

Так, усе майстровите здобувається трудом наполегливим. У поті лица створюється талановите. Але особливість його в тому, що читач не помічає швів, тобто отих авторських ремінісценцій, що відрізняють твір мистецький від фактографічної стенограми.

Є серед моїх знайомих такі, що згадують про природу лише тоді, коли розпечена бруківка й цегляні та будові мурування міст спонукають шукати затінку й прохолоди за околицею — в лісі й на березі річки. Коли йтимете таким польовим путівцем чи лісовою просікою, він замучить вас вигуками: «Ну чим, скажіть мені, батечку, не Левітані!», «Геть-чисто, як у Сурикова», «Море для дачника — як у Айвазовського».

Це дивує й стомлює...

Маківчук на природі затихає, молодшає і, здається мені, дуже нагадує отого клопчину Федька, що вийшов уперше на околицю села Кордишівки Козятинського району на Вінниччині та й зачарувався красою рідного краю. Потім і через пелену літ, де б не був на рідній землі, озирає він світ очима отого клопчика, що хоче знати багато і вмє розкривати таємниці буття... Лісом, і полем, і берегом річки ходить він сповільна, немовби господар своїм подвір'ям чи біля свого квітника. І, лише забачивши шкоду — розчухнуте дерево, засмічену об'їдками галявину,— скаже з гіркотою: «Гидота якась і тут пройшла, а не люди...»

І відчуваєш, як болить йому душа від прикrostі.

Той, хто бачив Маківчука, хто побував з ним у товаристві, знає, що ці слова — то найганебніший осуд в його вустах. Бо людей він любить і, коли в його присутності хтось пробує розповісти про іншого осудливо, може зупинити й запитати: «А ти зміг би сказати оце йому в вічі?» Про людей він не судить лише із сторонніх характеристик. Має сам зустрітися з людиною, придивитись до неї і лише після цього або заприятелитися з нею, або спілкуватися стримано, в межах етикету. У нього багато шанувальників, багато людей шукає з ним дружби. Але до друзів він дуже вимогливий, а в дружбі постійний і довірливий. І вірний.

Є серед приятелів Федора Юрійовича кілька таких, про кого він завжди скаже з ніжністю: Михалко, Прокоша. Цих він любить суворо й вимогливо. Бо в усьому суворий, справедливий і незмирнений.

На природі буває часто. У будень на близьких околицях Києва, у вихідний і в свято сягає далеченько — до містечок і сіл. Тут він, серед людей, набирається снаги й тем. Рибальство любить, бо це ж спілкування з річкою. Сітей і шроту не визнає.

Стриманість і відраза до будь-якої неточності позначились на творчій манері; Федір Маківчук пише лаконічно, вивіряючи кожне слово, думку, факти.

Хотілося б знати назву або хоч тему книги, над якою працює зараз Федір Юрійович. Але ж він сказав якось журналістам:

— У сатириків, браття, специфіка жанру. Доки пишеш про хапугу, а його, дивись, уже й вивели на чисту воду. Ось і викидай фейлетон у кошик. Та ми про таке не шкодуем. Ми б і на лірику перейшли, якби хапуги геть-чисто перевелися. А коли зайшла мова про героїв моїх творів, то вони ще дихають. Одне слово, антиподи...

МИКОЛА ІЩЕНКО

ЧУДОТВОРНА
ЯВДОХА

СВИНІ НЕ ВИННІ

Наприкінці сорокових років Онисим Жуйка, будиши ще штатним нарисовцем сільськогосподарської газети, написав роман «Свині не винні», у якому широко зобразив боротьбу за розвиток свинарства в одному передовому радгоспі. На досвіді свиноферм цього господарства Онисим Жуйка переконливо довів, що кожна свиня шестимісячного віку, поставлена на відгодівлю, легко може дати один кілограм приросту живої ваги на добу, якщо по-хазяйському взятися за підготовку кормів і комплексну механізацію виробничих процесів.

Це відкриття було квінтесенцією роману.

Виробничі романи в ту пору ще тільки зароманювалися, були, так би мовити, літературними Колумбами в цьому жанрі, і «Свині не винні» дістали схвальну оцінку критики. У зоотехнічному журналі «Тваринництво і життя» молодий критик Яць Пильний, щиро привітавши появу першого художнього твору Онисима Жуйки, висловив тверду впевненість, що саме таким книгам належить майбуття. Принагідно критик відзначив: «Дуже прикро, що таких творів, як «Свині не винні», у нас ще обмаль. Я глибоко переконаний, що, коли б їх більше з'являлося на наших книжкових полицях, то в найближчі два-три роки колгоспи й радгоспи республіки успішно виробляли б по 160 ц свинини на кожні 100 га сільськогосподарських угідь».

Невдовзі Онисима Жуйку прийняли до Спілки письменників, після чого він, розуміється, залишив

чорноробське, клопітке газетярство й перейшов на «творчі хліба».

Не бачив я після того Жуйку, мабуть, років з п'ятнадцять. І нових творів його не зустрічав. Взагалі його ім'я якось зникло зі сторінок преси. Правда, років два тому в літературній газеті промайнула така заміточка:

«Висловлюю сердечну подяку всім організаціям, установам, а також усім шанувальникам мого таланту, які щиро привітали мене з моїм славним п'ятдесятиріччям і побажали мені нових плідних творчих успіхів. Онисим Жуйка».

А після того знову — ні слуху ні духу.

А вчора зустрів Жуйку персонально, зустрів у шумному підземному переході на Хрещатику.

— Безпрецедентно!— вигукнув автор роману «Свині не винні».— Безпрецедентно, матері його ковінка! Живемо в одному місті, а не бачились цілу вічність.

— Такі прецеденти, — кажу йому, — у великих містах стають нормою і нікого вже не дивують. Київ — це тобі не Крижопіль, де всі на виду, а третє місто в Союзі за кількістю населення. Тут буває, що живеш з людиною в одному будинку, в одному під'їзді, а не бачишся з нею по два-три роки.

— Да, ти як у воду дивився!— погодився Жуйка, міцно, навіть задуже міцно стискаючи мою руку своєю п'ятірнею.— Вік подивів одійшов у небуття.

Мудро сказав Онисим Жуйка, але все-таки він мене здивував і навіть вразив. Незважаючи на свої ювілейні літа, автор роману «Свині не винні» був свіжий, як гідропонний огірок. По-модерняцькому зодягнутий, чисто поголений (мій приятель Василь Минко чомусь зве таких «дшовими піжонами») — Жуйка аж пашів енергією і козацьким здоров'ям. Амери-

канці в таких випадках завжди захоплено вигукують:

— О-кей! Ви маєте вигляд на десять тисяч доларів!

Я, признаюся, теж не міг стримати свого захоплення:

— Тебе,— кажу,— Онисиме, ніби законсервували. Не беруть тебе ні роки, ні пороки.

Жуйка гучно зареготався і так ляснув мене п'ятірнею по плечі, що я присів.

— А якої холери вони мають мене брати? Хай вони беруть моїх ворогів. А мені, брат, молодіти треба, бо мені, брат, творити треба.

— Правильно кажеш, Онисиме. Краще бути молодим, ніж старим, здоровим, ніж хворим, багатим, ніж бідним. Це дуже мудра істина, і ти, бачу, правильно її дотримуєшся.

— Стараюся, брат, але не завжди це вдається. Фортуна, брат, то така відьма, що так і норовить на кожному кроці до тебе задом повернутися. Ти ж, гадаю, читав мій відомий роман «Свині не винні»? Два видання, слава богу, витримав, прекрасну пресу мав, у сільських бібліотеках в чергу на нього читачі записувалися. Успіх, знаєш, окрилює, дає нову наснагу, і я взявся за другу частину роману. Десять років збирав і вивчав матеріал, повіриш, міг би вже захистити дисертацію на звання доктора зоотехнічних наук,— а потім п'ять років каторжної роботи за письмовим столом. Писав, переписував, правив, шліфував. Знаєш, я не належу до тих літераторів, що хапаються, як циган молотити, пишуть за принципом: косо-криво, аби живо. А потім ще й хизуються: «У мене вже десять книг вийшло», «А в мене п'ятнадцять!» Я завжди кажу собі: «Не поспішай, Онисиме, пиши фундаментально! Не в кількості щастя. Грибоедов написав одну

п'єсу «Горе от ума», а став безсмертним. Василь Стефаник написав тільки кілька десятків новел, а став класиком світової літератури».

— Коли ж ти порадуєш читачів своєю другою книгою, Онисиме?

— Боюсь, що не скоро, — сумовито одповів Жуйка. — Уже два роки каменем лежить рукопис у видавництва, без всякого руху. Ти ж знаєш, які типи верховодять тепер у видавництвах! Понабирали туди отих патлатих інтелектуалів, а що вони тямлять у літературі? Їм подавай слиняві віршики модних поетес, їм подавай «мої бронзові хтиві стегна», «мої соски — немов багнети» й тому подібну сексуальну мішуру, а земна, актуальна проза, проза від ріллі і ферми їм у носі крутить. Та й рецензентів на свій копил підбирають. Прислали мені торік рецензію — видно, теж якийсь патлань намурижив, — і, уявляєш, що воно, падлюка, пише? Пише буквально таке: «Роман — це завжди художня література, а художня література — це завжди людинознавство. А в книзі Онисима Жуйки «Сало у свині на язиці» більше свинознавства, ніж людинознавства». Уловив, куди воно гне? Та ще яхидничає, спірохета патлата. Варто, мовляв, поради-ти авторові, хай запропонує свій твір сільгоспвидав-ві. Може, там зацікавляться його свинями. Бачив она-ніста нещасного! Воно буде роз'яснювати Жуйці, що таке художня література. Мамі своїй, падло, роз'ясни!

Я давно помітив, що роз'ятрене авторське самолюб-ство страшніше, ніж ревності Отелло. Фізично відчу-ваю, що в Онисимових грудях починає стугоніти і клетотати, як у кратері вулкана, й пробую швидень-ко перевести розмову в інше річище.

— А ти б, — кажу, — Онисиме, поки проб'єш дру-гу книгу, згадав би молодість та пішов би знову в га-зету. Ти ж, здається, непоганим нарисистом був.

Але мій неоковирний маневр тільки підлив масла в огонь. Жуйка зміряв мене таким поглядом, що мені під ложечкою залоскотало. Йому знову прорвало:

— Може, ти ще порадиш мені піти літпрацівником районної газети? — сердито одрубав Онисим. — Ні, брат, Жуйка ще не впав так низько, щоб корпіти в прокуреній редакції і строчити замітки про вивозку гною. Газетярство для Жуйки — давно пройдений етап. Жуйка насамперед людина творча. Жуйка — відомий романіст, а не жовторотий початківець. Та й взагалі, де це ти в чорта бачив, щоб солідний літератор десь у канцеляріях штани протирав?

— А що ж тут поганого, — пробую заперечувати. — Панас Мирний все своє життя на державній службі свої генеральські штани протирав, а які твори лишив нам. Золота класика! А згадай біографію Михайла Коцюбинського...

— Ха-ха-ха! — злорадно роземіявся Онисим Жуйка. — Згадала баба дівера, що хороший був! Не ті, брат, часи!

— Ну, да, але ж жити на щось треба і в наш час.

— А ти думаєш, що я сиджу склавши руки й жду милостині від патланів з видавництва?

— А що ж ти робиш?

— А я виступаю на платних літвечорах, пропагую художнє слово.

— І вистачає на прожиття?

— Та жити можна. А весною, літом та й восени відомий письменник взагалі нарозхват. Особливо на периферії. Візьми Одесу або Крим. Знаєш, скільки там санаторіїв, пансіонатів, будинків відпочинку, — тільки встигай, аби тільки пороху вистачило. Часом чотири виступи в день тягнеш.

— А що ж ти читаєш?

— Читаю уривки з свого роману «Свині не винні».

— І не набридає?

— Та бува, що й набридає.

— І що ж ти тоді робиш?

— Як це що? Розповідаю, як я збирав матеріали до другої частини свого роману «Сало у свині на язиці», на записки відповідаю. Публіка, брат, тепер культурна, до літературного процесу падка,— так що на хліб хватає. Але ти не думай, що Жуйка хлібом єдиним живе на світі. Жуйка ще не збирається здавати своє гостре перо до музею. Я таки проб'ю свою нову книгу, хоч би ті патлані там гопки скакали. Жуйка так просто не здається!

Онисим глянув на годинника і простяг мені свою п'ятірню.

— Ну бувай, брат, бо спішу на виступ. Тут проходить республіканський семінар інструкторів по боротьбі з шкідниками садів, і в мене о шостій вечора творча зустріч з ними.

І вже одійшовши, ще раз оглянувся і вигукнув бадьоро:

— А другу частину свого роману я таки проб'ю. Я тим патланям ще покажу, де у свині сало! Будь певен...

І, мабуть-таки, проб'є. Здоровий же, як дуб, нівроку...

«КОШМАР МОЄЇ ЖИЗНІ»

Це так охрестили в нашому мікрорайоні «Лісовий» Бару Сидорівну — молоду й звабливу хімічну блондинку, другу дружину доктора археології Африкана Никаноровича Бугая.

Чому так охрестили, скажу трохи погодя, а зараз я хочу зробити одне дружнє застереження. Якщо вам доведеться десь зустрітися з Барою Сидорівною Бугай, то я щиро раджу вимовляти її прізвище з обов'язковим наголосом на першій складі. Інакше будуть у вас гострі ускладнення. Та й сам Африкан Никанорович кривиться, між нами кажучи, коли його звать попростому Бугаєм. У таких випадках він завжди дуже чемно поправляє:

— Перепрошую ласкаво, але з коровами я нічого спільного не маю. Я не Бугай, а Бугай. Запам'ятайте, перепрошую: наголос на першій складі.

На милій нашій Україні подібні трансформації — не є пріоритетом Бугая. Ще славнозвісний Мартин Боруля, як ви пригадуєте, загубив багато грошей і здоров'я, аби довести, що він не Боруля, а Бе-ру-ля. Відтоді не одна вже сотня традиційних українських прізвищ утратила свою первісну сутність і набула зовсім іншого звучання. Така вже традиція. Якщо хтось із наших земляків успадкує од своїх предків, скажимо, прізвище Рева (через одне «ве»), то так і знай, що вже десь на перших щаблях службової кар'єри, а часом ще раніше, Рева вже писатиметься як мінімум через два «ве» — Ревва. Рило (через одне «ли») писатиметься через два «ли» і виголошуватиметься вже, як

Рилло́ (з обов'язковим наголосом на останнім складі), Сало — Салло́м, Баран — Ба́рраном, Коваль — Ко́валем і т. д.

Ще перед тим, як стати Барою Сидорівною Бугай, моя героїня була Варечкою Сорокою, гарненькою, трохи вертлявою товстушкою — ученицею Яснопільської середньої школи. Як це нерідко буває у житті, сталося так, що Варця дуже рано не злюбила шкільної науки, а шкільна наука відповіла взаємністю — не злюбила Варцю. Ще в п'ятому класі Варця вступила в непримиренний конфлікт з математикою і фізикою, а в сьомому її учнівський щоденник рясно зацвів стабільними «цвяями» (так на німецький кшталт називала дівчина триклятущі двійки) і з гуманітарних предметів.

Варчин батько Сидір Сорока — потомствений браконьєр-рибалка — і зимою, і літом промишляв на Дніпрі лящів та судаків, отже, не мав часу слідкувати за Варчиними шкільними змаганнями, а мати Горпина Петрівна — відома в Яснопільлі як «Горпинторг» — теж була заклопотана по саме нікуди. Вона енергійно здійснювала економічні зв'язки села з містом: возила в Київ свіжу дніпровську рибу (серед її постійних покупців був і професор Бугай, великий любитель судака по-польському), а з Києва в Яснопільля привозила хустки, кольорову шерстяну нитку й інші ходові товари. Конкурентна боротьба з місцевою крамницею споживчого товариства поглинала її всю до кінця, як поглинає удав кролика, тож, як бачите, й Горпині Петрівні було не до навчально-виховних проблем, і Варця опинилася поза школою.

Справедливості ради хочу сказати, що років чотири вся яснопільська школа, починаючи з педколективу й кінчаючи учнями-відмінниками, ревно намагалася підтягти Варцю хоча б до рівня ординарних трієч-

ників, але в неї було для цього стільки ж шансів, як у мене — вкрасти знамениту київську Софію.

Хочеш не хочеш, а довелось-таки педколективові прийняти фатальне рішення. Варцю виключили з де-в'ятого «Б» класу за принципове небажання гризти граніт науки.

Варця зустріла цей вирок стоїчно і навіть радісно. Не дуже сумували й батьки.

— Як не бере Мартин циці, то вже йому час переходити на галушки, — по-філософськи резюмував цю подію Сидір Сорока. — Я, к приміру, теж без середньої освіти, не вивчив ні фивралів, ні мимралів, але знаю, що штири неділі — то й місяць. І живу — дай бог кожному. Проживе якось і Варка.

— Та вже ж до телят на ферму не піде! — погодилася Горпина Петрівна. — Завтра повезу Варцю у Київ. Професор Африкан Никанорович давно вже напитують домашню робітницю. І в городі житиме, і гроші матиме добрі. Домробітниці живуть тепер у Києві краще, ніж міністри.

Чотири роки прослужила Варка «домрою» — так скорочено називала вона свою службу домашньої робітниці, — розквітла, розхорошила на калорійнім професорським провіанті, чого ніяк не можна було сказати про дружину Африкана Никаноровича. Вона ці роки важко хворіла, в'янула, всихала, а згодом назавжди перебралася у кращий світ.

Але й ця сімейна біда обернулася Варці на радість. Пождавши трохи, поки в удовілому серці професора змовкнуть траурні струни, вона пішла в наступ і завоювала його з ходу, як завойовує хоробрий воєначальник намічену стратегічним планом фортецю. Відтоді й стала Варка — Барою Сидорівною. Так почав величати на людях старий професор свою законну молоду жінку.

Ну, а тепер, здається, можна вже перейти до питання — чому Барі Сидорівні приліпили таке чудернацьке прізвисько у нашому мікрорайоні. Та я думаю, що ви й самі одразу догадалися б, якби доля звела вас хоч би на п'ять хвилин з Барою Сидорівною. Ви почули б з її густо нафарбованих вуст такий колоритний, такий жакливий суржик, якого навіть у нас на Куренівському птичому ринку не завжди почуєш. І майже у кожній її фразі, наче зойк душі, як вигук збуреного серця, неминуче прозвучать трагічні слова.

— Кошмар моєї жінки!

Наша двірничка тьотя Фрося одного разу сказала Барі:

— Оце слухаю вас, Баро Сидорівно, слухаю вже, дай боже пам'ять, не перший рік, а ніяк второпати не можу, якою це мовою ви розмовляєте.

Бара закотила очі під лоба й аж спалахнула.

— Єто же кошмар моєї жінки! Да ти што — з деревні вчора звалілась сюди! Єто же нада! Она не петраїть, как разгаварівають по-руському!

— А мені чомусь здається, що «разгаваріваєте» ви і не по-руському й не по-малоруському, а просто мало по-руському.

Цей «укол» тьоті Фросі зовсім вивів Бару Сидорівну із рівноваги:

— Кошмар моєї жінки, она міня іщо вчить будіт. Мітлу свою учи! Я вот однажди була в туриськой заграничної поїздке з одним очінь ізвесним лєнінградським прохвесором — не тібе, Фрося, чита,— дак даже он сказал, што я дюже харашо балакаю по-руському. Тьомная, як кірзовий сапог, а тоже учиць лєзіт. Кошмар моєї жінки!

Коли вже загадалося про туризм, то я повинен сказати, що закордонні туристські подорожі є найбільшою стихією цієї яскравої постаті.

Якось ще на початку свого другого шлюбного марафону професор археології мав необережність взяти з собою Бару в наукову закордонну експедицію. Відтоді й розгорілися так страшно її туристські пристрасті. Шкріб потім професор свою вчену лисину, не раз шкріб, але був уже безсилий вгамувати їх. Бара Сидорівна більше була в туристських мандрах, аніж вдома.

От і сьогодні. Сиджу під кучерявим кленом у дворі, коли бачу — біля нашого будинку зупиняється таксі, а з нього виходить Бара Сидорівна. Зодягнута кричуще модерно. В одній руці жовтогарячий шкіряний чемодан, густо обліплений яскравими наклейками, у другій — строката закордонна базарна сумка.

З Барою Сидорівною у нас нормальні дипломатичні відносини, й вона весело привіталась зі мною, втомлено плюхнувшись на лавочку поруч. Запахло духами «Коті» і цікавим діалогом. Спробую передати вам його по можливості дослівно.

Б а р а: Кошмар моєї життя, так устала, так устала. Вот это только из лайнера.

Я: А де це ви мандрували, Баро Сидорівно?

Б а р а: Била в интересном курйозе вокруг Європи!

Я: А що це за курйоз такий?

Б а р а: Кошмар моєї життя! Зразу видно, што ти дальше Бородянки не ездил. Ну, туристкая поїздка на паракорде. Ах, какіі города, какая культура! Но больше всего мне понаравилось в Осле.

Я: У якому Ослі — не чув такого міста? Може, в Осло?

Б а р а: Кошмар моєї життя! Ну, какая мне разниця. Століца Норвегії. Там більше тумана, чем в Лондоні. Но Паріж — это такі да, прелість. Сколькі езділа, сколькі заграниц віділа, а такой заграници, як Паріж, не віділа.

Я: А що ж ви в Парижі інтересного бачили?

Бара: Ого, спитай краще, чого я не віділа. Я навіть Лавру віділа.

Я: Не Лавру, а, мабуть, Лувр, Баро Сидорівно!

Бара: Кошмар моєї життя! Какава мене різниця — Лавра ілі Лувра. Там картинкі всякі розвешані, а рядом нейлонові і перлонові бюстгальтери продають. Ах, какою нейлон, какою перлон! Дак я і говорю нашому гаду...

Я: Якому гаду?

Бара: Кошмар моєї життя! Ну, тому, що нас по городу возил і все галдел: «Пасматріте направо! Пасматріте наліво! Пасматріте направо! Пасматріте наліво!..»

Я: Так то ж гід, а не гад!

Бара: Для кого гід, а для міня гад. Все время бегом, бегом, некогда даже в магазин зайті. Кошмар моєї життя! Я ему так і сказала: «Все еті мне лаври, говорю, до лампочки, я, говорю, все равно по-французькому не шпрехаю, а ви мінє покажіте что-то жизненное, штоби я пощупать могла!» А продавці в Париже такіє, що хоч жалобную книгу требуй. Спрашую: «Дайте мінє шерсті». Кошмар моєї життя! — не понимаю! «Ля шерсть!» — кажу. Лупає глазами і молчить. «Де шерсть». Не тумкает. Тогда я делаю так... (Показує над головою ріжки). Ме-е-е! Сміється дурак, но все равно нічого не тумкает.

Я: А Бастілію бачили?

Бара: Это — какава тюрма, что лі? Ой, там сидить такий симпатичний французік з усіками, прелість!

Я: В тюрмі?

Бара: Та не в тюрме, а рядом. Торгуєт дамським тріко. У него такіє чудние тріко — закачаєся. Прозрачні, аж світяться. Зараз я тебе покажу.

Одкриває чемодан, дістає картонну коробку, відкриває і показує щось невидиме.

Б а р а: Відш, яка прелість?

Я: Нічого не бачу!

Б а р а: Техніка! Єто трико-невідімка. Говорять, что зімою в них холодно, а летом жарко. І прозорачні, як стікло. Мечтаю іщо в Мороку з'ездить. Говорят, там уже целиї дамські гарнітури-невідімки делают. Мой старікашка говоріть, што єто вообче сказочна африканська страна. Ну, покей! Пойду позавтрікаю да сяду свої туристкії впічатленія записивать. Мой старікашка говоріть, што «вічорка» может напечатать.

Я: А ви ще й пишете?

Б а р а: Кошмар моєї жізньні, а што я, хуже другіх? Я путішествоувала, може, не менше твого Колуна.

Я: А що це за Колун?

Б а р а: Чудік, той, што много плавал.

Я: Де ж ви бачили, щоб колун плавав?

Б а р а: Кошмар моєї жізньні! Ну, той Колун, што Америку одкрил.

Я: А-а! Тепер допетрав. Колумб, а не Колун. Закінчення на «мб».

Б а р а: Кошмар моєї жізньні, буду я єщо сво ініціяли помніть. Ну, покей.

Вона пішла у свій під'їзд, поблискуючи розкльощеними штанами, а я подумав: «Боже мій милосердний, боже мій вседержителю! Вона ще й пише. А може, дивись, десь ще і надрукують... Кошмар моєї жізньні!»

ПРОРОК ІЗ СВЯТОШИНА

I

Іду сьогодні вранці на роботу, а мені назустріч карбує добре одтренований гвардійський крок сусід, полковник у відставці Григорій Петрович Перепелиця. Я завжди люблюся його пругким кроком. Як іде, то здається, що тротуар під ним угинається. Ну, а про жінок я вже й не кажу. Фаїна Кіндратівна, стенографістка побутової фірми «Радість», теж наша сусідка, так вона просто без ума від Григорія Петровича.

— Картина, а не мужчина!— так атестує Фаїна Кіндратівна полковника, коли де-небудь заходить про нього мова. Та й не тільки мова. Все жіноцтво нашого дев'ятиповерхового будинку одностайно вам підтвердить, що Григорій Петрович найспортивніший і найелегантніший мужчина Києва. Не всім, правда, подобається його фантастична пристрасть до мисливства і рибальства. Бухгалтер нашого ЖЕКу Нора Сидорівна з приводу цієї його пристрасті каже:

— Картина то картина, але я воліла б краще бути жінкою гицля, аніж мисливця та ще й рибалки! Гицлі хоч дома ночують!

Але про смаки не сперечаються.

— Звідкіля це ви так рано? — питаю Григорія Петровича.

— Іздив у Сватошин до Каленика Семеновича. Збираюся в Богуслав на риболовлю, то оце про погоду на завтра в нього справлявся.

— А Каленик Семенович що — в Гідрометцентрі працює?

— А ви що — невже не чули про Каленика Семеновича? — щиро здивувався Григорій Петрович. — Ну, голубе, це не робить вам честі. Видно, новини доходять до вас із такою швидкістю, як до жирафа нежить. А ще в пресі працюєте! Каленика Семеновича весь мисливсько-рибальський Київ знає. Та й не тільки Київ. Це якийсь феноменальний дід, це пророк, слово честі. Погоду передбачає краще вашого Гідрометцентру. Він уже як скаже: «Буде завтра ясно», — то буде ясно, скаже: «Завтра буде дощ, гроза», — значить, сиди й не ритайся — буде дощ, гроза.

Я розсміявся.

— Вся ця белґберда, — кажу, — є одним із варіантів старого анекдота про такого ж дідка-чудотворця з придеснянського села. Розказати?

— Ну, ну валдіте, — з неприхованою іронією кинув Григорій Петрович. — Тільки врахуйте, я страшенно не люблю довгих анекдотів. А тим паче не люблю глупих!

— А ви все-таки послухайте. До одного діда в одне придеснянське село приїхали з Києва знайомі мисливці — працівники управління гідрометеослужби республіки, два старших синоптики і ще якась шишка з цієї вельмиавторитетної установи. Приїхали пізенько, повечеряли і просять діда:

— Ви, Тарасовичу, дозвольте нам поспати під копицею сіна у вас на леваді. Ми трохи перепочинемо, а на світанку подамося на озера качок полювати.

— Не совітую я вам сьогодні на леваді ночувати, — відповідає дід. — Переночуйте краще в хаті.

— Яка ж у хаті романтика, — посміхаються мисливці. — Ні тобі зірок над головою, ні перегуку нічних птахів. Знову ж таки — душно.

— Романтики в хаті, може, й катма, — відповідає дід, — зате дощ не намочить...

Мисливці знову розсміялися.

— Що ви, Тарасовичу. Який дощ? Дощем і не пахне. Завтра буде божественний сонячний день. Даємо вам повну гарантію.

А дід тримається своєї лінії.

— Не знаю, — каже, — як день, може, й справді буде божественний, а вночі полле сильний дощ. Це я вам теж даю гарантію.

Мисливці знову посміялися над дідовим прогнозом і таки впросилися спати на сні.

А вночі як полив, як полив дощ — наче з відра. Та з громом! Та з блискавицями! Промокли наші мисливці до нитки, поки добігли до дідової хати.

— Казав же вам, що буде дощ, — бурчить спророння. — Так ні, ще й на сміх підняли старого.

Мокрі як хлющ мисливці не знали, що їм казати. І сміх, і сором! Пророки погоди — і раптом так промахнулися, такого облизня ввіймали...

Першим озвався старший синоптик гідрометеослужби.

— Нічого, — каже, — не розумію. Або ви, Тарасовичу, чаклун, або маєте прямий радіозв'язок з самим богом. Ну, ви нам скажіть — як ви вгадали, що вночі дощ піде?

— А це не я. Це вона вгадує. І точно вгадує.

— Хто вона?

— Та ж льоха моя. Он, чуєте, у хлівці рохкає. Вона саме порісна, та і вночі мало спить. Але то таке в мене бюро погоди, що хоть по радію передавай її прогнози. Сьогодні вдень сидю коло хати і ятерця

флету. Коли бачу — еге, моя льоха рве зубами старі сніпки коло погрібника та у хлівець носить. А то вже вірна прикмета — коли свиня вдень солому у свою обитель носить — значить, буде уночі дощу.

Тепер уже розсміявся Григорій Петрович.

— Цим анекдотом, — каже, — ви тільки зайвий раз переконали мене, що нашої гідрометеослужби гріш ціна в базарний день. Мерсі вам великодушне, а водночас і щира порада: скажіть вашим апостолам погоди з гідрометеослужби, хай вони попросяться до Каленика Семеновича на стажировку. Він навчить цих плутаників, як передбачати погоду.

— Ви мене страшенно дивуєте, Григорію Петровичу. Освічена, культурна людина, а вірите бабським побрехенькам. Хіба мало вже чули ми всіляких байок про таких дідів-чудотворців! Той, дивись, втер носа нашій медицині й давно вже лікує рак з повною гарантією, той за тиждень-два якимись травами гіпертонію як рукою знімає, той погоду з абсолютною точністю передбачає. А провіриш — галіматня собача виходить!

— Сумніви й грубощі ніколи не були аргументами! Освіченій і культурній людині це теж належить знати! — кольнув Григорій Петрович. — Святошин — то не Марс і навіть не Магадан. Поїдьте переконайтеся, а тоді вже будете судити — галіматня собача чи дар божий. І, звичайно, горітимете од сорому. Синім вогнем горітимете за свою легковажну поспішність. Це я вам гарантую!

Мене це заїло. Я записав адресу «пророка» й між іншим спитав:

— А скільки цей феномен бере з вашого легковірного брата за прогноз?

— Не хвилюйтеся — більше карбованця він з вас не візьме.

Напередодні відкриття охоти на пернату дичину я поїхав до Каленика Семеновича.

На подвір'ї типової святошинської дачки, з почорнілим дерев'яним будинком і кількома старими соснами, порався присадкуватий, досить кремезний мужчина, якого важко й дідком назвати.

— Драстуйте,— кажу.— Чи не ви Калеником Семеновичем будете?

— А вже ж не Ганною Іванівною, а таки Калеником Семеновичем завжди був.

— Чув я, Каленику Семеновичу, що ви, ніби бог, погоду вгадуєте.

— Та бог чи не бог, а вгадувати вгадую. А ви, здається, новенький? — уважно глянувши на мене, спитав Каленик Семенович.— Рибалка?

— Ні, мисливець.

— Та всі ви одним миром мазані. Тільки мисливці — ті буйно помішані, а рибалки — тихо. Було тут вашого брата сьогодні багато. І всі потребують хорошої погоди.

Я звернув увагу, що на одутлому, небритому обличчі Каленика Семеновича домінують синюваті кольори. Як свідчить наша медична наука, носії таких фізіономій дуже люблять «за галстук закладати», і мені здалося, що це та нитка, за яку слід вхопитися, щоб розмотати весь клубок. Заплативши пророкові карбованець за прогноз, я висловив гаряче бажання обмити наше знайомство чаркою горілки.

— Коли ви не заперечуєте, Каленику Семеновичу, то я збігаю. Зустріч з такою дивовижною людиною, як ви, є для мене великою подією, і не обмити її було б просто грішно. Де тут у вас магазин є?

— Отут за рогом є продмаг, він ще одкритий...

III

Крім півлітри «Екстри», я купив ще пляшку «Сонцедару». Знавці твердять, що це солодке пійло, випите поверх «Екстри»,— бика з ніг валить, а мені треба було будь-що розв'язати Каленикові Семеновичу язика.

Та мій план валився немилосердно. Була вже випита «Екстра», я вже налив Каленикові Семеновичу гранчак «Сонцедару», а наслідки — нульові. Як я вже не старався, як не хитрив, з якого тільки флангу не заходив, а пророк твердить одне:

— То в мене, птахо, від бога. А що кому бог дав, того ніхто не забере.

Я хотів уже одкланятись, коли до хати заходить якийсь губатий дядя.

— Чує кішка, де сало лежить! — не зовсім весело пожартував Каленик Семенович.— Сідай, Степане, та випий стакан кріпляку, раз уже зайшов. Це, птахо, мій менший брат. Бач, який губошльоп! Йому бог нічо не дав, так дурнем і помре.

IV

«Губошльоп» вийшов на вулицю разом зі мною. Озирнувся якось насторожено й каже:

— І охота вам було тратитись на цього шарлатана?

— Ну, то ви даремно! Он усі в один голос твердять, що він точно погоду вгадує. Як пророк!

— Хе! — злорадно хекнув «губошльоп».— А ви й вірите? Ну й народ, ну й народ! А знаєте, як він її вгадує? Якось напився і все мені розп'якав. Ще й мене агітував іти до нього в помічники, але нема

дурних. Не хочу в кутузці сидіти, бо за шарлатанство теж стаття є.

— Ну-ну, розкажіть, у чім же тут секрет?

— Який тут у чорта секрет! Каленик давно вже виписує «Київську правду» й читає там погоду. Коли в газеті пишеться, що завтра по області буде хмарно, будуть проходити дощі, то він переінакшує по-своєму. «Не вірте,— каже,— тому, що в газеті пишеться. Завтра по області буде сонячна тепла погода і ніякого дощу навіть не капне». І ви знаєте — часто вгадує. Так він перелицьовує прогнози й на цілий місяць. От і посунули до нього такі чудики, як ви. От і наживається тепер на вас, ханига! Тільки ви Каленикові нічого не кажіть, а то він мені хату спалить.

Я вдячно потис руку «губошльопові» й, наче на крилах, полетів фейлетон писати. Не знаю — чи горітиме його хата, чи не горітиме по опублікуванні цього фейлетону, але що горітиме Григорій Петрович — це я вам гарантую. Горітиме синім вогнем.

Ото буде картина!

НЕ БУЛО Б ПЕЧАЛІ...

У колгоспі «Ясні зорі» раптом керівництво засумувало. Ще зовсім недавно ходило веселе, життєрадісне, беручке, працювате, а оце недавно взяло та й засумувало, чорно засумувало, а на голову колгоспу Миколу Івановича Гармаша та на голову ревізійної комісії Степана Степановича Гострого — просто дивитися тошно.

Вже й колгоспники дивуються:

— Що це з нашими головами,— кажуть,— скоїлося? Ходять наче неприкаяні, аж з виду поспали.

Голова ревізійної комісії ще сяк-так держиться, хоч теж зблід добряче, але він ще втішається тим, що був тільки виконавцем волі голови колгоспу. «Мені, може, ще й нічого не буде,— думає,— мені сказано, от я й зробив». А от на Миколу Івановича Гармаша так дивитися боляче. Він має такий замучений вигляд, ніби по ньому цілими ночами домовик товчеться.

Розпинає себе Микола Іванович кожної білої днини, кожної години. Куди не поїде, куди не піде, а в лоні голови буравчиком свердлить одна думка:

— Ну й влип! Ох і влип!!!

Миколі Івановичу останнім часом починає здаватися, що навіть сусідський дворняжка Чапа, зирячи в хвіртки своїми веселими й безмежно глупими очима, ось-ось візьме та й гавкне: «Ну й влип! Ох і влип!!!»

За що ж так безжально розпинає сам себе Микола Іванович Гармаш, де ж і у що він влип?

Послухайте — розповім.

На складі Козлівського спирто-крохмального заводу довгенько орудували собі та шахраювали два проїдисвіти — Гуцуляк і Притуляк. Такі вже «хіміки», такі вже ловкачі, що спробуй пошукати таких. Користуючись тим, що на заводі контроль і не ночував, Гуцуляк з Притуляком дуже ловко обжулювали на вагах здавачів картоплі і таким робом зуміли створити на заводському складі сотні центнерів «лівої» сировини. Не для заводу, розуміється, старалися Гуцуляк з Притуляком, а для особистого бізнесу, для власної наживи. На державному підприємстві вони відкрили таке торжище, що тільки держись.

Торговельна агентура Гуцуляка з Притуляком бродила по селах і нашіпувала:

— Все буде шито-крито. Ви нам гроші, ми вам квитанції, а картопля хай вдома остається. Що вона вам — завадить?

Клюнув на цю наживку й Микола Іванович.

— Та це ж просто геніально! — сказав він Степанові Степановичу. — Та кращого варіанта й придумати важко. Картопля собі лежить у кагатах, а в тебе на руках офіційні квитанції, що ти продав її державі.

— Мудро анахтемські шарамижники придумали! — одповів голова ревізійної комісії. — Що мудро, то мудро!

— Мудро то мудро, але дивіться, щоб не влипнути в неприємну історію, — похмуро зауважив головний бухгалтер колгоспу Семен Кирилович Кісточка. — Не раджу я вам зв'язуватись з цими елементами.

Але Микола Іванович був непохитним, і йому таки вдалося зламати песимізм головбуха. Тут же було домовлено, що Степан Степанович бере з каси гроші і їде до шахраїв на торг.

— Купуй там якомога більше квитанцій, — порадив Микола Іванович, — а картопля і нам знадобиться.

За перший же заїзд голова ревізійної комісії купив за 1500 карбованців 20 безтоварних квитанцій, котрі печаткою й підписом свідчили, начебто колгосп «Ясні зорі» здав державі 600 центнерів картоплі. А другий заїзд зірвався. Знаєте, на всяку старуху буває про-руха! Шахраїв, слава всевишньому, взяли за шкірку, а підпільне торжище закрили. От і обернулася радість на печаль. Як кажуть, не було б печалі, так чорти накачали.

От і карається тепер Микола Іванович тяжко, про-мовляючи сумно:

— Ну й влип! Ох і влип!!!

А голова ревізійної комісії Степан Степанович Гострий ще таки втішає себе солодкою думкою: «А може, мені й нічого не буде. Мені сказано, от я й зробив». Тільки головбух Кісточка песимістично твердить:

— Ой буде, та ще як буде! І голові буде, і вам буде, і навіть мені буде.

Не знаю, що там кому буде, а глупому дворняжці Чапі вже перепало на горіхи. Ішов учора вранці Ми-кола Іванович у контору, думу свою важку думаючи, а тут де не візьмись Чапа! Вискочив з хвіртки, як Пилип з конопель, задрав свого рижого хвоста бубли-ком і давай тявкати на Миколу Івановича. Тявкав весело, незлобиво, а проте Миколі Івановичу здалося, що він кепкує над ним, що він, сучий син, на всю ву-лицю викрикує:

— Влип, влип, влип! Ох і влип! Ох і влип!

Ну, голова спересердя і стукнув чоботиськом Чапу під дихало.

Лежить тепер Чапа у своїй буді й жалібно скиг-лить. Ну, і хай скиглить! Хай не підливає пального в огонь. Хай знає, придурок, що афера з картоплею—це, зрештою, не його собаче діло!

ЧИ ЗАВЖДИ ЩЕДРИСТЬ — БЛАГО?

Казка для дорослих

Я остаточно вирішив не писати більше фейлетонів. Особливо на фактичному матеріалі. Досить з мене! Все життя фейлетони писав і сам собі ворогів наживав. Тепер куди не поткнешся, так, дивись, за плечима й чуєш:

— А-а, це той писака, що про нашого Хведора Хвилимоновича пашквіля накалякав, в тюрму його загнав! У-у, нагаями б тебе писало!

Думаєте, приємно таке слухати?

Правда, не всі висловлюються в такій різкій і категоричній формі. Часом доводиться слухати й симпатичніші репліки. Один герой одного мого фейлетону, так той, наприклад, давав мені чесне слово, що пришло на мої похорони вінок із живих квітів, якщо я вріжу дуба раніш положеного мені строку. А громадянка Євдокія Микитівна Федорченко, «дохтурка» з Чернігівщини, про яку був свого часу надрукований фейлетон «Чудотворна Явдоха», так та просто зворушила мене своєю гуманністю і доброзичливістю. Вона мені сказала:

— Хоч і острамив ти мене, гад сикучий, написавши, ніби я лікую своїх пацієнтів тавотом і машинним маслом, але зла на тебе не маю. І коли тебе, нехрещений ти лоб, розіб'є параліч і покорчить тобі обое руки й ноги,— дай мені тоді знати, і я спасу тебе, стерво собаче, хоч ти й писака!

Таким чином — до феєнки феєлетони! Особливо на фактичному матеріалі. Однині писатиму тільки казки. Воно, правда, й казки писати — це не лико в'язати, але казкарів принаймні хоч не лають, а коли часом трохи й поскубуть, то виключно літературні критики і виключно в тих випадках, коли казкар щось там не так «відобразив» чи когось не так «зобразив». Але це ще можна пересопіти.

Цю першу свою казку я написав для дорослих, щоб вони, прочитавши її на дозвіллі, подумали: чи завжди щедрість є благом? Чи може статися так, що за певних обставин благо обертається злом та ще й великим?

Але краще послухайте казку, а потім самі міркуйте.

...Не за високими горами, не за синіми морями, не в тридев'ятому царстві-государстві, а в нас-таки, на Україні милій є один колгосп. Не дуже багатий і не дуже передовий колгосп, та гріх сказати би, що бідний і відсталий колгосп. Як нині кажуть — середняцький собі колгосп.

За голову у тому колгоспі правує дуже добрий та дуже щедрий чолов'яга Степан Сильвестрович Серденько. Ну до того щедрий та добрий, що хоч до рани його клади, хоч весь колгосп розтягни — слова поганого не скаже, а ще й на плечі піддасть і промовить ласкаво: «Беріть на здоров'ячко, а завтра ще приходьте».

Покотилася слава про того щедрого та доброго голову по всьому району, і почали до нього вчащати всякі ловкі хлопці-молодці, що на дурняка жити звикли. А хлопців-молодців тих, богу дякувати, поки що хватає, і голоду на них не скоро ми відчуємо. А отаким тільки свисни, тільки гукни, як одразу вигадючуться черга аж до самого обрію.

У понеділок, дивись, підкочує на грузовику хлопець-молодець з районного відділення «Сільгосптехніка» й таким собі шивертом-вивертом до голови:

— Здоровенькі були! Хоч і кажуть, що понеділок важкий день, але думаю, що ви мене виручите. Випишіть, будьте ласкаві, для моєї корівчини тонни три жому! Знаєте, до того любить, стерво, жом, що аж мукає, як їсть! Так ви вже зласкавтеся!

— Про що мова, чоловіче милий?— одказує хлопець-молодцеві щедрий та добрий голова.— Та хто ж і виручить твою бідну корівчину, як не я. На тобі доручення та їдь на цукрозавод і бери жом. Хай їсть на здоровля!

У вівторок рано-вранці, дивись, появляється молодець із райспоживспілки і таким тобі хитрим лисом до щедрого та доброго голови:

— Моє вам шануваннячко-вітаннячко. Знаєте, моя Рябушечка страшенно лугове сіно любить. Ну, як день ото не даси сіна — ревом реве і матюкається. Так ви вже не відмовте...

— Та що ти, чоловіче хороший! Та хіба я для твоєї Рябушечки якусь там тонну сіна пожалію. Та я їй останню сорочку віддам.

— Вона сорочок, перепрошую, не їсть, сіна хоче.

— Так у чім річ! Раз хоче, то їдь он на луг до скирт сіна та й бери, скільки тобі треба.

У середу, дивись, з'являється у колгосп завідувачий нафтобазою і таким собі солодким колобком до доброго та щедрого голови підкочується.

— Як ся маєте-поживаєте? Тисну вашу ручку й зичу доброго здоров'я! Така пригода в мене сьогодні приключилася, що страшно й згадувати! Пішла вранці жінка корову доїти, а за якусь хвилину вбігає до хати бліда, вся трясеться, з носа кров тече, а в руках погнуту дійницю тримає.

— Що таке? — питаю.

— Біда, — каже, — корова сказалася! Тільки я сіла доїти, а вона як хрясне ратицею по дійниці, так дійниця в один бік полетіла, а я в другий! А вона як зареве:

— Жо-м-му! Не дасте, — реве — жому, то холери я вам дам, а не молока!

Так я оце швиденько до вас. Виручіть, будьте ласкаві, випишіть пару тонн жому, хай жере, бодай вона йому подавилася!

— Що ти, що ти, чоловіче хороший! Хіба можна таке про бідну тваринку казати? На ось тобі доручення, їдь на завод і бери, скільки там тобі треба. А собі на вус намотай: про корівку гріх таке казати. Вона тобі моню дає, а ти «бодай вона йому подавилася». Худібка теж душу має.

У четвер прилітає ловкий молодець із «Сільелектромережі» і бочком, бочком до щедрого та доброго голови:

— Хи-хи-хи! Моє вам шануваннячко-вітаннячко! Завів, знаєте, на свою голову корівку. Та якби хоч корова як корова, а то ж чистісінька коза, тільки й того, що хвіст довгий. А їсть — не повірите — наче в прірву кидає. І дай їй тільки кормових буряків! Воно й так дає того молока, як кіт наплакав, а не дає си кормових буряків, зовсім не доїться. Так, може, зласкавитесь та випишете якусь тонну.

— Об чім річ, чоловіче хороший, — одказує щедрий та добрий голова. — Скільки тобі треба — тонну, дві тонни, будь ласка! Знаєте, добро людям робити, то завжди благо творити. Присилай, голубе, машину та й бери, скільки там тобі треба.

І так мало не щодня.

«Паслися» гарненько на артільній кормобазі і свої, доморослі хлопці-молодці. «А ми як — у бога теля з'їли,

чи що? Коли можна виписувати корми зальотним чужакам, то виписуйте й нам». І щедрий та добрий голова виписує. Тим паче, що один рідним братом доводиться, другий — дядьком, третій дівером, четвертий ще якимось родаком.

А знайшлися й такі, що й виписувать не стали, а самі брали. Благо ночі осінні темні й довгі, а совість куца, так що тільки вправляйся...

* * *

Вельмишановні читачі й читачки! Якщо, не приведи господи, може, у вашому колгоспі такий щедрий і добрий керівник правує, то раджу вам провести з ним публічний диспут на тему: «Чи завжди щедрість — благо? Чи бува й так, що навпаки?»

Тільки не гайтеся, не баріться, бо швидко казка кажеться, та ще швидше корми розбазарюються.

БЕЗ ШПАРГАЛКИ...

Сидимо з приятелем рано-пораненьку на березі лісового озера й вудимо карасів. Карасі тут рідкісні — золотаві. Виважиш його із води, і він так сяйне у проміннях вранішнього сонця, що тобі здається, ніби ти упіймав не карася, а самородок живого золота.

Картина просто божевільна! Та ще коли нагадати, що це чародійство відбувається у супроводі солов'їних трелів, то ви зрозумієте мене, що до райського блаженства лишається тут буквально один крок.

Один лісовий соліст сів на гілочку верби, під якою я вмотився на пеньку, і смачно купається у теплому сонячному промінні. Він зовсім близько од мене — два метри, не більше.

— Богдане, — тихо шепчу своєму приятелю, який сидить трошки далі, — іди глянь на живого солов'я. Тільки обережно — не сполохай.

Богдан підкрався до верби, глянув на соловейка й іронічно усміхнувся.

— Зараз, — кажу, — він заспіває нам свою ранкову серенаду зблизька.

Богдан ще раз глянув на співуна й ще раз іронічно усміхнувся.

— Не заспіває, а зацвірінькає.

— Чому зацвірінькає?

— А тому, що це такий соловей, як я турецький султан. Це звичайний польовий горобчик.

— Ні, соловей! Польові горобці в ліс не залітають.

— Кажу тобі, що польовий горобець. Можу закластись на дві пляшки вірменського.

І, немовби рятуючи мене од неминучого програшу, сіренька птаха тріпнула крильцями, зажмурила оченята-намистинки і зацвірінькала так весело, так завзято, що на вербовій гілці затремтіло листячко. Зацвірінькала класично! Зацвірінькала чисто по-городових карбованців, а може, й більше.

Але я не меркантильний і не про гроші подумав у ту мить на березі лісового озера.

Я подумав, повірте мені, про інше. Я подумав: що то значить, коли виступають не по шпиргалці. Одразу видно, що то за птах!

НЕДОПИСАНИЙ ФЕЙЛЕТОН

Новорічна згадка

Пригадайте найсмішніший випадок, що трапився з вами в минулому році. Спробуйте описати його.

(Замовлення редакції)

Десь наприкінці серпня подзвонив мені один мій приятель — працює він у республіканській прокуратурі — та й каже:

— Слухай, є багатючий матеріал для фейлетону. Приїдь, не пошкодуєш.

— А що за матеріал? На кого? — питаю.

— На одного бумагомараку. Ну, знаєш, замучив уже всіх своєю підлою писаниною. Спасу вже од нього немає.

— А хто ж він такий, де працює?

— На це питання важко відповісти, бо він більше паразитує, ніж працює. Це така людина, котра все своє свідоме життя керується одним принципом: де б не працювати, аби не працювати. А прізвище його — Вкусисобака Яків Григорович.

— На кого ж він пише?

— На всіх пише. Можу наперед сказати, що й на тебе напише, якщо погладиш його супроти шерсті. Та краще ти приїдь. Ми тобі покажемо, яку гору паперів породили кляузи цього типа. Ти за голову візьмешся.

Мене зацікавив цей суб'єкт. У прокуратурі мені показали п'ятнадцять томів-товстунів, у котрих були

підшиті листи і скарги громадянина Вкусисобаки, та сотні актів, висновків, пояснень, доповідних записок комісій, інструкторів та інспекторів, які в поті лица свого цілими місяцями займалися епістолярною творчістю громадянина Вкусисобаки.

За своє життя мені довелося прочитати не одну тисячу скарг: листів, анонімок, навіть дуже сердитих, навіть лютих, але такого концентрату дьогтю, слини й жовчі я ще не бачив. Три дні перечитував скарги Вкусисобаки, і три дні мене не залишало почуття, що я сиджу у зловонній пащі крокодила, з якої навряд чи вдасться вирватись живцем. Майже кожную свою скаргу Вкусисобака кінчав такими словами: «Я, заслужений трудяга, як і моя сім'я, лишилися без копійки грошей, пропадаємо з голоду. Коли ви теж покладете мою скаргу під сукно, я буду писати в ООН або шукати притулку в іноземному посольстві. Я не збираюся вмирати голодною смертю з ласки розжирілих чинуш і бюрократів».

А всі висновки, довідки комісій, інструкторів, інспекторів твердили діаметрально протилежне: рвач, хапуга, живе на широку ногу, хоч більше валяє дурня, аніж працює. Пропонували йому кільканадцять посад, навіть високооплачуваних, — відмовляється. У висновках однієї комісії я прочитав: «Боїмося, що, коли Вкусисобаці запропонують посаду віце-президента Академії наук УРСР, він теж почне артачитись. «А чому не президента? — скаже.— Дайте мені посаду президента, а то поскаржусь в ООН». А давати б таким оту штуkenцію з трьох пальців, що в народі дулею величається. Та здоровенну! Та в самісіньку пику! Та з вивертом!» Це був уже, очевидно, зойк замученої душі.

У моїй уяві вимальовувався різко негативний тип з поріддя кляузників і злопихателів, котре немало

напсувало людям крові, але, перед тим як сісти писати фейлетон, я поїхав на квартиру до Вкусисобаки. Є таке мудре житейське правило: краще раз побачити, ніж сто разів почути.

Мій візит не викликав помітної зацікавленості з боку Вкусисобаки та його посімейства. По всьому було видно, що в цій хаті, яка нагадувала собою досить устатковане й затишне гніздечко, звикли до зайшлих людей. Посімейство якраз готувалося трапезувати, бо стіл був уже накритий, а з кухні долинали дразливі пахощі якихось смачних страв — здається, шашликів.

Не буду забирати вашої уваги подробицями аудієнції. Скажу тільки, — переді мною був страшний тип. Довідавшись, хто я і що я, громадянин Вкусисобака, здоровенний лобур з блідими очима судака, процідив крізь зуби:

— Може, фейлетончика збираєтесь про мене настрочити, так не раджу.

— А то чому?

— Я теж грамотний. Як уже розпишу, то потім не одгавкаєтесь. Так що не раджу...

Ну, думаю, зачекай, громадянин Вкусисобака! Я тобі таку клізму поставлю, що ти в мене по-вовчому завиєш. Тут ще й заголовок народився: «Як миша породила гору».

На другий день зранку приїжджаю у редакцію і сідаю писати фейлетон. Відчуваю, що пишеться з настроєм, з перцем. Почав я фейлетон так:

«Громадянин Вкусисобака Яків Григорович корпів над черговою скаргою. Уже котрий раз він її переписує, а вона не витанцьовується, хоч ти гопки скачи. Це починає його злити. Він, Вкусисобака, який уже зуби з'їв на цій літературі, сидить зараз, мов жалюгідний початківець, і не може до пуття фразу зліпити.

На папір, як здається Вкусисобаці, лягають якісь немічні, рахитичні слова, а йому хочеться, щоб кожне слово його скарги криком кричало, кусалось, дихало пекельним вогнем, хапало за гланди. Йому хочеться, щоб у високій інстанції, до якої адресується скарга, за голову вхопилися, щоб, прочитавши її, крик зняли:

— Боже мій милосердний, що це робиться! Зацькували бідного Вкусисобаку! Довели до ручки всю його родину. Негайно призначити комісію! Суворо покарати винуватців!

«Я, моя жінка, мій син та мій престарілий папа,— писав громадянин Вкусисобака, — доведені вже до крайнього відчаю. Ми все попродали, що було в хаті, й зараз не маємо, за що кіло хліба купити. Мій престарілий папа, який проливав трудовий піт ще за кривавого Миколая, зробився дистрофіком останньої категорії, і лікарі кажуть, що коли йому не погіршає, то навряд чи й помре. Я звертаюся до вас з категоричною вимогою суворо покарати бездушних бюрократів, котрі довели до такого стану мене і мою сім'ю, та негайно видати грошову допомогу. Якщо ж мою скаргу і ви покладете під сукно, я змушений буду писати ще вище».

Але останнє речення громадянину Вкусисобаці не сподобалося. Воно теж здалося йому безликим і немічним, і він тричі його закреслив, переписавши так: «Якщо і ви не допоможете, я буду звертатися до Організації Об'єднаних Націй або шукати притулку в одному з іноземних посольств у Москві. Я не збираюся бути жертвою бюрократів і чинуш, а тим паче помирати з їхньої ласки голодною смертю».

Поставивши крапку, громадянин Вкусисобака глибоко замислився над черговим абзацом своєї чергової скарги. А в цей час дружина Якова Григоровича смажила на кухні соковиті баранячі шашлики, фар-

шировані баклажани і ще якісь чудеса східної кулінарії. Вона вже кілька разів подавала з кухні грайливий голосочок:

— Яшунько! Кінчай роботу та будемо вже обідати. Кінчай, золотко, а то шашлики пересмажаться.

Дражливі пахощі улюбленого шашлика посилювали муки творчості, але громадянин Вкусисобака не здавався. З власного багаторічного досвіду він знав, що після ситного обіду та ще двох-трьох стопок «Столичної» одразу на сон потягне, а йому хочеться одіслати скаргу сьогодні. Та, oprіч того, на голодний кендюх завжди зліше пишеться, і громадянин Вкусисобака знову схилився над аркушем паперу».

Я ще не встиг поставити крапку після цього речення, як задзвонив телефон. Знімаю трубку.

— Вас турбують з управління міліції. Просимо терміново приїхати і зайти в кімнату № 11.

У міліції мені показали заяву громадянина Вкусисобаки, в котрій він писав, що я, будучи в нього на квартирі, украв жіночий золотий годинник і двадцять облігацій трипроцентної позики.

— ???

Мені, звичайно, одразу повірили, що я не злодій, що тут сталося якесь непорозуміння, але день пропав. Довелося писати пояснення, підписувати протокол допиту...

На другий день вранці сів знову на стіл. Ех, думаю, заллю ж я тобі сала за шкуру, чорнильна твоя душа! Але задзвонив телефон.

— Вас турбують з міської прокуратури. Просимо терміново зайти в кімнату № 8, там вас ознайомлять з одним документом. Стосується особисто вас.

У мене очі полізли на лоба...

У кімнаті № 8 мене люб'язно ознайомили з заявою, написаною бісерним почерком, з якої довідався,

що, будучи в нетверезому стані, під виглядом працівника прокуратури, я вламався на квартиру громадянина Вкусисобаки і, побачивши, що нікого немає вдома, намагався згвалтувати його хвору дружину, а коли переконався, що діла не вийде, розбив телевізор «Темп-6», поодкривав на кухні газові крани і зник.

У прокуратурі мені, розуміється, одразу повірили, що я не схожий на гвалтівника і громилу, одразу погодилися, що трапилось прикре непорозуміння, але день пропав. Довелося писати пояснення, давати відповідні довідки, бо назвіть мені, будь ласка, хоч один випадок, щоб якась скарга чи заява, навіть явно брехлива, не тягла за собою на манір комети довжелезний хвіст нових паперів, довідок, пояснень, актів перевірки і так далі.

На третій день знову сів писати, але за якусь хвилину знову задзвонив телефон:

— Говорить голова товариського суду при домоуправлінні 765 дріб 15.

Чую, що на голові почала ворухитися чуприна.

— Знову Вкусисобака, будь він проклятий!— кричу не своїм голосом і відчуваю, що ось-ось знепритомнію.

— Ага, значить, знає кішка, чие сало з'їла!— холодно каже трубка.— Не ждали од вас таких коників, не ждали. Просимо завітати о другій годині...

З моєї руки випала трубка. Я кудись провалився.

Фейлетон залишився недописаний. Три місяці я одгавкувався од заяв громадянина Вкусисобаки — писав пояснення, довідки, спростовання.

Це був найсмішніший випадок у моєму тогорічному житті. Але боюся, що найсмішніше ще жде мене попереду. Прочитає громадянин Вкусисобака цю згадку, і Новий рік я почну у тому ж жанрі. Ото реготу буде — хай воно йому сказиться!

ЛЮБОВ І ПАРАГРАФ

В одному колгоспі Сумської області,— не скажу, в якому, бо там уже й керівництво змінилося і порядки змінилися,— правління прийняло було постанову про зміцнення трудової дисципліни, а в ту постанову вписало параграф, котрий забороняв молодим колгоспницям виходити заміж у чужі села.

I

Марійка Зоряна якраз на тій порі стала, коли любов без стуку заходить у серце і порядкує там, як у себе вдома. А ми по собі з гіркого власного досвіду знаємо, що робиться з людиною, коли господинею її серця стає любов. І сміється часом та людина без видимої на те причини, і плаче без причини, і не спиться тій людині без причини, особливо коли ясен місяць звисне над горою, солов'їв, що шаленіють у леваді, слухаючи. І не стане вже тоді та людина романів Володимира Кашина читати, а все до Єсеніна, до Сосюри горнеться, до лірики їхньої любовної припадаючи.

Отакі точнісінько штучки почала витворяти любов і з Марійкою Зоряною. І нічого тут дивного немає. Марусі Зоряній всього-навсього двадцять літ.

II

Любові, як і шила в мішку, не сховаєш, тим більше на селі, де «безпроводний телефон» завжди діє бездоганно, де секрети існують хіба тільки для тієї частини громадянства, котра ще в люльці сосочкою забавляється.

Про Марусину любов теж знали всі на селі, знали, що вона ось-ось заміж вийде. Дійшли про це чутки й до голови колгоспу Василя Івановича Закриничного. Він навіть у своїй записній книжечці нотатку зробив: «При нагоді поговорити з ланковою Марійкою Зоряною, здається, заміж збирається. Може, треба пораду дати, а може, чим і допомогти».

...Марійка сидить у кабінеті голови, і він милується її великими голубими очима, її рум'яним, мов ружа, обличчям, її незайманою дівочою красою і тихо заздрить їй. Йому навіть чомусь здається, що він бачить оце зараз не Марусю Зоряну, а той знаменитий «Портрет дівчини» художника Рачкова, що перед ним годинами товпляться молоді лобурі в обласному краєзнавчому музеї. «Ет, де тебе носило, як я гусаром був?» — мимоволі подумалось Василю Івановичу, але він не подав виду, що йому в голову залазять такі крамольні мислі.

— Так що, Марійко, заміж збираєшся виходити? — якимось так душевно спитав Василь Іванович.

Дві ружі спалахнули на юному лиці Марусі, як два маленьких сонця.

— Не соромся, не соромся! Зо мною можеш говорити одверто, як з рідним батьком.

— Збираюся, Василю Івановичу, — опутивши великі голубі очі, тихо сказала Марійка.

— Полюбила, значить?

— Полюбила...

— Ну це в кожного буває такий перехідний етап. Це добре. Як кажуть: хоч ох, та вдох! — пожартував Василь Іванович.

— Він мене теж любить.

— Знаю, знаю. Хлопці в нас не якісь там халапирники. Орли в нас хлопці! Ну що ж — хай щастить! А ми вже таке тобі весілля одчибучимо, що тільки держись! Небу жарко буде. А хто ж твій князь, Марійко, я так і не спитав.

— Та ви його не знаєте.

— Таке скажеш! Я свої парубоцькі кадри напечот знаю. Говори, говори.

— А він не наш...

— Що, що? — ушам своїм не повірив Василь Іванович і аж побілів. — А звідки ж він?

— Він із сусіднього села.

— Ти що — думаєш, що кажеш? Тобі що ж — своїх хлопців мало? Ти мені кинь ці коники! Такими кадрами, як ти, Марійко, ми розкидатись не збираємось. Так і знай. Хай твій князь у прийми пристає, коли любить, а тебе з села не випустимо.

Дві ружі на Марійчиному лиці раптово зблідли, ніби мороз їх прихопив передчасний.

— Серцю не прикажеш, Василю Івановичу! — ти хо промовила Марійка.

— Ти мені кинь ці пережитки! — аж розсердився голова. — Подумаєш, не прикажеш! Ти, здається, ланкова, а не кисейна міщаночка, і дисципліна для тебе — на першому плані!

— А при чому тут дисципліна? — насторожилася Марійка.

— Як то при чому? Ти що, не знаєш, що ми прийняли рішення про трудову дисципліну? А в тому рішенні, щоб ти знала, є параграф, котрий категорично забороняє дівчатам нашого села виходити заміж за

хлопців з чужих сіл. І правильно забороняє. А то вам дай волю, так ви не тільки в чужі села — в чужі області заміж повискакуєте. А ми не збираємось свої кадри розбазарювати. Зрозуміла?

Василь Іванович одкрив шухляду, дістав ту поставу і поклав перед Марійкою.

— На, читай! Читай ось цей параграф.

Але Марійка не бачила вже ні голови, ні постави, ні того злого параграфа, що хоче розбити її любов. З великих голубих Марійчиних очей струменіли рясні сльози.

III

Забули вже в селі про той зловредний параграф, а коли й згадують,— то тільки з усмішкою, з жартом, а от Марійка досі не забула. От уже три роки живе із своїм «князем» у сусідньому селі, уже їхній синочок Михасьо говорить починає, «мамо, хоцу моні»,— казати вміє, а Марійці досі та канцелярська закарлючка згадується. А часом ночами ввижається. Вскочить через вікно в хату — худюща така, зігнута в три погібелі, з різками, з вовчими іклами, з довжелезним облізлим хвостом — і підкрадається до Марійчиного ліжка. Підкрадається, підкрадеться, та як закувікає по-свинячому, як зарегочеться по-чортячому, та Марійку за ноги іклами ухопить хоче. Марійка від того жаху до стіни тулиться, а закарлючка ще дужче шаленіє. Підскакує, трясеться, мов шаман, жовтими іклами клацає. «Я тобі,— кричить,— ноги поперекусю! Ти в мене будеш знати, як чужаків кохати!»

Отаке чортовиння ще й досі іноді Марійці сниться.

А що ви гадаєте? Параграф, якщо він не на свіжу голову придуманий, то страшна штука. З ним, брат, не жартуй!

МУРЛО

Весела новела

I

За паспорттом він може бути ким завгодно: Петренком, Даниленком, Козловим, Лошаковим. Може бути Святенком, навіть Богоявленком, а між людьми він — мурло. І тільки. Інакше його не величають.

Зовнішні ознаки мурла, як і офіційні прізвища, теж досить розмаїті, хоч про нього існує дещо стандартне уявлення. Але тут уже вина сатириків та гумористів. У порядку самокритики скажу, що в нашій сатиричній мордописні мурло завжди робиться на один копил. Харя — розбий і мало. Пащека — чорна клозетна яма. Неголений. Нестрижений. Голос противний, мов у шакала. Руки довгі й волохаті, як в орангутанга.

А життя є життя. У житті ніколи не здибаш навіть два абсолютно схожих людських типи. Отож і мурло є всяке, оскільки воно теж походить від людини. Є, розуміється, і свиноподібне, бридке, а є навіть схоже на «ангела во плоті». Є в білосніжній нейлоновій сорочці, а є і в неохайній робі, заляпаній свіжою малярською охрою. Словом, так на так не буває.

Єдине, що є стандартного в цих типів, так це совість, точніше, той куточок, де має гніздитися ця штука. У мурла, якої б він масті не був, у тому куточку завжди безроздільно панує глупа й непроглядна, як петрівчана ніч, порожнеча.

Тому мурло завжди відзначається крайньою хамотістю, цинізмом і скотською безвідповідальністю. Ні за що ні про що, отак за здорово живеш, він може вилаяти, нахамити вам у трамваї, на пляжі, біля театральної каси, в парку. Мурло може зіпсувати вихідний день цілому колективові, виїхавши з ним на майку в ліс. Може брутально вилаяти стару жінку, якщо вона ненароком штовхне його в тролейбусі. Мурло може дати волю навіть своїм кулакам, коли відчуває, що йому одразу ж не дадуть здачі.

Але давайте я краще розкажу про одну свою недавню зустріч з мурлом. Це була водночас дуже неприємна і дуже приємна зустріч.

II

Електричка одійшла від київського приміського вокзалу майже з повним комплектом пасажирів, як це часто буває у сонячне серпневе надвечір'я. У вагоні — різноголосий людський гамір, під вагоном — ритмічний перестук коліс, за вагоном — густа рута приміських гаїв і радісне сяйво серпневого сонця. Сьогодні воно, мабуть, вперше за ціле літо так любота щедро усміхається людям, і це створює у вагоні відповідний настрій. Посміхаються втомлені робітники, що вертаються після зміни додому у приміські селища, посміхаються загорілі дачники, посміхаються динамічні й життєрадісні ірпінські перекупки. Один тільки не посміхається. Він розлігся на лавці й читає газету.

Я звернув на нього увагу ще на вокзалі, під час посадки. Середній на зріст, широкоплечий, чистенький і напрасований, у вагон він зайшов твердою колою майстра спорту і сів на протилежній вільній лавці. Мені спершу навіть здалося, що я його вже десь бачив, але

де? Та потім пригадав: таких трафаретних красавчиків малюють на рекламних плакатах управління Держтрудоощадкас, а внизу аршинним шрифтом ставлять інтригуючий напис:

В сберкассе деньги накопил,—
Путевку на курорт купил.

На станції Буча до нашого вагона влилося нове поповнення пасажирів. Самі знаєте, що в таких випадках у вагонах починається щось схоже на гру в «тісної баби», але нікого це не дратує, нікого це не виводить із рівноваги. Подумаєш — проїхати дві-три зупинки можна й у тісноті.

Потурбували новоприбулі і нашого красавчика, але він одповів гордим мовчанням і, видно, не мав жодного наміру ділитись будь із ким своїм тимчасовим лігвом. А тут як на те одна молода жінка стояла біля вікна і тримала на руках маленьку біляву щебетушку із зворушливим голубим бантом на голівці. Так-от вона взяла й сіла на краєчку «його» лавки.

Сіла, а її білява донечка грайливо нахилилася до красавчика, вхопила ручкою газету і потягла до себе.

— Ану котись отцеда із своїм байстрюком!— промичав красавчик, грубо штовхнувши жінку ногою.

Це несподіване хамство було рівнозначне ударові грому серед ясного неба, якщо не більше. Ми всі буквально оніміли. Навіть дитя перелякано вхопилось за материну кофточку й одразу замовкло.

Першим отямився мій сусід зліва, уже літній, але кремезний вусач у синій робочій спецівці. Він устав, увесь налився кров'ю, а його козацькі пишні вуса настовбурчилися, як у розлюченого кота перед боєм.

— Сідайте, дамочко, на моє місце, а я його зараз підніму,— на диво спокійним голосом промовив вусач, а в самого вже, бачу, щелепи ворухаться.

— Зараз же встань, мурло, і проси пробачення! У матері проси і в дитини проси. Ну!

— Тихше на поворотах, батя!— ліниво процідив кризь зуби красавчик.— Не шуми, а то я тобі можу попортити твою вусату фотокарточку.

За цим послідувала добірна матірщина на адресу «всяких», котрі не дають «порядній людині відпочити спокійно».

— Пройдемоь, дамочко, у той кінець вагона. Бачите ж, хамить свиня, дитини не соромлячись, а там сидять наші заводські — вони поступляться вам місцем.

Вусач провів молоду жінку у протилежний кінець вагона (очевидно, з міркувань суто педагогічних), а звідти повернувся у супроводі чотирьох молодих хлопців, теж у робочих спецівках, з-під яких виднілися смугасті моряцькі тільняшки.

А вагон клетотів від обурення.

— Одвести його на першій же зупинці в міліцію.

— Бач, розходився, нахаба, та ще й сквернословить. Хоть би дітей посоромився!

— У міліції з ним поговорять як слід.

— Обійдемося без міліції, не маленькі,— так же спокійно сказав кремезний вусач, кивнувши на красавчика.— Ось він лежить. Підніміть його.

Хлопці в одну мить поставили красавчика на рівні ноги. Поставили так вправно, що в його животі щось навіть квакнуло. Красавчик зло матюкнувся, спробував пручатися, але не на тих, видать, напав.

— А тепер стягніть з нього штани і всипте йому по сьомому розряду.

Кремезний вусач, очевидячки, користувався у хлопців завидним авторитетом, бо красавчик дуже швидко знову опинився у горизонтальному положенні, але вже животом униз і вже... вибачте, без штанів.

— Це самосуд! Не маєте права!— заволав красавчик, але замашні матроські пояси вже з виляском робили своє діло. Складалося враження, що вони не були обізнані з тонкощами юриспруденції.

Пасажири по-різному реагували на цей публічний урок порядності. Одні весело реготалися, як на концерті Юрія Тимошенка і Юхима Березіна, другі, напевно в порядку перестраховки, робили вигляд, що вони взагалі нічого не чують і не бачать (хай йому грець — ще у свідки вскочиш!), треті піддавали хлопцям снаги у їх ділі праведнім.

— Отак його! Отак!

— Провчіть його, негідника, провчіть!— приказувала одна жіночка розпливчастої вікової категорії.— Бачила хамлюків, сама десять років за хамлюогою протраждала, а такого ще не бачила. Лупіть його, поки не попроситься. Отак його! Отак!

Красавчик між тим поки що не подавав якихось видимих ознак прозріння. Він крутився вужем, бризкав слиною, матюкався, сипав погрозами, пробував кусатися, а хлопці ще дружніше кресали поясами по тому місцю, котре в порядних людей тільки в дитинстві зазнає подібних впливів прикладної педагогіки.

Електричка, притишуючи хід, наближалася до Ірпеня. І тут красавчик зів'яв, жалібно скиглячи, запросив капітуляції:

— Не буду більше! Ой пустіть! Ой слово честі, не буду!

Капітуляція була прийнята, але красавчик знову повів себе досить несподівано. Як тільки його відпустили, він «быстрее лани» кинувся до дверей і вискочив з вагона, не доїхавши до станції.

— Та викиньте йому штани! — гукнув загорілий дачник з двома авоськами в руці.— Як же він з такою візиткою на люди покажеться!

— Нічого, і в трусиках прогуляється,— заспокоїв дачника кремезний вусач.— Дивись, вітерцем ще його продме, так і зовсім людиною стане.

— Так то так,— погодився загорілий дачник з двома авоськами,— але ви погляньте у вікно. Бачите, он без трусів у посадку побіг!

Життєрадісні ірпінські перекупки з веселими вигуками: «Оце цирк!», «Оце анекдот»,— стовпилися біля вікон, пишчать, регочуться, а один з хлопців двома пальцями підняв з долівки напрасовані красавчикові штани, зазирнув десь туди всередину, кумедно зморщив носа і тюкнув лукаво:

— Тю, а труси справді в штанях. Що ж тепер з ними робити?

Він кинувся до вікна, але кремезний вусач зупинив його.

— Не знайде він їх,— далеко вже забіг. Здамо в міліцію. Може, по штанях розшукають та, дивись, до вашої ремінної каші ще казенного борщику йому всиплять.

III

Перед тим як віднести рукопис в редакцію, я показав його своєму хорошому другу — давньому й досвідченому прокурорському працівникові. У нас з ним є одна спільна риса: він мене часто не розуміє, а я його, і ця особливість наших характерів служить нам ніби лакмусовим папірцем, ніби моральними терезами, котрі допомагають обом критично зважувати наші погляди і наші вчинки.

Прочитав він рукопис і невдоволено похитав головою:

— Погано, дуже погано.

— Крапце не вийшло. Як умів, так і написав.

— Та я не про те. Я про хлопців.

— А чим же хлопці погані? Хлопці попалися, як на підбір. Так провчили мурляку, що півроку чхать буде і не вичхається...

— Та я не про те,— перебив мене мій другяка.— Я про самий «метод» їхньої науки. Від цього «методу», розумієш, самосудом попахує. А це вже погано, це суперечить закону.

— Що ж тут поганого? Хлопці достойно, по-робочому захистили честь жінки, честь свого старшого товариша. Молодці! Так і треба хамів виховувати.

— Виховувати треба, та не так. Треба було одвести хулігана в міліцію, скласти на нього акта, і я тебе запевняю, що одсидів би він діб п'ятнадцять, як сусол. А вони реміняки в хід пускають. Не можна так. А тобі я теж не раджу: коли ти вже вирішив друкувати цю історію, то скажи їй на адресу своїх лицарів кілька сердитих слів. Напиши, що вони теж допустили безтактність і недозволене рукоприкладство, бо в противному випадку це може прозвучати як заклик до подібного самочинства. Сам знаєш силу нашої преси, не мені тобі про це казати. А порядок є порядок і порушувати його нікому не дозволено.

Цього разу він мене, здається, переконав. Так я оце киваю на хлопців пальчиком і кажу кілька сердитих слів на їхню адресу:

— Ну, ну, мої нехороші хлопці! Не можна мурла реміняками кресати. Мурло любить, щоб з ним чемно, по-хорошому вестися.

Це для порядку. А між нами, щоб не чув мій другяка-законник, скажу. Якщо моє скромне оповідання надасть снаги ще комусь з хлопців отаким маніром одмурлити ще якогось мурла,— то це буде найкращою рецензією на моє оповідання. Я буду вважати, що воно написане дуже дохідливо.

ПАМ'ЯТНИК ТЕЩІ

Комірник нашого колгоспу за вкрадену колгоспну пшеницю побудував пам'ятник на могилі своєї тещі. Так що його ще, мабуть, і судити будуть...

(3 листа до редакції)

А за що, питається, судити? Ні, ви мені скажіть — за що судити? За те, що тещу він любив? За те, щоobelіск воздвиг над прахом її тлінним? Боже мій милосердний, і його ще судити збираються!!

Ні, давайте розберемося серйозно. Давайте розберемося, по-перше, чи багато серед нас таких зятів, як цей комірник. Думаю, що я не перебільшу, коли скажу, що ім'я їм не легіон. І хай мені навіть причеплять бирку «чорнителя й паплюжника», хай звинуватять мене навіть у найтяжчому — у наклепі на радянських наших зятів, — я буду твердити, що таких, як він, перелічити можна по пальцях, що для цього навіть роззуватися не доведеться.

А по-друге, теща в нас узагалі чомусь стала одіозною фігурою. Дивишся кінокартину, і коли ще на титрах прочитаєш, що в картині діятиме теща, то можеш сміливо іти «в парі» на сто карбованців, що це буде негативний тип. Якщо комусь із драматургів заманеться вставити роль тещі у комедію, то можеш уже не сумніватися, що на кону побачиш не людину, а гримучу зміюку, котра підступно і підло отрує життя прекрасному і позитивному у всіх відношеннях зятеві.

Недавно я був у суді і слухав справу про розлучення. Обое ще молоді. Вона — приємна, симпатична жіночка, він — абсолютно антипатичний тип. Синюватий ніс, одутлувате обличчя, під очима — два мішки, словом, усі ознаки того, що суб'єк цей давненько вже з чарухою цілується.

Заяву про розлучення подала вона.

— Не можу,— каже,— жити з ним далі — страшенно п'є.

Він не заперечує.

— П'ю,— каже,— але спитайте її, громадяни судді, чому я п'ю? З горя п'ю, бо мати в неї кобра. Коли її своєчасно не повісять, то вона ще не одного зятя з світу зведе. Можете по мені судити. Коли ми поженилися, я був як ніжинський огірочок, а тепер подивіться, що з мене вона зробила.

Бачте, п'яничка, а й той норовить свою тещу дьогтем обмазати.

Словом, що там не кажи, а далеко нам до того комірника. Він, якщо хочете, зразково-показовий зять. Поїдьте в його рідне село на Волинь, і вам там усі скажуть:

— Хто? Отой, що за комірника був? Золото, а не зятюха! Він мав таке добре до тещі серце, що навіть бив її рідко, а коли таке й траплялося, то бив тільки щіткою і тільки волосяним боком.

І його судити збираються... Боже мій милосердний, де ж та правда, де ж та справедливість у чорта поділася!

Я знаю, можуть знайтися читачі, котрі не погодяться зі мною

— Дозвольте, дозвольте,— скажуть,— так він воздвиг же пам'ятник за крадену колгоспну пшеницю. Так? Так! Значить, він звичайний собі хапуга. Так навіть що ж ви з нього ангела робите?

Не поспішайте, шановні, з висновками, не кидайтеся згарячу такими кусючими словами, як хапуга!

Що значить «звичайний собі хапуга»? Я з цим не згодний. Звичайний хапуга, накравши, нахапавши, буде собі дім під шифером або під цинковою жерстю, а коли дім він собі вже вигнав, то записується у чергу на «Москвича» або й на «Волгу». Або знову ж буде кам'яне гніздечко, так кімнат на чотири, для доньки, котра вже на виданні, або для синопка, у котрого вже сіються вуса.

А цей воздвиг пам'ятник теці. Так питається,— хіба ж можна рівняти цього комірника до якогось пересічного вульгарного дерешкури, в котрого одне на умі — розжитися, розбагатіти, розжиріти на краденому? Та ніколи в світі!!!

Комірник справді украв кілька мішків пшениці, але для чого? Не для збагачення ж, а для чисто гуманних цілей, для пам'ятника улюбленій теці!

Боже мій милостивий, боже мій праведний, його ще судити збираються!

Де ж та правда?

ДУМАТЬ НАДА

I

В одному прекрасному місті одного прекрасного дня — ви вже догадуєтесь, що це був не понеділок і не тринадцяте число, — на одного симпатичного і дуже статечного товариша звалилася напасть. Та якби то одна, а то аж чотири напасті. Стільки напастей, самі розумієте, забагато навіть для понеділка.

Прогулювався собі той симпатичний і дуже статечний товариш після роботи у Парку культури та відпочинку, свіжим повітрям дихав, всякі собі думи думав, коли це — гульк — суне на нього якийсь суб'єкт. Суне, суне та хватить за петельки.

— Так я що, по-вашому, — свиня?! Да? Ні, ви мені скажіть, свиня я чи, може, кабан я?

Симпатичний і дуже статечний товариш аж поплотнів од несподіванки.

— Та що з вами! Яка ж ви свиня? Який ви кабан? Схаменіться!

— Ага, значить, я не свиня? Да? І не кабан, значить, я? Да?

— Та хто вам такого наплів?

— Ах, хто? Да? Так чому я у свинячому куті живу, га?

— Та перехрестіться, що з вами!

— Ні, ви мені скажіть, чому я у свинячому куті живу, га?

Ледве одкараскався симпатичний і дуже статечний товариш од причіпливого суб'єкта, ледве оговтався трохи, коли це енергійно підходить до нього якась знервована дамочка і — хвать за петельки.

— Так я що, по-вашому, дика качка? Ну, кажіть, кажіть — дика качка я, значить?

— Та що з вами? Яка ви качка?

— Ах, я, значить не качка? Так, може, я лисиця? Ану знайдіть у мене хвоста. Знайдіть, знайдіть — я дозволяю.

— Та що ви, громадяночко, бог з вами! При чім тут качка, при чім тут лисиця? Ви натуральна жінщина, наскільки я ще розбираюся у цьому питанні.

— Я без вас знаю, що я натуральна і що я жінщина! Я тільки не знаю, чому на болоті живу. Так ви мені і роз'ясніть — чому?

— Та на якому болоті? — аж застогнав симпатичний і дуже статечний товариш.

— Це я вас питаю, на якому! Вас! Розумієте?

І так аж чотири напасті підряд.

II

Перш ніж вияснити, хто він за один, той симпатичний і дуже статечний товариш, хто й чому його за петельки смикав того прекрасного дня, давайте пригадаємо, як колись давали наймення людям і вулицям.

Не дивуйтеся, прошу вас, такому несподіваному повороту. Далі ви самі побачите, що цей екскурс у минуле має пряме відношення до теми мого оповідання.

Почнемо з людей. Людей завжди хрестили. Куми, як то водилося, разом з новонародженим приносили до батюшки ще й півня.

— До вашої милості, отче Памфутію... Отець і матінка та й ми вже просимо наректи новонародженого раба божого Йванком.

— А чому це Йванком?— зиркнувши на миршавого когутика, сердито питався батя.

— Та тому, отче, що новонароджений, вибачайте на цім слові,— мужського полу.

Але за прејскурантом отця Памфутія за якогось там зачуханого півня чи мірку жита Івана не полагалося. За таке приношеніє давався максимум Павсикакій або Хуздазад. Або ще Патермуфій. Або ж Істукарій. Або Дуба, або Сакердон. Або Пуд. Або Лот. Або, зрештою, Пахом... Про Івана чи Миколу і не заїкайся.

За добре ім'я добра мзда полагалася, а де її в чорта візьмеш, коли в батьків — ні в горшку, ні в мішку. Так часом і ходила людина всеньке життя Павсикакієм наречена...

Так появлялися на світі білому і всякі Собачівки, Болота, Захлюпанки, Свинячі кути, Кабачні провулки, Обжорні ряди, Хащі, Задрипанки. Все залежало від настрою і творчої фантазії отців міста. Розсердився градоначальник на якогось непоштивного купчика, що той забувся до свята пасхи Христової штуку сукна йому прислати,— так і знай, що вже та вулиця, де купчик мешкає, Скупердяжною буде наречена і в офіціальних бумагах так записана.

Тепер не ті часи. Тепер ми самі, на свій смак і на свій розсуд, даємо ймення своїм дітям, своїм вулицям, своїм провулкам, своїм новим містам і селищам. І «приношеній» ніхто за це не вимагає.

Правда, не завжди ми думаємо, вибираючи імена і назви. Часом декотрі папаші з мамами як підберуть уже своєму нащадкові ім'ячко, так тільки держись. Скажімо, прізвище в нащадка типове україн-

ське — Макітра, а ім'я йому притулили чисто англосакське — Джон. От і виходить такий собі чудернацький гібрид — Джон Євлампійович Макітра. Та й вулиці наші часом теж носять такі назви, що потилицю хочеться почухати. Але це вже наша вина. Думать нада...

III

А той симпатичний і дуже статечний товариш, котрого смикали за петельки, кажуть, працює у тій установі, що мусить про назви вулиць думати і дбати. А ті, котрі смикали, то, кажуть, були мешканці з тих вулиць, що досі чудернацькі назви носять. Одна з них Болотом величається, а друга Свинячим кутом, а третя Козодоївкою, а четверта — ще гірше.

Ну, й правильно смикали!

Хай думає! Голова на плечах не тільки для того, щоб пижика носити...

ВІДДАЙ — НЕ ХОЧУ

I

Я — горою стою за автомати. Автомати, на мій погляд, — це геніальна штука. Особливо такі, котрі б'ються. Оце недавно на Київському метро такі автомати повстановлювали, так повірте — любо-дорого дивитися, які вони чудеса роблять!

Заходите ви собі в метро і простуєте до ескалаторів. Дивитесь, а в проходах таблички весело світяться, а на тих табличках написи горять: «Опусти 5 копійок і прохось». А ви собі, усміхнувшись, думаєте: «А якого ти мені дідька зробиш, коли я фуксом проскочу? Подумаеш — ще йому п'ятачок подавай!» І тільки ви зробили три кроки вперед, а тут вас як торохне якимись залізяками по ногах, так ви вже ні вперед, ні назад ступнути не можете.

Недавно і зі мною така історія приключилася. Іду собі, погоду у «Вечірньому Києві» читаю. Поліз до кишені, знайшов монету, автоматично всунув її у вічко автомата та й іду. Коли це мене як угамселить щось по ногах вище колін, так я аж підскочив. А в очах якісь кружала пішли — то жовті, то сині, то червоні. А поки шок трохи спав, дівчина в уніформі, спасибі їй, пояснила, що я по «рассеянности» замість п'ятачка — три копійки у вічко вкинув.

Повірте, тепер перед тим, як опустити в автомат монету, я разів десять подивлюсь на неї — п'ятачок

це чи не п'ятачок, а коли наближаюсь до кінця проходу, то затуляюся руками так, як ото затуляються футболісти, коли роблять «стінку», захищаючи свої ворота від небезпечного штрафного удару.

Справедливий автомат халтури не визнає. Положено п'ять — давай п'ять, інакше вдарю!

Компетентні люди кажуть, що кількість «зайців» на Київському метро зведено тепер майже до нуля. Он що може зробити хороший автомат.

II

Іду недавно по Хрещатику, коли це хтось по плечу мене — лясь! Дивлюся — Альоша Зух, мій однокашник по інституту. Тепер він у літераторах ходить, уривки з романів пише.

— Здоров, старина!

— Здоров, — кажу, — Альошо!

— Куди це ти голоблі направив?

— Та в універмаг. Хочу деякі рибальські снасті придбати

— Мені теж треба б пару вудилищ купити.

— То ходім.

— Та ну його в баню! Не люблю я в той універмаг ходити. Народу стільки товпиться, що потім три дні боки болять.

— Та ходім!

— Та ну його в баню, зайду іншим разом. Бувай!

Альоша перейшов на протилежний бік вулиці і подався попід каштанами десь у напрямку Бессарабки...

III

Але до чого тут автомат і до чого тут Альоша Зух? — спитаєте ви.

Не поспішайте — все скажу, все роз'ясню.

Наша торгівля почала добре діло — продаж товарів населенню у розстрочку. Приходь у магазин, вибирай, що твоїй душі любо-мило, внось перший внесок — і бери на здоров'я.

Сподобались тобі меблі — бери меблі!

Сподобався тобі костюм — бери костюм!

Сподобався тобі килим — бери килим!

Сподобався тобі годинник — бери годинник!

Сподобалось тобі пальто — бери пальто!

Бери — тільки не забудь борг віддати!

І покупці охоче беруть. Беруть і ретельно потім заборгованість «гасять». Але не всі. Тобто охоче беруть усі, але не всі охоче борг потім віддають.

Громадянин Тягнирядно Никодим Іларіонович, хай йому легенько гикнеться, ще два роки тому набрав на 160 карбованців товарів у розстрочку, а досі не вніс ні копійки боргу.

— Віддайте! — по-хорошому кажуть Никодимові Іларіоновичу.

— Не хочу! — каже він. — На голосу вам не капає, підождете.

Громадянин Абдулагатов Абдула взяв у розстрочку килим на 756 карбованців — не сказати би що незаможник, коли в таких коштовних килимчиках кохається, — та коли час розплати настав, громадянин Абдулагатов гірко бідкатись почав: «Та як же я той борг погашу, коли в мене тієї зарплати, мов кіт наплакав. Відний я, аж синій, повірте на чеснім слові. От трохи розживуся — тоді вже обов'язково розплачусь. Повірте на чеснім слові».

У довгому списку боржників, що мені його показали в центральному універмазі, знайшов я і Альошу Зуха. Він теж, виявляється, купив якусь собі штуку за 800 карбованців. Купив у розстрочку, а думає, що на вічне оддання. Писали Альоші нагадування, лякали вже судом, а він одбрикується:

— Не плутайте, — каже, — мене з Рокфеллером. Раз я беру у розстрочку, — значить, у мене зайвих грошей немає. Коли будуть — віддам.

Так он чому Альоша Зух переходить на протилежний бік Хрещатика, коли до центрального універмагу наближається. Тепер все ясно.

А вам ще не ясно, при чім тут автомат? Та ще такий, що б'ється?

А ось при чім. Треба швидше сконструювати автомат, який безпомилково вгадував би рівень порядності покупця. Стоїть собі такий автомат у дверях магазину, який торгує товарами в розстрочку, і тихенько собі реагує на пришельців. Іде хороший, порядний купець, — автомат люб'язно впускає його і випускає. А коли на поріг ступне ногою покупець такий, як Альоша Зух, скажімо, автомат із страшним брязкотом і шумом хапа його за комір, чимсь важким б'є нижче поперека і за якусь мить той сидить уже на тротуарі, нижче поперека синяки зачухуючи.

Ставлю карбованець проти ста, що за якийсь місяць-два кількість злісних боржників буде зведена до нуля.

ПРО ЮХИМА ПОЗИТИВНОГО І ЮХИМА НЕГАТИВНОГО

*Відповідь студентові Львівського
зооветеринарного інституту Миколі Петренку*

Шановний Миколо!

Мені здається, що ви не станете заперечувати того очевидного факту, що на нашій землі живуть, і часом зовсім поруч, Юхими позитивні і Юхими негативні, або, просто кажучи, — Юхими хороші і Юхими нехороші.

Якщо так, то прошу вас ласкаво, уявіть собі на одну хвилину таку картину. Уявіть собі, що кінодраматург Н. взяв і написав сценарій, в якому зобразив страшенно негативного Юхима, до того вже негативного, до того вже противного, ну, аж чорного.

Кіностудія, скажімо, наша Київська імені Олександра Довженка, взяла той сценарій і, зовсім не міняючи авторського задуму, зробила дуже гостру сатиричну комедію. Кіноглядачі побачили на екрані злого егоїста, хапугу, циніка, який зневажає нашу мораль, наші порядки, наші ідеали, який дбає тільки про свою власну зажерливу пельку. На заводах, фабриках, на шахтах, біля мартенів і конвейерів, на неозорих наших ланах самовіддано трудяться ударники комуністичної праці. Їм'я їм — легіон. Своїм героїчним трудом вони возвеличують рідну Батьківщину, множать її багатства. Їх благородний девіз: «Один за всіх і всі за одного!»

А в Юхима свій девіз, коротший: «Один з усіх». Він тягне й хапає все, що може і де може, він одгрохує з крадених будівельних матеріалів два розкішних котеджі — один собі, другий — своїй доньці, що вже на виданні. Він їздить кожного літа з усім своїм виводком на благодатні кавказькі води, він має власну «Волгу», в нього є найновітніші телевізор, магнітофон, радіола, холодильник, пральна машина і тому подібні досягнення сучасної культурно-побутової електротехніки...

Словом, не Юхим, а паскудний виродок, безсоромний хапуга, на якому й проби вже ніде ставити. Фільм кінчається тим, що Юхима беруть за шкірки й садовлять туди, звідки видно небо «в клеточку».

От я вас і запитую: невже ви допускаєте, що після цього фільму позитивний Юхим Березін, а за ним і позитивний Юхим Мартич, а за Мартичем усі чесні громадяни, наречені Юхидами, прямо після сеансу рвонуть до загсу й крикнуть в один голос:

— Не хочемо зватися Юхидами! Категорично вимагаєм наректи нас Трохидами!

Ви мені зараз скажете: «Е-е-е! Це не аргумент. Ви не туди гнете. У листі до редакції я не про імена писав, а писав про фах, я відстоював честь професії... Справді, у своєму листі до редакції «Літературної газети» ви пишете: «Кожному приємно прочитати твір чи подивитися фільм, героєм якого є брат по професії. Я теж люблю свою спеціальність. Закінчивши ветеринарний технікум, працював завідуючим ветеринарним пунктом, зустрічався з багатьма спеціалістами цієї професії і добре знаю їх часом нелегку працю. В більшості це розумні люди, фізично витривалі, мають умілі руки і є хорошими організаторами. Проте я ще не читав у художній літературі, щоб героєм була людина цієї професії, також не бачив і подібного

в кіно. Гірше того, в досить хорошій кінокартині «Чужа біда» показаний мельком ветеринарний лікар, один тільки вигляд якого викликає сміх. Або в кінокомедії «Квітка на снігу» показаний в ролі випускника ветеринарного інституту хлопець, з якого тільки й можна посміятись. Хоч це і комедія, проте не дуже хочеться бачити подібне».

Повірте, Миколо, що я теж люблю свою професію, і ця моя любов анінастілечки не згасла після того, як у деяких літературних творах і кінофільмах почали появлятися негативні образи журналіста. Я не перестав любити свою професію і не поміняв її навіть після того, як Олександр Євдокимович Корнійчук у своїй п'єсі «Фронт» намалював такого антипатичного і неприємного журналіста, як Крикун. А чого мені на стінку лізти? Є й серед журналістів негативні типи. Є вони і серед вашого брата, ветеринара. Ви самі пишете: «В більшості це розумні люди, фізично витривалі, мають вмілі руки і є хорошими організаторами». На знак згоди тисну вашу руку. Але раз є більшість, то є і меншість. Це логічно. Раз більшість хороша, позитивна, то меншість, очевидно, не зовсім хороша або просто негативна. Це теж логічно. Я сам знаю одного ветеринарного лікаря, який закинув свою хорошу, дуже потрібну нам професію і став рубщиком м'яса на колгоспному ринку. Погнався чоловік за легким хлібом і довгим карбованцем.

Я знаю випускника ветеринарного інституту, файного, скажу вам, легіня, який не поїхав працювати на село, а лишився біля мами в місті, відкрив у себе вдома приватну школу модних західних танців і так перебивається з хліба на сіль...

Скажіть мені, будь ласка, хіба оцей учитель танців з вищою ветеринарною освітою не є цілком готовим уже персонажем для гострої комедії, для

сатиричного оповідання, для кінотвору? Я розумію вас, «не дуже хочеться бачити подібне», але хто посміє сказати, що поява такого твору була б образою для всіх хороших ветеринарних лікарів? Навпаки, кожен позитивний ветлікар, ознайомившись з подібним твором, з гордістю скаже:

— А я не такий! І ніколи не буду таким. Гидко бути таким!

На закінчення хочу сказати вам, що не ви, Микола, перший і не ви останній так своєрідно витлумачуєте це абсолютно ясне питання. Часто то там, то там вчуваються часом невинувато обурливі голоси:

— Бач, якого бухгалтера показали! Хіба в нас є такі бухгалтери?

— Бач, якого лектора нам показали! Хіба в нас такі лектори?

І т. д. по лінії майже усіх професій і посад, до гицлів включно.

Один голова колгоспу, хороший, чесний, хазяйновитий голова колгоспу, якось казав мені:

— Ну чого це наш «Перець» малює голів колгоспів такими вже красавцями, що хоч гвалт кричи? Як не окомилювач, то хапуга, як не хапуга, то п'янюга! Це вже нас, голів колгоспів, починає ображати. Можна подумати, що ми всі такі.

— Та що ви,— кажу,— дорогий Пилипе Дмитровичу? Б'юсь об заклад, що у вашому колгоспі ніхто такого не подумає. Не подумують такого ні в одному колгоспі, де головують чесні, хороші товариші. Це поперше. А по-друге, «Перець» — це сатира, а сатири й сам бог велів показувати все нехороше, все негативне в ім'я торжества всього хорошого, всього позитивного.

— Воно, звичайно, так,— одповів Пилип Дмитрович,— але коли бачиш карикатуру в пресі чи дивиш-

ся на отого голову Сома з п'єси Корнійчука «Над Дніпром», то, повірте, якось недобре на душі стає.

Мені хотілося сказати Пилипові Дмитровичу, що наша література, наше мистецтво, показуючи всю неповторну красу і велич радянської дійсності, всю красу й благородство наших людей, не можуть, просто не мають права не помічати в той же час сомів та іже з ними. Витягати їх із темних закутків на ясне світло, розвінчувати їх нещадно — не тільки право, не тільки покликання, а й партійний обов'язок літератури нашої і мистецтва. Але я цього йому не сказав, бо чоловік він розумний і сам дуже добре розбирається у цих речах. Я питання поставив руба:

— А скажіть, хіба вже в нас перевелися соми? Хіба вже відійшли в Лету окозамилувачі, хапуги, п'янюги, безгосподарники?

— Ні, не перевелися.

— Так що ж накажете з ними робити? В золоту рамочку їхні портрети вставляти чи, може, руцю їм цьомати?

— Давати їм по шиї! — засміявся Пилип Дмитрович.

На цій конкретній репліці ми й порозумілися.

А вам, Миколо, я скажу таке: вчіться добре, виростаєте на позитивного висококваліфікованого ветеринара і весь свій благородний гнів спрямовуйте не проти кінокомедій, в яких зображено негативних ветлікарів, а, навпаки, проти самих негативних ветлікарів, де б ви тільки не зустріли їх.

Так воно справедливіше і корисніше буде. Благородний гнів людський дуже позитивно діє на все негативне.

А писати хороші твори про хороших ветлікарів просто до зарізу треба. Тут я з вами згодний.

Привіт вам і найкращі побажання!

ЦІЛИНА, 1962 РІК

Веселий репортаж

Степ і степ. Степ і степ.

Вперед глянеш — степ...

Праворуч подивишся — степ...

Ліворуч глянеш — степ...

Назад озирнешся — степ...

Неозорий, як море, буйно-зелений степ.

Далекий і водночас близький казахстанський степ.

Правда, далеким колись він був.

Колись діди наші та батьки наші, шукаючи вільних родючих земель, шукаючи кращої долі, добирались у ці краї довго, довго... Два-три місяці тривала подорож з України в степи Кустаная чи Акмоли. Їхалось спочатку в залізничних теплушках до Челябінська або Петропавловська, а там купувалася на ярмарку пара воликів чи конячат, купувалася скрипуча дерев'яна гарба — соб-цабе степами неозорими аж до попередньо облюбованого ходаками місця десь на берегах швидкоплинного Ішиму чи тихого прісноводного озера. Довга і тяжка була ця дорога.

А тепер що? Ми сіли в Бориспільському аеропорту на лайнер ІЛ-18 і через п'ять з половиною годин були вже на цілині. Просто не віриться: в літаку поснідали, а в Цілинограді вже обідали, з апетитом уплітаючи смачний казахський бішбармак.

Але я трошки заскочив наперед. Спочатку треба сказати, чого ми опинилися на цілині. Так-от.

В Цілинному краї відбувалися дні української літератури. Прилетіло нас у Цілиноград сімнадцять письменників. Перша наша зустріч з цілинниками відбулася на центральній площі Цілинограда. Близько двох тисяч людей сердечно, по-братньому вітали посланців літературної України. Близько двох годин лунало на майдані художнє слово українських літераторів. Гарячі оплески, вигуки щирих братерських привітань схвильовало нас до сліз.

А коли скінчився виступ, ми опинилися в приємному полоні любителів автографів. Ще задовго до нашого виступу на цьому майдані був влаштований ярмарок української книги, і кожному, хто придбав собі книжку, хотілося мати авторський напис. Пішли в хід авторучки, олівці. Доводилося підписувати і свої книжки, і книжки тих письменників, що їй не приїхали на цілину. Пробивається до вас студентка з томиком поезій Максима Рильського в руках і просить:

— Підпишіть, будь ласка, на згадку.

— Та я ж не Рильський. Максим Тадейович у Києві лишився.

— То нічого, підпишіть. Я вас дуже прошу...

І довелося брати томик і писати: «Від імені і за дорученням Максима Тадейовича Рильського на добру згадку Ганні Мацієвич». Писали від імені і за дорученням Володимира Сосюри, Олесь Гончара, Андрія Малишка, Андрія Головка, Вадима Собка, Петра Панча. Хай простить нам великодушно Тарас Григорович Шевченко, але ми ставили автографи і на «Кобзарі» — ми просто не могли не виконати прохань симпатичних цілиноградок і цілиноградців, які придбали в цей день його безсмертне поетичне творіння.

А на другий день ми роз'їхалися по п'яти областях гігантського Цілинного краю, що має в діаметрі

більше як півтори тисячі кілометрів. Хто полетів літаком, хто поїхав поїздом, хто — автомашиною.

По приїзді в області між нами й цілинниками виникла одна суперечність: цілинники дуже хотіли, щоб ми якомога більше виступали з читанням своїх творів, а нам дуже хотілося якомога більше побувати в цілинних господарствах, поговорити з людьми, по-знайомитись з їхнім життям і побутом.

Гору взяли, звичайно, цілинники. Та це й зрозуміло. Вони хазяї, а ми їхні гості, а волі хазяїв гості повинні завжди підкорятися. За дванадцять днів відбулося більше сімдесяти творчих зустрічей з трудівниками цілини. Але й ми не зівали. Незважаючи на далекі переїзди, незважаючи на те, що кожного дня доводилося виступати, ми встигли багато побачити і, як у нас кажуть, помацати пальцями.

Я багато читав про цілину, багато чув про неї, але те, що я побачив, перевершило всі мої сподівання. Тепер я можу сказати, що читати про цю землю і не бачити її власними очима — це однаково, що через скло мед лизати.

Цілина перш за все потрясає і приголомшує новачка своїми масштабами. Ідеш годину, питаєш:

— Чиї землі?

— Радгоспу «Київський»!

Ідеш ще годину, питаєш:

— Чиї землі?

— Радгоспу «Київський»!

Ідеш ще годину, питаєш:

— А це чиї землі?

І знову чуєш:

— Радгоспу «Київський»!

Що не господарство, то сорок-п'ятдесят, а то й шістдесят тисяч гектарів орних земель, сотні тракторів, комбайнів, автомобілів й інших машин. Вже тепер

у п'яти областях Цілинного краю піднято 18 мільйонів гектарів родючих земель. Я не обмовився, сказавши: «родючих». Це факт. Тутешні землі справді благодатні землі. Тут добре родить пшениця, ячмінь, кукурудза, горох, боби, цукрові буряки, гречка, просо, картопля, кавуни, дині, помідори.

У багатьох радгоспах і колгоспах ми бачили молоді фруктові сади. Деревя буквально обліплені яблуками, грушами, сливами, вишнями. Я дивився на цю благодать і очам своїм не вірив. Мені здавалося в ту мить, що я не в степах Казахстану, а десь у нас на Вінниччині чи на Черкащині.

| — Усе в нас росте, усе в нас родить! Не росте в нас і не родить тільки те, чого не посівш або не посадиш! — посміхаючись, кажуть цілинники. — Нема в нас тільки солов'їв, але якби залетіли хоч на одну весну, то й вони б тут прижилися!

Безмежно радує всіх цьогорічний цілинний урожай. Куди не кинь оком — море густої і зеленої, як рута, пшениці, ячменю. Прекрасно вродили кукурудза, горох, цукровий буряк, боби.

Куди не приїдеш, кого не спитаєш, — усі в один голос кажуть:

— Зберемо не менше як по сто пудів дорідної пшениці з гектара!

— Візьмемо не менше як по триста центнерів цукрових буряків з гектара!

— Буде по чотириста центнерів зеленої маси кукурудзи на силос!

— Будемо мати вдосталь гороху й бобів!

— Буде вдосталь кормів для тваринництва!

А треба вам знати, що цілина — це не тільки наша всесоюзна фабрика дешевого зерна. Цілина стає гігантською фабрикою дешевого м'яса, сала, молока, вовни й інших продуктів тваринництва. Мільйонні отари

овець, стада корів, свиней — це вже не завтрашній день Цілинного краю, це все вже є сьогодні, і незабаром буде ще більше. Невпинно зростають у цілинних радгоспах і колгоспах птахоферми. Майже кожне господарство має власні інкубаторні станції, сучасні механізовані пташники.

Особливо тут добрі умови для вирощування водоплавної птиці — качок і гусей. У Цілинному краї є більше одинадцяти тисяч озер, не кажучи вже про річки, — так що розгулятися птаству тут є де!

Через два-три роки радгоспи й колгоспи цілини стануть високорентабельними, багатогалузевими господарствами. В цьому можна не сумніватися. Ще кращим, ще культурнішим стане життя трудівників цілини. В цьому теж можна не сумніватися. Правда, люди й тепер тут живуть добре. Робітники й спеціалісти мають двокімнатні й трикімнатні квартири, заробляють добре. В кожному радгоспі є хороші їдальні з великим вибором дешевих і смачних страв. Є хороші магазини, бібліотеки, клуби, майже кожного дня демонструються кінофільми. Радгоспи електрифіковані й радіофіковані. А незабаром усі вони будуть газифіковані.

У багатьох квартирах цілинників ми бачили холодильники, радіоли, радіоприймачі, сучасні красиві меблі, а на подвір'ях — власні «Волги», «Победи», «Москвичі», «Запорожці», мотоцикли.

Люди добре одягаються, добре харчуються. Здорові, веселі, бадьорі. Ми виступали в Палаці культури радгоспу «Самарський» — директором там прекрасний господар і організатор Іван Григорович Лихобаба, наш земляк з Харківщини. Я подивився в зал і кажу:

— Де це ми, Іване Григоровичу? В цілинному радгоспі чи в Києві?

— А що таке? — питає, посміхаючись, широкоплечий, високий красень Лихобаба.

— Та публіка в залі сидить ніби київська. У всіх модні зачіски, елегантні, красиві плаття, костюми. Дівчата он у модних туфельках на тонюсіньких каблучках.

— Недавно в нас виступали артисти Великого театру, — не без погорди відповідає Іван Григорович. — Так вони теж питали: «Де це ми, Іване Григоровичу? В цілинному радгоспі чи в залі Московської консерваторії імені Чайковського?»

В його розумних очах спалахнули веселі іскорки.

— Йдемо вперед. Через два-три роки наші радгоспні селища стануть справжніми благоустроєними степовими містечками.

Він не фантазує, бо так воно й буде. Цілина сьогодні нагадує велетенський будівельний майдан. В який радгосп не приїдеш — він весь у риштованнях новобудов.

— Оце ми будуємо школу-інтернат! — скажуть вам.

— А оце будуються дитячі ясла.

— А оце дитячий садок.

— А он там будуємо нову їдальню.

— А от там — стадіон.

— А оце буде поліклініка і лікарня на двадцять п'ять ліжок.

— А он тамечки будуємо триповерхові житлові будинки з водогоном, каналізацією, ваннами і всіма іншими вигодами.

Отака вона сьогодні — цілина.

Але якби мене спитали:

— А що тебе, шановний товаришу, найбільше вразило на цілині?

Я відповів би:

— Люди!

І якби мені ще тричі поставили це запитання, я тричі відповів би:

— Люди!

— І ще раз люди!

Той же Іван Григорович Лихобаба казав мені, що коли не кожний, то принаймні кожний другий цілинник заслуговує на те, щоб про нього писали героїчні поеми, повісті, задушевні пісні, п'єси й романи. І він не перебільшує. Трудівники цілини — українці, росіяни, казахи, білоруси — це люди героїчного трудового подвигу, люди, сильні духом, які мужньо здолали всі труднощі перших цілинних років і змусили мільйони, мільйони колись пустельних земель працювати на комунізм, родити й плодоносити, плодоносити й родити на радість і щастя радянських людей.

Цілинники полюбили нову свою землю великою мужньою любов'ю, вони зріднилися з нею, обжилися на ній назавжди і безповоротно.

...Після виступу в радгоспі «Свободный» їдемо в районний центр Єсіль. За кермом машини сидить літній уже чоловік, дуже схожий на наших українських степовиків. Симпатичний такий дядечко, ще міцний і через кожні два-три слова вживає слово «понімаєте».

— Давно вже в цих краях? — питаю.

— З 1954 року, понімаєте.

— А звідкіль приїхали?

— З Кіровоградської області, понімаєте. Донька моя, понімаєте, закінчила Білоцерківський сільсько-господарський інститут і по комсомольській путівці поїхала на цілину. А потім, понімаєте, прислала листа й пише: «Приїжджайте, понімаєте, та приїжджайте. Чого вам там удвох з мамою сидіти? Приїжджайте, та тут разом і жити будемо». Ну, порадилися з старою та речі на плечі, понімаєте, і в дорогу. При-

їхали, помімаєте, і світу божему не раді. Живемо у вагончику, по степу, помімаєте, хуга лютує, завиває, а ми з старою на дочку сваримось: «Нащо ти нас сюди виписала? — кричимо, помімаєте.— Та тут тільки вовкам добре жити»,— кажемо. А вона, помімаєте, тільки посміхається. «Нічого,— каже,— тату й мамо, звикнете, то ще й дякувати мені будете». А як дочка на роботі, так у нас, помімаєте, з бабою баталії починаються. Вона кричить: «Це ти мене сюди завіз!» А я кричу: «Це ти мене сюди завезла!» А потім, помімаєте, як заплачемо удвох, так, повірите,— шибки у вагончику дрижать! А тепер, помімаєте, як згадаю часом ті сварки та сльози, так, їй-богу, сам з себе сміюся. Тепер якби хтось навіть сказав, помімаєте: «Їдь, Петро, на свою Кіровоградщину»,— так я ще добре подумав би. Полюбив я ці простори, полюбив цю землю. Хороша, помімаєте, земля!

Так, земля хороша, і люди на цій землі хороші. Прекрасні люди!

І ще мене дуже вразила тут одна річ. На цілині добре родить не тільки пшениця і всяка пашиця, на цілині повсюди ми бачили високий урожай на маленьких цілинників. Куди не приїдеш — діток цих, як гавенят. У кожній оселі — по троє, по четверо. Та все гарненькі, та все здоровенькі, та все веселенькі. Уже в цьому році піде в перші класи цілинних шкіл більше ста тисяч хлопчиків і дівчаток, що народилися в 1955 році. Це теж дуже добра і радісна прикмета. Хай ростуть вони великими та здоровими!

І ти будь здорова, цілина!

ЛИСТ, ЩО АДРЕСУЄТЬСЯ БАГАТЬОМ

Здоровенькі були, шановні друзі!

Ми давно вже виростили із тих куценьких штанців, коли всілякі страшні історії викликали неприємний холод під ложечкою, а ночами спричинялися до відомих з дитинства нічних діалогів:

— Ма-а-мо! Ой ма-а-мо!

— Що тобі, Петрику? Спи — вже ніч.

— Ой, мені страшно.

— Чого ж тобі, Петрику, страшно!

— Ой, баба-яга в бовдурі вис.

Ми — народ дорослий, і нас уже не настрашиш ні бабою-ягою, ні відьмою, ні Синьою бородою, і все ж таки я хочу розказати вам лиховісну новину, котра, може, й не всіх налякає, але, думаю, що мусить насторожити кожного.

Майте на увазі, шановні мої друзі, що в наших краях появилася одна неприємна особа. Але мало сказати неприємна — це осоружна й страшна зайда. Вона вештається по деяких містах і селах, непомітно проникає в установи й організації, колгоспи й на заводи, хитро й непомітно заводить там знайомства, а після того починає викидати такі фортелі, що часом волосся на голові ходором ходить.

Хочу підкреслити, що мітить ця шельма здебільшого на «крупну рибу». І коли ти, розвісивши вуха, дав зівка, коли ти клюнув на її сатанинську вудочку, то вважай себе пропацим. Вона затуманить твою душу і твій розум, остудить твою кров і засліпить тобі

очі, вона тебе так обплутає, так заїздить, що ти будеш нездатним до будь-якого живого діла. А відтак ти вже не керівник і не працівник, а щось таке інертне, щось таке заживо мертво, щось таке, ніби дерев'яна тумба в шапці. Кажу це вам не для страху й не для ляку, а для того, щоб були ви начеку.

Я ще не знаю точно, звідкіля ця неприємна особа до нас заскочила, не знаю ще, з якого роду-племени вона походить,— я знаю тільки її ім'я і можу дати вам точний словесний портрет злих її викобеньювань.

Запам'ятайте, коли в робітничому чи студентському гуртожитку ні з того ні з сього повіяло собачим холодом, вийшли з ладу кухонні плити, не стало гарячої води, замовкли радіорепродуктори, коли тут давно вже не бачили того діяча, котрий за службовим своїм обов'язком мусить дбати про всі побутові гаразди мешканців гуртожитку,— то так і знайте, що це її робота. То вона — ця неприємна й страшна особа проптала сюди свою стежку.

Запам'ятайте: коли на базі райспоживспілки є всі товари першої потреби, а в крамниці вашого села, хоч свисни, ні сірників, ні гасу, ні солі, ні макаронів, ні олії і працівники прилавка, коли їх питають, чому цього всього нема, похмуро вам скажуть: «А ви беріть те, що є, а не те, чого немає»,— то будьте певні, що це теж її штучки. То вона — ця неприємна й осоружна особа тут походила.

Запам'ятайте: якщо на заводському дворіщі під дощем і снігом лежать навалом, вкриваються іржею і пліснявою дорогоцінні верстати, мотори й найточніші прилади, а керівники підприємства, мов дерев'яна тумба, ані пари з вуст, ані гу-гу,— то так і знайте, що це теж її робота! Це на її сатанинську вудочку вже клюнули на цьому підприємстві.

Запам'ятайте: якщо у вашому місті в похилих і облуплених газетних вітринах висять вицвілі аркуші періодики піврічної свіжості, а на стадіоні весело побрикують кози й рясно квітують будяки, якщо в Палаці культури має постійну прописку зелена нудьга, а місцева бібліотека тулиться по-сирітському в напіваварійній хижі,— то так і знайте, що й до вас уже пробралася ця неприємна і підступна особа. Це тільки її робота!

Запам'ятайте: якщо ви поселилися в новому мікрорайоні й не бачите таких буденних, але бажаних вивісок, як «Перукарня», «Аптека», «Громадська вбиральня», «Хімчистка», «Ремонтна майстерня», «Води-соки» і т. д., не бачите рік, не бачите другий, то не ремствуйте на свій зір і не поспішайте в інститут імені Філатова. Ремствуйте на неї, шельму. Це теж її робота!

Запам'ятайте: якщо в універмагах роками висять і припадають пилюкою довготелесі темно-землисто-го кольору пальта-собакевичі, а на швейній фабриці того не бачать і стараються якомога більше нашити таких потвор, то знайте, що це теж художества цієї неприємної і страшної особи.

Я не збираюся робити повного переліку всіх її капостей,— я поспішаю сказати вам, як її звать.

Запам'ятайте: її ім'я — байдужість. Чуєте? Б а й д у ж і с т ь!!!

Стережіться, товариші, бійтеся цієї неприємної і страшної особи, як вогню, як гонконгського грипу, як смерті!

Бійтеся і стережіться, щоб, бува, і вас вона не зацугундила на свій гачок!

ЩОБ ДОБРІ СНИ СНИЛИСЯ...

Голові Занедбайлівського колгоспу «Сійся-родися» Хомі Хомичу Півторакозі приснився страшний сон. Як воно могло наснитися таке страховисько, Хома Хомич і сам не пойме. Наче ні з ким і не сварився того вечора, наче і з району ніяких таких неприємних дзвоників не було, і не випив, і не переїв на ніч, а, навпаки, ліг спати майже впроголодь — з'їв тільки яечню з салом, миску вареників з м'ясом і випив глечик кисляку. Медицина тепер так радить. Коли тобі за сорок — уникай холестерину й не перевантажуй перед сном шлунка. Інакше клямка — склероз з гіпертонією тобі забезпечені!

Хома Хомич недовго й ворочався, заснув по-хлоп'ячому раптово, як тільки його голова відчула м'яку поверхню великої подушки. А вночі жінка прокинулася від якихось тривожних і приглушених звуків, дуже схожих на мукання корови-первістки, коли вона починає телитися.

— Що це? — з острахом прошепотіла в темряві жінка й у відповідь знову почула ті ж самі звуки:

— М-м-м-м... М-м-м... М-м-м-м...

— Хомцю, що з тобою?

— М-м-м-м... М-м-м... М-м-м-м...

— Та що з тобою, Хомцю? — аж скрикнула перестрашена жінка і з переляку не зовсім делікатно штурхнула Хому Хомича під бік.

Хома Хомич схопився, як ошпарений, застогнав:

— Ой, не бийте! Засудили, так уже не бийте!

— Та отямся, Хомцю! Що з тобою?

— Ой, я пропав! Ой, за що ж мені така кара, громадяни судді?

— Та що ти верзеш, Хомцю? Прокинься!

— Ой, за що ж мені аж три роки, громадяни судді!

— Хомцю, що з тобою, отямся! Які три роки?

— Ой, на три роки, Настенько, на три роки!

Жінка схопилася з ліжка, засвітила світло й кинулася до Хоми Хомича. Він був блідий, спітнілий і аж тремтів.

— Ну що тобі, Хомцю? Може, в тебе гарячка? — крізь сльози спитала жінка й притулила руку до лоба Хоми Хомича. Лоб був холодний, і це трохи заспокоїло її. А Хома Хомич сидів на ліжку, мовчки кліпав очима і, здавалося, ніяк ще не міг второпати, де він і що з ним коїться.

— Це я в хаті, Настенько? Чи, може, вже не в хаті? — озвався громовим голосом Хома Хомич.

— В хаті, Хомцю, в хаті. А де ж? Он бачиш, і фотографія твоя над дзеркалом висить. Он і шафа стоїть. Он і ружжо твоє на стіні висить. Та ти очумайся! Хомцю, очумайся, а то ти всередині ще спиш.

— Фу-у! — фукнув Хома Хомич з такою силою, ніби він тільки що скинув із своїх плечей якийсь непосильний вантаж.

— Ну, що тобі, Хомцю? — знову занепокоїлась жінка. — Чого ти такий блідий? Може, тобі наснилося щось погане чи, може, справді ти нездоровий?

— Наснилося, гори воно синім вогнем! — уже жвавішим голосом одповів Хома Хомич. — Таке приверзлося, Настенько, що й недопоймеш, хто ото такі дурацькі сни на світі вигадує. Як тільки ото заснув, так і почалося. Сниться мені, що я виїхав у поле подивитися, як там сівба йде. Виїхав не «бобиком», а бідаркою — «бобик» наш, сама знаєш, «босий»

стоїть. Іду собі риссю та Воронька стримую — засто-
явся сучий син і все на галоп зривається, — а кругом
краса, теплінь, у весняному небі журавлі курликають,
жайворонки заливаються.

Заслухався я цією небесною самодіяльністю і не
помітив, як і Суху балку, що ото за старою грушею,
проскочив. Дивлюся, а на ріллі трактор стоїть, а біля
нього тракторист — Мотрин Сашко — клопочеться.
Дай-но, думаю, зупинюся та під угляну, що там за
пригода трапилась. Підходжу та:

— Здоров, — кажу, — Сашко! Що тут у тебе спри-
чинилося? — питаю.

— Та от — барахлить мотор, — каже. — Почмихає,
почмихає і стане. Почмихає, почмихає і стане!

— А якого ж це йому дідька ще треба? — питаю.

І тут сталося страшне. Трактор весь як затрясеть-
ся, як зареве та до мене. Я навтьоки, а він за мною.

— А-а! — кричить людським голосом. — Так ти
ще «дідькаєш», окаянна твоя душа! Зараз, — кри-
чить, — я тобі покажу дідька!

Наздогнав мене та як уперіщить переднім колесом
по спині, так я тільки кавкнув! Упав на ріллю і слова
вимовити не можу. Ну, думаю, прощай, Настенько,
може, не побачимось. А він став дибки наді мною, як
дикий коняга, фари його лютим вогнем горять.

— Шкуру з тебе спуцу! — кричить. — В землю
тебе, варвара, втопчу! — кричить. Та заводною руч-
кою — хрясь мене по шапці. Так мені й в очах посо-
ловіло і кружала переді мною попливли — то зелені,
то червоні, то зелені, то червоні. Аж чую, ще хтось
хрипким, простудженим голосом кричить:

— Зачекай-но, я йому ще за нашого брата-комбай-
на влушпелю!

«А це ж хто?» — думаю. Підвів голову, протер
очі і, повіриш, перехрестився! Сорок років ні в бога,

ні в чорта не вірю, а це перехрестився! Бачу — пре комбайн СК-4, отой, що під Жуковим хутором зимував. Ні одного ската на ньому, весь розкомплектований, а летить, сатанюка, як навіжений, і якоюсь здоровенною залізякою погрозово розмахує.

— Держи його, браток!— гукає.— Держи, я йому зараз покажу, як над машинами знущатись!

Вже кілька метрів лишилося, ось-ось, бачу, і цей углушить, аж тут Воронько як рвоне з місця та як крикне і теж людським голосом:

— Схаменіться, самашедші! Самосуд у нас заборонений. Пойняли? Тягніть його в районний суд, а там по закону розберуться.

— Е, поки там суд та діло, я його на місці рішу, мені вже однаково втрачати нічого!— прохрипів СК-4 і вже замахнувся було своєю залізякою, але трактор не дав ударити.

— Зачекай,— каже.— Цей коняга правильну думку подав. Потягли його в суд.

Схопили мене попід ручки та в район. А в районі — суд. А суддя вже вироки читає: «...За злочинно-недбайливе використання і зберігання ес-ге техніки в колгоспі «Сійся-родися», внаслідок чого трактори, комбайни та інші ес-ге машини дають низьку продуктивність і передчасно виходять з ладу, засудити голову колгоспу «Сійся-родися» громадянина Півторакозу Хому Хомича на три роки позбавлення волі...»

А тут уже й два міліціонери і синій «бобик» з червоним кантом. Фу-у! А тут ти мене, спасибі розбудила...

* * *

А тут і мораль. Коли не хочеш, щоб весною погані сні снилися,— добре доглядай за машинами. Притому — круглий рік! Техніка теж ласку любить!

НЕПРИЄМНА ІСТОРІЯ

Від залізничної станції до колгоспу я добирався на колгоспному «бобику». Дорога — гіршої не придумавш: баюра на баюрі, бакай на бакаві, але шофер Васько, молодий кучерявий хлопець з розбійницькими очима, вів машину з такою швидкістю і безстрашністю, що я потім довго дивувався, як це він умудрився не витрясти з мене всю мою душу на цій гемонській «трясі». Машина гоцала й підскакувала, наче ошалілий цап, у мені щось булькало й квакало, а Васько, як нічого не було, весело оповідав мені «сторію з Мечиком», для вивчення якої я, власне, й зібрався в дорогу.

Знаючи з довгорічної практики, що вивчення кожної неприємної сільської новини треба починати з шофера голови колгоспу — ці хлопці добре відають, де що обідають, — я ще на станції «розв'язав» Васькові язика, і він не лишився в боргу. Васько не вмовкав усю дорогу, а я намагався слухати його, хоч це вдавалося мені не легко — я був уже, здається, на грані справжньої морської хвороби на цьому проклятому судоходському тракті і більше думав про те, коли вже скінчаться мої тортури.

— Така сторія вийшла з цим Мечиком, що й досі наш голова раки пече. А ще як напишете, — ото ділов буде! Тільки ви не продайте мене, — застеріг Васько, звузивши свої розбійницькі очі, — а то він живцем мене проковтне. Наш голова страшенно не любить, коли йому нагадують про цю сторію.

Погана дорога теж має свій кінець,— це єдине, що якоюсь мірою скрашує її існування. Нарешті ми дійшли. Я виліз з машини і, похитуючись, пішов у колгоспну контору. Голова знав про мій приїзд і вже чекав на мене в своєму кабінеті.

Пам'ятаючи Васькове застереження, що голова страшенно не любить, коли йому нагадують про «сторію з Мечиком», я деякий час обходив цю делікатну для нього тему. Та й мені самому хотілося трохи очапати після пережитих дорожніх страждань, і я розповідав голові «Червоних зір» київські новини, цікавився ходом сівби ярих, видами на врожай озимих, але в одну якусь мить вловив у його по-дівочому гарних голубих очах не то докір, не то запитання: «І нащо ти мені баки забиваєш, чоловіче добрий? За чим приїхав — так про те й мову веди!»

І я одразу поміняв пластинку.

— А знаєте, чого я до вас забрався? — питаю.

— Та вроді догадуюсь,— відповів голова і якимсь так не зовсім бадьоро одкашлявся.

— Так розкажіть, як це вас об'єгорив отой Мечик.

Голова зашарівся весь, аж спалахнув, пошкріб мізинцем за правим вухом, з якого стирчав розкішний пучок волосся — вірна ознака того, що в житті мого співбесідника вже почалася золота осінь,— і неохоче, без всякого ентузіазму сказав:

— Що об'єгорив, то об'єгорив, сучий син. Повірите, ще й тепер, як згадаю, то червонію, ніби хлопчак, що попався на шкоді... Перший раз він появився у нас взимку. Якраз правління засідало, коли заходить, показний такий, в шкіряному пальті, на голові гарна волохата шапка і ще з порога рапортує:

— Веніамін Григорович Мечик, уповноважений облсільгосптехніки. За вказівкою директивних органів прибув у ваше розпорядження.

— Дуже добре,— кажу,— що прибули. Сідайте та розкажіть, як ми вами розпоряджатися маємо, бо до сільгосптехніки рахунок у нас великий.

— Використовуйте на повну котушку! Іван Іванович так і сказав мені: опускайся, товаришу Мечик, у колгоспну гущу, вивчай місцеві потреби й оперативно задовольняй їх, як того вимагають останні директиви про поліпшення керівництва сільським господарством.

Ну ми йому й почали викладати свої потреби. Запчастини до машин нам треба, скати нам треба, цегли треба, лісу треба, цементу треба, шиферу треба, цвяхів треба, пилоرامу треба. А він слухає, записує і тільки посміхається. «Все,— каже,— дістану. Не обіцяю поки що атомного реактора й лічильної машини, а всякі там машини-запчастини, всякі там цегли-мегли — це для мене не проблема. А щоб ви не купували kota в мішку — ось вам моє посвідчення».

Витяг з портфеля червону книжечку, я подивився — правильне посвідчення. Печатка, фотокарточка, підпис — все на місці.

По тому й по руках ударили. Почав він крутитися, сучий син, як білка в колесі. Дістав нам триста тисяч цегли, десять тонн цементу, пригнав п'ять платформ лісу. Ми радіємо, не знаємо, де його посадити, чим його пригостити. А напередодні сівби пригнав пилораму. А я візьми та й скажи:

— Спасибі вам, Веніаміне Григоровичу, за ваші добрі послуги, але буде до вас ще одна просьба: потурбуйтеся про запчастини і про скати. Сівба ж на носі.

— Про це я вже подумав,— відповідає.— Можна дістати в Ленінграді, є там у мене свій чоловік, і цього добра в нього цілі склади. Але доведеться готівкою заплатити.

Чим це все скінчилося, ви, мабуть, знаєте. Узяв Мечик десять тисяч карбованців — і як корова язиком його злизала. Ні слуху ні духу. А може, ще й об'явиться. Чоловік вроді ж чесний, і посвідчення в нього вроді правильне.

Коли я сказав голові, що вже й Мечика взяли, тільки, на жаль, без грошей, він пополотнів.

— Та не може бути!

— Аферистом-рецидивістом виявився ваш Мечик, і посвідчення в нього було фальшиве.

Настала німа сцена...

* * *

Якщо ви думаєте, що ця неприємна історія трапилась у колгоспі «Прогрес», то ви помиляєтесь. Там, правда, теж недавно гаву ввіймали, але там було трохи інакше. До голови колгоспу прибув не «уповноважений «Сільгосптехніки», а «ветлікар». Прибув і відрпортував:

— Ветлікар Федоров приїхав у ваше розпорядження.

Не перевіривши навіть документів, голова колгоспу звелів Федорову одразу ж приступити до роботи. Федоров приступив, а другого дня попросив видати йому кругленьку суму на придбання препарату для інтенсивної відгодівлі свиней. Гроші Федорову видали, а він узяв та й інтенсивно чкурнув у невідомому напрямку.

А керівників колгоспу «Червоні зорі» справді об'єгорив Мечик. Засвідчую це власним підписом.

ПОЦЛУНОК З ТИГРОМ

Табакерка вийшов на трибуну зовсім не властивою йому рішучою ходою і зовсім не властивим йому рішучим поглядом пройшовся по членах президії. А коли його невеличкі, глибоко посаджені очі зупинились на Федорі Івановичу — начальнику главка, в них спалахнули навіть якісь лиховісні зелені вогники.

У Федора Івановича залоскотало під ложечкою. Диспетчера Табакерку він знає вже три роки, знає, що той любить виступати, де треба і де не треба, знає, що в його виступах завжди буває більше ладану, аніж критичних стріл, а от захвилювався. Занепокоїв отой рішучий вихід Табакерки на трибуну, занепокоїли лиховісні зелені вогники в очах його. Чим чорт не жартує — може, й цей почне зараз розносити...

Табакерка налив склянку води, але пити не пив, а тільки пригубив і почав:

— Тут правильно критикували нашого шановного начальника за недостатню увагу до будівництва дитячих закладів, правильно вказували на великий ряд інших недоліків, але вказували якимось з оглядкою, вказували, як кажуть, «вдар — боюся». Та це й по-інтентно. Начальство критикувати — це однаково, що з тигром цілуватися: і противно, і страшно. Але Табакерка не з полохливого десятка. Табакерка не побоїться і з тигром поцілуватись. Де корінь усіх цих недоліків, я вас питаю? Я прямо скажу — у самому Федорі Івановичу. Так! Так! Федір Іванович, це я

Йому прямо у вічі кажу,— грубо порушує постанову уряду про новий розпорядок робочого дня. Ми коли з вами приходимо на роботу? О дев'ятій. А Федора Івановича ви вже у вісім ранку можете застати в кабінеті! Ми коли з вами їмо-обідаємо? З першої до другої! А Федір Іванович часто дозволяє собі зовсім не обідати! Кине в рот якогось бутербродика, от і весь його наїдок! Ми коли з вами йдемо з роботи? Рівно о п'ятій! А Федір Іванович дозволяє собі й до півночі засиджуватись у кабінеті. Ми, повечерявши, телевізорами забавляємось, а Федір Іванович працює, як чорний віл. Хіба це порядок, товариші? Ні, так надовго вас не вистачить, шановний Федоре Івановичу! Не ціните ви себе, не бережете, а такі кадри під ногами не валяються, це я вам прямо в вічі кажу. І хай мене виженуть завтра «за власним бажанням», але я не побоюся ще раз поцілуватися з тигром. Федір Іванович, хай буде вам відомо, товариші, збирається завтра в командировку їхати. Бачили таке неподобство? Ми з вами будемо шампану під Новий рік попивати, а він...

Але на слові «він» Табакерку обірвала репліка з залу. Хтось голосно крикнув:

— Не з того кінця тигра цілуєш!

Зал задрижав від громового реготу.

...Табакерка дав собі клятву ніколи не виступати, ніколи на збори не ходити.

От і чудесно. На одного базіку менше буде.

НЕЧЕСТИВЦІ ПОМОГЛИ

Чорти завжди шкоду роблять. Хочете — вірте, хочете — не вірте, але все погане, все лихе на землі походить саме від них — від нечестивців рогатих. Недавно я був на одному судовому процесі. Судили хапугу-валютника, який довгі роки був королем чорної біржі і ворував мільйонними операціями. Так цей дядя — своїм зовнішнім виглядом він нагадував мені одного з протодияконів Володимирського собору, перед яким умлівали богомільні молодички, — клявся на суді, що він не винен.

— Не моя тут вина, громадяни судді, — говорив приглушеним баритональним голосом хапуга-валютник. — Я завжди був чесним. Я навіть три роки в жовтениях був. Я навіть був колись передовиком по збору брухту. І тато, й мама мої були чесними. Чорт мене поплутав, громадяни судді, чорт! Ось у чому причина мого гріхопадіння, громадяни судді!

І я йому вірю. І я головою своєю посивілою ручуся, що справді першопричиною всякого зла на світі є вони, рогаті окаянці.

І крадіжок.

І валютних махінацій.

І законопорушень.

І бюрократизму.

І хабарництва.

І абстракціонізму.

І алкоголізму.

І всяких інших «ізмів».

Але зараз я хочу розповісти незвичайну історію, в якій чортяча братія відіграла не злу, а позитивну роль, за що їй слід із вдячністю копитця потиснути і поміж ріжками варто почухати.

Ви, мабуть, читали або чували про сільськогосподарську артіль «Широка нива». Хороша це артіль.

І керівництво тут хороше.

І люди тут хороші.

І врожаї тут хороші.

І тваринницькі приміщення тут хороші.

І тваринництво тут хороше.

І ставки тут хороші.

І коропи з линами та карасями тут хороші.

От тільки клуб у цій артілі не хороший. Гірше скажу — поганий у цій артілі клуб. Міститься у колишній поповій хаті, старій, як світ, перекособоченій і знаменитій тільки тим, що в її стрісі вилушилось уже, очевидно, соте покоління горобців.

У селі так і кажуть:

— Ходімо, хлопці, у «попову хату», там сьогодні кіно крутять.

Влітку ще сяк-так.

І кіно в «поповій хаті» крутять.

І вистави самодіяльний гурток ставить.

І танці під гармошку бувають.

І часом лекції приїжджі лектори читають.

А взимку у «попову хату» і не потикайся. Взимку у «поповій хаті» замерзає вся культурно-масова робота. Взимку на дверях «попової хати» висить здоровенний замок.

Просила сільська молодь колгоспне керівництво. Благала сільська молодь колгоспне керівництво. Криликувала сільська молодь колгоспне керівництво.

— Ну доки ви будете у «поповій хаті» культуру заморозувати? Колгосп же багатий — міг би й новий

клуб побудувати. А коли вже вам так жаль грошей, то допоможіть нам хоч цю кляту хату поремонтувати та звеліть дров хоча б завезти. Що ж нам — вечорниці накажете відроджувати чи в підкидного вечорами різатись?

Колгоспне керівництво все жартами відбувалося:

— А навіщо вам ті вечорниці? Чого це вам у підкидного різатись? Ви до клубу ходіть, книжки та газети читайте, культури набирайтесь. Ходили ж досі, ходіть і тепер.

— Так там же холод собачий!

— А ви в «тісної баби» грайтесь, «раком рила», чи як його там, танцюйте, от і не померзнете. Он у Києві клуб «моржів» заснували, — так там, кажуть, навіть пенсіонери зимою в ополонках купаються і голяком по Дніпру прогулюються, а ви молоді, здорові, а паршивенького холоду злякалися...

Хто його знає, доки б цю волинку тягли в «Широкій ниві», та однієї тріскучої зимової ночі керівництву артілі колективний сон привидівся. Страшний сон, кошмарний сон!

Зійшлося вранці керівництво артілі в контору правління, а вигляд у нього, як той казав, «на море й обратно». Лиця в усіх сірі, змучені, сумні. Здавалося, що по кожному з них домовик цілу ніч товкся.

Сидять, і тільки й мови:

— Ну, ну...

— Ну, ну...

— Ну, ну...

— Ну, ну...

— Якого ви дідька нунукаєте?! — розсердився голова артілі. — Що вам, язика поодбирало, чи що?

— Не згадуйте дідька, — першим озвався секретар. — Не згадуйте, хай йому грець, він і так мене цілу ніч мучив.

— А що таке? — насторожився голова артїлі.

— Та сон дурацький наснився. Заснув я, коли чую: щось чимось на шибках — хрясь! хрясь! А скло — дзень! дзень! А тут вони шасть через вибиті вікна в хату. Один за одним, один за одним!

— Хто — вони?

— Та чорти! З вилами, з рогами. Ну штук двадцять їх! Підхопили мене з ліжка і по-о-несли, і по-о-несли! Надворі ніч, холодюка до кісток пробирає, а вони пруть, а вони пруть! Принесли в «попову хату» та бух! — на долівку. Я й очі з переляку вирячив. Коли бачу — і ви тут, і ви тут, і ви тут, і ви тут, і ви тут, і ви тут. Все керівництво тут. Усі в самій білизні сидять на холодній долівці, зубами чечітку вибивають. Аж тут один чорт, швидкий такий, з розбійницькими очима, — видно, старший їхній, — як свисне, як зареочеться, як крикне:

— Зараз, братва, я їм лекцію про увагу до культурно-масової роботи прочитаю. А щоб вони не задубіли тут від холоду, — бачте, як у всі діри задуває, — піддам їм трохи жару.

— Давайте будем ними у волейбола грати, — хикнув невеличкий широкоплечий чортик з закрученими різками. — Ох і весело ж буде!

Кинувся чортик за лаштунки, знайшов стару волейбольну сітку, чорти миттю перегородили нею клуб, розбилися на дві команди, підхопили нас на руки і давай шпурляти через сітку. То туди, то сюди, то туди, то сюди! Літаємо, як ті м'ячі, мені вже й дух перехопило. Чую, хтось уже кричить: «Ой не витримаю! Ой краще б я в космосі літав!» А вони регочуться, мов навіжені, і ще дужче шпурляють, і ще дужче шпурляють...

— Сказилося б воно йому, — перебив секретаря голова правління. — І мені таке приверзлося.

— І мені!

— І мені!

— І мені!

— І мені!

— Так-от! — сказав голова рішучим тоном, кинувши недобрий погляд на свого заступника.— Щоб на цьому тижні клуб був відремонтований! І щоб дрова були завезені! І взагалі нам треба подумати про будівництво нового клубу. Пропоную зараз і рішення таке прийняти. А то чорти чортами, а напише хтось у газету — страму не оберешся!

* * *

Чорти мої любесенькі, чортуньочки мої милесенькі! Зробіть ще одне добре діло. Присніться ще колективно всім-всім діячам, що про клуби забувають, про культурно-масову роботу не піклуються, не дбають.

У копитця вас цілуватиму, поміж рижками вас солодко чухатиму-лоскотатиму.

СПОВІДЬ НА ЛАВОЧЦІ

Був оце недавно на Ровенщині. Сиджу собі в скверу на лавочці, курю, переглядаю свіжий номер обласної газети, коли це підходить такий собі огрядний дядечко у важкому зимовому пальті і чорних повстяках, каже мені: «Здрастуйте»,— хриплуватим голосом і сідає поруч. Обличчя в дядечка майже інтелектуальне, але несимпатичне, синювато-бліде і майже хворобливе. Такі обличчя бувають у людей після тяжкого перепою або в результаті хронічної виразки шлунка.

— Курите?— ні з того ні з сього питає дядечко.

— Як бачите,— кажу.

— А мені можна у вас закурити?

— Будь ласка, закурюйте.

Дядечко закурив, зробив кілька глибоких і нервових затяжок, уважно дивлячись на свої простягнуті вперед і широко розставлені чорні повстяки, а потім повернув своє обличчя у мій бік і знову недоречно спитав:

— Мабуть, з Ровна до нас?

— Ні, — кажу,— не вгадали.

— А звідкіля ж?

— З Києва.

Дядечко кинув оком на мій дорожній портфель.

— Мабуть, уповноваженим до нас?

— Тепер вгадали.

— По хлібу чи по молоку?

Бувають випадкові зустрічі, коли страшенно хочеться, щоб вони швидше скінчилися. Цього разу мені теж дуже хотілося, щоб швидше одв'язався від мене цей дядечко, і я сказав:

— Уповноваженим по організованому набору арештантів.

У дядечка очі чомусь раптово округлилися і почали швидко-швидко кліпати, очевидно, без всякої на те його згоди.

— А ви ж де працюєте?— прохрипів дядечко.

Ех, рішаю, брехать так брехать.

— Мене недавно начальником в'язниці у Києві призначено. Так я приїхав оце до вас по арештантів, — кажу.

Дядечко аж одсахнувся від мене і ще дужче зблід.

Ну, думаю, зараз дасть дьору і лишить мене в спокої. Але моїм сподіванням не судилося здійснитись.

Дядечко помаленьку переборов у собі якесь незрозуміле мені внутрішнє почуття і почав виявляти зовсім несподіваний, я б сказав, хворобливий інтерес до мнимо очолюваного мною богоугодного закладу.

Мені було поставлено більше десятка «А як?» і не менше десятка «Чи правда?».

Чи правда, допитувався дядечко, що режим тепер у в'язницях построгішав, що вже матраців нема, а спати кладуть на твердих нарах і подушки вже не пір'ям набивають, а соломкою? А як харчують? Чи правда, що й харчі в заключенні погіршали? А як з передачами? Чи правда, що тепер уже й кіна по тюрмах не показують?

Я старався відповідати з професійним знанням діла, а дядечко, відкривши рота, слухав мене з таким болючим інтересом, з яким слухають малі діти цікаву, але страшну казку.

Мене це почало насторожувати. Чого це, думаю, цей тип в'язницею так сильно заінтересувався?

— Чого це вас,— питаю,— ця тема так цікавить? Ви що — у в'язницю збираєтесь сидати?

— Від тюрми та від суми ніхто не застрахований! — прохрипів дядечко. — Може, й сидітиму, пропади воно пропадом!

— Ви що — зарізали когось?

— Бог з вами, товаришу начальник! — знову прохрипів дядечко. — Що я — душолюб якийсь, чи що?

— А все-таки?

— Бригадир будівельної бригади мене поплутав. Поплутав, іродова кров, отак як стій поплутав, як сопливого хлопчачка.

Дядечко зробив паузу, про щось думаючи. А потім знову до мене:

— Знаєте, товаришу начальник, що?

— А що? — питаю.

— Може, вже скоро побачимось, то давайте я зараз розкажу, як все було. Звуть мене Іваном Михайловичем, а відаю я ще конторою отут недалечко. Хотите вірте, хочте не вірте, але він усьому вина — клятий бригадир. Сиджу якимсь літом у конторі, зведення підписую, а тут і його нечиста приносить. Крутиться лисом, і бачу — щось хоче сказати. «Ну, що там у тебе?» — питаю. А він, пройдисвіт, оглянувся сюди-туди й на вушко мені: «Знайшовся покупець на покрівельне залізо. Добру ціну,— каже,— дає, то, може, заженемо?» — «Як це,— питаю,— заженемо?» — «Та так, заженемо, а гроші поділимо». — «Ти що,— питаю,— сучий сину, під монастир хочеш мене підвести?» А він, стерво, регочеться. «Онечки,— каже,— у сусідньому колгоспі старший бухгалтер з касиром вже до п'яти тисяч карбованців замахляли, і ніхто їх не впіймав, а в нас що — гарбуз на плечах?» Знаєте,

товаришу начальник, воно вже як піде на біду, то й на сухому посковзнешся. Так і зі мною сталося. Уговорив мене, іродова кров, цей Березнюк. Спочатку продали на 975 карбованців бляхи, а гроші поділили. Потім продали 109 кубометрів будівельного лісу. Отак і пішло. Словом, уже жінка й торбу пошила, і сухарів насушила. Як ви гадаєте, товаришу начальник, засудять же, ге?

Я дзвінко плюнув і пішов.
Він ще питає!!!

ЛИСТ УСІМ ТИМ, КОТРІ БЕРУТЬ.

Копія: УСІМ ТИМ, КОТРІ ДАЮТЬ

Здоровенькі були, малошановні громадяни й громадяночки!

Сів писати вам листа, а на душі почуваю таку красу, наче мені дохлого пацюка за пазуху хтось укинув. Недаремно, мабуть, наш знаменитий гуморист Остап Вишня завжди, коли сідав писати про «всяке,— як він казав,— чорті й що», то на всяк випадок хрестився, промовляючи: «Господи, боже мій! Поможі мені!»

Поможі й мені, боженьку, бо я сьогодні писатиму про дрібні хабарі і дрібні душі.

...Годину тому була в мене на прийомі буфетниця одного київського ресторану. Зайшла знервована, на обличчі вигравали асиметричні червоні плями, що свідчило про крайню людську збудженість, і несамовито почала обстрілювати мене незрозумілими, але досить категоричними запитаннями:

— Та що ж це коїться?.. Доки це буде?.. Коли вже з цим покінчать?.. Коли вже їх саджатимуть у кутузку?

— Заспокойтеся, — кажу, — шановна громадянко. Випийте води й спокійно розкажіть, що вам так муляє.

— Про це не можна спокійно говорити! Сид і страм! Їхала оце до вас на таксі. Привіз мене до вашого будинку, бачу, лічильник настукав рівно 50 копійок. Я даю йому карбованець, він сховав його у ки-

шеню і робить вигляд, що ми з ним квити. А я не виходжу з машини, жду здачі. Він посміхається і схидно так питає:

— Ви, дамочко, виходите чи думаєте відпочивати у моїй машині? Не забувайте, що в мене план.

— А ви, — кажу, — не забувайте здачу давати.

Він надувся, як миша на пшоно, дістав гаманець з дрібними грішми й сердито жбурнув мені здачу. Та ще, знаєте, що, нахалюра, сказав: «Щоб ти жила на свою зарплату, стара макулатура».

— А ви номер машини запам'ятали?

— У мене в очах потемніло від образи, а ви ще про номер питаєте.

— Співчуваю вам, але цього разу патентований нахаба лишиться не покараним. У Києві таксі багато, — кажу знервованій відвідувачці.

— А ви гадаєте, він один такий гарний? Розвелось їх тепер кругом, як бліх на паршивому собаці. Куди не ступи, то дай, куди не повернись, то дай. Того ж я до вас і приїхала. Ці безсовісні калимники, уявіть собі, всі нерви мені вимотали. Ви тільки подумайте. Є в нашому ресторані цілий штат слюсарів і монтерів. Одержують зарплатню, ніколи не переробляються, а коли погасне світло чи кран зіпсується, то хоч ти вмри, а мусиш дати на лапу за те, що вкрутить нову лампочку чи прокладку у крані замінить. Та ще й сто грамів йому налий. Вчора, уявіть собі, перегоріли пробки. Погасло світло в буфеті, повиключалися холодильники з продуктами, ну я до телефону й дзвоню монтерам.

«Зараз прийдемо», — відповідають.

Жду годину, уявіть собі, не йдуть. Дзвоню знову. Знову відповідають: «Зараз, ідемо». Ще минула година, а їх усе нема. Що ж мені робити? Знову беру й дзвоню.

«Хлопці,— кажу,— чого ж ви не йдете сто грамів пити? Та й пиво свіже привезли».

«Зараз біжимо, тьотю Мусю, зараз біжимо».

І, уявіть собі, прибігли. Прибігло аж троє. Полагодили пробки, я налила їм по сто грамів, дала по порції заливного судака, а один питає:

«А де ж пиво, тьотю Мусю, не бачу пива».

«Пива ще не привезли,— одповідаю,— хопить з вас і по сто грамів».

«Е, без пива не буває дива,— скалить зуби другий.— В такому разі, тьотю Мусю, з вас ще положена троячка — по рубчику на рило».

Я давай їх совістити:

«Ви,— кажу,— не плутайте мене з Рокфеллером. Я рядова буфетниця і зарплатню маю не більшу, ніж ваша». А вони мені:

«А ви не плутайте нас з Ротшільдами. Ми теж мільйонами не ворочаємо. А не дасте,— то другим разом дзвонить Черчіллю, хай він вам всякі ремонти тут робить».

І уявіть собі — мусила дати. І уявіть собі, отакечки на кожному кроці, куди не повернись, куди не ступи. То як же це можна таке паскудство їм прощати? Та уявіть собі,— бити їх треба за це у хвіст і в гриву!

— Правду мовите, шановна громадянко,— кажу,— бити за це треба здорово, бити так, щоб аж порохно з них сипалось.

— От-от-от! — повеселіла моя відвідувачка, — за цим я до вас і прийшла. Всипте цим калимникам такого перцю, щоб чухались там, де в них ніколи й не свербіло.

— З величезним задоволенням виконаю ваше замовлення, але за одним рипом і вам, шановна, прийдеться всипаги цієї городинки.

— А то за що? — здивовано сплеснула руками відвідувачка.

— А за те, що дасте. З якої це ласки ви їх годуєте-поїте надурняка? Навіщо тичете троячку в лапу, замість того щоб по старій нашій добрій традиції ткнути їм у безсоромну пику отакенну комбінацію з трьох пальців? Не давайте. Не стане тих, котрі дають, не буде й тих, котрі беруть. Це логіка, притому залізна.

І уявіть собі, відмовилась тьотя Муся навіть прізвище своє назвати, відмовилась дати точні координати ресторації, в якій вона працює, а хутенько схопилася із стільчика, з притиском, сердито кинула: «Хочте, щоб і ці макулатурою мене обзивали!» — і вилетіла з моєї кімнати, наче пробка з пляшки шампанського.

Але я пишу вам не тільки під враженням цього не зовсім дипломатичного візиту. Останнім часом, малошановні громадяни й громадяночки, моя пошта зарясніла листами про подібні неприємні факти з деяких інших широт республіки нашої. Одні пишуть про липкоруких калимників з авторемонтного заводу. Пригнали на завод колгоспну автомашину на ремонт, а заводські прийомщики з ходу в кузов зирять.

— А де ж кабанець? — питають.

— Який кабанець?

— А такий собі, околотом смалений.

— А нащо вам кабанець? За ремонт ми грішми будемо платити, а не свининою.

— Е,— кажуть,— гроші само собою, а кабанець— само собою. Кабанець, щоб ви знали, та ще околотом смалений, дуже позитивно на строки і якість ремонту впливає. А коли ще до кабанця приплюсувати десяток півлітрів та ще бідон гречаного меду, то ще краще робота спориться.

Другі обурюються липкорукими з деяких підприємств сфери обслуговування. Не всунеш у кишеньку закрійникові індпошиву п'ятірки — півроку будеш чекати, поки тобі костюм пошиють. Не даси на чвертку слюсареві житлоуправління — нізащо крана на кухні не полагодить.

Треті пишуть... Але досить! Гидко! Ви самі розумієте, що не в кількості фактів суть, а суть в самому паскудстві. І я цілком поділяю думку тих авторів листів, котрі вважають, що «калим», дрібні побори, дрібне хабарництво — явище не менш огидне, не менш аморальне, ніж хабарництво крупне. Це рідні брати, це близнюки-потвори, тільки не однакові на зріст вийшли.

Я, розуміється, не схильний дивитися на дійсність із дзвіниці ресторанної буфетниці тьоті Мусі, я не буду згущувати фарби, як це робить вона, твердячи, що кругом процвітає калимщина, що куди не повернись, то дай, куди не ступи — дай. Але є ще братія з липкими руками, з безрозмірною кишенькою і куцою совістю. Вона ще не перевелася, не зійшла з кону. І тому я всіляко підтримую думку тих читачів, котрі вважають, що настала пора оголосити вашій оскраженій і розбещеній братії бій. Бій праведний, безкомпромісний і повсюдний.

І, уявіть собі, я навіть згодний з тьотею Мусею: дуже fajно було б, коли б за дрібні побори, за дрібне хабарництво почали давати хоча б таку мзду, як за дрібне хуліганство, — ну хай місяць, хай 15 діб кутузки. І тим, що беруть, і тим, що дають!

ЧУДОТВОРНА ЯВДОХА

Їй уже шістдесят років, а вона, нівроку, ще при такому здоров'ї, що бикові роги може скрутити. Дехто в такому віці вже починає «скрипіти», бо «он і тамечки вже ломить, і ось тутечки вже коле, і дишеться вже не на повні груди, і без окулярів бачиться вже кепсько».

А Явдоха ще вся в соку. Її широке монгольське обличчя, її не по-жіночому дебела постать пашать такою молодечею силою і енергією, що дай боже всякому у сорок літ.

Та Явдосі більше сорока ніхто й не дає. А якщо хтось і дає, то вона не бере. І ще й сердиться.

— А чого це ви, — каже, — так спішите в баби мене записувати? Крекчіть самі, як вам охота, а я ще вечорами од солов'їв млію.

Он яка Явдоха!

І знаєте, в чому секрет її довготривалої молодості? Явдоха — чудотворна. Вона творить такі чудеса, яких ще світ не бачив, відколи він навколо сонця крутиться. Вона винайшла такі ліки, такі панацеї-мазі, що не тільки всі хвороби виліковують та молодість зберігають, але навіть найвірогідніших кандидатів у завтрашні небіжчики на рівні ноги ставлять.

Тільки не посміхайтесь, будь ласка, так скептично! Поїдьте краще на Чернігівщину, і там вам розкажуть про Явдоху такі дива дивні, що од вашого скепсису й сліду не лишиться. Були вже такі, що не вірили. «Е, — казали, — нова знахарка об'явилася,

а дурні їй вірять». А як поїхали та як наслухались, так тепер тільки руками розводять та язиками прицоковують: «Ц-ц-ц-ц! Оце да! Оце чудотворна!»

І я, правду казавши, спочатку не вірив. А як поїхав, та як наслухався, та як надивився, так і досі очі в мене рогом стоять.

Найбільше мене потрясло чудо, яке сотворила Явдоха над своїм земляком, сімдесятисемирічним дідом Омельком.

Тяжко занедужав дід Омелько. Так занедужав, що й курити перестав і звелів бабі люльку к лихій матері викинути з хати, щоб не воняла, і до чарки вже навернутися не міг, хоч усе своє довге життя частенько причащався саморобною хлібною «шпагатівкою», і їсти вже не їв, і говорити перестав. По всьому видно було, що прийшов дідові неминучий кінець і не буде вже йому ні спасу, ні вороття.

Кинулась баба в район по лікаря, але вже пізно було. Приїхав лікар, оглянув діда, постукав пальцем по грудях, послухав, помацав запалий живіт, а по тому і говорить бабі тихенько, щоб дід не чув:

— Медицина тут уже безсила. Мужайся, бабо, бо як не сьогодні, то завтра він помре. Строк старому вийшов.

Баба — в сльози. Вибігла на подвір'я, руки ламає, голосить.

Позбігалися сусіди, заспокоюють стару, співчують, втішають: «Нічого, мовляв, не вдієш: усі там будемо». А хтось візьми та й скажи:

— Віжіть, бабо, хутенько до чудотворної Явдохи. Вона вже не одного од вірної смерті врятувала, то, може, й вашого діда порятує.

Баба накинула хустку на голову та чимдуж до чудотворної. Тільки поріг переступила — і на коліна впала.

— Ой Явдосю, дід помирає! Ой, врятуй старенького, моя чудотворная, ой, спаси його, моя ясная!

— А що в нього таке? — питає чудотворна.

— Ой, не знаю, бо вже і говорити перестав.

— А ще дихає?

— Дихає ще, Явдосю, дихає.

— Ну, коли ще дихає, то пропасти я йому не дам.

Прийшла чудотворна до діда Омелька, подивилася, а в нього вже руки геть-чисто чорнотою взялися і ноги посиніли... Вона кинулась до своєї корзинки, дістала якісь каплі, мазі і давай діда напувати та натирати. Повірите, не пройшло й десяти хвилин, а дід як підскачить на талчані, та як зареочеться, та як гукне дужим голосом:

— Бабо! Де моя люлька? Бабо! Налий мені стакан шпагатівки.

А потім як стрибне на долівку та як піде навприсядки по хаті, аж іскри з п'ят сиплються.

Баба тільки: «Свят, свят...» — і знепритомніла. А дід танцює, ще й приспівує:

А помирать нам рановато,
Есть у нас еще дома дела...

Отаке чудо сотворила чудотворна Явдоха! І не дорого й взяла: копу яєць і дві чвертки сала. Правда, баба проклинає тепер і діда Омелька, і саму чудотворну. Після її ліків дід так почувався на силі, що розвівся з старою і оженився на вісімнадцятирічній. Осталася баба солон'яною вдовою, але вини чудотворної я в цьому не бачу. Її діло — чудо творити.

Я питаю Явдоху:

— Скажіть, шановна Явдохо Микитівно, як це ви стали чудотворною?

— Велінням всевишнього, соколику, — відповіла мені чудотворна, — його благословенням. Я, може б,

і сама не знала, що я зроблюсь чудотворною, а то лежу якось під грушею, дрімаю, аж чую — щось угорі зашелестіло легенько, наче пташка наді мною крильцями тріпоче, а потім голос мені тихий вчувся. «Чого ти лежиш, Явдохо? Не лежи, вставай, іди в ліси, збирай трави, збирай коріння, купи у шоферів тавот та змішуй це все до купи і давай люду хрещеному. Ти будеш робити чудеса, Явдошко, ти будеш повертати німеччиним здоров'я, а старим — молодість, і буде тобі вічна за те дяка і шана превелика. Слухай, Явдошко, це кажу тобі я — господь бог святий. Слухай і роби, як я велю». От з того дня, соколику, і сотворюю чуда.

— А невже,— питаю,— і справді ви свої чудо-ліки на тавоті робите?

— На тавоті, соколику, на тавоті. Як бог велів.

Все геніальне, як бачите, і все велике разом з тим надзвичайно просте. Іди знай, що звичайний тавот отаку чудодійну силу має.

Після поїздки до чудотворної Явдохи я став найпалкішим її агітатором. Я переконався: медичні академії, науково-дослідні інститути, лікарні, поліклініки, академіки, професори, лікарі проти чудотворної Явдохи — це ніщо, це нуль без палички! І я закликаю: не звертайтеся до лікарів! Звертайтеся до чудотворної Явдохи!

Звертайтеся всі, всі, кому життя... набридло!

ТА БУЛО Б, ТА БУЛО Б НЕ ХОДИТИ...

*Коротка документальна повість
про одного голову колгоспу,
який спочатку не любив тваринництва,
а потім так полюбив, що ця невгасима любов
привела його до великої печалі і воздыханія*

Голова колгоспу Іван Григорович мало приділяв уваги тваринництву. Він просто недолюблював цю клопітку галузь сільського господарства.

— Тваринництво — то не моя стихія, — говорив часом Іван Григорович у вузькому колі своїх приятелів. — Я люблю рільництво, безмежні поля, п'янки пахощі злаків.

А коли хтось жартома питався, чи проявляє Іван Григорович таку ж байдужість і до продукції тваринництва, ну, скажімо, до смаженої ковбаси, він скептично махав рукою:

— Та! Можу рік і не дивитися на м'ясо. Овочі мені більш смакують.

Але тут уже Іван Григорович лукавив. Він ніколи не був вегетаріанцем, і коли вже говорити начистоту, то слід сказати, що продукти тваринництва були його справжньою стихією. Іван Григорович з превеликим апетитом споживав сметану, молоко, кров'янку, холодець, ковбасу, а борщ із свининою був для нього коронним номером цілоденного харчового раціону.

А тваринництва, повторюю, недолюблював. Вже й колгоспники почали було плечима знизувати:

— Що воно за чудасія з нашим Іваном Григоровичем коїться? На ферми його калачем не заманиш,

про молоко та м'ясо згадує тільки тоді, як з району натиснуть...

Довгенько так було. І раптом Іван Григорович наче переродився. Ну, наче хтось узяв та витряс з його душі ту нелюбов, а на її місце всипав кільканадцять пригорщ найчистішої, найпалкішої любові до колгоспної худібки. Особливо до рогатої.

Ну, не впізнати чоловіка, та й годі!

То раніш, бувало, встане вранці, зробить фіззарядку, вмисться, поголиться, поснідає, послухає останні вісті, а тоді вже йде в контору або їде в поле. А тепер — не встигне сонце виткнутись з-за обрію, а його наче вітром здуло. Він уже на фермі, біля корівок.

Пильним хазяйським оком обдивиться кожну з усіх боків, нагнеться і подивиться на вим'я, помацає ратиці, загляне в рот, загляне під хвіст... Та все допитується у доярок:

— А скільки молока дає ота глива сименталочка? А оця рябушечка? А ота білоголова з кривим рогом?

Доярки давали кожній корові докладні характеристики, називали цифри надоїв, проценти жирності молока, а на душі в них було свято. «Тепер,— думали,— піде діло, аж гай зашумить. Раз уже сам Іван Григорович прикував свою увагу до тваринництва,— потече молоко рікою».

Іван Григорович знав уже ім'я кожної корови, її продуктивність, її вдачу. І корови його вже знали. Як тільки він появлявся в корівнику, корови дружно повертали в його бік голови й привітно мукали, немовби промовляючи: «З добрим ранком, шановний Іване Григоровичу! Раденькі бачити вас у своїй хаті».

Одного ранку, коли вже доярки подоїли корів, Іван Григорович узяв за руку завідувача ферми Яковину, підвів до молодой сименталки-рекордистки, ніжно-ніжно погладив її і сказав:

— Бачиш, яка красуня? Ну, чисто тобі королева! Так ти на пасовисько її не виганяй. Хай постоїть в корівнику.

Не знала «королева», якою зрадливою буває іноді людська любов.

У цей же день на її симпатичні роги накиннули звичайну несимпатичну мотузку й повели в село до матері Івана Григоровича. У цей же сонячний серпневий день на місце молоді сименталки-рекордистки поставили стару, ялову, безрогу драбину, приведену від матері Івана Григоровича.

А ще через кілька днів з ферми зникло п'ять найкращих тільних телиць, а на їхньому місці стояли, ремигаючи, старі, зачучверілі створіння, більше схожі на помісь віслюка з рогатим чортом, ніж на корів.

На цьому й обірвалася любов Івана Григоровича до громадського тваринництва. На цьому й обірвалося його головування. Загальні збори колгоспників одно-стайно гукнули:

— Волимо прокотити Івана Григоровича на тому драбиняччі, що він понатягав на ферму!

Але потім трохи уласкавились і... прокотили на вороних. Сидить тепер Іван Григорович без діла й су-у-у-мно-сумно співає:

Та було б, та було б не ходити,
Та корівок було б не водити,
Й ні тепер, ні в четвер та й не знати,
Як-то воно з голови вилітати.

* * *

Дехто може сказати: Іван Григорович тепер уже одставної кози барабанщик. Навіщо ж про нього ще фейлетон писати? А так, в «назидание потомству». Щоб ніде такого не сталося!

ЗАКУВАЛА ТА СИВА ЗОЗУЛЯ...

Скільки пісень про неї співано, скільки легенд про неї складено, скільки раз її питано:

— Зозуле, зозуле, скажи, моя люба, скільки на на цім світі мені жити суджено?

І з завмиранням серця лічилося кожне її «ку-ку!», наче й справді ця сива пташка володіє даром визначати тривалість людського життя.

Одним словом, люблять у нас на Україні зозуль. Люблять за санітарну їхню службу, яку вони ретельно несуть у наших лісах, левадах, дібровах, садах, люблять за їхнє тривожно-оксамитове кування «рано-вранці на зорі», за їхню щиру прихильність до наших країв.

І ось на тобі! Ніхто ніколи не кривдив у нас зозуль, а цього літа у деяких селах їм просто життя не дають. В селі Діброва серед деякої частини місцевого громадянства вже понад місяць лютує справжній зозулячий психоз. Як тільки десь у зеленій гущавині закує зозуля, на її голос збігаються дібровські лобуряки, озброєні петлями, сильцями і, немов коти, починають підкрадатися до своєї жертви. Декому вже й не спиться і не лежиться, так сильно хочеться зозулю вполювати!

Питається: для чого, навіщо?

Виявляється, що якась нечиста сила бовкнула десь, начебто київському зоопаркові до зарізу потрібна жива зозуля. І щоб сива, і щоб кувала. І запрацювало на повний хід агенство ОББ («Одна баба божилася»).

А плітки цієї самодіяльної агенції, навіть найбезглуздіші, на жаль, ще сприймаються легковірним людом за чисту монету.

— Баба Текля божилася, що на власні вуха чули, як Карпів Мишко вичитував з газети оголошення, в якому казано, коли хто упіймає живу зозулю, то київський зоопарк дасть за неї мотоцикла або «Москвича».

Це так на Вінниччині. А на Сумщині плітку ОББ розповсюджено дещо інакше:

— Баба Марина божилися, що на власні вуха чули, як говорило радіо, щоб ловити зозуль. Так було й казано — хто привезе в Київ живу зозулю, тому дадуть великі гроші й лісопеда в придачу.

І посипались у київський зоопарк заяви, листи, телеграми, повідомлення.

«Я, Біленко Андрій Петрович, нещодавно знайшов молоду зозулю народженням цієї весни. Бажаю цього рідкісного птаха передати київському зоопарку. Крім того, ми читали в газеті оголошення, що видається за зозулю винагорода. Якщо це правильно, то прошу дати мені відповідь і адресат».

«Непоточнім данім чув, що куда то нужна зозуля і рішив сообщити вас об етом що у мене є зозуленя яке ще не літає, но вскоре должно знятсья. Мий адрис...»

«Здравствуйте товарищ директор киевского зоопарку! Товарищ директор я хочу спросить или правда это что в зоопарке нужна кукушка, и правда что за нее дадут 350 рублей или мотоцикал. Если правда то дайте ответ у міня есть кукушка молодая. Лично в руки директору мой адрес...»

«Директору зоопарка. Если есть нужда в кукушке, я ее поймал. Мой адрес...»

І ще одне повідомлення, в якому бринять ноти відчаю:

«Директору зоологического парка г. Киева.. Мною было написано о том что в меня имсется для продажи зозуля. Сообщаю не выезжайте потому что зозули нету улителя».

Слідом за малечю, підлітками на влови зозуль вирушили подекуди й вусаті вже лобуряки і підтоптані дідки. Забувши про все на світі, кинувши печене й варене, вони сновигають по лісах, по левадах, по дібровах і насторожено прислухаються, чи не кукне десь зозуля.

Громадянин Пилипчук Григорій Іванович упіймав зозуленя і жде не діждеться, коли йому дадуть за нього мотоцикла або «Волгу». Він пише в своєму листі: «Так що прозьба вас дать мені ответ чим поскорей еслі вам нада зозуленя то я буду держать а еслі не потрібне то я его випусьтю!»

Слухайте, Пилипчуки і не Пилипчуки! Випускайте швидше зозуль і не мучте їх. Облиште своє нерозумие полювання, бо не буде вам за те ні мотоцикла, ні «Волги», ні великих грошей, ні «лісопеда» у придачу. А буде вам за те...

«ОТЕЛЛА»

Влітку минулого року невідкладне службове відрядження закинуло мене в село поблизу нашої благословенної Полтави.

Надворі лютувала така спека, що навіть недремні сільські кунделі, забившись у густі присадибні кущі, лежали мов непритомні й рішуче відмовлялися виконувати свій предковичний обов'язок — зненацька хватати за штани незнайомих і командировочних.

Від спеки, здавалося, є тільки один порятунк — глибокий погріб. Але знайомих і родичів у цих краях, на превеликий жаль, у мене не було, й усі мої шанси скористатися такою благодаттю дорівнювалися нулю.

Мені лишилося одне: пригадати, що при таких температурних надмірностях мудрі узбеки п'ють гарячий чай і таким чином полегшують своє становище.

І пішов я, «солнцем палимый», у районну чайну. Була вже обідня пора, і в невеличкій скромній залі стояв різноголосий людський гомін, супроводжуваний мелодійним подзенькуванням гранчастих склянок, наповнених тією пресловутою рідиною, яка ніколи не претендує на те, щоб її звали чаєм, і яку годиться пити без видимої шкоди для здоров'я і оточення хіба що в тріскучі морози.

Я пробрався до єдиного вільного стола, що стояв під стандартною копією з шишкінських «Мишок», сів і взявся вивчати меню.

Кожний командировочний «воєк» із власного досвіду знає, що майже в усіх наших периферійних

харчоблоках, незважаючи на те, що майже всі вони існують під вивіскою «Чайна», чаю ніколи не буває, а коли й буває, то буває «ось-ось тільки що випитим».

— Оце тілечки, перед самісіньким вашим приходом, геть-чисто весь попито...

Дійшовши до розділу «десертні страви», я очима закліпав. Чудесний парадокс: на першому місці цього солодкого розділу значився чай. Значить, є ще чайні з чаєм!

Витираю рясний піт з обличчя, славлю в думках сільських діячів громадського харчування і жду офіціантку.

Але спочатку до столу підійшов довгобразий дядько років під сорок і, не питаючи дозволу, якось так незвичайно, ніби з розгону, сів на стілець. Він навіть не привітався, що рідко буває на Полтавщині. По добрій старій традиції тут навіть незнайомому завжди скажуть «драстуйте», а цей сів мовчки, наче за столом нікого не було.

Мені впав у вічі вираз його обличчя. Такі обличчя бувають у професійних розтратників напередодні арешту або в людей, які твердо вирішили покінчити життя самогубством.

Я хотів заговорити з ним, розпитати про його горе, але підійшла миловидна, зовсім молоденька офіціантка й запитала, дуже м'яко вимовляючи літеру «л», що ми «ізвольмо кушати».

— Дайте, будь ласка, дві склянки гарячого чаю,— кажу.

— І-і, таке вигадальї! — засміялася офіціантка.— Хто в таку спеку гарячий чай п'є. Нема зараз чаю. Викушайте краще холодненького узвару, а ще краще стакан мольочка з-під скаженого бичка. Гуляшем закусите, то воно й пользительно буде.

Хочеш не хочеш, а довелося зупинитись... на узварі,

— Мені двісті грамів, борщ і гуляш,— загробним голосом озвався мій сусід по столу, не відриваючи сумних, каламутних очей від порожньої скляної баночки, що якимось чудом зберегла на собі сухі жовті сліди колишньої гірчиці.

Пив я поволеньки узвар і спостерігав, як обідає мій сусід.

Випивши одним махом свої двісті грамів, закушував він нехотя, без апетиту.

Порухую тривалу мовчанку й питаю:

— Мабуть, якесь горе спіткало вас?

Він вперше за весь час глянув на мене своїми каламутними очима й ніби аж тепер побачив, що за столом ще хтось сидить. Він перестав навіть жувати.

— Ви щось сказали?

— Мені здається, що якесь горе лежить на вашій душі.

— Е-ех, краще не питайте! — простогнав мій сусід і знову почав зосереджено копірчатись виделкою в тарілці, наче там було щось захищено.

У його голосі, у цих кількох словах його відповіді було стільки відчаю і суму, що в мене мурашки по шкірі забігали, а температура мого теплого узвару різко пішла вниз.

— А все-таки — що сталося? Помер хтось?

— Гірше.

— Прокралися?

— Гірше.

— Хата згоріла?

— Гірше. Жінку прогнав. І любив до безумія, і шанував, а от взяв побив, як шкідливу кішку, й прогнав к лихій матері!

— За що ж це ви її так?

— Е-е! Краще не питайте! — знову простогнав сусід по столу.

Мені аж жалко його стало.

— Не падайте духом,— втішаю сусіда.— Людина ви ще не стара й при нинішній диспропорції між чоловічою частиною населення й жіночою ще знайдете собі достойну подругу. Оженитесь, і все буде гаразд.

— Та вже набридло!

— Що набридло!

— Женитися.

— А хіба це не першу прогнали?

— Яку там першу! Четверту вже.

— Ого! — ненароком вирвалося в мене.— Чого ж це ви їх міняєте, як циган коні?

Він удруге за час нашої розмови звів на мене свої каламутні очі, й цього разу я побачив у них щось схоже на злість і презирство.

— Ніхто не відає, як хто обідає. Думаєте, я винуватий? Думаєте, не любив, не догоджав, не шанував? Любив, догоджав, шанував, а віддячували чим? Як тільки одвернешся — одразу на іншого очима пряде, як тільки десь забарився, дак вона вже в кіно. Що вже я з ними настраждався, що вже намучився, дак не приведи господи. І бив, і влещав, а воно як горохом об стіну.

Чи то в ньому заговорили на весь голос ображені почуття, чи почали діяти випиті двісті грамів, але мій сусід став раптом спалахувати, як багаття під сильним поривчастим вітром.

— Ну, що воно,— скажіть ви мені,— за страмнючі жінки тепер пішли? Яку не візьми, дак вона з червоточиною, дак вона з вітром у голові. Довіряти їм не можна!

Я хотів йому сказати, щоб глянув у дзеркало, але побоявся. Дивись, ще вдарить.

* * *

А тепер скажу вам, братця, чому пригадалася мені ця випадкова зустріч у сільській чайній.

Оце днями, коли я переглядав редакційну пошту, мою увагу привернув невеликий лист, написаний групою колгоспниць з Полтавщини. Колгоспниці писали:

«Шановна редакціє! Чули ми, що по інших селах об'являються сектанти, а в нашому селі об'явився «Отелла». Це так себе величає колгоспник нашої артілі Микола Кузьменко. Четверту жінку з дому прогнав і вже до п'ятої залицяється. Та ще й нахваляється, сатана. «Я,— каже,— ревнющий, як той Отелла. Дак що коли й п'ята шейма на кіно бігатиме та по боках зиритиме, розговор буде короткий. Надаю в дихало — й котись під три чорти». Так напиши нам, шановна редакціє, що нам робити з цією клятою Отеллою?»

Так, це, напевно, був він — «Отелла». Це його я бачив торік у чайній.

Я ухилився від прямої відповіді і написав колгоспницям так: «Оженіть свого «Отеллу» вп'яте. Якщо вижене й п'яту — робіть з ним що хочете. Але топити його в ополонці я вам не радив би».

Боюсь, що моя відповідь не влаштує їх і поблизу преславної Полтави появиться ще одна забруднена водойма.

ЧОРТ ШТОВХНУВ...

I

Є така народна усмішка. Лежить на печі чоловік і стогне: «Ой!» та «Ой!», «Ой!» та «Ой!»

— Що тобі, чоловіче? — питає стривожена жінка.— Може, тобі каші зварити?

— Ой, не хочу.

— То, може, кулешику?

— Ой, не хочу.

— То, може, борщику?

— Ой, не хочу.

— То, може, картопельки спекти?

— Ой, не хочу.

— То, може, горілочки принести?

— А бог його знає...

II

А це вже не з народної творчості, а з протоколу слідчого.

В одному колгоспі жив собі такий чолові'яга Никодим Горобаха. Пика — хоч поросят об неї бий, мускулатура — як у Івана Піддубного, легені — як ковальський міх, двадцять свічок одним видихом гасить.

З нього вийшов би першокласний штангіст у найвищій ваговій категорії, але Никодим завжди відчував якусь непереборну відразу до фізичних занять. Він

вважав, що створений для інтелектуальної, чи, як він вислоблювався, «умственої» роботи.

Горопаху працював продавцем у сільській крамниці. Працював непогано. Побудував собі обійстя на все село, потім одбув «строк» і знову повернувся додому.

Недовго й тинявся, як знайшлися добрі люди й пристроїли буфетником чайної у сусідньому залізничному селищі. Прокрався і махонув десь аж у Донбас. Але й там, видно, не вугілля рубав, а «умственою» роботою займався, бо через півроку прислав жінці коротеньку шифровку: «Не стою і не лежу. Але не журися, скоро вернуся. Твій Никодим». Жінка довго не могла второпати, що означають ті слова, але потім допетрала. Раз не стоїть її Никодим і не лежить, то, значить, знову сидить.

Перед самою петрівкою Горопаху і справді об'явився в селі. Такий же кремезний, такий же здоровий, тільки пика трохи зблідла й чубисько під нульовку обстрижений.

На люди не показується. Цілими днями під грушею на рядні лежить, періодично читає, кросворди розгадує.

Через тижнів два викликали Горопаху до правління колгоспу.

— Досить, — кажуть, — тобі, Никодиме, гріхи замолювати. Жнива на носі, пора й за роботу братися. Може, в майстерню за підсобного підеш?

— Ой, не хочу!

— То, може, за скиртоправа?

— Ой, не хочу!

— То, може, в будівельну бригаду?

— Ой, не хочу!

— То, може, силос будеш заготовляти?

— Ой, не хочу!

— То, може, торговим агентом тебе пристроїти?

— А бог його знає...

III

Бог богом, а спокуса спокусою. Став-таки Никодим Горопаху торговим агентом колгоспу. Цілими вагонами артільні помідори, яблука та огірки десь аж на Кольський півострів возить. Сам продає, сам виручку приймає.

Не нахваляться Никодимом керівники колгоспу:

— Золото — не агент! І продасть, і купить! От що значить довір'я до людини виявити!

...З останнього рейсу Никодим Горопаху довго не повертався. Колгоспне керівництво переполошилося:

— Мо', занедужав у дорозі?

— А мо', грабіжники десь прирізали?

Хотіли вже гінців услід посилати, але з далекої півночі прийшла казенна бумага, в якій запитувалося: будете Горопаху на поруки брати чи його в тюрму саджати?

Шкребуть тепер потилицю голова колгоспу з головою ревізійної комісії та очима лупають.

— Може б, і не крав більше чоловік, може б, добрим молотобійцем став, та штовхнув нас чорт торговим агентом його наставити.

IV

— Е-е-е, товаришу! Тр-р-р! — скажуть мені вимогливі читачі.— Фейлетон кінчається, а де таке могло статися — ви так і не сказали.

Пардон, уклінно прошу. Подібна історія сталася у колгоспі! Але ні — не скажу. Догадайтеся самі. Чи сказати? Ну, якщо вже так вам кортить — скажу. Подібна історія може статися і у вас, якщо правління колгоспу спить, а ревізійна комісія гав ловить! Ого! У таких випадках чорти ще й не таке викомарюють!

**ЛИСТ ТИМ ТОВАРИШАМ,
КОТРИ СОПРИКАСАЮТЬСЯ З ХІМІЄЮ,
АЛЕ ЗАБУВАЮТЬ ЧАСОМ, ЩО ВОНА ДАМА
ІЗ МСТИВИМ ХАРАКТЕРОМ**

Здоровенькі були, шановні товариші!

Наперед скажу, що це буде страшенно сумний лист, може, найсумніший з усіх листів, будь-коли писаних мною. А як же ти засмієшся, коли тобі плакати хочеться?

Сьогодні вранці секретарка поклала мені на стіл чотири листи й картонну коробку, наповнену якоюсь чорною сумішшю.

— А це що за штуkenція? — питаю. Вона, бідолашна, втерла сльозу й сумно-сумно промовила:

— То бджілки.

— Які бджілки? Бджілки золотаві, а це щось чорне, наче таргани.

— Ну те, що лишилося від золотавих бджілок у колгоспі «Зоря».

Повірте, шановні товариші, я не тонкосльозий, але коли уважніше придивився до цього картонного гробика, до почорнілих, скоцюрблених бджілок, я теж мало не заплакав. А коли ще прочитав листи,— але ні, це були не листи, це були некрологи, це був зойк душі любителів бджільництва,— мене обсіли гіркій неприємні роздуми. Я думав, думав і ніяк не міг збагнути, чому ми іноді за добро платимо злом? Чим завинили бджоли-трудівниці перед людьми, за що вони склали

свої золотаві крильця у чорних передсмертних муках?

Може, за те, що споконвіку дають нам солодкий пахучий мед, не беручи за це ні копійки плати?

Може, за те, що приносять нам віск, без якого ми досі не можемо обійтися?

Може, за те, що опилюють наші кучеряві сади й неозорі ниви наші, не вимагаючи за свій чесний труд ні трудовнів, ні премій?

Чи, може, за те, що дарують нам свій знаменитий прополіс, за яким ми бігаємо, висолопивши язика, коли нас обсідають якісь грізні болячки.

От ви подумайте і скажіть мені: за що?

І ще однієї речі я не можу зрозуміти. Хочу, але не можу! Я знаю Андрія Андрійовича як одного з кращих колгоспних керівників. Він уміє господарювати, любить господарювати, і коли б мені ще вчора хто-небудь сказав, що його ім'я з'явиться у сатиричній пресі, то йому я відповів би:

— Тільки в одному випадку: якщо на нього буде вміщено дружній шарж.

І от тобі маєш! У «Зорі» допустили отаке нічим не виправдане лиходійство. Питаю:

— Як же це ви, Андрію Андрійовичу, таку гаву впіймали?

— Та на головного агронома понадіявся, а він у свою чергу понадіявся на агронома по захисту рослин. А той теж не сказав пасічникам, що будемо сад обприскувати, от і вийшла промашка.

«Промашка» справді вийшла неприємна. Обприскали колгоспний сад якимсь новим препаратом проти плодожерки, а за одним рипом рясно покропили й квітучі акації, якими обсаджено сад. Ну, а бджоли, розуміється, не сподівалися, що буде допущено таке нехлюйство, і прилетіли собі нектар брати. Бджоли —

комахи високоорганізовані, дисципліновані, акуратні, їм навіть на думку не могло спасти, що людина — вінець природи — може підготувати для них своїм недбальством таку страшну помсту.

Не знаю, як зреагувала на новий отрутохімікат зла плодожерка, може, тільки почхала трохи, та й усе, а добрі бджілки-трудівниці не всі змогли навіть до своїх вуликів дотягти. До вуликів пасіки самої ж «Зорі», до вуликів сусіднього колгоспу, до вуликів багатьох сільських аматорів бджільництва... А за які такі тяжкі гріхи, я вас ще раз питаю?

Да, шановні товаришочки, хімія — дама вередлива, дама із мстивим характером. Вона не любить, щоб з нею легковажили, вона просто не зносить такого, знаєте, парубоцького шибайголовства: «А, що там з нею церемонитись. Хапай її за косми і валяй на поля, на ліси, на городи». За такі легковажні штучки вона мстить, і дуже часто жорстоко мстить.

Її уроки обходяться нам занадто дорого, а подекуди їх просто врахувати ще неможливо. Кібернетики поки що не винайшли лічильної машини, яка б хоч приблизно сказала, в яку копійчку влітають нам потруєні бджоли, риба, раки, худоба, свійська і дика птиця, зайчики і лиски. Дичина, що споконвіку була окрасою землі нашої, неоціненним суспільним багатством нашим, потихеньку-потихеньку стає музейною рідкістю. У степах України вже рідко де побачиш красуню дрохву. Вже рідко почувеш літньої пори у полях миле серцю нашому падьпадьомкання перепела, про якого Остап Вишня написав такі щирі рядки. Пам'ятаєте?

«Любить наш народ перепілку: і в дитинстві любить, і в зрілих літах її він любить.

От, приміром, іде полем заклопотаний голова артілі.

Голова в голови розколюється од думок різних:

«А чи закінчили сьогодні шаровку?»

«А чи пропололи озиму пшеницю?»

«А чи...»

«А чи...»

Раптом із ярової пшениці стаккатно:

— Пать-падьом!

— Пать-падьом!

— Пать-падьом!

Зморшки на лобі в голови розгладжуються, очі яснішають, все обличчя лагідніше, розгортаються на його вустах пелюстки усмішки, він зупиняється і починає рахувати:

— Раз! Два! Три! Чотири! Ах, б'є! Ах, сукин кот, і б'є ж!

От і відпочила в голови голова!»

Деякі парубки-хімізатори за своєю заскорузлою звичкою можуть і зараз махнути зневажливо рукою: «Ет, літературщина, сльозливі емоції і ні грама раціональності. Подумаєш — бджоли, подумаєш — зайчики-лисички, дрохви-перепелички! Сім літ мак не родив і голоду не було. Нам перш за все урожай потрібний!»

А хто каже, що урожай не потрібний? Хто? Я вас питаю.

Навіть дурень цього не скаже. Урожай нам завжди потрібний, і при тому великий урожай. І хімія нам потрібна, бо вона помагає нам підвищувати родючість наших нив. Але хімія — це ті ж самі ліки. Вони помагають тільки в тому випадку, коли ми вживаємо їх у вивірених нормах, обережно, за строгою вказівкою лікаря, а переступи цю грань — і благо неминуче перевернеться на біду.

Як бачите, з хімією жарти погані. Пожартуєш з нею — і неминуче опинишся у незавидній ролі тієї

баби, котра жартувала з колесом та й в шпичах за-
стряла.

Тому й прошю я вас, і молю я вас: кріпко затям-
куйте цю азбучну істину, шановні товариші! І тоді все
в нас буде.

І високий урожай буде.

І пасіки багатюці будуть.

І лисички-зайчики будуть.

І дрохви-перепілочки будуть.

І чисте повітря в нас буде.

І парубоцьке здоров'я до ста літ у нас буде.

І гарячих сліз на очах секретарки моєї не буде.

КОТОФЕРМИ

Калістрат Запашок — мій близький сусід і мій найлютіший ворог. Мені здається, що ми й помремо не помирившись.

Я страшенно люблю голубів, а Калістрат Запашок, навпаки, терпіти їх не може. Зате він до нестями любить котів, а я, навпаки, і духу їхнього не терплю. Я ще можу сьак-так миритися з одним котячим хвостом у квартирі, та й то при умові, якщо той кіт (чи кішка) сиднем сидить на батареї, не вештається по задвірках, не лазить по дахах і не виявляє хворобливого інтересу до наших пернатих друзів.

Інакше — до чортів на мило!

А Калістрат Запашок, навпаки, проти стійлового утримання котів.

— Кіт, як і всяка там домашня істота, — каже Запашок, — потребує прогулянок. Ваші голуби, щоб вони вам виздыхали, літають? Літають! Нехай же і коти гуляють!

А треба вам знати, що Калістрат Запашок тримає велику котоферму, яка вже налічує до трьох десятків голів. І всі його коти злющі, як собаки, якісь сухорляві і дуже моторні. Досить голубові сісти на якусь мить на землю — пиши пропало! Не один уже мій голуб загинув у пазурах хижаків Запашка. А скільки синиць, чижів та соловейків задушили його коти в сусідньому Ботанічному саду! Страшно й подумати! Не чули вже ми весною розгонистого солов'їного ляскоту в нашій

Ботаніці. Це зробила своє згубне діло войовнича котоферма Запашка!

Саме на цьому ґрунті у нас з Запашком не вщухають війни. На цьому ж ґрунті відбуваються запеклі міжусобні баталії і в інших будинках міста.

Мій товариш по службі, Степан Іванович Добрийвечір, ось уже другий рік приходить на роботу якийсь замучений, засмиканий і поживклий, як древньоєгипетський пергамент. А інколи вигляд у нього буває до того жакхливий, неначе по ньому всю ніч домовий товкся...

— Що з вами, Степане Івановичу? — допитувалися ми не раз, але Добрийвечір тільки махне безнадійно рукою й слова не промовить.

А оце днями його прорвало:

— Вони мене до божевілля доведуть! Вони мене, анахтемські, в могилу заженуть!

Ми співчутливо презирнулися між собою і боязко запитали:

— Хто? Що?

— Тарантелишині коти! — застогнав Добрийвечір.

І він розповів нам, як його сусідка по комунальній квартирі Соломія Тарантелиха, яка торгує на Новому базарі іконами Миколая-угодника, так само, як і мій сусід Запашок, жакхливо любить котів і, немов змагаючись з Запашком, розвела цілу зграю чотиринової погані. Сірі, білі, чорні, руді, волохаті утриманці Соломії Тарантелихи створили в комунальній квартирі таку атмосферу, що сусідам просто життя нема.

Соломія Тарантелиха зайнята своєю комерцією, тож не завжди має час як слід нагодувати два десятки дармоїдів, і вони роблять спустошливі нальоти на комунальну кухню, перевертають каструлі і пожирають усе, що їм на очі потрапить. Окремі екземпляри так уже «набили лапу» на цьому злодійстві, що з гарячої

сковороди хапають котлети, а з киплячої каструлі вилловлюють лапами м'ясо.

— А що вони виробляють березневими ночами, окаянні! Пекло! Суцільне пекло! — з жахом, увесь сіпаючись, каже Степан Іванович, і на його блідому високому лобі виступає холодний піт.

Сусіди скаржаться, протестують, а діячі з місцевої санітарної інспекції так міркують:

— Ну, любить собі людина котів, ну, є в неї така слабкість, так що ж тут лихого?

Що ж, дай їм боже хоч один день побути в становищі сусідів громадянки Тарантелихи! Тоді вони не такої заспівають! Тоді, я впевнений, буде амба, буде кришка і котофермі Калістрата Запашка, і котофермі Соломії Тарантелихи, і всім іншим котячим фермам, яких чимало розвелось в нашому милому зеленому місті.

Дай боже!

ПОДОРОЖ У ПІВДЕННОМОРСЬК

Я ВПАВ З НЕБА...

Мій добрий старий приятель і неабиякий знавець курортології завжди говорив:

— Хочеш по-справжньому відпочити — їдь у Південноморськ. Благословенний край!!!

Він так поетично оспівував красоти нашої південної перлини, що я не встояв перед спокусою і цього літа майнув до південноморських берегів.

І ось Південноморськ. Сиджу на приморському бульварі, милуюсь безмежними морськими просторами, парусами, білими-білими, як крило чайки, вдихаю на повні груди благодатне морське повітря, і мені починає здаватися, що я вже молодшаю і що показник гемоглобіну в моїй крові швидко і впевнено скаче вгору. Сиджу собі, милуюся. Сусід по лавці, вже літній південноморець, глянувши на мій рюкзак, цікавиться:

— Приїхали відпочивати?

— Приїхав, — кажу.

— «Дикий» чи з путівкою?

Довідавшись, що я «дикий» і маю намір зняти на місяць кімнату в будинках місцевого дачного тресту, південноморець засміявся:

— Ви що, з неба впали? — і глянув на мене так, наче я справді тілечки-тілечки прибув сюди із захмарних висот. — У трест і не потикайтесь. Клієнтура там своя, постійна. Легше дельфіна руками спіймати, ніж у тому тресті дачу дістати.

Мій сусіда махнув рукою у напрямі вулиці Пушкіна і сказав:

— Повертай, дядю, руля та лягай курсом прями-сінько на вокзал.

Я сприйняв це за жарт, бо зовсім не мав наміру так швидко розлучатися з милим моєму серцю Південноморськом. Але скоро переконався, що мій сусіда не жартував.

Бо справжній дачний трест, хоч він без вивіски, без керуючого і канцелярії, без штатного розпису і кошторису, існує саме тут, на привокзальній площі.

Як тут високо поставлена реклама! Яким теплим і всебічним піклуванням зустрічають кожного приїжджого!

Досить вимовити єдине слово «дача», як з усіх кінців площі прожогом кинуться до вас дебелі, засмаглі дами і підстаркуваті, але ще при доброму здоров'ї мужчини.

— Дача біля самого моря і холодильник «Днепр»!

— У мене — тіль і голубник!

— Не пошкодуєте! Три куці винограду, справний керогаз і завжди свіжі бички.

— Власна коза, прісний душ і 300 метрів до трамвая!

— Райське гніздечко і три кроки до базару!

Усі вони наперебій рекламують свої «гніздечка», шарпають за поли, тягнуть за руки, тичуть під ніс фотознімки дач.

— Скільки буде коштувати? — питаю.

— Дві.

— За сезон?

І знову чую:

— Ви що — з неба впали? За місяць!

І навіть після цього я не відчув себе небожителем. Але я був глибоко вражений тим, як низько падають

люди, коли гонитва за легкою наживою стає метою їх життя.

Хто ж вони, оці здирники?

Це здебільшого так звані члени так званих дачно-будівельних кооперативів, які у свій час всякими правдами й неправдами заграбастали найкращі дачні місця і тепер гендлюють ними, як самі хочуть. Багатьом з них чесний труд уже навіть не сниться.

Та й навіщо трудитись? Один літній день їх всю зиму годує!

ТОРГ НА КУРЕНІВЦІ

Добрі люди нараяли:

— Не гай, дядю, часу та спустися до самого моря, в район куренів. Там теж є дачі. Може, трохи гірші, зате дешевші.

Район куренів — це ціла південноморська Куренівка, яка простяглася від морського парку аж до околиці міста.

Коли дивишся на ці курені з моря, не віриш, що перед тобою береги Південноморська. Так і здається, що біля палаючих багать ось-ось заgrimлять бубни і люди, озброєні списами, розпочнуть свій войовничий танок...

Що собою являє південноморська Куренівка?

Це хаотичне нагромадження перекособочених хижок, фанерних халабуд, куренів з бляхи і толю, білих мазанок та дощаних куренів, хлівців, землянок та інших дивовижних творінь нестримної фантазії самодіяльних «зодчих».

З раннього ранку і до пізнього вечора біля куренів іде жвавий торг. Кругом тільки й чуєш:

— Сто сорок...

— Півтори — й ні копійки менше.

— Та що ви!..

— А вам з харчами чи без харчів?

— У мене ціни без запросу. Самі бачите — казка, а не дачка!..

Включився і я в торг. На вулиці Зеленій мені впала в око дуже мальовнича садиба Мотрони Іванівни Кундель. На моє одне запитання — скільки? — Мотрона Іванівна поставила три зустрічних запитання:

а) чи не припруться до куреня слідом за мною всі мої родичі;

б) чи сплю я спокійно і чи не будитиму своїм хропінням сусідів-дачників, які живуть поруч, за фанерною перегородкою;

в) чи вмію я тримати язика за зубами і чи не роздзвоню перед фінінспектором, скільки вона бере за місце в курені, а їх у неї, до речі, шість.

Побував я і в Євдокії Григорівни Воячек, яка мешкає на цій же вулиці. Дві кам'яниці вона вже продала. Дві мазанки ще тримає про чорний день і тим часом втридорога здає їх дачникам, забезпечуючи собі світле, безхмарне життя.

Не поталанило мені й тут.

— Е, пізня ти птаха! — співчутливо похитала головою Євдокія Григорівна. — Мої дачі ще в квітні заорендовано.

Подався я на Тринадцяту станцію. Іду, стрибаю через колючі загорожі і рови, обходжу грядки огірків і помідорів, обминаю курені з красномовними написами на воротах: «Стережись! У дворі злий собака», шарахаюсь вбік від окриків «Стій!», «Ходу нема!», «А куди тебе нечиста несе?!» і т. д. і т. п.

Куди я потрапив? Невже в заборонену зону?

— Не дивуйтеся, — заспокоїла мене Галина Миколаївна Передерій — симпатична хазяйка невеличкого,

присадкуватого куреня.— Кожен своє добро оберігає! А ви, мабуть, дачу напитуєте? Є ще одна вільна кімната.— І симпатична молодичка показала мені такий несимпатичний барліг, від якого і свиня скривилася б. Їй-ей, це навіть не свиняча дача!

Я ВПАДАЮ В НЕВЕСЕЛІ РОЗДУМИ

Обійшов я всі курені Каштанівки й Березівки, Великого й Малеого Водограю, добрався аж до Степового. Але степовий хрін виявився не солодшим каштанівської редьки.

Не по кишені і не до серця прийшлися мені дачі «тресту» південноморських здириків і спекулянтів.

Починаю відчувати, що показник гемоглобіну в моїй крові пішов униз, настрої псується, а душу бентежать невеселі роздуми.

Як могло статися, що мальовничі береги красеня Південноморська потрапили до рук людей без совісті і честі, які захарастили і запаскудили їх своїми потворними «хавірами»?

Хто дозволив цим торгашам затиснути з усіх боків міські пляжі, загородити ходи й виходи до моря?

Чому у славному Південноморську так вільно почувують себе торгаші сонцем, повітрям і морською водою, чому їх не беруть за вушко і не питають: «Доки ж ви, шановні, паразитствовать будете?».

З усіма цими «як», «хто», «чому» і звернувся я до керівників міста. Але переконливої відповіді так і не почув. Єдине, що виразно вчувалося в їхніх відповідях,— це щось на манір пушкінських рядків:

А сонце золоте, а море...
Чого ж вам, друзі ви мої?
Благословенні тут краї!

«ЖУТЬ!»

Старший калькулятор тресту «Янезнающоробити-маю» Мирон Миронович Баба вчора повернувся з Одеси, де три тижні перебував у якомусь дуже важливому відрядженні, і привіз нам сенсаційну новину. Висловив він її буквально єдиним словом:

— Жуть!

У відділі калькуляції сполошилися.

— Що сталося, Мироне Мироновичу?

— Ну, жуть!!!

— Та не тягніть kota за хвіст, кажіть!

Мирон Миронович Баба оглянувся, подивився на двері, чи щільно вони причинені, потім зробив якийсь такий рух, наче збирався у холодну воду пірнути, і перейшов на шепіт.

— В Одесі паніка, все ходором ходить. Жуть! В ошадкасах хоч шаром покоти — позабирали всі вклади. У магазинах веремія — хватають, хто що може. Сам бачив, як одна старушка водозазний костюм купила. Жуть! Все розкупили, все підмели, до хомутів включно. Сам бачив. Ну, жуть!

— А що ж таке?

— Тільки строго між нами. Де-валь-ва-ці-я! Будуть нулі одрізати...

Незважаючи на попередження Баби, за якусь годину весь трест, до кур'єра тьоті Даші включно, вже знав, що буде девальвація, що будуть нулі одрізати.

І почалося. Дехто раптом згадав, що сьогодні ніжинським поїздом має до нього племінниця приїхати і йому треба на годинку відлучитись, щоб букета купити, в того зуби так розболілися, що в поліклініку мусить бігти неодмінно, а та згадала, що забула вдома електричну плитку виключити...

Брехня завжди ходить на довгих ногах. І чим сенсаційніша, чим безглуздіша плітка, тим довші у неї ноги.

Після шостої години вечора весь будинок, де проживав Мирон Миронович Баба, теж уже гомонів:

- В Одесі паніка... Все підмели...
- Девальвація...
- Мирон Миронович сам бачив... Жуть!..
- Будуть нулі одрізати...

Мешканець шостої квартири, завідувач овочевої перевалочної бази Яків Семенович Штимпик, зачувши цю новину, ойкнув і затіпався, наче йому не нулі, а щось більше одрізати мають.

А тим часом Мирон Миронович Баба сидів на комунальній кухні, підвечіркував і розповідав сусідам, що начебто і в Москві вже все підмели.

— Жуть!

* * *

Не вірте, шановні громадяни, Миронам Мироновичам Бабам, не слухайте їхніх пліток! Ніхто нікому нічого одрізати не буде — навіть язиків пліткарям.

А варто було б!

Хоч би самісінький кінчик...

«ВСІХ БОЛЯЩИХ РАДІСТЬ...»

У Києві на Подолі появилася знаменитість. Поки що, правда, вона не стала в ряд великих імен, увінчаних ореолом вселюдської слави. Поки що про неї не згадують жодним словом енциклопедії і наукові довідники, мовчать газети й журнали, але знаменитість від цього не перестає бути знаменитістю.

Про неї шумить-гуде весь Житній ринок. Про неї вже ходять легенди по всьому Подолу.

— Такого зцілителя, як Василь Миколайович, я ще не бачила і, може, вже й не побачу!— розказує про знаменитість огрядна, рум'янощока окраса Житнього ринку Домаха Спиридонівна Викула, яка торгує тут макухою і зерном «на банку».— Всіх болящих радість. Спаситель наш — он хто Василь Миколайович. Проти нього сам гомепат Попов — хвершалишка, а глухівський батюшка — ніщо. Повірте, був у мене рак. Ну, виїв у мене, проклятуший, усю нутробу, осталася сама шкура та кості. Де вже не була, що вже не пила — не помагає. Аж тут його, спасибі, добрі люди приводять. Кинув він на мене оком та й каже: «Е, молодице, в тебе не інакше, як рак запущеної хворми. Ну, не журися,— каже.— Ще гірших лікував і тебе на ноги поставлю». Дає мені якісь трави та й наставляє: «Це,— каже,— така панацея, що помагає од ракових опухолів, глистюк і розстройства шлунка. Вари, пий до схід сонця — як рукою зніме».

Окраса Житнього ринку і радість київських риба-лок та голуб'ятників зітхає легенько, підкочує очі під лоба і переходить на молитовний тон:

— Пошли йому, боже, многії літа, щастя й здоров'я! Такий, людоньки, зцілитель, такий зцілитель! Була ж я як мрець, одною ногою в гробу вже стояла, а тепер бачите, що він з мене зробив?

Цвітуще здоров'я, палаючі рум'янці на обличчі Домахи Спиридонівни, вся її дебели статура правлять нині за найкращу рекламу знаменитому подільському «зцілителю», нареченому в миру Василем Миколайовичем Стукалом.

М-да! Такої атестації за життя не знало ні одне світіло медичних наук. Це й спокусило нас ближче зазнайомитися з Василем Миколайовичем і сказати про нього своє перше скромне слово у нашій пресі.

Василь Миколайович Стукало — не старий ще, при доброму здоров'ї чоловіча, кремезний, зовні нагадує професійного портового вантажника. На зорі своїх днів учився в ЦППШ — церковноприходській школі — і здобув, таким чином, незакінчену нижчу освіту.

Проживає Стукало на Спаській вулиці, а клініку утримує в одному з торгових рядів Житнього ринку. Клініка в нього дуже скромна, не займає навіть півстола, але дуже «бойка» і популярна. Є тут чудодійні трави, які, мов рукою, знімають всі хвороби, милостиво послані всевишнім на нашу голову, є тут такі чудоліки, про які ще й не снилося нашій здоровоохороні. Є тут «корень от нервов и припадочных болезней», є трава «для ращения волос и ревматизма», є радикальні засоби «от раковых опухолей, глистов и слабительное», «от давления крови», «от сердца», «от экземы и асмы». Є така панацея, що «успокаивает сердце, нервы, головную боль и грудную жабу». Є чебрець «от геморроя, от бессонницы и запоя» (випивохи й алкоголіки, радуйтеся!).

І глуха кропива є в клініці Василя Миколайовича, яка дуже допомагає од «катара дыхательных путей

и от селезенки», і многоніжка є «от воспаления матки и от удушья», і «переступень» є «от подорвы», і спориш «от опухолей, туберкулеза, вяжущее и мочегонное», і «алтей от кашля, катара глотки и бонхальной асмы», і «колган для полоскания от ангины, десен и дизентерии». Тут цілий арсенал відкритих генієм Стукала «ядовитих вытираний от ишиаса и закупорки вен», всіляких «маточных средств» і «полосканий рта от неприятного запаха и от печени».

«Клініка» Василя Миколайовича відкривається з раннього ранку і працює без перерви, аж поки не вщухне базарна площа. Прийом хворих відбувається тут же, на ринку.

Стукало, крім усього іншого, блискучий діагностик. Він з першого погляду безпомилково визначає хворобу і стадію її проходження.

— Покажи язика!— велить він старенькій, прибитій тяжкою недугою пацієнтці.— Ага! Бонхальна асма запущеної хворми. На тобі, птахо, оцей кульок алтею, пий по три рази на день і скачи здорова.

«Асма тичка» платить знаменитості два карбованці і, тяжко зітхаючи, зникає в людському натовпі.

Пацієнт іде густим косяком. Василь Миколайович ледве встигає «ліки» видавати, а гроші жужмом пхає в кишені — не має часу. Розмова з пацієнтами теж лаконічна.

— На що жалуєшся?

Хворобливого вигляду жінка нахилиється через стіл і щось шепоче на вухо знаменитості.

— Покажи язика!

Хвора не встигає ще висолопити язика, а Василь Миколайович вже тиче їй в руку «маточное средство».

— Це ви мені вже давали, не помагає...

— Всім помагає, а тобі не помагає! — починає сердитись Стукало, але, згадавши, що тут стоять па-

цієнти, ласкавішає і питає: — А як ота молодиця, що ти до мене на тому тижні приводила, уже поправилась?

— Поправилась! То не їла, а тепер уже й не балакає,— уїдливо іронізує хвора, але Стукало у спішці не вловив іронії і з погордою кинув:

— Це вже не одну я так виходив!

...Шумить, гуде Житній ринок. Вигукують перекупки, гугнявлять торговки перцем і лавровим листом, співають зв'язані півні, і в цьому різноголосому шумі вчувається противно-занудистий басок знаменитості:

— Од геморою, безсонниці і запоя!

— Од музулів!

— Од бонхальної асми!

* * *

Цей перший друкований твір про подільську «знаменитість» матеріалом для наукового трактату служити не може. Але гадаю, що навернути на деякі роздуми він може. Ну, наприклад, про шарлатанство.

Шарлатанство у всіх його проявах — річ одворотна і паскудна. Фармазонщика, який торгує блискучими скельцями і видає їх за діаманти чистої води, ловлять і віддають до суду. А чому не карають шарлатанів, що видають звичайний бур'ян і «ядовитые вытирания» за чудодійні ліки, шарлатанів, що часто калічать здоров'я, людей і наживають на цьому бариші?

От убийте, не розумію!

ЖУЧКИ-ЗАГОТУВАЧІ

Це вже доведений факт, товариші! Це вже показала практика, що до всякої великої справи завжди пробують присмоктатися всілякі жучки — пройди, шахраї, торбохвати, одним словом, всіляка ота нечисть, що не переносить чесно́ї праці, як чорт ладану, що любить пожити на широку ногу, але на дурничку.

Розгорнулося в наших селах велике будівництво. Будують колгоспи, будують колгоспники, буде сільська інтелігенція... І жучки вже тут як тут!

А може, пощастить і собі кусок урвати.

А може, вдасться загребу́ці ручки свої погріти.

А може, потихеньку, помаленьку та й напхаю гамана свого сотенними асигнаціями. Тоді лежи собі та в стелю поплывуй. Красота!

Найбільш поширена тепер різновидність жучків на селі — це так звані лісозаготувачі. Вони «заготовляють» ліс у необмеженій кількості. У них є «свої люди» в усіх лісових районах країни. Так що не сумнівайтесь — діло певне і надійне.

Поділяються жучки-лісозаготувачі на дві категорії: на своїх, доморощених, і на чужих, зальотних.

Зальотний жучок, як правило, діє нахрапом, але артистично й оперативно. Він прилітає в колгосп і з ходу бере його керівництво «на арапа».

— Відповідальний заготувач тресту «Карелтратарарахлісбудматеріал». Ну, як ви тут — будетесть?

— Будуємось.

— А лісоматеріал вам треба?

— Та до зарізу треба!

— Заготовляю в необмеженій кількості. Можна вагон, можна ешелон!

— Голубе ти наш сизокрилий, виручай, будь ласка, давай хоч ешелон.

Зраділі керівники колгоспу годять йому, мов болящі, а жучок одразу переходить на кілову розмову: ворушить трьома пальцями своєї правиці, що на кримінальному жаргоні означає — гроші на бочку.

Буває часом так, що жучка не питають навіть про документи, про гарантії, зопалу вручають йому крупну суму грошей, а він хап ту суму... та й далі посунув.

Часом діло доходить до смішного. Деякі довірливі колгоспні керівники вручають під начало жучка автомашини й робочу силу. Доки ті вагони дістанеш, поки там на залізниці повернуться, а так воно швидше буде. Ви вже, будь ласка, постарайтеся!

Жучок-заготувач відкланюється чемно, притискаючи пузатого портфеля до грудей, сідає в кабіну грузовика і бере курс на північ. Від'їхавши за сімсот-вісімсот кілометрів, він «на одну хвилинку» сходить у якомусь густонаселеному пункті з добрими готелями та ресторанами і зникає, як вранішній туман.

За якийсь тиждень повертаються грузовики в село порожняком, і тут розігрується звичайна в таких випадках трагікомічна сценка:

— Ой, рятуйте, а де ж ліс?

— Там, де й заготувач!

— А де ж заготувач?

— Узяв біс!

Такий в основному почерк всіх зальотних жучків-заготувачів.

Дещо інший він у своїх, доморощених, жучків. Ці не видають себе за «відповідальних заготувачів» «Карелтратматарахлісбудматеріалу», нікуди не втікають, не кажуть, що «можна вагон, можна ешелон».

Ці роблять так:

— Люди добрі! Всі ми будуємось, кожен хоче добру хату збудувати, а з лісом у нас труднуvато. А, як ви знаєте, свояк моєї жінки Панько Головатий тепер за великого лісового начальника на Чернігівщині править. Тож давайте складемося по дві-три тисячі, я поїду до Панька та вклонюся йому в ноги, може, своїм землякам pomoже. Лісу там, кажуть, як гною.

Коли назбирається вже чималенько тисяч, жучок кудись їде і привозить кубометрів 25 лісу, потім знову кудись їде і знову привозить кубометрів 25 лісу.

— Еге, Панько уласкавився. Поміг-таки, спасибі йому!— радісно гомонить село.

Жучок одному ткне дровиняку, другому — дубиняку, третьому — соснину, четвертому—ялину, а в самого на подвір'ї виросте, як з води, величезний під шифером будинок, і в сина на садибі виростає величезний під шифером будинок.

А час їде, а лісу більше не вилно. А люди в крик:

— Ой, рятуйте, а де ж наш ліс?

— Та що ви, люди добрі!— заспокоює жучок.— Хіба я вам якийсь шарамижник? Хіба в мене совісті немає? Не одразу ж Москва будувалась. Панько сказав, що ліс буде трохи пізніше. Не сумнівайтесь, не пропадуть ваші гроші!

А гроші вже, вважай, напевно пропали.

* * *

Жучки, брат, публіка моторна. Без доброго і замашного «лісоматеріалу», в миру нареченого пужаліном. з ними не справитись.

Принаймні хоч бережітьс'я їх!

ЗВЕЛИ НАКЛЕП

Сценка на товариському суді

У напівпідвальній кімнаті житлового кооперативу «Затишок-2» товариський суд розглядає справу слюсаря-водопровідника Плюйка, котрий звинувачується у безпробудній п'ятиці, вимагательстві й дебошах.

— Встаньте, громадянин Плюйко, й щиросердно розкажіть товариському судові, що вас штовхає на систематичну п'ятику, вимагательство й дебоші?— спокійним голосом досвідченого педагога питає голова суду.

Громадянин Плюйко, не піднімаючись з табурета й не удостоївши членів товариського суду навіть коротким поглядом, кинув десь у простір контрзапитання:

— А какая это ворона, это самое, накаркала вам, што я п'ю систематично?

— При чім тут ворона? Про це говорить вся громадськість «Затишку-2»,— знову спокійним тоном перервав Плюйка голова суду.— І я радив би вам, громадянин Плюйко, висловлюватись делікатніше. Не забувайте, що тут вам не забігайлівка, а товариський суд!

В кімнаті — шум, голоси обурення. Чути різкий жіночий голос: «За ним кутузка давно плаче, а ви його громадськістю настрацать хочете!»

Але це не справляє на Плюйка анітакусінького враження. Він тільки усміхається зухвало.

— А ви міне, это самое, назовіть парочку хамілій этой самой своей громадськості. Я хочу одним глазом

зиркнуть на нію на всяк случай! Ну, где вони, ето самое, еті ваші свідетелі?

Із задніх рядів знову прорвався різкий жіночий голос:

— Він ще свідків вимагає, ханига окаянный. Ти спершу на ніс свій синючий зиркни, то вже кращого свідка й шукати не треба.

Плюйко ліниво підвівся з табуретки, повернувся на різкий жіночий голос, а потім до членів суду.

— Гражданка Шкаралупенко подзволяєть себе, ето самое, публічно оскорблять достоинство простого советського работника. Я предупреждаю: еслі суд січас же не прикратить цього здіватільства над мою лічностю, то я січас же, как говориться, не одходя от каси, подволю собі, ето самое, заінтересоваться носом указаной гражданки Шкаралупенко.

У кімнаті одразу, як по команді, запала німотна тиша (мешканці «Затишку-2» свої кадри добре знають). Навіть чути стало, як б'ється об шибку осазаброда.

— Я ще раз закликаю вас, громадянин Плюйко, до порядку,— попереджає голова суду,— прошу відповідати по суті.

— Ето другой разговор! По суті, ето самое, я согласін,— гучно шморгнувши жирним сизим носом, одповідає Плюйко.— Так вот. Нікакой я не вимагатель, ето самое, і не дебошір. Ето безпардонная на меня клівета і вообще брехня, ето самое, на простого советського слесаря-водопроводчика. Ну еслі я, ето самое, одремонтую кран, ето самое, і говорю, што за етот мой труд положено трьошку, а мне гражданка Шкаралупенко суйот, ето самое, рваний рупчик, то я терпїть такого свинства, ето самое, не привик. Обратно ж і про систематическую випивку, ето самое, губая на меня клевета і наговор.

Голова товариського суду не втерпів і знову попередив Плюйка:

— Я прошу вас, громадянин Плюйко, говорити судові правду, а то у вас виходить, як у тій байці: і я не я, і хата не моя! Може, ви тут нам ще скажете, що й п'ять ніколи не пили?

— Зачем я врать, это самое, буду. Врать я не люблю. П'ю, это самое, но не систематически, как вы тут, это самое говорите. Я п'ю, это самое, только в двух случаях жизни.

— Що ж це за случаи такі?— питає голова товариського суду.

— Во-первых, когда є, это самое, сільодка в магазинах, а во-вторых, когда нет, это самое, сільодки в магазинах. А вы, это самое, слухайте разные брехні разных Шкаралупенчих, это самое...

* * *

Я був на тім суді, слухав громадянина Плюйка, і гірка дума роїлася у моїй голові. Отак зведуть наклеп на «простого трудягу», а ти потім ходи — виправдовуйся.

Ходи доказуй, это самое, що ти не верблюд!

САМ СОБІ ГОЛОВА

Мамцю моя рідненька! Мамцю моя солоденька!
І де воно на білому світі отакі люди беруться?

Чи їх якимсь крученим сповивачем змалечку сповивали?

Чи їх якимсь чудернацьким молоком годували?

Чи якісь лихі вітри їх весь час продували?

Дивишся — і людина ж як людина: і руки в неї є, і ноги в неї є, і голова в неї є, і очі в неї є, і їсть, і п'є, як людина, а робить все якось через пень-колоду, словом, робить не так, як належить людям робити.

Такий людині кажуть: «Оце діло треба робити так і так», — а вона неодмінно зробить навпаки.

Такий людині радять: «Тримайся оцієї рівної дороги і нікуди не збочуй», — а вона неодмінно поверне вбік, зіб'ється на манівці.

А коли такій людині погукають: «Ей, куди тебе нечиста сила понесла! Там же впасти можна, там не важко і в'язи скрутити! — вона починає сердито сопіти, думаючи, що це дружнє застереження є не що інше, як грубе насильство над її особою, над її совістю і переконаннями.

От вам приклад. Є у Виноградіві міжколгоспна будівельна організація, яку очолює товариш Гаврилків. Коли Гаврилкова затверджували головою ради міжколгоспбуду, керівники району йому казали:

— Доручаємо тобі, товаришу Гаврилків, велике діло. Будеш у колгоспах бані, клуби, гаражі, тваринницькі приміщення будувати. Зрозумів? Та дивись же, щоб все було добре, щоб і якість будівництва була

на рівні, щоб всілякі там шелихвости не примостились до матеріальних цінностей, щоб взагалі порядок був.

Але не знали керівники району, що Гаврилків належить до категорії вищезгаданих людей. Не знали, що в нього є своя філософська доктрина, яку простими словами можна сформулювати так: відтоді як людство перестало ходити рачки й зіп'ялося на рівні ноги, — всяк вільний робити так, як йому хочеться робити. Гаврилків переконаний, що відтоді людські індивідууми стали високорозвиненими інтелектуалами і в няньках не відчувають найменшої потреби.

Не знали й затвердили. А тепер потилицю п'ятірнею шкребуть. Та, власне, є чого й шкребти!

Як тільки Гаврилків уместився в крісло голови міжколгоспбуду, так одразу і обсіли його філософські мислі.

А чого це я мушу їхніх вказівок слухатись? Що, я не інтелектуал? Що, в мене своєї голови на плечах нема? А нащо мені ті бані? А нащо мені ті клуби? А нащо мені ті гаражі? А нащо мені ті ферми?

Ха! Чудаки царя небесного! Буду так робити, як мені хочеться.

І треба віддати належне скороспеченому виноградівському зодчому. Він не одступився ні на крок від своєї «доктрини». Він рішуче махнув рукою на будівництво громадських колгоспних споруд і переключив керований ним міжколгоспбуд і всі його ресурси на будівництво приватних житлових будинків.

Швидко було складено п'ятнадцять договорів з п'ятнадцяттю індивідуальними забудовниками. Швидко поїхала на індивідуальні будівельні майданчики міжколгоспбудівська цегла.

А за цеглою поїхав міжколгоспбудівський цемент.

А за цементом — вапно.

А за вапном — міжколгоспбудівський лісоматеріал.

А за лісоматеріалом — цвяхи.

А за цвяхами поїхав всякий інший міжколгоспбудівський будівельний матеріал.

А Гаврилків тільки погукує:

— Ану, люди, навались, в кого гроші завелись!

— Будуємо добре!

— Будуємо швидко!

А хто гукає — того почують. До Виноградівського міжколгоспбуду валом повалили прохачі.

— Файненько прошу вас, товаришу Гаврилків,— і мені зведіть особнячок.

— Зведемо, не турбуйся!

— І про мене не забудьте, товаришу Гаврилків!

— Не забудемо, не турбуйся!

— І мені вже не відмовте, товаришу Гаврилків!

— Не відмовимо, не турбуйся!

Індивідуальні особняки й котеджі росли як на дріжджах, а громадські приміщення хиріли, не піднявшись вище фундаменту. Це почало турбувати керівників навколишніх колгоспів. Вони до Гаврилкова:

— Не ту лінію,— кажуть,— гнеш! Чому особняки будуєш, а на громадські споруди рукою махнув?

А Гаврилків тільки посміхається. От, мовляв, чудаки царя небесного. Он лишилось трохи будівельного матеріалу, так треба ж і собі котеджик вимахати.

Вимахав виноградівський зодчий і собі котеджа — веселого, просторого, затишного. Вимахав, поселився, живе собі, поживає, і за вухом йому не свербить.

* * *

Мамцю моя рідненька! Мамцю моя солоденька! І де воно на білім світі отакі люди беруться? І де беруться оті люди, що таких людей на керівні пости тулять?

Скажи! Га?

ЛИСТ ДЕЯКИМ ШАНОВНИМ ТОВАРИШАМ, З ВИНИ ЯКИХ НИДІЄ КООПЕРАТИВНЕ БУДІВНИЦТВО

Вельмишановні товаришочки!

Ви, мабуть, звернули увагу на те, що останнім часом наші добрі й милі лікарі часто лякають деяких своїх пацієнтів незрозумілим і страшним словом — гіпокінезія.

— У вас гіпокінезія, і ви не жартуйте з цим, — попереджує лікар пацієнта. — Притому майте на увазі, що це дуже небезпечна й підступна хвороба, од якої є тільки один порятунок: якомога більше рухатись, ходити, бігати.

Ну й діла пішли! Мало нам інфарктів, мало нам грипу, мало нам раку, мало нам гіпертонії, то ще маємо гіпокінезію!

Як пояснює нині наша медична наука, татом і мамою гіпокінезії є мала рухомість людини. Сидиш сиднем, цуравшся фізичної праці, не ходиш, не бігаєш, а роз'їжджавш машиною, ну й бути тобі гіпокінезником, як двічі два чотири. Але подумай, що це тобі дасть на практиці? По-перше, це дасть тобі так звану «дзеркальну недугу», тобто живіт твій поволеньки набере таких деформацій, що без допомоги трюмо ти вже й колін своїх не бачиш. По-друге, потихеньку-помаленьку ти перетворюєшся на обважнілу сидячу качку й форсованим темпом сам же наближаєш до себе ту грань, за якою про тебе в кращому

випадку скажуть: «Ха-ро-ший товариш був, земля йому лебединим пухом!»

А це вам треба?

Да, з гіпокінезією жарти погані. Тож недаремно наша медицина на кожному кроці тлумачить нам: не хочеш стати гіпокінезиком — не сиди. Побільше рухайся, ходи в ліс по гриби, ходи на полювання, орудуй на вгороді сапкою, а головне побільше бігай. У Києві на центральному стадіоні вже навіть створено клуб бігунів. Біг, як запевняють члени й членкині цього клубу, є найпершою панацеєю від гіпокінезії. Побігаєш рік-два — і можеш в академічний балет записуватись.

Але ж не всі лікарів слухаються. Багатьох гіпокінезиків ліньки святі заїдають. Йому кажуть: бігай, тобі до зарізу схуднути треба, а він за прадавньою звичкою байдуже рукою на те серйозне попередження махне: «Ет, якоеь воно буде...»

Як же покінчити з цією шкідливою філософією? Як все-таки примусити байдужих гіпокінезиків бігати? Я довго мізкував над цим наболілим питанням і прийшов до висновку, що є тут два способи.

Спосіб перший. Треба, щоб гіпокінезик позичив комусь із друзяк чи родичів 300—400 карбованців своїх фінансових заощаджень. Але не під розписку, а під чесне слово, що «через тиждень, а максимум — два, віддам. От не зійти мені з цього місця — віддам!» В такому разі можна дати повну гарантію, що від лінощів гіпокінезика і сліду не лишиться. Висловлюючись поетично, бігатиме він «быстрее лани» і не один місяць, а може, й не один рік. Все буде залежати від суми позички.

Другий спосіб. Треба, щоб гіпокінезика обрали головою правління новоствореного житлового кооперативу. Бігати йому тоді й не перебігати.

Цей спосіб я вважаю найрадикальнішим і ось чому. Практика показує, що в багатьох містах наших ставлення до житлового кооперативного будівництва майже пльове. Не кажу, чому, не знаю, де тому причина, але деякі діячі з деяких міськрад дивляться на нього з презирнням, властивим тільки людям, котрі щойно добре пообідали. Практика показує, що коли хочеш побачити «бородаті» проекти, якщо хочеш намілюватися від душі «довгобудами», — шукай їх у сфері кооперативного будівництва.

Недавно я здибав одного доброго знайомого. Був він товстуном і стопроцентним гіпокінезиком. Кожен крок у нього був по золотому, а це дивлюся й очам своїм не вірю. Груди в нього колесом, від катастрофічного пуза тільки спогад лишився, хода — гвардійська, пружиниста, вся його атлетична статура налита спецсталлю найвищої марки.

— Що за прекрасна метаморфоза? — питаю. — Ти що — до клубу бігунів записався?

— Еге, — каже, — бери вище. Головою житлового кооперативу мене обрали. То оце третій рік бігаю по дистанціях, пробач, по інстанціях, що куди там братам Знаменським. Як кажуть, не було б щастя, так нещастя помогло. За три роки біганини не вибігав навіть нульового циклу, зате здоровий став, мов молодий бог.

Я не знаю, вельмишановні товариші, кого там у вас обрали головою житлового кооперативу «Зоря», але думаю собі, коли той товариш теж був цілком сформованим гіпокінезиком, то тепер він уже може правити за хорошу копію Аполлона Бельведерського. Четвертий рік підряд бідолашний голова «Зорі» одчиржує такі «меморіали», що пора б і заслуженого майстра спорту йому присвоїти, а стоквартирний будинок «Зорі» ще й з ватманського паперу не виліз.

За чотири роки йому навіть ділянки під сонцем не підшукали. Міськвиконком возиться з цією «проблемою», як кіт з оселедцем, і дає всі підстави членам кооперативу «Зоря» не сподіватися, що в сімдесяті роки вони новосілля одгуляють.

Досвід кооперативного будівництва дає мені багатющий матеріал зробити ще одне важливе відкриття. Гіпокінезія, — тепер я можу науково це довести, — нападає не тільки на людей, але й на будови, передовсім на кооперативне житлове будівництво. Але повірте, шановні друзі, що лаври цього наукового відкриття мене ще не лоскочуть. Я чувся б по-справжньому щасливим, коли б мені вдалося відкрити хоч один спосіб боротьби з будівельною гіпокінезією, хай їй чорт!

ЛЮБЛЮ ТОЧНІ НАЗВИ

І страшенно не люблю, коли якійсь речі, якомусь об'єкту чіпляють назву, котра зовсім не пасує їм, зовсім не відповідає самому призначенню і самому духу тієї речі чи того об'єкта. Отак — причеплять, не думаючи, і виходить типове «приший кобилі хвіст».

Є в Києві вулиця Високовольтна. Присягаюсь усіма святими, що на вулиці з такою страшною назвою я і дня не жив би. Добре, якщо тебе торохне одразу — і ти спокійно собі простягнеш ноги, а коли тебе тільки обсмалить або паралізує? Не завжди ж у нас буває напруга відповідного вольтажу.

З цих же міркувань я навіть не дивлюся на цукерки «Радій». З радіацією, самі розумієте, жарти ще гірші, ніж з високовольтною напругою!

Я принципово не купую печива «Казбек» — боюся зуби потрощити. З тих же таки міркувань не їм цукерок «Каракуми», що в перекладі нашою мовою означає «чорний пісок». Я не купую навіть такого чудесного витвору наших кондитерів, як цукерки «Чапаєв». Повірте, язик не повертається сказати працівникові прилавка:

— Зважте мені півкіла Чапаєва.

Або таке: варенична «Темп». Ну який чудило, скажіть ви мені, стане їсти вареники в темпі? Вареники треба їсти повільно, зі смаком, а не так, як черногуз, — хап, хап, хап — та й полетів! Та й медицина ж радить — не спіши, коли їси. Це шкодить

здоров'ю. У крайньому разі, коли вже горить, — спіши повільно.

Або ще вам приклад — ресторан «Динамо». Така індустріально-енергетична назва цілком підходить стадіону, футбольній команді, а не закладові громадського харчування, де навіть футболісти, коли туди заходять, то й ті м'яча не ганяють, а сидять собі за столом, їдять, п'ють, словом, культурно відпочивають.

Або ще вам один приклад — літак «Антей». Я схиляю свою передчасно посивілу голову перед технічним талантом його творців, але признаюся чесно — я б не одважився сісти у цей літак. Хто хоч трошки обізнаний з міфологією, зрозуміє мене. А хто не обізнаний, для тих я зроблю невелику виписку із «Словника іншомовних слів»: «Антей у старогрецькій міфології — знаменитий герой, син Посейдона — бога морів — і Геї — богині Землі; за переказом Антей був непереможний у боротьбі, поки він торкався землі — своєї матері; був переможений Геркулесом, який одірвав його від землі і задушив у повітрі».

Далі я вже мовчу...

Я ще розумію — ресторан «Млин». У цій назві все-таки є якесь раціональне зерно. Часом тут все-таки мелють. Мелють язиками, коли понализуються, як куций обметиці. А ви найдіть мені хоть макове рац-зерно отутечки: «Індпошив жіночого плаття імені Кутузова»! Не заперечую, знаменитий фельдмаршал найбільше прославився саме тим, що пошив у дурні непереможного Бонапарта, але це ще не дає нам підстав сопричисляти його до титанів крою і шиття предметів дамського туалету.

Між іншим додаю: наведені тут приклади невдалих назв теж не дають ще підстав звинувачувати мене в тому, що я згуцаю фарби. Хто має очі, той бачить. Є в нас і хороші і дуже точні назви. Що є, то є.

Недавно на нашій вулиці відкрили майстерню індивідуального пошиву чоловічого одягу і дали їй прекрасну поетичну назву «Мрія». Отут не промахнулися! Отут уже назва точно відповідає змістові. Сам у цьому переконався. Пошили мені в «Мрії» костюм, і я тепер з повною підставою можу сказати:

— Не костюм, а справді мрія! Про такий витвір кравецького мистецтва можуть мріяти усі циркові клоуни. Навіть знаменитий Попов!

Люблю точні назви.

Безумно люблю!

СИЛЬНИЙ ХАРАКТЕР

— Не мороч мені голови своїм Найдою,— сердито обірвав мене Паша, коли я почав хвалити Миколу Найду.— Характер! Характер! Який там у нього характер? Драгли, а не характер! Десять років пив. Чорно пив. По тижню на роботу не виходив, часто й дома не ночував. Я тоді теж думав, що в нього характер.

Сидимо, бувало, в «ригалеті», п'ємо «біміцин», а я й питаю: «А що, Микольцю, на роботі тобі не влетить за прогул?»—«Ха!—сміється.— Знайшов чим лякати! Ти мені, Пашо, нагадуєш зараз одного хлюпика, которий питав капітана корабля, чи не страшно йому по морях весь час плавати. «А що ж тут страшного?» — здивувався капітан. «Ну як що,— каже хлюпик.— Бувають же всякі катастрофи на морі, буває, що весь екіпаж на дні морському гине...» Тоді капітан і питає хлюпика: «А ви не боїтеся кожної ночі в ліжку лягати?» — «А чого це я маю ліжка боятися?» — «Як чого? — каже капітан.— Статистика свідчить, що 99 процентів людей умирає саме в ліжку». Так що не будь, Пашо, хлюпиком і не задавай мені дитячих питань. Ти мій характер знаєш — пив і буду пити, хай навіть каміння з неба падає.

Потім десь він зник. Місяців зо два його не бачив, а вчора зустрів на вулиці. Чистенький такий, випрасуваний, поголений, при галстуку. Аж сяє весь. «Ну,— кажу,— на ловця і звір біжить. Ходімо, Микольцю, перекинемо по гранчаку, а то на похмілля черепок розколюється!» — «А я,— каже,— став у сухий док». —

«Як це розуміти? Що значить «сухий док»? — питаю. «А розумій так, що я більше не п'ю. Зав'язав». Я його аж за лоба помацав. «Що стряслося?» — питаю «Нічого не стряслося, — каже, — просто самому гидко стало. «Хватить!» — сказав сам собі і на другий день пішов лікуватися. Гепер людиною себе почуваю, і настроїй добрий, і в сім'ї повний порядок. Раджу й й тобі, Пашо, кінчати. Будь мужчиною, прояви характер». Ти розумієш — цей нещасний ренегат радить мені проявити характер! Розумієш — мені! Та ти знаєш, що таке характер? Мене з роботи вигнали, а я п'ю. Од мене жінка з дітьми відцуралися, а я п'ю! Мене з партії виключили, а я п'ю. У мене печінка вже нижче колін опустилася, а я п'ю. Оце справжній характер! А йому, бач, гидко стало, і він риссю побіг у лікарню антабус ковтати. Сміхота!

— А все-таки, Пашо, що там не говори, справжній характер таки у Найди, а не в тебе.

Паша глянув на мене такими очима, які мав, очевидячки, Іван Грозний в останню мить перед убивством свого сина. Я аж одсахнувся від нього, а він по-мефістофельському розреготався на всю вулицю і простяг тремтячу руку.

— Ти, бачу, не в ладах з логікою. Дай краще карбованець. Піду пляшку «біміцину» вип'ю.

— А що таке «біміцин», Пашо?

— Є таке кріплене «Біле міцне». Дешевеньке винце й приємне. Горілка, знаєш, якось одразу з копит валять, а «біміцин» п'янить повільно і легко. П'єш, і в тебе такий настроїй, наче тебе міністром призначили. Ну, спасибі. Я пішов.

Бачте, який у Паші характер?

ЯК ПОКІНЧИЛИ З ПОРІДДЯМ ШАЙТАНА

Східна легенда

В однім королівстві процвітала анонімщина. Вона породжувала в країні нездорову атмосферу взаємної підозри і недовір'я, сіяла міжусобиці і роздори. Дійшло до того, що анонімки почали писати на самого короля.

Не витримав король, спалахнув благородним королівським гнівом.

— Я покінчу з цим чорним поріддям шайтана! - крикнув у гніві своїм благороднім король і видав грізний маніфест, у якому наказав міністрові двора, усім правителям провінцій, усім канцеляріям королівства спалювати анонімні листи, не читаючи їх.

По всьому королівстві запалали кострища з анонімок, але анонімщина не припинялася.

Ще дужче розшаленів король і наказав скликати раду наймудріших мудреців королівства свого.

— Порадьте мені, о наймудріші із мудрих, як покінчити з анонімщиною? — спитав Король мудреців.

Піднявся один старий, старий мудрець і сказав:

— Відрубати пальці правої руки всім анонімщикам, і я запевняю, о мій повелителю, що анонімщині настане кінець.

По всьому королівстві почали ловити анонімщиків, рубали їм пальці на правій руці, але анонімщина не припинялася.

Король місця собі не знаходить. Він звелів ще раз скликати раду наймудріших.

— О наймудріші із мудрих! — говорить король. — Порадьте, що далі робити. Рубаємо пальці, аж гай гуде, а анонімщина не припиняється.

Піднявся другий мудрець і радить:

— Рубати анонімщикам обидві руки по самісінькі лікті. Інакше чорного поріддя шайтана ти не збореш, о наш повелителю!

По всьому королівству засвистіли сокири, руки летіли, як дровиняччя, але анонімщина не припинялася.

Місця собі не знаходить король, раду наймудріших мудреців утретє скликає.

— Так що ж ще робити, о наймудріші із мудрих? Руки рубаємо, аж гай гуде, а анонімщина не припиняється!

Піднявся тут ще один мудрець, старенький, маленький, біла борода аж по коліна, і каже королю:

— Звели, о наш повелителю, одрізати вуха всім тим, хто анонімщиків слухає.

І що ви гадаєте? Минув місяць — і анонімщину ніби верблюд язиком злизав. Ніби й не було її!

А переповів я цю давню легенду зовсім не для того, щоб давати комусь практичні рекомендації на сьогоднішній день. Я згадав про неї просто тому, що сам не люблю анонімщини.

«ЖИТТЯ ДАЄТЬСЯ ОДИН РАЗ...»

Лист льохи Хрюшки до подруги Рябушки

У деяких колгоспах перетримують худобу на відгодівлі, що завдає чималих збитків господарству.

(3 листів до редакції)

Рябушечко моя мила, подруго моя куцорила!

Дуже я втішилася, одержавши од тебе вісточку. Спасибі, що не забуваєш. Але повір, голубко, що мені аж млосно зробилося, коли я дочитала твого листа до того місця, де ти пишеш, що годують вас, як на убій, що за якихось півроку ви нагуляєте стільки сала і м'яса, що й до корита часом ліньки вставати, що навіть найкалорійніші корми вам уже часом приїдаються... Боже мій! Який же у вас короткий вік свинячий. Страшно подумати! Коли я прочитала ці рядки своїм подругам, то, повіриш, почалося у свинарнику таке ридання, таке верещання, що на мені щетина дибки стала. Я вже не рада була, що читання це затіяла. Повіриш, одну молоду льоху, свинарка наша Мазухою її зве, аж істерика почала бити. Упала, бідолашна, на долівку, дригас ніжками і верещить на весь свинарник:

— Я цього не пережи-ву! Я зараз од інфаркту сконаю!

Ледве ми її заспокоїли. А ще ти пишеш: «Задирай, Хрюшенько, хвоста, тікай у наш колгосп та й заживеш тут на фермі баринею. За кілька місяців

так поправишся, що тобі й очі запливуть салом». Ні, Рябушенько моя мила! Ні, подруго моя куцорила! Ні і ще раз — ні! Спасибі тобі за ласку! Але таке життя мене не колише. Сама подумай. Не встигнеш ще й світом намилуватися, не вступиш і солов'їв наслухатися, а тебе вже виштовхують коліном із свинарника. Пожалуйте, мовляв, Хрюшенько любя, на ковбаси. І не питають тебе — любо тобі оте слухати чи не любо, а втягнуть грубо на грузовика — і гайда на м'ясокомбінат.

Ні! Ні! І ще раз — ні! Я — за довголіття, Рябушечко моя мила, подруго моя куцорила! Усім хочеться довше на світі прожити, і коли в тебе мозок ще не заплив зовсім салом і якщо ти ще можеш триматися на ногах, то щиро тобі раджу: не барися і тікай у наш колгосп якомога швидше. Запевняю тебе, що не пошкодуеш. Я не обіцяю тобі золотих гір і молочних рік, але довголіття тобі тут буде забезпечене. А що може бути дорожчого за життя, Рябушечко моя мила, подруго моя куцорила!

Щоб ти не вагалася і не сумнівалася, я опишу тобі коротенько про наше свиняче життя-буття. Годують нас тричі на день. Харчі у нас прості, звичайно, ласощами нас не балують, але жити можна, ніжок ще ніхто не простяг. Зате подивилася б ти, які у нас спортивні фігури, які талії! Кожна наша льоха красотою за кінозірку зійти може. А глянула б ти, як ми бігаємо, як ми стрибаємо! Часом як вирвемось із свинарника, так тільки свистить, тільки курава за нами стоїть. Шкода, що в нас свинячих легкоатлетичних змагань не проводять, а то ми усі б кубки нашому правлінню позавойовували.

Та ще раз кажу тобі, що найбільша наша радість — це все-таки довголіття. Ти, може, не повіриш, Рябушечко моя мила, подруго моя куцорила, але кажу

тобі чисту правду: на відгодівлі нас тримають по дванадцять, а то й по п'ятнадцять місяців! Ти уявляєш собі, яка це лафа! Ми вже не знаємо, як і дякувати, як нам і віншувати керівництво нашого колгоспу. Часом зайде на свинарник голова колгоспу Оникій Оникійович Недожуйко, подивиться на нашу куцорилу братію і питає:

— Ну, як поживаєш, свиното сухоребра?

А ми як гаркнемо на повні груди:

— Хрю! Хрю! Хрю!

По-нашому, по-свинячому, це те ж саме, що в людей: «Ура! Ура! Ура!» Так, повіриш, Оникій Оникійович аж усміхнеться від задоволення.

Ми давно помітили, що це йому приємно, і тому стараємось хрюкати гучно, дружно, троекратно.

— Ну, хрюкайте, хрюкайте собі на здоров'ячко,— скаже,— а я ще піду навідаюсь до «ве-ре-хи».

«Ве-ре-хи», по-їхньому, це велика рогата худоба. Вона в нас теж довго стоїть на відгодівлі, але також не бідкається. Краще гірше поїсти, та довше пожити.

Правда, вчора зайшов наш голова на свинарник, ми тричі хрюкнули йому, як це у нас заведено, але він навіть не посміхнувся. Поговорив про щось сердито із завідуючим фермою і пішов. А потім я підслухала розмову між свинарками.

— Чула,— каже одна,— що нашому голові всіпали в райкомі доброго перцю.

— А за що ж це? — питає друга.

— Та за те, що наші ферми завдають великих збитків колгоспу, що у тваринництві мало порядку, багато корів ялівками гуляють, та й взагалі низька продуктивність, низькі удої, перетримка на відгодівлі.

Повіриш, при цих словах у мене серце тьохнуло. Ну, думаю, клямка! Тепер уже й нас почнуть году-

вати, як на убій! Все! Тепер уже й солов'їв довго не наслухаєшся, і ясным сонечком не налюбешся!

Розказала я про підслухану розмову своїм подругам, а вони на сміх мене зняли:

— От чудачка,— кажуть,— одразу в паніку кидається! Одразу й повірила! Не раз уже казали, не раз уже говорили. А ми живемо? Живемо. І ще жить будем, і гулять будем!

То я і заспокоїлась. Та оце й одписую тобі, Рябушечко моя мила, подруго моя куцорила! Затям собі, запиши собі, що нікуди я з нашого колгоспу не піду, що звідси ти мене й калачем не виманиш, бо я ще на світі пожить хочу. І тобі раджу: не барися, задирай хвоста і біжи чимдуж до нас. Запам'ятай: життя нам теж дається один раз.

Бувай здорова, дорога моя Рябушка!

Твоя подруга Хрюшка.

ЯК ПИЛИПКО ЗА КООПЕРАЦІЮ ПОСТРАЖДАВ

Майже драма

Де в кого, може, брови підскачуть од подиву. Що за новина? Що за дисонанс? Відколи це гумористи драми почали писати? Мені аж смішно робиться, коли подумаю, як часом люди помиляються. Недавно один товариш на повному серйозі писав мені: «Ах, лірики-сатирики, веселая вам жизнь, привыкли вы к веселости, вам чуждый драматизм».

Дехто, їй-право, переконаний, що гумористи не знають, що таке сум, що таке розпач, що таке сльози, що живуть вони не гірше, як жив Адам у раю до скандальної історії з яблуком. Ні печалі тобі, ні воздыхання! Пописують собі всякі веселі історії, з ранку до вечора надривають свої запалі животи од реготу, та й усе. Дехто мислить собі, що вони весело сміялися навіть того фатального дня, коли оголосили про підвищення цін на коньяк і шампанське!

Дехто навіть мислить собі, що редакційна пошта теж є невичерпним джерелом гомеричного реготу. Казав мені недавно один знайомий:

— Дозвольте хоть один раз пошту вашу редакційну почитати.

— А чого це, — питаю, — вас потягло на нашу редакційну пошту?

— Та так. Посміятися од пуза хочеться.

Це вам ще одна помилка. Повірте мені, що за двадцять п'ять років роботи в «Перці» я тільки один раз насміявся «од пуза», читавши чергову пошту. На

очі мені потрапила відповідь із Херсона на одну сумну-пресумну скаргу одного робітника, якому мудрагелі з поважної обласної інстанції всучили путівку в такий санаторій, де ще не ступала нога жодного представника нашої «сильної статі». Відповідь ця була страшенно коротка, страшенно бюрократична, але в той же час страшенно смішна.

Цитую дослівно: «Сообщаем, что Херсонская обл. инстраккасса действительно выдала гражданину К-ву В. Д. путевку в санаторий «Куяльник» (гинекологический отдел). Эту путевку гражданин К-ов не смог использовать, поскольку она ему противопоказана».

Повірте мені ще раз, коли читаєш нашу редакційну пошту, то більше сердишся, сумуєш, обурюєшся, аніж смієшся. А часом і плачеш.

Дозвольте мені почати це майже драматичне оповідання теж зі сліз. І не тому, що я хочу довести, що гумористам ніщо людське не чуже, що їм не чужий навіть драматизм, а тому, що вчора я справді плакав. Плакав, читаючи листа малого Пилипка — учня другого класу, власноручно ним написаного до «Перця». Невправні дитячі рядки у кількох місцях порозпливалися синіми плямами од гірких авторових сліз і були промовистими свідками тієї глибокої драми, яку пережив Пилипко. Я дивився на ці плями сумними очима Ромео й теж не міг втримати сліз глибокого свого співчуття скривдженій душі скаржника. Висловлюючись по-дорослому, постраждав малий Пилипко ні за цапову душу. Постраждав, точніше, за кооперацію.

Пилипко так і пише: «Кооперація винна, а мене мама віником набили». Уявляєте, яка це образа для людини, яка це гірка несправедливість! А все, як свідчить Пилипко, почалося так. В суботу Пилипкова мама вчиняла тісто на пироги. Засипала вже в макітру муку, залила теплим молоком, розбила десяток

яець, всипала склянку цукру, а коли діло дійшло до солі — в сільниці — ані грама.

— Ой леле! — забідкалась мама, — я ж забула, що солі треба купити.

У хаті, крім малого Пилипка, нікого не було.

— Пилипцю, голубчику, — сказала мама, — хутенько збігай у крамницю. Купиш мені кіло солі, дитинко.

Пилипко не став однікуватись, хоч саме робив уроки. Коли мама кажуть, то треба. Він надягнув кепочку, поклав у кишеню мамині мідяки й побіг до крамниці, навіть не попросивши двадцять копійок на цукерки, як це завжди в таких випадках бувало. Малий Пилипко дуже, дуже любить цукерки. Так любить, що цукерки їв би, на цукерках спав би і цукерками вкривався б. Але пироги Пилипко теж любить, та коли ще з вишнями.

Тож Пилипко однаково був у добрім настрої і часу даремно не гаяв. Ну, може, там хвилинку-другу затримався коло подвір'я баби Одарки, де саме їхній півень-галаган із сусідським півнем почав битися. Пилипкові, звичайно, дуже кортіло подивитися, чим скінчиться ця одчайдушна півняча дуель, але свідомість обов'язку взяла гору над спортивним азартом.

Не чекаючи фіналу поединку, Пилипко побіг далі.

Коло крамниці зібралось душ десять людей. Тому треба мила, тому сірників, тому оселедців, тому цукру, тому солі, а на дверях крамниці пудовий замок висить.

— То тільки в нашій крамниці такі порядки! — гомонять люди. — Захочеться Коцюрубі — торгує, не хочеться — не торгує. (Коцюруба — це продавець).

Пилипко слухає ці розмови і спокійно жде собі, поки прийде дядько продавець, а він не йде, та й годі. А мама ждуть солі і, певно, вже сердяться. Хіба вони знають, що крамниця замкнена? Їм що — їм тільки пироги зараз у голові.

Не знав малий Пилипко (та й звідкіль йому знати було), що Коцюруба — то є типовий представник того «вільного козацтва» в кооперативній мережі, котре немилосердно псує торгівлю, а заразом і людські нерви не в одному селі і селищі і від котрого ніяк не може одкараскатись наша шановна споживча кооперація.

Чи то в кооперативного керівництва не вистачає духу, щоб раз, але гаразд гукнути на «вільних козаків»: «Ану, киш із-за прилавка, щоб духу вашого там не було!», чи, може, без них на світі сумно жити, чи, може, ще якась причина на те є, не знаю, але «вільне козацтво» почуває себе подекуди в сільській торговельній мережі, як у боженьки за пазухою. Що хоче, те й робить. Хоче — торгує, хоче — гуляє.

Гуляє подекуди навіть більше, ніж торгує. Гуляє на тройцю, гуляє на Петра й Павла, гуляє на маковея, гуляє на спаса, гуляє на пречисту, гуляє на покрову, гуляє на Михайла, гуляє на різдво, гуляє на водохреща, гуляє на весіллях, гуляє на хрестинах та іменинах.

А крамниця — на замку, а горопашному покупцеві одне лишається — сідлати березового рисака і чимчикувати в сусіднє село або в райцентр за найменшим дріб'язком. Пилипко чесно простояв біля крамниці майже дві години та ще й поплатився за це. Мама віником набили. «Чому,— кажуть,— не прийшов швиденько і не сказав, що крамниця замкнена, я б у су-сідів солі позичила...»

Плакав малий Пилипко, гарячі сльози втираючи, до самісінького вечора. Плакав, може, не так од маминого віника, як від образи й несправедливості.

І я розумію Пилипка. Чому мама не одшмагала віником Коцюрубубу, а на Пилипкові свою злість зігнала? Де ж тут справедливість?

Просто злість бере, коли подумаш, як часто на цьому світі б'ють не тих, кого слід бити!

ПРАВИЛЬНО ФОРМУЛЮВАТИ

Я ще раз переконався, як то багато важить правильно сформулювати свою думку, точно підібрати слово.

Є в мене один приятель, який страшенно любить випити на дурійку, але страшенно не любить, коли йому хтось скаже:

— А воно, мабуть, серце не болить, коли п'єш на шармака.

Він негайно ображається:

— От після цього вір, що людина людині брат і друг!

Одного разу я заступився за свого приятеля:

— Навіщо ви, хлопці, ці уколи робите? При чім тут шармак? Іван Федорович просто любить випити на громадських засадах.

Іван Федорович аж розцвів.

— Оце, — каже, — правильна формулювання. Постав ще сто грам.

Бачите, що то значить правильно думку свою сформулювати? А в нас часом не зважають на цей фактор, коли вирішують навіть серйозніші питання. Скільки раз я читав у постановах таке:

«Товариш ім'ярек не справився з роботою».

Питається, а чому не сформулювати так: «Товариш ім'ярек працював добре, але з роботою не справився». І зміні небагато, і людська гідність лишилась неуцемленою.

Давайте будем правильно формулювати!

ТИ КРИТИКУЙ КОНКРЕТНО

Сценка на районних зборах механізаторів

Виступає шофер радгоспу «Широка балка» Побігайчик.

— Товариші,— каже,— тут ми слухали виступ начальника главку, котрий сказав, що в цьому році буде більше запасних частин. І торік нам обіцяли золоті гори, а що ми маємо на сьогоднішній день? Полетить якась копійчана деталь, зітреться якась паршивенька резинова втулка — і ти вже стоїш на приколі, загоряєш, товариші.

— А хто це вам торік обіцяв тут золоті гори? — цікавиться начальник главку.

— Та од вас же приїздив один товариш. З такою круглою будкою.

— Ти нам шарад тут, товаришу Побігайчик, не загадуй,— знову перериває його начальник главку.— Ти прізвища називай, а то про якусь будку нам торочиш.

— Ну, мордатий такий. Прізвища його я не пригадую,— наївно виправдовується промовець, а це ще дужче розпалює представника міністерства.

— Критика, товаришу Побігайчик,— каже він,— то діло хороше й корисне, але коли ти вже когось критикуєш, так критикуй конкретно, а не так — вообщє і взагалі. Ти конкретні прізвища називай, конкретну посаду вказуй. Знаєш, «мордатих» багато.

Пожвавлення в залі...

ПО НАУЦІ

Прислали в колгосп новоспеченого зоотехніка, випускника сільськогосподарського інституту. Невдовзі приходять до нього завштахоферою.

— Порадьте, Петре Івановичу, що робити,— каже,— кожного дня кури дохнуть та й дохнуть.

— А чим ви їх годуете? — питає зоотехнік.

— Та чим прийдеться. То ячменем, то вівсом.

— То дуже погано. По науці курей належить годувати просом.

Минає кілька днів.

— Петре Івановичу, знову здохло 150 курей.

— А якою водою ви їх поїте?— питає зоотехнік.

— Звичайною, з криниці.

— То дуже погано. По науці курей треба поїти тільки теплою водою.

Минає тиждень.

— Петре Івановичу, знову здохло сто курей. Ваші поради щось не помагають. Може, наука знає якісь кращі рекомендації?

— Послухайте, мій голубе,— каже новоспечений зоотехнік.— Наука має ще дуже багато радикальних рекомендацій, але ви скажіть мені, чи багато ще у вас на фермі курей лишилося?

ДУМАТИ ЗАВЖДИ КОРИСНО

Посімейство любителя автотуризму, їдучи літом у Крим, зупинилося у готелі «Зелений гай» на ночівлю.

От батько і каже вісімнадцятирічному Жоржику, студентові філософського факультету, флегматику і мислителю:

— Ми з мамою переночуємо в готелі, а ти, синку, лишишся на ніч у машині. Тільки не спи, Жоржику, бо тут, кажуть, вештаються такі художники, що на ходу підметки рвуть. Виспишся завтра по дорозі.

— Добре, папа, я не засну, я буду собі думати. Десь опівночі батько підходить до вікна й гукає:

— Жоржику, ти не спиш?

— Я не сплю, папа.

— А що ти робиш?

— Думаю собі.

— Про що ж ти думаєш?

— Думаю, чи доїдемо завтра до Алушти.

— Ну добре, думай собі, тільки не спи.

Десь за годину батько знову коло вікна.

— Жоржику, ти не спиш?

— Я не сплю, папа.

— А що ти робиш?

— Думаю собі.

— Про що ж ти думаєш зараз?

— Думаю, яка тепер може бути температура води в Чорному морі.

— Добре, думай собі далі, тільки не спи.

На світанку батько знову гукає з вікна:

- Жоржику, ти ще не заснув?
- Ні, папа.
- А що ти робиш?
- Думаю собі.
- А про що ж ти зараз думаєш?
- Думаю, чи заїдемо завтра до Алушти.
- А чому ти знову про це думаєш?
- А вночі, папа, хтось усі чотири скати з нашої «Волги» зняв.

ЗРАЗКОВИЙ ПЛЕМІННИК

Я одержав нову квартиру на Микільській Борщагівці. Теплового травневого вечора приїхав до мене з Русанівки мій племінник Вячик поздоровити з новосіллям.

Ну, з такої нагоди моя дружина накрила стіл, сидимо, вечеряємо, розмовляємо. Вячик дуже цікавий співрозмовник, розумний, дотепний і взагалі зразково вихований юнак. Він уже студент третього курсу політехніки, але уявіть собі, без дозволу матері навіть у кіно не ходить. «Мамо, можна?», «Мамо, дозволь» — і не інакше. Не так, як ото нинішні — не питаючись, куди хоче, туди йде, що хоче, те й робить. За це я його найбільше люблю.

Десь біля десятої за вікном блиснуло, вдарив розкотистий весняний грім, і дощ полив як із відра.

— Будеш, Вячику, в нас ночувати. Куди ж тобі в таку даль та в такий дощ вибиратися.

— Сердечно дякую,— каже Вячик,— тільки дозвольте, я на хвилиночку вискочу.

Чекали ми його, чекали та й полягали спати. Коли це десь уже опівночі задзвонив дзвоник. Я схоплююся з ліжка і до дверей.

— Хто там?

— Це я,— чую голос Вячика.

Відчиняю двері, а він стоїть мокрий як хлющ і винувато посміхається.

— Де це ти був? — питаю.

— А я змотався додому й попросив маму, щоб дозволила у вас переночувати.

ЗА МУДРИМ ПРИНЦИПОМ

До прокурора Златопільського району зайшов немолодий уже відвідувач, явно сільського походження.

— Хочу, щоб ви дали мені консультацію.

— В якому питанні?

— Та не в питанні, а в судовій справі.

— У якій судовій справі?

— Та присудили мені рік примусовки за самогоноваріння. То ви скажіть — оскаржувати рішення суду чи, може, й не рипатися?

— Краще не рипатися, бо можуть ще один рік доточити.

— От спасибі вам. Отак точнісінько мені й вишнєпільський прокурор сказав.

— А при чім тут вишнєпільський прокурор?

— Та я ж з Бовнянки, Вишнєпільського району, родом.

— А до мене чого ви прителіпалися?

— Та, знаєте, подумав: одна голова добре, а дві ще краще.

МОЛИТВА БАТЬКА

Господи боже наш, вседержителю і благодворцю великий! Ти сотворив багато всіляких благ на світі білому. Ти сотворив добро. Ти сотворив любов. Ти сотворив найбільше чудо з усіх чудес — дітей наших милих, втіх і надію нашу світлу!

За це тобі шана сердечна, за це тобі дяка наша довічна. За це тобі, боженьку милий, ми сотворили пісню нашу крилату, пам'ятник тобі нерукотворний наш і денно та нічно з натхненням співаємо:

Как поют соловьи,
Полумрак, поцелуй на рассвете,
И вершина любви —
Это чудо великое — дети...

Тож прошу тебе і молю тебе, боже наш мило-сердний, сотвори ще одно благо: пошли мені пенсію персональну, пошли мені віку довгого і здоров'я дужого, щоб годний був я чудо твоє найбільше, а чадо моє наймиліше прогодувати аж до того дня, коли прийдеться віддавати тобі душу мою трепетну на вічне покаяння.

Почуй мольну просьбу мою, благодворцю наш, і не відмов мені. Не відмов, бо на землі в нас вважаються нині поганими ті батьки, котрі не здатні прогодувати діток своїх до самої смерті.

Не відмов, а тим паче не приведи, боже, щоб я — раб твій і слуга вірний — доживав віку на харчах діток своїх милих, втіхи і надії нашої світлої. Не нада, боженьку! В діток наших і свого клопоту багато.

Зроби так, щоб останню свою пляшку кефіру я купив за свої гроші і випив у своїй хаті. Попрошу тебе і молю тебе об тім! А якщо ти, боженьку, скажеш — ні! — то я возглаголю тобі відповідь свою одразу: пошли мені краще смерть сьогодні, зараз же пошли — в бабушку і в бога душу мать! — як сказав великий поет нашої епохи.

Амінь!

ЯК ОЛЬЦЯ ПОРОЗУМНІШАЛА

Ольця вже велика — років через три в школу піде. Соромно сказати, але баба Міля її ще й досі з ложечки годує. Самостійно Ольця ще ні разу і не поснідала, і не повечеряла. Але й це ще не все. Як тільки Ольця сідає за стіл — так одразу й командує:

— Бабо, читай «Муху-цокотуху»!

Баба читає, а Ольця, слухаючи, кашу ковтає. Як тільки баба перестає читати, Ольця лемент здіймає:

— Читай, бабо, ще, а то не буду їсти!

Коли Ольці набридає читання, вона стукає кулачком по столу й кричить:

— Бабо, вже не читай! Бабо, вже співай «Два ведмеді, два ведмеді горох молотили».

Бабі, може, й не хочеться співати, але вона співає, щоб тільки Ольця їла та не вередувала.

Дід Федько вже й свариться на бабу.

— Навіщо ти їй ці концерти влаштуєш? — каже. — Нащо ти їй потураєш? Дивись, підросте, то ще звелить тобі Андрія Сову з естради в читці наймати та оперних співаків до себе звати.

— Та! — відтакується баба. — Хай буде лихо-тихо. Вона ще маленька. Підросте — порозумнішає.

Дід Федько вже й Ольці пальцем погрожує:

— Ой начувайся, Ольцю! Ой дивись мені, бо вже як я за тебе візьмусь, то ти в мене швидко порозумнішаєш! Це я обіцяю тобі, а моє слово тверде.

Може б, дідова обіцянка так би й лишилася обіцянкою, але тут якраз нагода підходяща трапилася.

Поїхала баба Міля до родичів у Харків, а Ольцю на діда лишила.

Приготував дід уранці сніданок і каже:

— Сідай, Ольцю, кашу їсти, вже час снідати.

— Візьми, діду, на руки! — командує за звичкою Ольця. — І читай «Муху-цокотуху».

— І на руки не візьму, — відповідає дід, — і читати не буду. Їсти треба тихо. Ось сідай на стільчик, бери в праву руку ложку і їж.

Ольця грюк кулачком по стільчику:

— Діду, на руки! Діду, годуй! Діду, співай «Два ведмеді»!

А дід на своєму стоїть.

— Не буду, — каже, — годувати, не буду й співати. В мене голосу нема.

— Співай без голосу, діду, бо не буду їсти!

Вередувала-вередувала Ольця — і так і не поснідала.

— Нічого, — сказав дід, — голод не тітка. Зголоднієш, то сама попросиш їсти.

Так воно й вийшло. Гралась-гралась Ольця своїми іграшками, а потім підходить до діда та смик його за піджак. А дід газету читає, ніби нічого не помічає. Ольця знову смик діда за піджак.

— Що тобі, Ольцю? — питає дід.

— Давай їсти.

Може, ви й не повірите, але Ольця сіла й сама з'їла весь сніданок, і без співів, і без віршиків. Тільки трошки замузгалась, та то нічого. Так з усіма буває, хто вперше самостійно їсти починає.

— От бач, Ольцю, — посміхнувся дід у вуса, — ти вже й порозумнішала.

Через тиждень баба Міля приїхала, а Ольця якраз обідала. Глянула баба на Ольцю та тільки руками від подиву сплеснула.

— Що ж це з тобою, Ольцю, сталося? — питає.

— А я вже порозумнішала,— відказала Ольця, уплітаючи смачну котлету.

* * *

Ви думаєте, це я для дітей написав. Ні, це я для бабунь написав. Щоб малят не балували та не псували. Щоб у нас, у дідів, мистецтву виховання вчилися, бо ми, діди, з тієї щасливої пори, як у нас почали народжуватись самі онуки, такими педагогами поробилися, що куди там до нас Макаренкові, куди там до нас Ушинському!

Аж страшно подумати!

«ПАРУВКИ» НА ПЛЯЖІ

— А-а, Петре Филімоновичу, скільки літ, скільки зим! Доброго здоровля!

— Що каєте?

— Кажу: доброго здоровля!

— А, здоровля. На здоровля поки не жалуюсь. Здоровля ще як у парубка.

— Еге, еге, правду каєте. Попарубкували ми здорово. Хіба тепер так парубкують!

— А ви ще працюєте?

— Що каєте?

— Кажу, ви ще працюєте?

— Ні, ні, я ще працюю.

— А склероз не заважає?

— Що каєте?

— Кажу, склероз роботі не заважає?

— А-а, склероз, каєте? Я про нього забуваю. А ви, Оверкію Федоровичу, вже на пенсії?

— Що каєте?

— Питаю, ви вже на пенсії?

— Ні, ні, я вже на пенсії.

Взаємно поінформувавшись отакечки, Петро Филімонович з Оверкієм Федоровичем подріботіли до річки купати свої бувші парубоцькі статури.

ДОСВІДЧЕНА КАДРА

— Дуже обидно й боляче, коли тебе знімають та ще й очі колять: «Бач, як розпасся на каззонних харчах!» — скаржився мені Микита Кикоть, коли його «висунули» з поста начальника главку Міністерства харчової промисловості на посаду директора районної контори «Гастрономторгу».

Повинен вам сказати, що Микита Кикоть належить до тієї категорії кадрів, які не з одної печі хліб їли. Його послужний список вже не вміщається у звичайний листок по обліку кадрів — доводиться вкладку робити.

Не зумів Кикоть вписатися і в роль директора «Гастрономторгу», і його змушені були висунути на пост директора ресторану «Кучеряві клени». Сердився Микита, бо й цього разу його кольнули: «Бач, яку сапатку наїв!» — але діватися було нікуди — прийняв ресторан. Прийняв і одразу пішов у підсобку. Комірник аж зблід, побачивши нового директора. «Ну, — думає, — зараз почне якусь перевірку». Але Кикоть і не думав щось перевіряти. Він роздягся до трусів, став на ваги й каже комірникові:

— Важ!

Той від подиву знизав плечима, але зважив.

— Скільки? — питає Кикоть.

— 112 кілограмів.

— Запиши. Так і запиши в книгу — «вага нетто 112 кілограмів» і дивись, щоб ніде ця книга не ділася!

— А то нащо? — питає спантеличений комірник.

— «Нащо, нащо»! Треба! Як будуть знімати, то щоб не казали, що розпасся на ваших харчах.

ЯК СЕРГІЙКО КАРБОВАНЦЯ ШУКАВ

— Сергійку! Збігай, пташечко, в магазин і купи кіло цукру.

Сергійкові вже шість років, і він охоче помагає мамі по господарству. Хлопчик уже й по молоко ходить, і по хліб, і по ковбасу, і по цукерки. По цукерки Сергійко може і п'ять разів на день ходити. Це йому зовсім не важко. Та й магазин недалеко од їхнього будинку.

Дала мама Сергійкові металевого карбованця, він поклав його у верхню кишеню сорочки-безрукавки і пішов.

А слід вам знати, що по дорозі до магазину є дуже гарний лужок. Трава по коліна, а в ній купають свої зелені коси плакучі вербички. А кругом ромашки цвітуть, аж в очах мерехтять. А на одній ромашці Сергійко побачив великого червоного метелика з жовтими й чорними кружальцями на крильцях. Такого гарного Сергійко ще ніколи не бачив, хоч уже друге літо збирає для своєї колекції усіяких метеликів.

Сергійкові страшенно закортіло упіймати цього красеня. Він тихенько зійшов із тротуару і став підкрадатися до метелика. Ось він підкрався до самісінької ромашки, ось уже простяг руку, щоб схопити метелика за крильце, а той — пурх і полетів. Сергійко бігом за ним, але заплутався у високій траві і впав.

Бачить Сергійко, що метелика без сачка йому не впіймати, вийшов на тротуар і пішов у магазин. Підійшов до каси, хотів уже сказати: «Тьотю, вибийте

мені кіло цукру»,— але згадав, що треба спочатку карбованця дістати. Сергійко — до кишені, а там порожньо. Пропав карбованець!

Заплакав Сергійко й побіг на те місце, де на метелика полковав, але не пішов у траву, а ходить по тротуару й шукає карбованця на асфальті.

Перехожі питають:

— Що ти, хлопчику, тут шукаєш?

— Карбованця загубив,— втираючи сльози, відповідає Сергійко.

— А ти його тут загубив?

— Ні, отам у траві. Там я метелика ловив і впав.

— Так у траві й шукай. Чого ж ти на тротуарі шукаєш?

— Еге, тут он як видно все, і то не можу знайти, а в траві як я його знайду?

Бачили такого дивака?

* * *

Сергійко мене не дивує. Він ще маленький. Мене дуже дивують декотрі дорослі дяді, які точнісінько таким чином шукають приховані резерви виробництва.

КОНЬЯК НА ЗІР ВПЛИВАЄ

Розмовляють двоє. Один у зеленому капелюсі, другий у синьому береті.

— Ніколи не пийте, Степане Івановичу, самогону,— каже зелений капелюх.— Гидота, майте на увазі, якої ще світ не бачив. Страшенно погано на підшлункову залозу впливає. Це вже доведено медициною.

— Та що ви, Іване Степановичу! — дивується синій берет.— Я все своє свідоме життя п'ю тільки самогон, і, як бачите, чорт мене не взяв. От і вчора. Привезла мені тітка з села чотири пляшки бурякового перваку, а ввечері один приятель у хату заскочив. Сіли за стіл, виклинцювали одну пляшку, потім другу, потім третю. Але ще чуємось на силі, сидимо, закуємо, розмовляємо.

— А що будемо робити з четвертою? — кажу до свого друга-приятеля.— Подужаємо і цю чи, може, лишимо на завтра?

А друг мій сміється:

— А ти знаєш, що казав у таких випадках старик Хемінгуей? Старик Хемінгуей казав, що недопита горілка — це найстрашніший ворог людини.

Ну раз так, то виклинцювали й четверту. Правда, прокинулись уранці у мене під столом.

— А я цієї гидоти в рот не беру,— каже зелений капелюх.

— А що ж ви п'єте? — цікавиться синій берет.

— П'ю тільки «КаВеВеКа»,— каже зелена шляпа.— Мені навіть один академік радив: «Якщо вам

хочеться випити, то пийте тільки марочний коньяк. Він судини розширяє і тонус піднімає».

— А я на коньяк дивитись не можу,— відповідає синій берет.— Коньяк страшенно на зір впливає.

— Хто це вам наплів таких дурниць? — дивується зелений капелюх.

— По собі знаю,— каже синій берет.— Як тільки на ціну гляну, мені одразу в очах темніє.

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

Шановний товаришу редактор! У чотирнадцятому номері «Перця» на передостанній сторінці була вміщена невеличка статейка під заголовком «Клуб на замку», яка викликала в нашому селі нездоровий сміх і справедливе обурення.

Повірте мені, що поки я не прочитав цієї брехливої статейки, то твердо вірив, що «Перець» пише правду й тільки правду. Тепер я бачу, що це зовсім не так. Не думайте тільки, що, може, я обидився за те, що в цій статейці ваш писака за одним рипом вимазавав дьогтем і мої ворота — скомпрометував і мене як невтомного колгоспного культурмійця. Не, ще раз кажу — НЄ.

Повірте мені, що я люблю критику, але критику правдиву й життєствердуючу.

А де ж правда в статейці «Клуб на замку»? Повірте мені, що з цієї брехливої писанини в нашому селі навіть кури сміються, не кажучи вже про колгоспників. Вони просто падають од сміху. Колгоспники страшенно обурені неправдою.

— Оце, — кажуть вони, — попав «Перцем» у небо! Чи він, — кажуть, — окуляри вдома забув, чи він сліпий, той писака, бо де він міг побачити той замок, коли в нашому клубі вже два роки зовсім дверей нема.

Вимагаю помістити мій лист у «Перці», щоб восторжествувала правда. Інакше в «Крокодил» буду скаржитись.

Завклубом *Степан Правдивий*

НЕ В ГРОШАХ ЩАСТЯ

Зустрілися двоє давніх друзяк.

— Здоров, Микольцю! Чого це ти такий сумний, ніби тобі світ клином зійшовся?

— Ет, краще не питай.

— А що трапалося?

— Розумієш — до зарізу треба п'ятсот карбованців. Ходив до Петра, думав позичить, — каже нема, ходив до Василя — теж дуже ввічливо відмовив. Учора пішов до Юрка, а він ще й на сміх мене підняв. «Ти що, — питає, — хочеш втратити найкращого друга? Ти ж знаєш, що кредит псує відносини». Повір, уже тиждень зовсім не сплю.

— Ну як тобі, Микольцю, не соромно! Чого ж ти одразу до мене не звернувся, чудило царя небесного.

— Та я не знав, що в тебе є зайві гроші!

— Не в грошах, Микольцю, щастя. Ти не церемонься і сьогодні ж приходь до мене. Я маю чудесні угорські таблетки. Проковтнеш одну на ніч і спати-меш як убитий. Ну, до зустрічі!

ЗАПОВІТ ПОХМУРОГО

Помирає Іван Похмурий. Довго помирає. Тяжко помирає. Смерть уже шосту добу стоїть з косою біля його ліжка-тахти і ніяк не може діждатися, коли ж уже зупиниться Іванове серце:

— Слухай, Похмурий, май же совість,— сердиться Смерть.— Не можу я по тижню стирчати біля кожного пацієнта. Ноги в мене не каззонні, і за простій мені ніхто не платить. Помирай собі з богом і не затримуй мене.

Похмурий пожадливо вхопив кілька ковтків повітря, скосив затуманені очі в бік Баби-Костوماхи й кволим, хрипким голосом сказав:

— Якщо ти поклянешся, що виконаєш мою останню волю, то я помру зараз же.

— Ну ваяй! Чого там ще тобі заманулося, бідолашному? Кажи швидше. Може, тобі півлітру «Екстри» на прощання принести?

— Не хочу! — буркнув Похмурий.

— А може, тобі чорної ікорки заманулося?

— Не хочу!

— То, може, тобі баночку консервів принести? Знаєш, отих, що колись у рекламі писалося: «Нам попробувать пора бы, как вкусны и нежны крабы».

— Не хочу я твоїх крабів!—сердито махнув рукою Похмурий.

— А чого ж ти хочеш, бідолашний?

— Хочу, щоб не чуть було на світі ні сміху, ні усміху. Навіть отакусінького. Навіть у дитячій колис-

ці. Хочу, щоб скрізь-скрізь була сама печаль і воздыханіє.

Смерть не стала розпитувати Івана Похмурого про мотиви його дивовижного передсмертного жадання, Смерть знала, що виконати заповіт Похмурого не зможе навіть вона — всесильна, але поспішала до когось із нас і тому, не вагаючись, видала Івану Похмурому фальшивий вексель.

— Гаразд, я виконаю твій заповіт,— сказала Баба-Костомаха.— Не буде однині на світі ні сміху, ні усміху. Навіть отакусінського. Навіть у дитячій колисці. А буде однині, як ти заповідаєш, сама печаль і воздыханіє. А коли б хто засміявся, то я його косою — р-раз! — і к чорту на кулічки! Слідом за тобою, Іване. Клянуся тобі, тільки помирай швидше.

Іван Похмурий у ту ж хвилину спокійно простягнув ноги. На його обличчі навіть посмішка застигла. Перша й остання посмішка в його житті.

ДРІБНОВЛАСНИЦЬКІ СТРАСТІ

Іван Юхимович Затулівітер прийшов з роботи в доброму гуморі, що з ним не так уже й часто буває. Ще й не роздягшись, він дістав з кишені гаманця, вийняв звідтіля квиток грошово-речової лотереї і сказав дружині:

— На і добре сховай, щоб Сашко, бува, не посіяв його де-небудь. Май на увазі — це «Москвич». Ех, матері його ковінька, і поїздимо ж ми цього літа! Сусіди лопнуть од заздрощів.

— Не кажи гоп, поки не перескочиш! — засміялася дружина. — Та й звідки ти взяв, що виграєш «Москвича»? Моли бога, щоб хоч велосипеда виграв.

— А я тобі кажу, що виграю «Москвича». Ти понюхай квиток. Ні, ні, ти понюхай. Ну, що? Я ж тобі кажу, що він бензином пахне.

А семирічний Сашко все це вислухав та й давай з радощів стрибати на одній нозі по кімнаті. Стрибав і приказує:

— А я залізу в «Москвича», крутитиму руля і піпикатиму. Отак: пі-пі-пі, пі-пі-пі!

А батько як скипить, як крутоне Сашка за вухо, як гримне:

— А не піпикай, бісова душа, а то акумулятора мені розрядиш! Бач, яке «піпикало» знайшлося!

* * *

...Господи, до чого ж сильні ще дрібновласницькі страсті!

ОХОТА
ГІРШЕ
НЕВОЛІ

ТЕПЕР, ГАПКО, І МИ ЛЮДИ

I

Таки діждалися! Таки дочекалися!
Прийшло вже й на нашу вулицю свято.
Радісне!
Літне!
Поетичне!
День рибалки сьогодні!

І нехай навіть трапиться так, що сьогоднішні номери газет, сьогоднішні радіо- і телепередачі будуть повністю приурочені героїчним трудівникам морів і океанів — нашим славним побратимам-китобійцям, рибалкам-промисловикам, — а про нас, рибалок-спортсменів, може, одним тільки петитним рядочком десь у передових статтях згадають, але нам і цього хопить. Богові — богове, а кесареві — кесареве, як каже наш заслужений рибалка дід Євмен. Нам досить і того, що і в нас уже є своє свято.

І ми одсвяткуємо його на високому рівні.

Усі ми, всі, всі, хто здатний ще рухатися, хто здатний ще вудку в руках тримати, здруженими живописними колонами вирушимо сьогодні на лоно рідної природи, до озер і річок, до морів і океанів.

Вирушимо під нашими традиційними бойовими гаслами:

- Вперед на щук і окунів!
- Вперед на густіру і піскарів!

— Вперед на отакенну рибу, котра завжди чомусь у нас зривається.

І хай не кожному усміхнеться сьогодні рибальське щастя, хай навіть дме сьогодні сердитий північний вітер, хай навіть грім гримить, — проте нам буде сьогодні радісно, нам буде сьогодні весело. Не буде кльову, як каже наш заслужений рибалка дід Євмен, — так буде багацько інших рибальських розваг.

Сьогодні, запевняю вас, буде по-святковому весело навіть Василеві Івановичу Гавалезі, моему давньому друзяці і вірному товаришеві по риболовлі. П'ятнадцять років ми з ним рибалимо і п'ятнадцять років він терпить тяжкі тортури і катування за свою благородну рибальську пристрасть.

Кожен рибалка по собі прекрасно знає, хто в нього найперший ворог, так що нема потреби зайвий раз говорити, де прописаний і проживає мучитель Василя Івановича. Я хочу тільки сказати, що Марія Никодимівна, вірна дружинонька нашого страдника, катує його все-таки не кожного дня. З понеділка до п'ятниці — жінка як жінка. Навіть часом Васюркою ласкаво величає, а наступає субота, і Марія Никодимівна одразу переходить на холодно-офіціальне «Ви» і приводить у дію всі знаряддя своїх витончених тортур.

— Так що ж це Ви, свиня невмивана, знову сьогодні на всеношну? Може, Ви зовсім, бродяга собача, домівку покинете?

І так, аж поки Василь Іванович з хати не дремене.

Перепадало не раз і мені од неї на горіхи. Василь Іванович запевняє мене, що Марія Никодимівна взагалі дуже мила і симпатична особа, але по суботах у неї бувають приступи мігрені, і тому вона буває такою неурівноваженою і часом не відає, що й говорить. Не знаю, так це чи не так, але справді говорить вона про нас, рибалок, дуже часто у такому приблиз-

но плані, як колись на селі про конокрадів говорили. Якби серйозно брати до уваги всі ті небилиці, що вилітають з її вуст малинових, то, їй же богу, нашому братові давно б полагалось «кандалами греметь» або, в кращому випадку, на все життя стати улюбленим негативним типом для сучасних комедіографів і фейлетонистів.

Якось у суботу забіг я за Василем Івановичем і мимоволі став свідком чергового катування мого нещасного побратима. Не хотілося мені встрявати в дискусію — швидше б з хати вискочити, але напала вона й на мене. І сякий я, і такий я, і чоловіка її на поганий шлях збиваю.

— І не набридло ото вам,— кажу,— симпатична наша Маріє Никодимівно, всяку галімастью на чесних рибалок молоти?

— А що, неправда? — одрубала Марія Никодимівна.— Я вам ще не те сказала б, та не хочеться: нема з ким розмовляти!

— А що б це ви ще таке сказали?

— А те, що, якби мені дали владсть, то я вас усіх, рибалок, у паршивій калюжі втопила та ще й зверху каменюкою придавила б, ще й епітафію написала б: «Тут сконали бабники і випивохи». Ви думаєте, я не знаю, чого вас так тягне на ту рибалку? Щоб горілку жлуктити та чужих жінок лапати.

— А де це ви таких рибалок бачили?

— А осьдечки перед собою бачу. Аж двох укупі! — з якимось злорадством вигукнула Марія Никодимівна. Такі нотки бувають, очевидно, в голосі криміналіста, коли в його сейфі лежать уже незаперечні докази скоєного злочину, а злочинець продовжує викручуватись і однікуватись.

Це мене вже розсердило, але, щоб не роздмухувати вогню, я виголосив зовсім мирний монолог:

— Та нехай нам очі повилазять, якщо ми на риболовлі, окрім поплавців, ще щось бачимо, а, крім чаю, ще щось п'ємо. А ви таке говорите, симпатична наша Маріє Никодимівно. Та нема у світі вірніших, цнотливіших і благородніших, як ми — рибалки. Джигунів, падлюк і пияків серед нас не шукайте. Це категорично виключається. Шукайте їх серед браконьєрів. У тому середовищі якщо не кожний, то принаймні кожний другий або п'яндюга, або бабник, або те й друге, разом узятє. То, симпатична наша Маріє Никодимівно, публіка така. Для неї нічого морального, нічого святого на світі немає.

Браконьєр — це ворог природи, це м'ясник, спекулянт, це огидний гібрид зажерливості, аморальності і свинства. Браконьєр ніколи вам не скаже душевно, ніжно:

«Ох і кльов же був, ох і кльов! Аж серце раділо».

Він скаже тільки так:

«Ну й узав же риби, ну й узав! Ледве додому допер».

Браконьєр не рибалить, він «бере». Бере варварським «драчем», бере темною ніччю густими «путанками», бере острогою, бере толлом, бере чим попало, за печінки б його брало й не одпускало... А ми, рибалки,— спортсмени, поети, діти природи, її вірні охоронці. Ми навіть шию миємо, на риболовлю збираючись.

І всякий індивідуум, симпатична наша Маріє Никодимівно, котрий ставить знак рівності між справжнім рибалкою і браконьєром або сопричисляє браконьєрів до нашого благородного рибальського товариства, той привселюдно засвідчує свою розумову неповноцінність.

Але я тут передав куті меду. Я не чекав, що симпатична Марія Никодимівна так бурхливо зреагує на

заключні слова мого діалогу, і мало не поплатився за це дорогою ціною.

— А-а, так я ще й неповноцінна! — скрикнула, мов ужалена, господиня дому й прожогом кинулась на кухню. Щось там брязнуло, щось там грюкнуло. Я не встиг ще й бриля на голову надіти, а вона вже вибігає із замашним макогоном у руках. Я блискавично прийняв єдино правильне рішення, яке приходить завжди на ум кожному розсудливому рибалці в такій ситуації, — і кулею вилетів з хати.

А за мною Василь Іванович!

А за Василем Івановичем — його вудочки!

А за вудочками — його рюкзак!

А за рюкзаком — його бриль!

II

А тепер Марія Никодимівна прийняла вже нашу рибальську віру. Я ставлю один проти десяти, що скоро ви побачите її з вудочками десь на березі тихоплинної річки чи замріяного лісового озера. Злам настав того дня, коли вийшли газети з указом про День рибалки. От що значить сила друкованого слова!

Рано-вранці того дня, із свіжою газетою в руках, я біг, та де там біг, — я на крилах летів до Василя Івановича. Вскочив у хату та ще з порога крикнув йому:

— З празником тебе, Васюрко! З святом тебе, дру-
зяко мій вірний!

Марія Никодимівна якось так іронічно-холодно спитала, навіть не глянувши в мій бік:

— А з яким це ще таким празником? Сьогодні же по календарю наче й не субота.

— З нашим,— кажу,— симпатична Маріє Никодимівно,— з Днем рибалки! Ось читайте указ. Бачите, на першій сторінці надруковано.

Василь Іванович кинув чай пити, схопив ту газету, читає і аж підскакує од радості. Марія Никодимівна, у свою чергу, висмикнула газету з рук Василя Івановича і теж читає. Читає, а по її лиці якісь грайливі хмарки пробігають. А потім:

— Може, ще й салют буде?

— А може, й буде. Двадцятьма залпами із стограмівок,— шуткуючи кажу їй.

— Чого доброго, а це у вас завжди буває. Тільки даремно ви до чужої слави примазуетесь, і не про вашу честь цей указ писано. Чогось мені так здається, голубчики мої, що пишеться тут про тих рибалок, котрі по морях та океанах свіжоморожену рибу виловлюють, то ж таки трудяги, то ж таки герої, а ви тут — приший кобилі хвіст! І не до вас ця чарка п'ється.

— Отаке скажете, симпатична наша Маріє Никодимівно. Запевняю вас, що чарка ця і до нас п'ється, а якщо вже говорити про подвиги і героїзм, то будьте певні, що ми теж не з полохливого десятка і хоробрості нам не позичати. Я знаю рибалок, котрі примерзали штаньми до дніпровської криги на підльодній риболовлі і їх доводилось плішнями підрубувати, рятуючи від вірної смерті. Я знаю рибалок, яких до неприємності мошकारа з комарнею заїдала, а вони бадьоро гукали: «Помремо, але свого улюбленого спорту не покинемо!» І бувало, що вмирали... коли наїдались купленої на базарі несвіжої риби.

Марія Никодимівна зовсім природно усміхнулася від мого жарту, чого я зовсім не ждав, навіть запросила до столу чай пити. Самі розумієте: чай — це не макогін, і я охоче, без всякого вагання сів за стіл. Коротко кажучи, за тим ранковим чаюванням і став-

ся злам, і, здається, остаточний, бо взяла нас Марія Никодимівна за чуби, посіпала лагідно і ще лагідніше промовила:

— Ну що ж: із святом вас, халамидники! Як то кажуть — тепер, Гапко, і ми люди.

І так любо і так добре усміхнулася Марія Никодимівна, що мені здалося на якусь хвилю, ніби я бачу не посмішку, а перші прекрасні спалахи променів молодого вранішнього сонця.

III

Такі сонцесяйні посмішки ви побачите сьогодні на устах малинових усіх наших милих, симпатичних подруг, котрі мали щастя раз у житті зробити правильний вибір — повиходити заміж за рибалок. Ну, а про нас, теж безмежно щасливих їхніх обранців, і говорити нічого.

Правда, вудкарі?

Правда, спінінгісти?

Правда, топтушники?

Правда, закидушники?

Бо свято ж у нас сьогодні — День рибалки!

Усі на лоно природи!

— Вперед на щук і окунів!

— Вперед на густіру і піскарів!

— Вперед на отакенну рибу, котра завжди чомусь у нас зривається!

Ні луски, ні хвоста!

БЕЗ ПУХУ, ПЕРА...

I

Тільки мисливці знають, що таке відкриття охоти. Тільки їхня трепетна душа здатна відчувати всю урочистість, всю поетичність і, не побоююсь сказати, всю святість цієї великої події.

Я скажу більше — перший день охоти сильніше першої шлюбної ночі.

У цей день навіть ті з мисливців, котрих жінки часом «страмнючими мочемордіями» обзивають, і, може, й правильно обзивають, у цей день спиртного в рот не беруть, щоб не псувати святості моменту, а розпивають на привалі лимонад виробництва місцевого заводу безалкогольних напоїв, урочисто вітаючись:

— З першим полем!

— І вас тим же кінцем!

І навіть по пляшках не стріляють, бо це запаскуджує луки битим склом, а там же люди ходять, худоба пасеться...

І строго дотримуються норм відстрілу дичини — уб'ють по парі крижаків, а то «мажуть». І не тому «мажуть», що стрільці з них неважнецькі, стрільці з них — дай боже кожному. А навмисне, з любові до живої природи «мажуть». Мисливське серце не качине м'ясо тішить, мисливське серце тішить ніжна музика качинового лету, бо що є чарівнішого од тієї під-

небесної флейти, од того пересвисту пружних пташиних крил!

— Ф'ю-ф'ю-ф'ю-ф'ю! Ф'ю-ф'ю-ф'ю-ф'ю!
Слухаєш і млієш! Слухаєш і млієш!

II

Минув уже перший тиждень мисливського сезону, а я ще й досі не можу заспокоїтись. Але розпирають мою душу зовсім інші емоції. Мою душу розпирає злість — невгамовна, болюча і люта, як сто чортів, разом узятих.

Мені зіпсували день відкриття охоти. Зіпсували безбожно, по-варварському.

Поїхали ми в суботу вранці на луки за Ясного родку. Місця в цих краях дуже мальовничі, озерні, і дичина там водиться, правда, не дуже ясно, але, порівняно з іншими угіддями, душу все-таки можна одвести.

Приїжджаємо, а тут уже стріляють. То там, чуєш, — бах-бах! То там, то там — бах-бах! То там. Тривожно скиглять кулики, літаючи над луками з реактивною швидкістю, шугають аж у піднебесі наполохані крижні з чирятами. Ніби по команді з наших грудей вирвалось тяжке зітхання. Ось тобі свято, ось тобі відкриття охоти!

А браконьєрські постріли лунають один за одним, один за одним, один за одним. Сіли ми під копицею сіна й раду радимо:

— Що робити?

— Повертати на Горностаїпіль, — каже професор Попов, — бо тут уже нам обідню зіпсували.

— Але це неблизький край. До шостої вечора, мабуть, і не доберемось, — відповідаю йому.

— Та, мабуть, що не доберемось,— зітхає професор.

— То що ж робити?

А тут дядько один бреде. За плечима одностволка, на ногах гумові чоботи з довжелезними халявами. Підходить, вітається:

— День добрий!

— Драстуйте!

— Приїхали одкривати охоту? — питає.

— Приїхали закривати! — сердито буркнув професор.

— А ма'ть, що й так,— хитро посміхнувся дядько.— У нас уже тижнів два як паляють.

У дядька розплющене обличчя з великим синім шрамом на щоці і маленькі хитрі очі. Мені чомусь здалося, що це обличчя колись побувало під коров'ячою ратицею і так і не розправилося за довгі роки.

— А ви теж паляєте? — питаю дядька.

— Та ні, я сіно стережу.

— А злодії хіба в озерах ховаються, що ви такі чоботиська носите?

— Та всякого буває. Знаєте, тепер який народ пішов?

Дядько пожадливо зиркнув на наші пузаті рюкзаки,— так зиркає кіт на клітку з канарейкою,— і в його хитрих маленьких очах можна було прочитати німий докір. Прискіпується, мовляв, хтозна-чого. Відкривайте краще свої сидори, то, може, й мені якась чарка перепаде.

Вже й справді був час снідати, але нам було не до сніданку. В наших грудях, як у вулкановій безодні, клетотів благородний гнів, і цей клетіт глушив усе на світі, навіть голодне гурчання у животі.

— Да-а, давненько вже тут паляють,— продовжує болочу для нас розмову луговик з розплющеним

обличчям.— Перебили вже качви до чорта. Тут є один охотник — Охрімом його у нас зовуть,— так він божився мені, що вже дві кадки крижаків засолив. І, ма'ть, що й так. Знаєте, коли птиця ще не лякана, бити її пльове діло. Підпускає тебе отак-о, як до цього кущика. «Іт,— думає,— пастух якийсь вештається», а на те й не зважає, дурне, що в пастуха не гирлига в руках, а ружжо. Бах — і в торбу! І, думаєте, повний заряд нада? К-хе! Півзаряду, не більше. Пострілу майже не чути, а качку наповал ріже. Підпускає ж дурна, на три кроки. Так що ви припізнилися трохи і навряд чи й вполюєте щось. Хіба що по куличках постріляти можна.

Розплющене обличчя ще раз пожадливо зиркнуло на наші рюкзаки, виразно поворушило губами, але, переконавшись, вочевидь, що ми не маємо найменшого бажання розкривати їх, сказало з неприхованим ехидством:

— Ну, ні пуху вам ні пера! Піду — служба, воно таки служба. Знаєте, який тепер народ пішов? Так і пантруй, так і дивися.

Луговик пішов обережною, лисячою ходою добре натренованого бракон'єра, а ми лишилися під копицею наодинці із своїм гірким запитанням:

— То що ж робити?

III

Повернулись ми з полювання без пуху і без пера. Ми навіть не стріляли. Бракон'єри зіпсували нам свято.

От я вже цілий тиждень злюсь і думаю: де такі люди беруться? А потім сам себе ловлю на цьому слові. А до чого тут люди? Бракон'єр — це ж не людина.

Браконьєр — це гібрид свині і хижака. Не більше й не менше. Рило свиняче, а ікла вовчі. І ні такусінської совісті.

— Що ж з ними робити?

— Бити!

І по рилу, і по іклах!

Не дрюком, звичайно, а штрафами, каталажкою, котра ще тюрмою іменується. Правда, тут і замашний дрюк не завадив би. Але це вже моя особиста точка зору, і я її нікому не нав'язую.

ЮШКА

I

Бажання завжди виникає зненацька. Я маю на увазі сильне бажання. Ви не помічали цього? Часом, ні сіло ні впало, так захочеться сала, що хоч з-під землі викопай, а дай!

Але я почну оповідання з того, що керівництву одного колгоспу захотілося юшки.

Якось наприкінці травня, так десь під вечір, зібралися у конторі всі члени правління. Засідання ніякого на цей день не призначалося, отже, якогось певного порядку дня не було, а гомоніли собі про всякі поточні справи. Поговорили, поговорили, а потім хтось і кинув:

— Так чогось риб'ячої юшки захотілося, ну як перед смертю. Відро, здається, ціле з'їв би.

— Еге,— пробасив головний бухгалтер.— Не дурненька штука — юшка. А воно вже й петрушечка молода зазеленіла, і цибулька аж пищить, росте.

— І молодий укропчик аж бризкає пахощами! — додав ще хтось із членів правління.— Страх люблю юшку з молодим укропом. Їси і відчуваєш, що ти на світі живеш.

— Цілого відра я, може, й не подужав би, але зо дві миски ум'яв би в один присід,— висловив своє особисте міркування ще один член правління, дуже смачно при тому облизнувшись.

— Ще коли юшка подвійна, та ще й з різнориб'я!.. Щоб і линки, і карасі, й окунці, і коропці.

— Та не мучте, ну вас к дідьку! — не втерпів голова колгоспу. — Замовчіть, бо в мене й так уже кишки марш грають.

— А навіщо дідька під вечір згадувати? — знову озвався головний бухгалтер. — Ондечки бачите, коло крамниці дід Євмен сидить. Так він вам таку царствену юшку одкаптьорить, що тільки держись. У нього й сітка-путанка є, і начиння куховарське завжди під рукою. Хай Ванько підкине його «Волгою» на отой став, що під лісом, то ще до заходу сонця і повечереємо, і солов'їв послухаємо.

Євмен Семенович Очеретько, а по-вуличному «йолки-моталки» — колишній колгоспний рибовод, а тепер заслужений пенсіонер — здавна славиться на селі своєю високою кулінарною майстерністю. Правда, «курчата-табака» він вам не зготує, але кашу по-чумацькому або рибальську юшку ніхто краще його не зварить, мабуть, на всій нашій великій Україні.

— Хочете, я покличу його, і все буде в повному ажурі, — запропонував головний бухгалтер.

— Ну, кличте вже, кличте, тільки швидше, — згодився голова і в порядку критики та самокритики додав: — Бить нас нікому, товариші! За роботою світа божого не бачимо. Он уже й весна прийшла, а ми ще ні разу й на лоні природи не посиділи, і юшки не посьорбали, п'ять своїх ставків мавши.

Позвали діда Євмена — щупленького і не по літах моторного чоловічка.

— Ну як, Євмене Семеновичу, юшку ще не розучилися варити?

— Ого, йолки-моталки, аби було з чого! — енергійно одповів дід і нервово почав переступати з ноги

на ногу, як то робить старий кавалерійський кінь, зачувши звуки бойової сурми.

— Значить, є ще порох у порохівниці?

— Ого, аби чого доброго, а пороху, йолки-моталки, хватає,— всміхнувся дід і спрямував свої вицвілі очі на голову колгоспу. В них легко можна було прочитати: «А де ви, йолки-моталки, свіжої риби візьмете? Де?»

— Та ближче до суті, Євмене Семеновичу,— мовив голова.— Беріть сітку, беріть казана, беріть всяку там приправу і зваріть нам юшку. Ванько вас підкине «Волгою» на отой став, що під лісом, а години через дві і ми під'їдемо.

— Кхе, таке сказали! Там же нема риби, йолки-моталки.

— Як так нема?! — здивувався голова.— Он перед святами зустрів я Меланчиного Толика, а він там рибу вудив,— то божився, що двома вудочками впоратись не можна. І лини, казав, як поросята, і короп, і карась, і окунь. Риба вудлице, казав, з рук вириває.

— Кхе, кажіть і ви!.. То він, йолки-моталки, шуткував, шеймин син. Зимою у ставку вся риба пропала. Ополонок не рубали, вона й придихнулася. Самі жаби тепер там кумкають.

— Таке скажете! — не повірив дідові голова колгоспу.— Може, щось і придихнулося, а щось же й лишилося. Ближче до суті, Євмене Семеновичу. Збирайтеся і скажіть Ванькові, хай одвезе вас.

— Хай то хай. Спробую щось таки уловити.

— Оце діло. Чую голос рибалки! Все, що спімає, діду,— в казан. Та зваріть подвійну юшку.

— Та вже постараюся, йолки-моталки, раз таке діло.

Дід Євмен вийшов з контори, і ніхто не помітив лукавих бісиків у його вицвілих очах, як ніхто не

відчув підступної іронії в його останній репліці. А треба було відчутися, що дід Євмен знаний був ще й тим, що умів несподівано утнути таке колінце — потім сміху не обберешся.

II

Синій вечір. З лісу віє прохолодою. Тьохкають, захлинаючись, солов'ї. На килимчику парують чорний одкіптяви казан. Захлинаючись, уплітає гарячу юшку правління колгоспу. Сьорбають з таким вовчим апетитом, що аж виляски розлягаються.

— Чисте тобі здоров'я, а не юшка! — басом прихвалює головбух.

— Еге ж, хоть трохи переперчена, одначе лепська, каналія!

— Чудово! Зроду такої не їв.

Може, й справді дід Євмен зварив царствену юшку, а може, тому, що свіже повітря. На свіжому повітрі, та ще з голодухи, та ще після склянки «Столичної», повірте, що й сірчана кислота за царствене вариво здасться. Не їсть юшки тільки дід Євмен. Він натискує на сало й зелену цибулю.

— А ви, діду, чому не кушаєте? Їжте — казан великий, усім хватить.

— А я, йолки-моталки, не хранцуз.

— А при чім тут француз? — першим чомусь насторожився той член правління, що нахвалювався ціле відро юшки з'їсти.

— А при тім, що я жаб не вживаю, — серйозно каже дід, і в його вицвілих очах починають стрибати барвисті чортики.

— Що ви, діду, мелете? Небагато ніби й випили, а вже пішла писати губернія. При чім тут жаби?

Які жаби? — другим насторожився головний бухгалтер і аж ложку поклав на килимок.

— А що я таке мелю? Ви ж самі і казали: що впіймаєш, те й у казан. А я півтори години у воді баблявся, йолки-моталки, але й отакусінької рибки не впіймав. Все вони та вони. Та здорові, іроди, як кродили.

— Хто вони? — якимсь не своїм голосом перепитав голова.

— Хто, хто? Звісно, жаби, йолки-моталки!

Головний бухгалтер з острахом копирснув у казані ложкою і ввудив... здоровенну розварену жабу. Ручуся, що якби він витяг звідти невеличку термоядерну бомбу,— це, мабуть, не справило б на присутніх такого страшного враження, як ота варена жаба. Настала мить загального психічного шоку...

Першим, натужно векнувши, кинувся в ліщину той член правління, котрий нахвалявся ціле відро юшки з'їсти. За ним дременув од казана головний бухгалтер, на ходу затуляючи рукою рота. Голова колгоспу побілів як крейда і, почувши, що в животі щось починає булькати й квакати, схопився на рівні ноги й собі подався у гущавину.

Ще за якусь мить біля казана лишився тільки дід Євмен. Він качався від реготу та все приказував: «А будете знати, йолки-моталки, як рибу морити! Ага, наїлися юшечки та петрушечки». Але його сміх глушили дуже лункі звуки, схожі на тривожне коров'яче мукання. Щось подібне можна почути хіба що на палубі пасажирського корабля в час жорстокого десятибального шторму.

Навіть солов'ї змовкли, приголомшені, очевидно, цими незнайомими і незвичайними шумами в кущах...

Оговтавшись трохи, але ще похитуючись, наче після приступу морської хвороби, блідо-зелені члени

правління повилазили з кущів. Головний бухгалтер підійшов, стогнуучи, до казана, заплющив очі й, скільки хопило сил, зафутболив його чоботом у рів. Діда він не вдарив, бо той качався по килимку і без упину реготався. А лежачих, як відомо, не б'ють. Діда тільки кріпко-накріпко попередили, щоб про юшку ніде нікому ані гу-гу!

III

Дід Євмен дотримав слова і тільки через рік розповів мені цю історію, але теж узяв з мене слово, що я ніде про неї ані звуку.

Тому-то я їй не даю ні назви, ні адреси колгоспу, не згадую жодного імені-прізвища. Але головне не в цьому. Головне в тому, що риби тепер у ставках того колгоспу аж кишить. Як каже дід Євмен — весло не повернеш. Дбає тепер колгоспне керівництво про ставки з такою ж ревністю, як про тваринництво, як про зернові та буряки. Сам там був і сам бачив.

І юшку їв. Правління колгоспу пригощало. Царствена юшка! Із свіжої риби. Давно такої не споживав. Варив юшку дід Євмен, — йолки-моталки!

ПРО НАШОГО БРАТА РИБАЛКУ

Лірично-сердигий етюд

Вудочка. Звичайна собі бамбукова вудочка, а глянеш на неї, навіть тоді, коли надворі тріщать морози, коли стоїть вона сумовито в куточку за книжковою шафою, і повіє тобі на душу така благодать, що ні пером описати, ні в казці розказати.

Один тільки погляд — і ти вже не в хаті, ти вже полинув думками і серцем ген-ген, аж до Дідової затоки, що голубою косою врізається у дрімучий ліс і аж кишить окунем, щукою, плотвицею, линами.

Один тільки погляд — і тобі вже ввижається неповторна краса росяного літнього світанку, тобі вже вчуваються його різноголосі, такі дорогі і такі любі рибальському серцю звуки, його свіжі, запашні подихи.

Один тільки погляд — і ти вже весь у полоні нашої чарівної природи!

Он що робить з людиною звичайна вудочка!

Є, розуміється, люди, в яких вудочка не викликає таких емоцій, а навіть навпаки — вона породжує на їхніх устах щось схоже на посмішку «состраданія».

Ці люди часто кепкують над нашим братом рибалкою, вважають нас «тихо чокнутими» (що в перекладі на нормальну мову означає — «з-за рогу порожнім мішком прибиті»), але ми не ображаємось на них. Хай собі кепкують.

Мій добрий старий приятель, — прізвища його не буду називати, — теж довгий час вважав рибалок за людей пропащих і безнадійних.

— Ех, чудачки-рибачки, бити вас нікому! — говорив він кожного разу, коли мова заходила про риболовлю, про несподівано відкрите озеро-ельдорадо, де риби тієї «вудлицем не повернеш». — Ну що за охота ото недосипати, недоїдати, вночі під копицею сіна дрижаків ловити, а вдень на сонці пектися? Смішний ви, їй-право, народ, ненормальний народ!

І от я вирішив будь-що прилучити свого «нормального» друга до нашого «ненормального» рибальського народу.

Якось у травні, коли в Дідовій затоці лютував небачений жор окуня, я подзвонив своєму приятелеві і запросив його поїхати зі мною на риболовлю.

— А я ще не збожеволів, щоб добровільно приймати на себе всі муки вашого рибальського скитальства.

— Повір, — кажу, — Миколо, що це солодкі муки. Побудемо на лоні природи, переночуємо біля вогнища, а на зорці закинемо вудочки, наловимо риби, зваримо юшку...

— А юшку і вдома можна зварити. Якраз у гастрономі свіжа риба є, — іронізує мій приятель.

Я теж не здаюся.

— Ти собі не уявляєш, — кажу, — яка там краса, яке повітря, яка тиша. Поїдемо. Побачиш принаймні, як сонце сходить. Скажи відверто: ти ж давно вже не бачив цього благословенного видовища? Ну, будь же другом, поїдемо!

Не знаю, що вже дужче вплинуло на мого приятеля — моя настирлива просьба чи прекрасна картина сходу сонця, яка, очевидно, нагадала йому далекі дні сільської юності, але чаша терезів почала явно схилитися у мій бік.

— Ну, поїхали, чорт з тобою! Давай подивлюся, як ти над тою рибою чаклуєш.

...Ранній, ранній травневий світанок. У лісовій гущавині затьохкав соловей. Спочатку якось несміливо, немовби спросоння, а потім дужче, сильніше, дзвінкіше. Потім защебетав другий, третій, четвертий, п'ятий, а за якусь хвилину-другу вже весь ліс задзвенів солов'їними трелями. Ой, ці прохолодні травневі світанки! Хто їх не переживав, не відчував, не бачив, той безбожно збіднює свою уяву про поезію природи, той безбожно обкрадає себе!

Вибираю місце поблизу старих корчів, чіпляю на гачок велику чорну п'явку (на п'явку в траві добре окунь клює) і кажу другові-приятелю:

— На, закидай під отой корч. Як тільки поплавок зануриться у воду, швидко підсікай. Тільки не лови гав, бо окунь тут здоровий і може вудку вкрасти.

Не встиг я наживити другого гачка, коли чую:

— Ой!

Дивлюсь, а мій друзяка уперся ногами в пісок і щосили тягне до себе вудочку. Вона згинається у три погібелі, снасть натяглася, аж дзвенить.

— Що там таке? — питаю.

— Ой, щось важке! — і бідолашний аж стогне.

Підбігаю, хочу взяти з його рук вудочку, але він не дає.

— Почекай,— кричить,— дай я сам!

— Та ти не спіши,— раджу йому,— томи рибу, але не пускай під корч, бо заплутається й обірветься.

Не скажу вже — дійшла моя порада до його свідомості чи не дійшла, але він зробив якийсь одчайдушний ривок, і здоровенний окунице, описавши в повітрі кульбіт, гепнувся біля його ніг на пісок.

Мій друг, мов несамовитий, блискавично кинувся на окуня і накрив його животом.

Ну, думаю, якщо ти на перших хвилинах свого рибальського життя витвориєш такі штучки, то бути

тобі, голубе, довіку рибалкою і ніяка сила не вирве тебе з нашого самовідданого рибальського племені.

Так воно й сталося. Уже десять років рибалить мій друг, і скажу вам відверто — він перевершив у цьому мистецтві багатьох своїх старших по стажу колег. І дружину пристрастив до цього чудесного спорту.

Правда, тепер часом кається, але вже пізно.

— Приходьш,— каже,— на обід, а на столі лежить записка: «Миколайчику, я поїхала на рибалку. Ти там собі сам щось зготуй, а ввечері я тебе почастую смаженою рибкою».

Отак мало не щодня. Я на роботу, а вона на риболовлю. Уже й сварився, уже й розводом погрожував — не тримається дому, хоть ти її вбий. Часом навіть вночі схопитися та тільки:

— Ой!

— Що тобі?

— Приснилося, що отакенний ляц зійшов.

Дуже красивий і захоплюючий вид спорту — рибальство. Хто хоч раз у своєму житті взявся за вудочку, хто хоч раз відчув той струм, що пронизує тебе наскрізь в ту мить, коли ти зробив підсічку і в руках твоїх заграло, затремтіло вудлице,— той уже ніколи не засидиться дома в години дозвілля.

Тому вже не страшні ні комарі, ні грозові зливи, ні спека, ні холод, ні труднощі перерв, ні далекі переходи.

А захопишся риболовлею — кріпко заприятелюєш з природою.

Це вже факт.

Ніхто так близько й так часто не зустрічається віч-на-віч з природою, як рибалка. Справжній рибалка — це справжній знавець, справжній любитель і охоронець рідної природи.

Виняток становлять тільки браконьєри, горіли б вони синім вогнем! Не знаю я, як їх земля на собі носить. Як вона може терпіти цих запеклих ворогів природи? Браконьєр, як на мій погляд,— це навіть не людина, це двоногий хижак, бо він позбавлений такої риси людського характеру, як гуманність. Він жорстокий, безсердечний і жаднучий. Браконьєр спідтишка вбиває дику козу і радіє, що зможе нажертися по саму зав'язку дармового м'яса. Його холодне серце не здригнеться навіть тоді, коли жертва ще б'ється у передсмертних корчах, а з її прекрасних сумно-синіх очей капають на скривавлену траву прозорі, гарячі сльози. Це його не розжалобить. Він доб'є козу дрючком, чоботом, запхне в мішок і почвалає, озираючись, мов злодій, додому.

Браконьєр глушить рибу і нищить величезну кількість малька. Він стріляє диких каченят, коли вони не піднімаються ще на крило. Йому не шкода народного добра, він думає тільки про свою пельку. Браконьєр завжди винахідливий і підступний.

Якось у липні місяці я поплив човном у одну із дніпровських заток, поблизу Вишеньок, ловити рибу. Пливу потихеньку, вибираю підходяще місце, коли чую — у лататті кричать качки. Кричать якось сполохано, тривожно, наче зовуть когось на допомогу. Що воно, думаю, могло там трапитись? Повертаю в латаття і бачу таку картину: п'ятеро крижнів несамовито б'ються крилами об воду, намагаються злетіти, але раз у раз падають знесилено у воду. Я зрозумів усе тільки тоді, коли підплив зовсім близько і впіймав першого переляканого на смерть крижня.

Крижні клюнули (в буквальному розумінні цього слова) на перемет. Шнур перемета, прив'язаний на кінцях до двох кілків, висів над водою і мав двадцять капронових повідків, озброєних досить міцними й

гострими гачками. Гачки, наживлені шматочками сирого м'яса, злегка погойдувалися на дзеркальній поверхні води й неначе підморгували необачній качві: «Підпливи ближче, проковтни мене, поласуй м'ясцем...»

Я пробував повиймати гачки, але нічого з того не вийшло. Пожадливі крижні так сильно позаковтували наживу, що без допомоги хірурга тут уже не обійдеться. Я просто поперерізував повідки і таким чином повизволяв бідолашних крижнів. Так вони й порозліталися в різні боки з браконьєрськими гачками в горлянці.

Потім повідрізав геть-чисто всі повідки, познімав з гачків м'ясо й порозкидав у лататті, а гачки пустив на дно.

А тепер, думаю, треба діждатися «мисливця». Заплив у лозу й сиджу тихенько. Десь о сьомій ранку бачу — пливе на човні миршавий, сухорлявий чоловічок і дуже пильно вдивляється у латаття.

Підплив до перемета, зупинив човна, подивився, що від його хижацького знаряддя лишився самий шнур та два кілки, почав щось сердито бубоніти собі під ніс.

А тут і я випливаю з лози.

— Здрастуйте! — кажу.— Ну, як рибка — ловиться?

Він стрельнув на мене своїми маленькими, колючими очима й відповів на моє привітання сердитим запитанням:

— А це не ви тут поралися сьогодні?

— Ні,— кажу.— Я щойно оце приплив. А що трапилось?

Він подивився у мій човен, нічого, окрім вудочок, садка та відерця з черв'яками, не побачив і трохи полагіднішав.

— Хтось качок познімав з перемета та ще й гачки, падлюка, позрізав. Якби спіймав — утопив би!

Я вдаю, що нічого не розумію:

— А хіба качки на перемет ловляться?

— Ого! Часом за раз по п'ятнадцять крижнів беру. І стріляти не треба, і ніхто не чує. Дуже добичлива охота.

Так же мені хотілося «стрельнути» йому веслом по голові, але я стримався.

— І не соромно ото,— питаю,— браконьєрствувати, природу обкрадати, дичину знищувати?

Миршавий чоловічок неприємно і якимось підло закихикав:

— Таке скажете! Дичина, чоловіче добрий,— це така штука: сьогодні вона тут, а восени знялася та й полетіла до турків. Як не я її з'їм, то її турок з'їсть.

Он вони які — браконьєри! Он їхня злиденна і нікчемна філософія!

...Одного разу — було це в суботу — я поспішав з вудочками на пристань, і по Хрещатику валом валили болільники на футбольний матч. Раптом чую дитячий голосок:

— Папа, а куди діваються люди, що на футбол не йдуть?

«Папа» іронічно кивнув у мій бік і відповів дитині:

— Стають рибалками.

Ще одна шпилька на нашу адресу. Але «пренебрежом», як казав наш великий риболов Остап Вишня.

Хай собі кепкують! А ми рибалили й будемо рибалити. Народ ми такий! Непохитний народ.

І вам раджу, товариші: як тільки прочитаєте цю штуку, ладняйте вудочки — і в добру путь.

Ловіть рибку!

І браконьєрів!

ОХОТА ГІРШЕ НЕВОЛІ

Чи то гумореска, чи то інтермедія

Дія відбувається раннім недільним ранком на річковому катері. Чути веселий шум публіки. Б'є третій дзвоник. Чути голоси: «Куди, Йване Карповичу?» — «На боброве озеро». — «Тю, та там же самі жаби!» — «Е, не кажіть. У ту неділю, розповідають, один дід виволік там такого сома, ну — весло. Їй-богу, не брешу!»

Гамір улягається. Чути пісню. Її сумовито наспіває Перший:

Та нема гірш нікому,
Як тій сиро-отині,
Що ніхто не приго-орне
При-и ли-и-хій годині.

Пісню перебиває плач малої дитини.

Другий. Чого це ви затагли такої сумної? Аж дитину мені переполошили! *(Заспокоює дитя)*. Цить, донечко, цить. На канхветку, на, моя манюня! Це дядя хороший, то він тільки співає сумно. *(До першого)*. Так чого це ви справді затагли такої невеселої?

Перший *(зітхаючи тяжко)*. Ех, краще не питайте...

Другий. Отакої! Їдете на рибалку, а вигляд у вас такий, ніби вам учора сувору догану вліпили.

Перший *(зітхаючи)*. Гірше.

Другий. Та що ж у вас таке скоїлося?

Перший *(зітхаючи тяжко)*. З коброю побився. Оце ледве втік. Слава богу, трамвай якраз рушав, так я на ходу скочив на задній буфер і отакечки й врятувався. Гналася півзупинки, але, видать, зажекалась і припинила переслідування. Тільки кулаком услід помахала...

Другий. Стривайте, з якою коброю, де ви в Києві кобру надибали?

Перший *(зітхаючи)*. Як піде вже на пропасть, то й у Києві надибаш. Повірите, сил моїх уже немає. Як тільки побачить, що рихтуюся на рибалку, то з нею починає таке творитися, ну хоч Лазаря співай. Очима ворочає, вся трясеться, ніби її пропасниця б'є, сичить, кричить не своїм голосом *(копiює жіночий крик)*: «Я тобі дам рибалку! Я тобі дам рибалку! Дому, бродяго, не тримаєшся, дітей рідних цураєшся!»

Другий. Убийте, нічого не розумію. Про кого ви річ ведете?

Перший. Про жіночку свою ріднесеньку, будь вона проклята!

Другий. А чого це ви її коброю обзиваєте?

Перший. А вона в мене з гадючих спинок зроблена. От уже десятий рік з нею воюю, десятий рік товкмачу їй, що рибна ловля — це найкращий і найблагородніший вид спорту. Найкращий спосіб активного відпочинку трудящих. Втолкову ю їй, що найбільші люди світу захоплювались рибалкою. Он і Аксаков, кажу, і Сабанєєв, і Чехов, і Паустовський, і Шолохов, і Рильський, і Остап Вишня... І слухати не хоче. Всі ви, кричить, рибалки — бродяги й бабники. Йдете тільки за тим, щоб під копицею сіна горілку дудлити та на чужих молодиць зирити. Скільки вона вже мені вудочок перетрощила, скільки гачків поодкушувала...

Другий *(виразно сумно)*. Да, да, веселий розговор.

Перший. А вам теж чогось невесело дадакається. Щось скоїлось?

Другий (*тяжко зітхаючи*). Ех, краще не питаєте.

Перший (*глянувши на дитину, співчутливо*). Що, жінка померла?

Другий. Гірше!

Перший (*злякано*). А що таке?

Другий. Рибалкою стала, будь воно прокляте!

Перший (*весело регочучись*). Так це ж чудесно! Вам тільки позаздрити можна. От якби з моєю таке чудо сотворив хто!

Другий. Ото і я так гадав. Ламала й моя вудочки. Ламала, трощила, льоски ножицями на січку різала, баталії здіймала. Що, думаю, з тобою робити, як тебе переламати? А тут один приятель і радить: «А ти її оберни,— каже,— в нашу віру, приохоть її до рибальства». О, думаю, а й справді. Якось у суботу приходжу додому й так ладиком до неї: «Марусенько,— кажу,— давай поїдемо удвох на рибалку. Ти ж,— кажу,— ні разу не бачила, як сонце сходить, не чула, як безумствують солов'ї на світанку. Це така красота, що ні в одному,— кажу,— романі такого не вчитаєш, ні в одному кольоровому фільмі такого не побачиш. Поїдемо,— кажу,— Марусино, наловимо рибки, юшки наваримо».— «Я,— відповідає,— ще не зовсім здуріла, щоб своєю кров'ю комарів годувати і вночі від холоду зубами клацати. А якщо тебе так уже тягне на юшку, то я тобі й вдома її зварю. Он якраз у гастроном з Яготина свіжої риби привезли».— «Ну, поїдь хоч один раз, прошу тебе. І мені,— кажу,— веселіше буде, і ти трохи розвієшся, відпочинеш на лоні природи».

І що ви думаєте,— здалася. А тепер проклинаю і той травневий надвечірок, і того чортового окуня, що так зопалу почепився їй тоді на гачок. Ну, ніби хто підмінив жінку. Я на роботу, а вона на рибалку.

Уже й сварився, уже й розводом погрожував. Не тримається хати, хоч ти її вбий!

Вчора приходжу додому, а на столі лежить записка: «Кокошо! Я поїхала на рибалку. А завтра вранці заїдь до мами, забери Олечку й приїжджайте в Дідову затоку. Ох і юшечки вам наварю!»

Першій. Да, веселий розговор.

Другий (*зітхає*). Що да, то да.

* * *

Недаром сказано — охота гірше неволі...

ЯК Я ПРОГРАВ ДВА ЛІТРИ... ЧОРНОЇ КАВИ

I

Минулої неділі мали ми відкривати полювання на зайця й лисичку.

Все було, як говориться, на мазі. Ружжа в чохлах, набої в патронташах, мисливські квитки в кишенях, харчі в рюкзаках. Про місця охоти вже й говорити годі. Вони були остаточно визначені ще за тиждень до відкриття сезону. В цьому році не прийшлося сперечатися, гадати, міркувати, як ото раніш:

— Так куди ж поїдемо?

— Тільки в Корнин. Зверя там — стволом не провернеш.

— А може, на Канів? Один шофериста казав мені вчора, що проїжджав недавно вночі машиною, так двадцять п'ять зайців і сім лисиць на фари вийшло. Та зайчури здоровенні, ну як коні! Один, каже, мало в кабінку йому не вскочив!

— А, казала-мазала! На Канівщині вже другий рік, як охота заборонена!

— Тоді на Попільню. Місця теж дуже добичливі.

— У Попільню весь Київ попре. Сам же знаєш — залізниця близько, та й шосейка туди хороша.

— Якщо вже хочете одвести душу, то треба їхати під Чернігів. Ото ельдорадо! Звідти я ніколи «попом» не вертався. Пару зайців брав завжди. Особливо під Церковищем угіддя розкішні. Пам'ятаєте, там, де ото

торік Іван Степанович у пастушків підбитого зайця за троячку купив.

А тепер вибір першого поля не був проблемою. В цьому році на зайця такий урожай, кажуть, що куди не поїдеш — вухатого мов тої мишви. Тільки стріляй!

А стріляти нам не довелося. Перенесли у нас на Україні день відкриття охоти. Вдарила нас ця звістка, мов обухом по тім'ю, але нічого не попишеш — порядок є порядок. Довелося «розпрягатися», хоч це й коштувало нам здоров'я. Якби лікарі послушали були в той день наші серця або зміряли кров'яний тиск, то, їй-богу, дев'яносто дев'ять і дев'ять десятих процента усіх справжніх мисливців були б приречені на тривалий і суворий постільний режим як «сосудисті». Словом, драма була страшенна. Один мисливець навіть намагався покінчити життя самогубством. Стрибнув з моста Патона у Дніпро-Славути, але зачепився рюкзаком за чавунні поручні і повис над студеною водою, несамовито вигукуючи:

— Або охота, або смерть!

Коли постові міліціонери витягли його на міст, він вирвався і хотів знову повторити роковий стрибок, але опинився у дужих міліцейських обіймах, і друга спроба втихомирити страсті у дніпровських хвилях, на щастя, теж не мала успіху. Якийсь інтелігентний дідуганчик у пенсне, що саме нагодився на цю трагічну сцену, надтріснутим фальцетом зробив резюме:

— Понапиваються, каналії, водяри, а потім викобенюються як навіжені!

Мушу дати довідку, яка начисто спростовує висновок дідуганчика в даному конкретному випадку. На пункті швидкої допомоги мисливець кілька разів дув у пробірку з отим хитромудрим порошком, котрий одразу синіє від найменшого дотику злого горілчаного

духу, дув, аж синів, але порошок лишався незайманобілим, мов сніг на верховині. Опріч того, в рюкзаку мисливця, крім сала, кільця ковбаси, двох цибулин, паляниці і літровога термоса з гарячою чорною кавою, не виявили ані грама горілки. Мисливці беруть тепер на полювання тільки чорну каву. Після останньої статті члена-кореспондента Академії медичних наук Вишийбраги, який дуже переконливо довів, що навіть сто грамів спиртного катастрофічно наближують той час, що в простонародді коротко зветься «гроб з музикою». Відтоді — ані капелюшечки! Зав'язали на морський вузол. Це вже аксіома, яка не потребує доказів, і не про те я хотів сказати.

II

Я хотів сказати ось про що. Саме в той день, коли оголосили в газетах і по радіо, що відкриття охоти переноситься, а це була вже п'ятниця, мій товариш, який теж був страшенно приголомшений цією звісткою, сказав мені сердито:

— Це тільки на руку хитрунам і браконьєрам. Ми будемо вдома від нудьги по-вовчому вити, а вони будуть собі зайців стріляти.

— Це в тебе просто нерви розгулялися, і тому все тобі сьогодні ввижається у чорному забарвленні. Мисливці — народ дисциплінований, і жодного пострілу в неділю не почуєш.

— А, не говори дурниць! Можу поспорити з тобою на дві літри... чорної кави, що будуть стріляти, аж шерсть летітиме!

Вдарили по руках і домовилися, що в неділю ранопораненьку поїдемо кудись на Полісся, подалі від адміністративних центрів.

— Поїдемо за Іванків, аж десь туди за Розважів,— пропонує мій товариш.

— Навіть за Чорнобиль,— кажу.— Куди б ми не поїхали, а два літри кави ти програв.

— Це ще надвоє бабця ворожила!

III

Ідемо за Розважів. Краса довкола — все віддай і мало. Стоять у білосніжному вбранні молоді ялиці. Покректують від легкого морозцю дубчаки. Настрій у мене такий, наче я вже випив три стопки чорної кави. Я собі сиджу за рулем і стиха наспівую «Ми ідемо, де трави похилі», коли це раптом десь збоку:

— Ба-бах! — дуплетом.

А десь попереду:

— Бах-бах! Ба-ба-бах!

— Ну що, виграв од жилетки рукава? — штовхнувши мене під бік, злорадно питає товариш.

Мовчки звертаю на польову дорогу. Проїхали метрів п'ятсот, стали під скиртою соломи й слухаємо. Стріляють. Не так, звичайно, як це буває на відкритті охоти, коли від масової пальби складається враження, ніби стрілецька дивізія у наступ іде, але все-таки пострілюють. А десь за півгодини бачимо — «туземець» засніженим полем бреде. Рушниця — в руках, а на плечах чотири зайчиська.

Ідемо йому назустріч. Він пробує міняти курс на сто вісімдесят градусів, а ми прискорюємо крок.

— Стій! — гукаємо.

Діватись йому нікуди, зупинився. Підходимо.

— Здоровенькі були!

— Здрастуйте! — одказує не зовсім бадьоро.

— А ви знаєте, що відкриття охоти перенесено?

— Як перенесено?— фальшиво дивується «туземець».— І в газетах же писано, і по радіо казано, що відкриття сьогодні. Наші мисливці всі ще вдосвіта по полях розбрелися. І нічого ніхто не знає.

— Та як же ніхто не знає, коли ще в п'ятницю і по радіо передавали, і в газетах писали, що полювання до особливого розпорядження відкладається.

— Та в нас таке хурделило, що листоноша й газет не розносив, а радіо, може, й говорило, так мене вдома не було.

— А чотири зайці навіщо вбили? По нормі ж дозволяється тільки два.

— А це не мої зайці!—одбрікується «туземець».— Це два — діда Трохима, а два — діда Гарасима. От вони там у переліску перепочивають, підбилися, так попросили, щоб до села доніс. А я не встрілив ні одного. Щось моє ружжо шалить: з правого ствола стріляю, а лівий сам бахає...

IV

Плакали мої два літри чорної кави. І я плакав. Плакав не тому, що жаль мені було кави. Жаль мені, що не перевелися ще хитруни, лукавці і брехуни. Але потім втішив себе думкою, що все-таки справжні мисливці — це люди з характером. Якщо ми вже знайшли в собі силу, щоб на чорну каву масово перейти, то хватить нам сили волі й особливого розпорядження дочекатися.

От тоді вже пальнемо!

З чистою совістю!

А на привалі чорної кави хильнемо. За здоров'я всякої звірини, що ми промажемо.

Хай живе і розмножується!

**ПІКІНЕРИ
З
ЧОРНИЇМИ
СПИСАМИ**

ПІКІНЕРИ З ЧОРНИЛЬНИМИ СПИСАМИ

Учора ввечері заходить до мене додому мій давній хороший приятель Іван Іванович Каліна. Це заслужений київський будівельник і пристрасний театрал. Він не пропускає жодної прем'єри в київських театрах і розуміється на тонкощах драматургічного мистецтва не гірше від деяких театральних критиків. Правда, в його мові теж є штамп, але це штамп дуже симпатичний. Він часто вживає фразу «отакі діла, голубе».

— Отакі діла, голубе. Оце зайшов поспитати тебе, чи нема у твоїй бібліотеці якоїсь книжечки про пікінерів.

— А чого це тебе потягло, друже, до воєнної історії?

— Хотілося б почитати. Вчора почув це слово, а що воно означає, чесно кажу, не знаю. Отакі діла, голубе.

— Нема в мене такої книжки, але знаю, що пікінери — це були воїни, озброєні піками, списками. Пригадуєш, в «Енеїді» Івана Котляревського троянці співають: «Як в пікінери набирали, як мандрував козак всю ніч». Пікінери прославили військо запорозьке своєю безстрашністю і бойовою доблестю. Одне слово, давали прикурить і туркам, і татарам, і іншим зайдам-поневолювачам. І так давали, що пір'я з них летіло.

Іван Іванович похитав головою і досить сердито, як мені почулося, сказав:

— Ну й самозванці! Ну й герої у маминій кофті!
Кліпаю очима й нічого не розумію.

— Це ти про кого? — питаю.

— А їхнє «вільне радіо» тобі доводилось колись слухати? Отакі діла, голубе.

— Доводилось, — відповідаю. — Доводилось не раз. Оце зовсім недавно три тижні був у Канаді і Сполучених Штатах Америки, так наслухався вже по саму зав'язку.

— А я вчора вперше почув. І, знаєш, така благодать лягла на серце, що мені здалося, наче хтось узяв і пригорщу холодних пуголовків усипав мені за пазуху. Отакі діла, голубе.

— Я тебе прекрасно розумію. Але при чім тут пікінери, скажи, будь ласка?

— От слухай. Виступив учора по їхньому радіо Стецько чи Грицько — біс його знає, не розібрав. Але почув би ти, що воно мололо! Мололо, що ми тут, на Україні, голодні і що ми тут обірвані й холодні, безправні й гноблені. А як закінчив! «Ми тут на еміграції, — каже, — є вірними й безстрашними пікінерами української нації і не пошкодуємо ні духу свого, ні тіла свого для визволення України».

— То тобі з незвички все те пуголовками холодними обернулося. А як звикнешся, то вже не стільки гидуєшся, скільки смієшся.

Фантастичні в своєму примітивізмі антирадянські вигадки, ефірні бульки, надуті густопсовою лжею і злобною антирадянщиною, разом з тим носять у собі такий потужний заряд анекдотизму, що можуть розсмішити навіть мертвого. Ідемо у неділю, 21 жовтня, автобусом по Монреалю, милуємося сонячним осіннім днем, цим гарним містом, і раптом подає голос водій нашого автобуса, молодий українець канадського походження.

— Може, хочете послухати «годину вільного українського радіо»? Зараз починається передача.

— Валяй, вмикай,— гукаємо.— Цікаво послухати.

Я не допускаю думки, що молодий українець-канадієць увімкнув на повну потужність радіоприймач автобуса з пропагандистською метою, але своєю послугою він створив найкращу обстановку, щоб ми могли показати йому справжню ціну пропагандистським бульбахам «вільного українського радіо».

У салоні автобуса звучить трохи шепелявий голос «вільного сина ефіру». В його голосі бринять нотки суму і навіть трагізму. Так треба, бо «вільний син ефіру» розповідає страшну історію про те, як у столиці України поглумилися над великою поетесою Лесею Українкою. «Пам'ятник Лесі,— каже «вільний син ефіру»,— поставили на глухому пустирі, в найдальшому закутку Києва, а на саме відкриття були допущені лишень партійні й урядові достойники».

Ми розсміялися так гучно і весело, що водій з несподіванки аж пригальмував автобус. Ми попросили зупинити на хвилинку машину і показали йому кольорові фото, зняті під час урочистого відкриття пам'ятника Лесі Українці. Він уважно вдивляється у фотографії велелюдного мітингу, ще і ще раз дивиться на фото пам'ятника, на прекрасний майдан, де височить у бронзі ніжна і мудра Леся, і теж починає сміятися.

Далі «вільний син ефіру», теж майже крізь сльози, бубонить про переслідування віруючих українців на Україні, про безправність і відсутність будь-якої демократії на Україні, про русифікацію української мови. На підтвердження цього «незаперечного» факту каже:

— В українській мові вже є дуже багато слів, які є чужими й не властивими їй. Так, наприклад:

«аероклуб», «забуд», «супутник», космос», «космонавт» та інші.

Отакі діла, голубе Іване Івановичу! Значить, виходить так: літати українцям Поповичу й Береговому в космосі цілком властиво, а слово «космонавт» і «космос» українській мові чужі й не властиві. Справді, треба думати п'ятами, щоб дійти до таких диких парадоксів.

Але, кажуть, чим далі в ліс, тим більше дров. У Вінніпезі, Едмонтоні й Торонто нам ще більше поталанило. Тут ми чували й читали такі феноменальні зразки махрової антирадянщини, що, повірте, щось подібне навіть у поганому сні не присниться.

Був у нашій туристській групі Сашко Силкін — шахтарський бригадир з Ворошиловградщини, — так його теж кануло од їхньої пропаганди. З незвички він і плювався, і чортихався, а коли у нас відбувалися дискусії з «біснуватими» (Сашко інакше не називав націоналістів), то він готовий був кулаки в хід пускати.

— Сашо! — було, заспокоюємо його. — Пам'ятай, що кулаки не аргумент. Більше іронії, більше гумору. Бог і так жорстоко покарав їх, встановивши їм, замість очей, криві дзеркала, а ти ще бити їх станеш.

До речі, хвальковиту самоатестацію — «Ми — пікінери української нації» — я вперше почув і Вінніпезі на вечірці в одному українському домі, господар якого ласкаво запросив нас до себе на чашку кави. Якось так сталося, що на вечірку прийшло кілька докторів і професорів з націоналістичного середовища. Не знаю, граніт яких наук вони гризли, де захищали високі наукові звання, але серед націоналістів — що не діяч, то неодмінно доктор або професор. Мабуть, для солідності.

У розпалі розмов і суперечок до мене підходить елегантний облісний суб'єкт із золотим пенсне на тонкому носі, по-офіцерському стукає за каблуками чорних начищених штиблетів, робить артистичний кивок головою і відрекомендовується:

— Доктор Амвросій Дунака, вільний український журналіст і політичний діяч на еміграції.

— Дуже приємно, — відказую, — познайомитися з таким поважним добродієм.

Він ще раз вклонився і спитав:

— А то правда, що ви є головним редактором «Перця»?

— Правда.

— То, значить, це ви Федір Маківчук?

— Правда. Можу показати паспорт.

— То знаєте, що я вам хочу сказати, колего Федіре (він так і сказав — Федіре)?

— Я вас уважно слухаю.

— То майте на увазі, добродію, що нація ніколи не простить вам тих пасквілів і карикатур, які ви вміщуєте у своїм «Перці». Не забувайте, що ми є пікінери нації! Не забувайте, що ми є нині батьки нації!

Я хотів, було, помацати його за голову і запитати: «А ви часом не Александр Македонський? Чи ви, може, Наполеон Бонапарт? Таке часом людям ввижається».

Але тільки подумав: якби я був на місці нації і мене спитали, чи згоден я мати такого батька, а чи, може, волю за краще блукати попідтинною сиротою, то я, не роздумуючи довго, пристав би на другий варіант.

То був типовий біснுவатий. З кожної клітини його тхнуло холеричною ненавистю до всього нашого, до всього радянського. Це був живий прототип отого

горезвісного винниченківського типу, який, сидячи в кутузці, вигукував патріотично-національне гасло: «Геть кацапів з українських тюрем!»

Було б помилкою засвідчувати, що таких лишилося вже мало. Таких ще тут досить густо. Такі, як мені здається, навіть з могил своїх волатимуть, що вони є «пкінерами» нації, що вони є батьками нації, що вони, і тільки вони, є справжніми виразниками «духу і генія українства».

Отакі діла, голубе Іване Івановичу! А тепер запитання: чи всі вони біснуваті? Оце я вдруге зустрічався з українськими націоналістами. Вперше я бачив їх зблизька шістнадцять років тому в Сполучених Штатах. Мушу сказати, що тоді вони були біснуватіші. Тепер не той коленкор. Час робить своє діло. Потепління політичного клімату на землі, могутній розквіт економіки й культури нашої держави, значне поліпшення добробуту радянського народу помітно й невідворотно розхитують націоналістичний табір. Чимало є вже там таких, що їх можна б уже назвати попами, які не вірять у бога, але ще за інерцією тупцюють по старих облудних стежках. Є й такі, що приходять до тями, зрозумівши, що їхні ідейні коні вже давно з'їздилися і дзвенять ребрами. Фатальне гамлетівське «бути чи не бути?» висить над ними чорною хмарою, а тут ще ностальгія — туга по рідній землі — день і ніч точить багатьом серця. Одна викладачка української мови в одній із шкіл Монреалю (родом з Добропілля Донецької області) щиро, як на сповіді, призналася нам, що туга за Україною вимотує їй душу, що вона не спить по ночах.

— А ви взяли б та хоч у гості приїхали б у рідний край,— кажу їй.

— Думаю, хочу, але боюся, що, як тільки стану на рідну землю,— серце не витримає, розірветься.

А є і такі, які цілком ясно усвідомили, що антирадянщина й антикомунізм — це вже навіть не донкіхотство, навіть не розмахування кулаками після бійки, а чорна зрада свого народу, тяжкий злочин проти свого народу, усвідомили й гучно гримнули дверима, порвавши будь-які зв'язки із своїм табором.

Часом найбільш помітного розмежування сил у заокеанському націоналістичному тирлищі був 1973 рік. І мушу сказати, що велика вина за це лягає на нашу Радянську Україну.

У чім же річ? А річ у тім, що із самої весни 1973 року націоналістичні «пікінери» з чорнильними списками вларили в усі свої антинародні дзвони, віщуючі немінущий «страшній голод» на Україні. Вся їхня «вільна» преса, радіо, виступи й попівські проповіді, немов ковбаси, були начинені виссаними з пальця «голодними прогнозами», всілякою фальшивою інформацією з «вірогідних джерел», яка мала переконати українську еміграцію в тому, що ми тут, на Україні, ще до Нового року простягнемо ноги з голоду. Кінець нам прийде, як пить дати, прийде!

І раптом — о пане Йсусе! — восени весь світ облітає страшна для них звістка: Радянська Україна зібрала небувалий за всю свою історію урожай. Радянська Україна засипала в засіки Батьківщини мільярд пудів добірного зерна. Та ще з яким ваговитим гаком!

Ця звістка була для них рівнозначна ударові обуха по лисому тім'ї. Ми мали насолоду милуватися їхніми кислими фізіономіями і щиро поздоровляти їх з черговою купіллю у брудній калюжі власної ж таки антирадянської лжі.

Так, це був найбільший за останні роки їхній політичний і моральний провал.

А бачили б, який переполох, який рейвах зчинився у націоналістичному тирлищі! О, пане Йсусе, тако-го тут ще не було!

Мальбуки у маминій кофті, чи то пак, «пікінери» з чорнильними списками, які ще зовсім недавно збиралися в похід, щоб, як афішували вони, добратися до «під'яремної» України й принести українцям «нові ідеї», надихнути їх духом свободи,— раптом почали крутити зовсім іншу пластинку.

— Українські емігранти, не їдьте на Совітську Україну!— заволала, неначе на пупа, націоналістична преса.

— Всіляко утримуйтесь відвідувати своїх родичів на Україні!— галасують услід за газетками «вільні сини ефіру».

Озвався й слуга божий митрополит Мстислав, а по-мирському просто Скрипник. Той самий Скрипник, який свого часу посадив собі на лоба не одну гулю, ревно б'ючи поклони «великому європейцеві» Адольфу Гітлеру.

Він виступив із статтею у бандерівському «Гомоні України», в якій писав: «Раджу вірним нашої церкви стриматися від поїздок в Україну, а священикам рішуче забороняти такі поїздки».

З якого ж дива — питається — вчинилася ця несподівана шура-буря на тирлищі? Чому раптом божі слуги заговорили мовою указів?

Відповідь на це питання дала нью-йоркська «Свобода». «Побувавши на Україні, туристи не хочуть говорити правду про становище там і навіть відходять взагалі від активної участі в політичному житті еміграції», — нарікає націоналістична рептилька. Але «Свободі», як «вільній і ні від кого не залежній» газетці, не вистачало духу дати повну відповідь і сказати всю правду, чому українським емігрантам «не

радяться» і «рішуче забороняється» відвідувати Радянську Україну і Радянський Союз взагалі.

А ларчик відкривається просто. Повернувшись додому, заокеанські туристи починають розповідати правду про нашу країну, про наше життя, про успіхи. Більше того, не один з них ілюструє свої розповіді родичам, сусідам, знайомим власними фотокартками і листувальськими кінострічками.

Більше того і страшніше того, у багатьох туристів, навіть у тих, які беззастережно вірили націоналістичним бредням, після поїздки до нас спала полуда з очей, і вони не тільки відходять од активної участі в політичному житті еміграції, а починають брати за петельки жовто-блакитних «вождів» і їхніх радіогазетних підголосків.

— Де ж той голод? — питають. — Де те переслідування, де ті утиски, де те ярмо? Покажіть, бо ми його на Україні не бачили.

— Досить вам, — кажуть, — брехати, досить туману напускати!

Отакі в них діла, голубе Іване Івановичу. Отак правда вилазить їм боком.

...В одній українській народній усмішці розповідається досить невесела історія про те, як один чоловік повіз пшоно на базар продавати.

— Повеземо, Івасику, — каже він своєму семирічному синкові, — три мішки пшона, продамо та на гроші розживемося.

Поїхали на ринок. Стали.

Батько й каже:

— Я буду, Івасику, важити й відпускати пшоно, а ти будеш гроші брати й здачу давати.

— Добре, тату, — охоче погоджується Івасик.

Торгували собі та й торгували, але коли вичерпувався вже останній мішок, Івасик гукає батькові:

— Тату, швидше кінчайте пшоно продавати, а то нічим уже здачу давати!

Щось дуже схоже на цю історію сталося на політичному базарі «вільного світу». Панове імперіалісти довго-довго покладали надію на своїх поплічників — українських буржуазних націоналістів, роками вірили, що вони стануть надійними помічниками в розпродажу наших українських земель. Але й пшоно вже продано, і здачі нічим уже давати. Одне слово, думалося з шиком, а кінчилось пшиком. Правда, біснுவаті «Івасики» ще не гукають: «Тату, кінчайте пшоно продавати, бо нічим уже здачу давати». Що ні, то ні. Навпаки, вони ще й досі запевняють свого «тата», що в політичному й фінансовому альянсі з ним вони ще можуть бути ого якими «пкінерами».

Ну, що ж, усякий Івась має свій лас. Але життя переконливо підтверджує глибоку правдивість і мудрість відомої української приповідки: не допоможе бабі кадило, коли бабу сказило!

Отакі діла, голубе Іване Івановичу!

ШУРА-БУРЯ В ПОМИЙНИЦІ

З чужої миски хлебчуть суп
І сперечаються донині,
Який підходить Україні —
З хрестом чи без христа — тризуб.

Дмитро Павличко

I

Але про суп і чужу миску потім. А поки що цить-те, людоньки, і не диште!

Цитьте, щоб було мені тихо, як у вусі! Замріть і слухайте. Слухайте уважно, бо такого ви ще не чули.

Сорока на хвості принесла нам із-за океану новину. Та яку новину?! Пальчики оближеш! Як той казав — усе віддай, і мало. Так слухайте ж. Зовсім оце недавно в Нью-Йорку відбувався «світовий конгрес «вільних українців».

Чули, га? Це вам не бека на патику, це вам не якийсь там «гала-бала» місцевого масштабу, а світовий конгрес! Розумієте — сві-то-ви-й!!! Та чий, питається, конгрес? Не якихось там уярмлених, пригноблених нетяг, а свобідних і вільних, як син ефіру, українців, ні від кого не залежних гордих лицарів, нескорених символів нації!!! Зрозуміли?

Як запевняє свобідна і теж ні від кого не залежна тамтешня преса, двадцять століття ще не знало подібних світових форумів. Чого там тільки не було! Було богослужіння в католицькій і православній церквах Нью-Йорка, були привітання американських і

канадських державних достойників, котрі ночами не сплять, а за наше з вами визволення уболівають, були доповіді і запальні промови, були маніфести і комунікати, були кличі «Гур-ра!» і «Най жиє!». Була навіть опера «Запорожець за Дунаєм», що мала на меті якомога дужче підкреслити національний дух конгресу.

Словом, це було всесвітньо-історичне віче, і чільний його маніфест, прийнятий одноставно під громові овації «вільних» конгресівців, теж суто історичний. Дух і зміст цього маніфесту можна звести до єдиного слова:

— Визволяти!

Визволяти нас з вами, шановні мої читачі. Визволяти будь-що і то негайно! Визволяти, незважаючи на гіркі уроки «визвольних» змагів блаженної пам'яті фюрера Адольфа Гітлера. Хай там земля репне, але визволяти! Визволяти, хай навіть грім гримить, хай навіть небо розколюється.

А що ви думасте — вони можуть. Там один тільки «прем'єр» Ярослав Стецько чого вартий. Як свисне своїм бандерикам та як скочить на коня, та як піде, як піде, так од «більшовицького ярма» і занози не лишиться.

Я собі вже уявляю, що це буде за похід, яка це буде всесвітньо-історична катаклізма. Ху, аж подих перехоплює!

Я вже бачу, наче в динамічних кінокадрах, як летять навпростець через поля і гони просто на Київ визвольні Стецькові полки і курені — і кінні і піші, і кінні і піші, і на тачанках, і на латачанках. Летять мов ураган, летять мов буря, і спину їм ніякого немає, і не видно їм ні кінця ні краю. Просто хмара! Просто хмара! Попереду на білому коні летить сам «прем'єр» Стецько, а за ним преславне його воїнство поспішає. Стецькові очі вогнем палають, а в правій руці

шаблюка булатна іскрами на сонці виграє. Він тією шаблюкою то сюди мах! то туди мах! то сюди мах! то туди мах! І летить, і летить, і летить. Стрічним вітром уже з сідла його видуло, ось він уже на кінському крупі ледь тримається, ось уже за кінський хвіст вчепився, а таки летить та шаблюкою то сюди мах! то туди мах! то сюди мах! то туди мах! Махає, махає і в шалі вояцьким на джур своїх гукає:

— Джури, не зівайте! Давайте другого коня, бо цей уже кінчається.

Йому дають нового коня, і він знову весь у нестримному леті, весь у бойовому пориві. А шаблюка булатна наче блискавка: то сюди мах! то туди мах! то сюди мах! то туди мах!

Летять курені за куренями, летять полки за полками, а визволений народ український «Слава! Слава!» їм кричить і радісні сльози втирає, а кругом дзвони дзвонять, а кругом оркестри гримлять, та гомін, гомін по містах і селах українських покотився:

— Волимо Стецька!

— Хай правує!

— Слава нашому визволителю!

Ху, аж дух перехоплює.

II

Та сміх сміхом, а «конгрес» у Нью-Йорку таки справді відбувся і на повному серйозі «голосно гукнув»:

— Визволяти!

Між іншим, треба сказати, що націоналістична спільнота не могла розродитися цим «конгресом» довгі-довгі десятиріччя. Ще в 1938 році у Львові було створено «організаційну комісію» для підготовки і проведення «світового конгресу», але взаємна

гризота, взаємна зненавида націоналістичних скорпіонів, котрі завжди несамовито чубились за більшу ложку й за найближче місце коло чужої миски, взяли верх над їхньою спільною чорною злобою до Радянської влади, до Радянської України, і «конгрес» так і не народився.

У 1947 році, вже за океаном, знову почали вовтузитись з цією ідеєю, але вона знову впала в летаргію аж на двадцять років. Причина та сама: взаємна зненавида, самоїдство, розбрат, групова конкурентна боротьба за політичне верховодство.

«А що, як не наше, а їхнє буде зверху? А що, як не ми, а вони позахоплюють найбільші ложки? А що, як їм, а не нам, дістанеться найтлустіший маслак з чужої миски?» Тут, брате, девіз такий: не зивай, Хомко, на те ярмарок.

Волею провидіння «конгрес» відбувся аж тільки оце нещодавно. Провидіння в образі і оплоті Центрального розвідувального управління США сердито цикнуло на «вождів» націоналістичної спільноти:

— Або конгрес, чорт вас побери, або посаджу на голу воду й сухарі. Гризетесь тут, каналії, як скорпіони в банді, а користі з того — як із свині шерсті. Ану ша! Ви що — посліпли? Ви що — поглухли? Ви що — не бачите, що в світі твориться? Теж мені політики. Там готуються до свого ювілею, їх вітає, їм аплодує чи не весь світ, а вони за чуби тут водяться.

Провидіння без всяких церемоній звеліло націоналістичним «вождям» зібрати «конгрес» саме в ті дні, коли вся трудова планета перебувала під сильним враженням великого і славного ювілею Радянської влади.

Зрозуміли, де собака заритий?

Націоналістичним «вождям» так було й сказано:

— Треба збити, треба послабити це враження. Пойняли? Треба гучно продемонструвати на весь світ, що у «вільній самостійній дірці» ще не вмер дух антикомунізму, а навпаки—посилився і зміцнів, треба гучно продемонструвати на весь світ, що «вільна самостійна дірка» готова хоч і тепер положити душу й тіло за визволення Радянської України від московського ярма.

III

А щоб надати цьому «гукові» якнайбільшого відлуння і політичної помпезності, нью-йоркське збіго-нисько націоналістичних злиднів було наречене «все-світнім конгресом вільних українців», а його монополі-стичні організатори і дирижери старалися, як могли, щоб усе вийшло, як по писаному, щоб усе виглядало переконливо, бучно і навіть погрозливо. Справді, було богослужіння в католицькій і православній церквах Нью-Йорка. Був хуліганський шабаш коло будинку Радянського представництва в ООН. Були доповіді і маніфести, були привітання від усіляких «достоїн-ків» і мужів. На «конгресі» виступив з провокаційно-палійською промовою колишній прем'єр Канади, нині одставної кози барабанщик, а на громадських засадах наш «ослобонитель» Джон Діфенбейкер.

Була й делегатура на високому державному рівні: всі живучі члени української Центральної ради і чле-ни «урядів» 1917—1920 років, здегенеровані «генера-ли українських військ» і «голови проводів» націона-лістичних організацій і партій, «визначні діячі», такі, як «прем'єр» Ярослав Стецько, і «символи» нації, такі, як порохнява донька горезвісного гетьмана Павла Скоропадського — гетьманівна Єлисавета.

Коли я читав у націоналістичних газетках склад делегатури цього «конгресу вільних», мені непрошено прийшов на згадку один класичний польський анекдот.

— Пане Ковальський, а де це ви вчора пропадали, що я вчора цілий вечір знайти вас не міг?

— О, вчора я дуже гарно провів час в одній компанії.

— І велика компанія зібралася?

— Компанія була не вельми велика, але вельми порядна: пан біскуп, пан сажотрус, дві пані повії і я...

За рівнем порядності склад конгресової делегатури, звичайно, не поступився компанії анекдотичного пана Ковальського. Були тут і біскупи, були і свої сажотруси, були і пані повії, політичні, розуміється, і їх було найбільше. Але за кількісним складом націоналістична конгресова компанія значно й значно перевершила компанію згаданого пана Ковальського.

Як свідчить «Життя і слово» — газета прогресивних українців Канади, на це збіговисько націоналістичних зведенюків, крім вищезгаданих «символів» і «визначних діячів», сповзлися недобиті добровольці гітлерівської дивізії СС «Галичина», обсмалені радянськими «катюшами» під Бродами воєнного літа 1944 року, бандерівські сокирники і мельниківські різунки, що знайшли собі схованку під чужими тинами в США, Канаді, в Латинській Америці, Європі й Австралії.

Але «гуку», та ще й великого, так і не вийшло. Жалюгідний, сміховинний нью-йоркський балаган «вільних» — вільних од совісті, вільних од копійчаного глузду, вільних від елементарного розуміння обставин, котрі давно склалися у світі взагалі і в Радянському Союзі зокрема, — нагадував собою швидше шуру-бурю в помийниці, котра наробила багато смо-

роду, та й більше нічого. Цілком зрозуміло, що найбільший сморід стояв біля самої помийниці.

Отже, і нюхати цей сморід довелося самим «вільним» конгресівцям і їхнім шефам. Нюхати на всю потужність своїх сизих нюхавок! Нюхати до непритомії, нюхати до одуру.

IV

Я не люблю затулятися чужими цитатами, а ще більше не люблю експлуатувати чужий талант. Тож хай мені красенько вибачить шановний наш поет Дмитро Павличко за те, що я тут процитую ще чотири його рядочки:

Фашистські слуги й шпигуни,
Вам наша воля очі коле?
Ні, не повернетесь ніколи
На златоносні лани!

Йй же богу, точніше не скажеш!

ГАЛАС У ЖАБУРИННІ

У зарубіжному націоналістичному жабуринні зчинився великий галас. У мюнхенських забігайлівках, де зосереджено все політичне, наукове і громадське життя української скитальщини, часом здійсмається такий гармидер, що нервові німкені аж вуха затуляють:

— Майн гот! Що там за шабаш?

— Обережніше, фрау, на поворотах! — люто процідить на те який-небудь недобитий лицар розбитої дивізії СС «Галичина». — А от як пришабашу, то й зубів не позбираєш! Шабаш! Ач, темнота чортова!

«Темнота чортова», піднявши спідницю вище колін, дає драла, так і не зрозумівши, як глибоко вона образила національне почуття скитальців.

Таке й скаже — шабаш! Який-бо це шабаш? То клекоче вільний дух «еліти нації», яка вийшла на великі змаги не тільки в політиці, але і в науці.

Галас почався ще тоді, коли мюнхенські націоналістичні газетки потрясли публічну опінію сенсаційним повідомленням про те, що на «честь возз'єднання ОУН-с і ОУН-р¹ в єдину ОУН» буде запущено в космос «українського супутника».

Відтоді у Мюнхені тільки й чути:

— Най жие возз'єднання!

¹ О У Н-с — по-нашому, націоналісти-сокирники, а О У Н-р — націоналісти-різуни. Себе ж вони іменують: перші — соціалістами, другі — революціонерами.

— Най ніколи не повториться та лиха година в наших національних потугах, коли бандерівські різунки дубасили мельниківських душогубів, а мельниківські душогуби вивертали щелепи бандерівським різункам!

— Най жие спільнота в усіх наших акціях! Най жие і квітне українська наука на скитальщині!

— Най жие наш супутник!

Преса подає вже найдокладніші ревелациї про цю історичну акцію. Публічній opinії уже відомо:

що в лабораторіях українського технічно-господарського інституту, які містяться у підземеллі Фюріх-шуле, будівництво супутника вже йде повним ходом;

що будують його такі світочі технічної думки, як сам ректор П. Савицький, доцент Шабельський, доцент Пеленський та інші сили УТГІ;

що, згідно з фінансовими спроможностями, цей супутник буде мінімального виміру;

що все ж таки він матиме можливість взяти з собою, побіч відповідної радіоапаратури, також і муху;

що супутник буде запусканий ще до кінця року.

Кажуть, що коли виникла ідея «українського супутника», то малося на увазі робити його таки чималеньким, щоб можна було помістити в нього хоча б недоростка-собачку. Кажуть, що ректор П. Савицький уже був дав команду гицлям з Цепелінштрассе, щоб ті ловили йому по Мюнхену відповідного розміру собак, але хазяїн дуже вривав фінансові спроможності.

— Грошей,— сказав містер янкі,— багато не дам, однаково підуть собаці під хвіст. Досить з вас і блохи!

Ну, що ж. Досить — так досить. На чиєму возі їдеш — того й пісню співай.

Кинувши собачі лови, «еліта» переключилася на бліх.

Полювання на цих комах ішло успішно, бо, як відомо, скитальщина останнім часом здорово

заблошівіла — там на одному Стецькові їх назбираеш на добру сотню супутників, не кажучи вже про старі кожуки й кобеняки.

Одним словом, за кілька днів у лабораторію УТГІ блохолови притирили кілька сулій бліх. Та яких бліх — одна одної добірниша, одна одної моторніша, одна одної кусючіша!

Проти блохи категорично заперечив «прем'єр-міністр» Ярослав Стецько, якому, власне, і належить ідея запуску «українського супутника».

— Блохи не підходять для такої всевітньо-історичної акції, як запуск першого національного супутника. Я проти блохи! Це — непатріотично, — сказав Стецько і сам спробував уласкавити хазяїна.

— Що ж нам блоха! Не поскупіться, ваша ексцеленція! Ми запустимо у космос таку собачу буду, що цілий світ лише очі витріщить. Ми докажемо, що не тільки Совети можуть запускати супутники. Ми, ваша ексцеленція...

Але «ексцеленція» грубо обірвала Стецька:

— А оце бачив? — І під державним «прем'єровим» носом заворушилася здоровенна комбінація з трьох пальців.

— Бачив, ваша ексцеленція, не раз бачив. Але дайте хоч на трошки більшенького. Щоб у нього хоч муху можна було посадити. Це ж така національна акція, ваша ексцеленція!

— Досить з вас і блохи! Даєш вам, гевалам, даєш, а пуття — як зі свині шерсті.

Проте «прем'єрові» після довгих умовлянь і чоломкань у ручку вдалося схилити хазяїна до думки, що муха в супутнику — це все-таки патріотичніше, ніж якась там вульгарна блоха.

Тепер українські націоналісти ловлять німецьких мух, а науковці з УТГІ б'ються над проблемою: що

його придумати, щоб мухи не виздихали до кінця року.

Як повідомляє мюнхенський «Український самостійник», крім цієї проблеми, ще не розв'язаними є два питання: назва супутника і сигнали, які він має передавати з космосу.

Ну, за цим діло не стане.

«Мухопер» — чим погана назва для такого супутника? І велично, і національно, й оригінально. І сигнал підходящий можна придумати.

Наприклад: «Ко-валь ко-ня ку-є, а жа-ба но-гу на-став-ля-є».

СОН РЯБОЇ КОБИЛИ

У гармидерному Нью-Йорку — місті велетенських газет, трущоб і хмарочосів — видається на американський кошт така собі вошивенька репилька, що зве-ється «Новым русским словом».

Ця плюгавенька білоемігрантська газетка за своїм обсягом приблизно у сто раз менша від таких отруй-них друкованих колосів, як «Нью-Йорк таймс» чи, скажімо, «Нью-Йорк геральд трибюн», але в змаганні «хто дужче збреше» білоемігрантська вошивенька ре-пилька намагається не відставати від своїх товстих американських сестер. Я скажу більше: у поширенні низькопробних антирадянських пліток вона часто пе-реплывує навіть найбрехливіших заокеанських бор-зописців.

Розбійники пера з багатьох нью-йоркських газет часом потилицю шкребуть від професійних заздро-щів.

— Де цей недолугий листок, чорт забирай, такі фітілі добуває? — дивуються розбійники пера.— Ко-респондентів своїх за кордоном не має, радіостанції своєї не має, зв'язків міжнародних ніяких не має, а як утне, бува, так голова дуріє.

Чого нема, того нема, а що є, то є. Не знають аме-риканські розбійники пера, що газетка «Новое рус-ское слово» має свою власну інформаційну агенцію— старезну-престарезну рябу кобилу, яка з успіхом за-міняє і кореспондентську мережу, і телеграф, і теле-фон, і радіозв'язок.

Років сорок тому ця кобильчина була ще білою та баскою і мала виконати найповажнішу історичну роль: верхи на ній збирався в'їхати в Москву головнокомандуючий визвольного білого війська «Коли Ради впадуть».

Час ішов, а Ради не падали. Сконав від розпуки «головнокомандуючий» білого війська Христового, а біла кобильчина зістарілась передчасно від чужинницької малокалорійної січки, вкрилася брудом і від того стала рябою, як сорока.

Стелилась дорога нещасній в пекельні казани миловарні, але редактори «Нового русского слова» купили рябу за півдолара.

— Вона ще нам знадобиться,— сказали.— Ми ще на ній поїздимо.

І от уявіть собі, що старезна-престарезна ряба кобила справді стала в пригоді «Новому рускому слову». Стоїть вона тепер у сирому, напівтемному стійлі трущобного нью-йоркського Даун-Тауна, жує беззубим ротом протухлу солом'яну січку й двадцять годин на добу спить. Спить і бачить чудернацькі сни.

Біля рябої кобили безвилазно чергує один із провідних репортерів «Нового русского слова» А. Некрасов, що досконало оволодів кобилячою мовою і майстерно перелицьовує її на мову своєї газети.

Смиконе рябу за облізлий цурпалок-хвіст, розбудить від глибокої дрімоти і допитується:

— Ану повідайте, шановна леді, що там вам наснилося?

Ряба розповідає, а Некрасов записує її сновидіння і друкує на сторінках «Нового русского слова».

Нещодавно ряба кобила повідала А. Некрасову таку чудернацьку історію.

— Задрімала я,— каже,— навстоячки, бо вже мої старечі боки пролежнями взялися. Коли бачу — щось

Валом валить з Америки за океан. Що воно, думаю, таке? В ящиках, у мішках, у чамайданах і так шматками. Коли придивилася, а то посилки. А в тих посилках іде все-все: патефонні голки, мило, костюми, килими, сахарин, сигарети, ліки, жувальна гумка. Еге, думаю, дай-но я простежу, куди ті посилки нескінченним валом валять. Зіп'ялася на свої старечі ноги та слідом за ними — культиг, культиг. Кості скриплять, суглоби болять, а я зціпила свої беззубі щелепи та слідом за посилками, та слідом за посилками. Культигаю, культигаю, аж бачу — Радянський Союз. Придивляюся — іго-го-го! Повірите, нема ні одного там села і міста, де б не одержували посилок від родичів з Америки. Хай мене вовки з'їдять, коли брешу. А в таких величезних містах, як Київ, Мінськ, Тбілісі, Ленінград, Москва, Харків, Одеса, Янушпіль і Гайсин на головпоштамтах існують навіть спеціальні вікна, де видаються американські посилки. А в години видачі цих посилок біля контрольно-пропускних вікон збираються натовпи роззяв, котрі з цікавістю розглядають американські штампи, адреси й розкішну упаковку. Появились навіть нелегальні приватники, які тут же, на пошті, пропонують за кожную посилку по 3—4 тисячі карбованців. Розкупувають, аж б'ються, та все язиками цмокають, та все приказують:

— Оце голочки! Оце сахаринчик! Оце вещь!

Але міліція пильно стежить за утічкою американських речей на товкучку. Як когось злапають — розстрілюють на місці. Бах! — і нема, бах! — і нема. А відібрані речі конфісковують, за що працівники міліції одержують квартальні винагороди.

Особливо гоняться чини міліції і карного розшуку за шкірками хрому та шевро, тому що ці товари конфісковуються на користь міліції і розподіляються серед осіб командного складу.

Не приведи Господи, що там робиться! Ж-жа-ах! У міських Радах поприймали спеціальні постанови про боротьбу з особами, котрі одержують посилки з Америки. За їх квартирами денно і нічно слідкують двірники, листоноші, комсомольці, кербуди. Найменша необережність тягне за собою негайну репресію. Ж-жа-ах!

Я зовсім була б перестрашилась, а тут ви, спасибі вам, за цурпалок мене — смик! — а я й прокинулась.

Сон рябої кобили А. Некрасов опублікував у «Новом русском слове» під заголовком «Посылки на родину» і побіг у православну нью-йоркську церковку вимолювать многії літа рябій кобилі.

А що ви думаєте? Здохне ряба кобила — подохне й «Новое русское слово», а разом з ним простягне ноги і репортер А. Некрасов. Бо де ж тоді на шмат хліба заробить?

НЕ ПОМОЖЕ БАБІ КАДИЛО

*Вігальний лист гувернерам
американської монополістичної старухи,
котрі за пеньками лісу не бачать*

Містери хороші!

Паночки ясні!

Пишуть вам цього листа не парламентарії, не дипломати і не міністри, а прості собі хлібороби, механізатори з українського колгоспу «Зоря комунізму» Олексій Чайка, Петро Моторнюк, Іван Янюк, Прокіп Швайка, Герасим Яровий, Микола Степовий, Григорій Яремчук, Володимир Данильчук та Степан Мельничук. Так що не гнівайтесь, паночки ясні, за просту нашу річ, за розмову без усяких фіглів-міглів, без дипломатичних реверансів.

Так-от, зібралися ми оце цілим кошом наш радісний Первомай зустрічати. Така вже в нас заведення — вкупі працюємо, вкупі відпочиваємо, вкупі свята зустрічаємо.

Настрій у нас, доложимо ми вам, такий, що дай бог усякому. Як у вас там кажуть: «Ол райт!»

Тож краса яка кругом, якби ви знали! Співають солов'ї, цвітуть сади, ніби рожевою піною забризкані, дружно зійшли ярі, а озимина так пішла в ріст, що аж дзвенить. Так що журитися не доводиться, а зовсім навпаки. Як той казав: «Голову тримаємо високо, а носа не задираємо». Так далі видно!

Зійшлися ми, значить, до одної хати, до Олексія Чайки, — він недавно в нову простору хату перебрав-

ся,— сидимо, гомонимо, жартуємо, а Степан Мельничук і каже:

— А знаєте, хлопці, що?

— А що?— питаємо.

— Поки там суд да діло, поки наші жінки коло святкового столу пораються, поки в печі всякі ковбаси шкварчать, давайте і ми щось ушкваримо.

А в самого, бачимо, вже лукаві бісики в очах скачуть. Він у нас не тільки перший тракторист, а й перший гуморист. І коли вже його очі веселими чортиками променяються, то так і знайте: щось зараз утне. Недаремно в нас його доморощеним Остапом Вишнею прозвали. Як уже скаже, то ніби зав'яже.

— Давайте,— каже,— хлопці, напишемо теплого вітального листа деяким американським політичним діячам. Давайте зробимо їм приємність!

— А з чим ми їх поздоровляти будемо, чоловіче добрий?— так ото делікатненько интересується Гарасим Яровий.— З мільйонами безробітних чи, може, з провалом кубинської авантюри? ¹

— А ти, Гараську, не поспішай, не лізь поперед батька в пекло,— теж дуже делікатно відповідає йому Степан.— Послухай для початку старших. Я, к приміру, тепло поздоровив би їх з Юрієм. Хоч це свято й квітневе, але одне одному не заважає. Я б їм, к приміру, написав би отак:

«Паночки ясні! Ваша екселенці! Дуже тепло й сердечно вітаємо вас з першим польотом людини до зоряних висот. Вітаємо й поздоровляємо вас з історичним подвигом радянського громадянина Юрія Гагаріна, що облетів усенький світ на нашому ж таки космічному кораблі «Восток». Пролетів Юрій Олексійович

¹ У квітні 1961 року американські імперіалісти намагалися шляхом інтервенції повалити революційний уряд Куби.

над небесною канцелярією всевишнього та тільки весело ручкою йому помахав. Мовляв, тепер ти, господи, не один «еси на небесі». І над Америкою він пролітав, спокійно, бадьоро з Землею перегукуючись: «Полет проходить нормально. Чувствую себе хорошо!»

Компетентні люди розказують, що від цих російських слів на душі вам зробилося дуже погано і відчували ви себе в стані цілковитої невагомості. А декотрі з вас зробились просто ненормальними й почали молоти таке, що й на уші не натягнеш. Як той казав: «Ні в тин ні в ворота, судариня криворота».

Радянський Союз, мовляв, обігнав нас у науці й техніці тому, що там встановлено тоталітарний режим і все робиться за наказом більшовиків. Знімають, мовляв, кому там положено знімати, телефонну трубку і наказують, кому там слідє наказувати:

— Сьогодні ж, рівно о 12.00 за московським часом, викличте до себе в кабінет геть-чисто всіх учених, інженерів, техніків і космонавтів.

— На предмет?

— На предмет запуску людини в космос. Хватить уже цуциків запускати.

— Слухаю, товаришу начальник! Все буде зроблено тютілька в тютільку.

Рівно о 12.00 у кабінеті кого там слідє наро-о-оду — битком набито. На столі в кого слідє по праву руку лежить наган, по ліву — маузер. Бліді, перестрашені вчені, інженери, техніки й космонавти похливо зиркають то на зброю, то на кого слідє, то знову на кого слідє, то на зброю. Зиркають і тремтять, як осиковий лист перед негодою.

А той, кому слідє, кидає пронизливий погляд то на присутніх, то на зброю, то на зброю, то на присутніх. А потім я-а-ак крикне:

— Щоб завтра ж Гагарін літав у космосі! Пойнятно? Завтра рівно о 9.45, і ні на секунду пізніше. Інакше — душа з вас геть! Пойнятно?

І другого дня рівно о 9.45 Юрій Гагарін — уже на орбіті. А що, мовляв, поробиш, коли тоталітарний режим.

Але ті ж такі компетентні люди кажуть, що ефект од цих «тоталітарних» побрехеньок вийшов зворотний: до упаду реготали кури, а пристойні американці з сорому раків пекли.

Обігнали ми вас у науці і техніці, обігнали в культурному будівництві, доженемо й обженемо і в економічному розвитку. По всіх статтях обскачемо. Це вже як двічі по два — чотири, це вже як п'ять дати! А по цій мові будьте здорові».

— Хвилиночку,— обізвався Григорій Яремчук.— Треба їх ще з перемогою на Кубі поздоровити.

— Аякже!— лукаво посміхнувся Степан Мельничук, граціозно підкручуючи непокірні пшеничні вуся.— Я, к приміру, написав би їм отакечки:

— «А ще здоровимо вас з вікторією на Кубі. Кажали ж вам кубинці: «Куба — сі! Янки — но!» На звичайній мові це значить: не суньте, янки, носа в чуже просо! Здається ж, ясно! А ваша господиня — американська монополістична старуха — люто скреготала почорнілими старечими зубами й молила бога, щоб він милостиво наслав страшну кару на революційний народ Куби за те, що він вирвався з тенет доларової «свободи» й знать її більше не хоче.

Не поміг їй бог і цього разу, й вона здуру кинула на Кубу своїх сірих годованців. І що ж, ваша ексценц, вийшло? Подибала старушенція по шерсть, а осталась стрижена!»

— І охота ото вам у таке свято з ними в дискусію вступати! — перебила Степана хазяйка дому Варвара

Максимівна.— Хай їм біс! А коли б уже я їм щось писала, то написала б так, як ото писав один поет у «Перці» їхньому відставному президентові: «Не сходьте даром паром! Недаром крутиться Земля і ми живем недаром!» Теж мені діячі — за пеньками лісу не бачать!

— А можна ще коротше,— засміявся Петро Моторнюк.— Можна так, як у нашій українській приказці сказано: «Не допоможе бабі й кадило, коли бабу сказило». І власноручно й підпишемось: Олексій Чайка, Петро Моторнюк, Іван Янюк, Прокіп Швайка, Гарасим Яровий, Микола Степовий, Григорій Яремчук, Володимир Данильчук та Степан Мельничук.

А й справді, можна й так.

СЕНК'Ю, ПАНОВЕ!

Живемо ми собі, товариші, та поживаємо на білім світі, трудимося, вчимося, співаємо своїх чудових, задушевних пісень, будуємо заводи, шахти, палаци культури, засіваємо родючі ниви, захоплюємось спортом і зовсім не догадуємось, що нам чогось бракує. Та не якоїсь там мізерії, дрібниці бракує нам, а чогось дуже важливого, без чого і життя наше — не життя, і успіхи наші — не успіхи.

Нам здавалося, що все йде добре, все йде правильно, аж ні!

І чого ж, ви думаєте, нам бракує?

Передач Бі-бі-сі українською мовою!

Виявляється, що ми й досі не здобуваємо користі з «об'єктивного викладу правди», яка невичерпним фонтаном б'є у закордонних передачах англійської радіокорпорації, яку у нас на Україні іронічно нарекли «бабою Бібісихою».

Ой, які ж ми недогадливі люди!

Спасибі нашим піклувальникам з англо-українського товариства — днями вони сказали нам про це. Ще раз спасибі! Сенок'ю добрим джентльменам, бо ж ми навіть уявити собі не могли, що на далеких островах туманного Альбіону існує така почесна інституція.

Кажуть, що в тому товаристві все пахне Україною, що там в усьому відчувається її дух, її колорит, навіть мова там в ужитку чисто українська, з співучою полтавською вимовою. Як зберуться члени товариства, то тільки й чути:

— Гуд дей!

— Гуд дей!

І керують товариством щирі українці. До того вони щирі, що навіть сплять і бачать Україну, її незліченні багатства, її неосяжні чорноземні масиви, її працьовитий народ. Бачать і оближуються...

Так ось зовсім недавно президент цього товариства Крістіан Хескет (читай Харитон Хескетенко), голова товариства Комптон Маккензі (читай Конон Макензенко) і заступник голови Обертон Герберт (читай Оверко Гербертенко) надрукували в газеті «Дейлі телеграф енд Морнінг пост» листа, в якому вимагають, щоб Бі-бі-сі у своїх передачах про Радянський Союз передавала свою «об'єктивну правду» також і українською мовою. Навіщо, мовляв, кривдити нашу милу Україну? У тому листі говориться: «Здається дивним, що ця країна, яка займає район, що має важливе стратегічне значення (он куди вони гнуть!— Ф. М.), є однією з відносно небагатьох країн, які не здобувають користі з об'єктивного викладу правди, як ми її розуміємо, з закордонних передач Бі-бі-сі».

Автори листа далі пишуть: «Питання про передачі українською мовою порушується не вперше. Досі заперечення пояснювались, головним чином, причинами ощадності, дрібними технічними перешкодами, а також тим, що в цьому не відчувається невідкладної потреби. Проте в світлі того, що відбувається у Східній Європі, останні з цих міркувань більше не знаходять виправдання».

...Чи буде передавати «баба Бібісіха» свою «об'єктивну правду» українською мовою, чи не буде,— від цього нам, українцям, ні холодно ні жарко. Проте панам хескетам, маккензі, гербертам, які деруть рота за ці передачі і водночас виношують якісь свої надії «в світлі того, що відбувається у Східній Європі»,

можна передати цілком об'єктивну правду словами мудрої української приказки: поки в баби поспіють книші — в діда не стане душі.

Гуд бай!

Р. С. Що таке книші? Книші, панове керівники так званого англо-українського товариства, — це дуже смачний святковий хліб, вроді ваших англійських сандвічів, а що таке «не стане душі» — думаю, вам і так ясно.

ОЙ СПАСИБІ ВАМ, ФАЙНИЙ ПАНОЧКУ!

Послухайте, містер Діфенбейкер, послухайте, файний паночку! Приходить до мене вчора мій сусіда, старий заслужений слюсар, що теперечки перебуває вже на пенсії, чи, як він любить висловлюватись, на «вольних хлібах», і питає:

— Радіо слухали?

— А що таке, Устиме Степановичу?

— Виступала в ООНі канадська примара.

— Яка примара? — здивувався я.

— Та їхній головний правитель. Прізвище в нього якесь таке мудрецьке, що й не запам'ятаєш.

— Діфенбейкер?

— Еге, еге, він самий.

— Та яка ж то примара? То, — кажу, — прем'єр, глава канадського уряду.

— Може, для когось він і прем'єр, а для мене примара! — відрубав старий заслужений слюсар.

Я вдаю, ніби нічого не чув, ніби нічого не знаю.

— А що він там наговорив такого?

— А молот таке, що й слухати бридко.

— А все-таки?

— Та плів хармани про «радянський колоніалізм», про поневолених та пригнічених українців, які ждуть і ніяк не діждуться, поки він... ну, як його нечиста сила?

— Діфенбейкер.

— Еге, Діфенбейкер, прийде та визволить нас із більшовицького ярма. Так-от ви мені тепер скажіть:

який це поважний прем'єр дозволить собі привселюдно таке молоти? А я так вам скажу: таку маячню може плести тільки примара, сліпа капіталістична примара, якій наша правда давно очі коле. Ось я йому і відповідь написав. Прочитайте, будь ласка, може, щось не так, то підправте.

Скажу вам, заморський паночку, що читав я цю відповідь і реготався до сліз. Ох і кріпкенький же лист! Не знав я, що Устим Степанович такий мастак на гостре слово. Якщо ви знайомі з першим дипломатичним документом нашої славнозвісної Запорозької Січі — з листом запорозьких козаків турецькому султану, то смію запевнити вас, що відповідь старого заслуженого слюсаря написана на такому ж рівні.

Але не буду забігати наперед. Одержите — самі прочитаєте. Так, гадаю, цікавіше буде.

Я лише хочу сказати вам кілька слів від себе.

Кілька років тому я мав честь слухати вас на дванадцятій сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй. Перед вами виступав нині покійний уже фельдмаршал «холодної війни» Джон-Фостер Даллес. Коли голова Асамблеї, похмурий новозеландець Леслі Мунро, надав вам слово, ви енергійно вийшли на трибуну й енергійно почали свою писану промову. А я, признаюсь вам, не менш енергійно почав кліпати очима. Я дивився на вас, на вашу посивілу кучеряву голову й очам своїм не вірив. Невже на трибуні знову Даллес? Що за чортовиння? Сам же бачив, що на трибуну виходив прем'єр-міністр Канади, а чую голос державного секретаря Сполучених Штатів.

Так, його голос, його слова, його інтонації. Даллес сказав «а», і ви кажете «а», Даллес сказав «б», і ви кажете «б», Даллес сказав «в» і ви кажете «в», Даллес говорив «г», і ви говорите «г», Даллес пускав крокодилячі сльози, патякаючи про «рабів комунізму»,

про «визвольну місію демократичного Заходу», і ви про те патякаєте, пускаючи крокодилячі сльози.

Я подумав тоді: «Якби в цьому залі були присутні канадські українці, вони б спитали вас: «Чого ви, файний паночку Діфенбейкер, пхаєте свого носа туди, де вас не просять? Чому ви не заопікуєтесь долею українців, що живуть у вас під боком, в країні, якою ви правите? Чому у хваленій, райській Канаді українці змушені виконувати найчорнішу й найважчу роботу, чому їх тут досі презирливо називають чужинцями, хоч на кістках і крові цих «чужинців» вирости ваші міста, ваші залізниці, ваші автостради, ваші заводи й фабрики? Чому? Скажіть, файний паночку?»

Вони б вас неодмінно про це спитали. Вони мають на це право. Хто-хто, а вони добре знають, скільки українського люду передчасно звели в могилу туберкульоз, нещадна капіталістична експлуатація, хронічні злидні, недоїдання, безробіття. Хто-хто, а вони на власному хребті відчули, чого варті розрекламовані «блага» вашого капіталістичного «раю».

Проїшли роки. Час немалий для того, щоб дечому навчитися, щоб до життя на землі придивитися. Але видать по всьому — час для вас поганий учитель. Ви знову ведете свої, ви знову розпатякуєте про «радянський колоніалізм», про «визвольну місію» розпропрекрасного «демократичного Заходу», стаєте у сміхотворну позу нашого «ослободителя».

Ну що ж, патякайте собі на здоров'ячко! У нас, на Україні, кажуть: говорила стара, поки й дуба дала! Говоріть і ви, нам це, як той казав, до лампочки. Ми спокійні. Не «ослобонив» нас покійний Даллес, не «ослобонить» нас і Діфенбейкер.

Бачили ми таких «ослободителів».

А за те, що на старості літ людей насмішили,— спасибі. Ой спасибі вам, файний паночку!

ЯКЩО ГЛУХА НЕДОЧУЄ...

А то дурень розказує
Мертвими словами...

Тарас Шевченко

Наш великий Кобзар Тарас Григорович Шевченко не був знайомий з американським сенатором містером Кітті́нгом. Це незаперечний історичний факт. Коли Шевченко був уже великим поетом, містера Кітті́нга не було ще на білому світі. Тому є всі підстави твердити, що наведені в епіграфі до цього маленького фейлетону слова Тарас Григорович сказав не про сенатора Кітті́нга. Вони були адресовані комусь іншому.

Але чому ми згадали сьогодні про містера Кітті́нга?

А тому, що вельмишановний державний муж США вирішив згадати, спасибі йому, про Тараса Григоровича Шевченка.

Містер Кітті́нг виступив з промовою в американському сенаті у зв'язку з відкриттям пам'ятника Т. Г. Шевченкові у Вашингтоні.

Правду кажучи, досі ніхто з нас і не думав, що містер Кітті́нг такий великий шевченкознавець взагалі і такий колосальний ерудит зокрема. Кожна фраза, кожне його слово промови — це відкриття, це новина в науці про Шевченка. Ми, наприклад, до цього часу не знали, що Тарас Григорович був державним діячем. А містер Кітті́нг заявив про це привселюдно з високої трибуни американського сенату.

Містер Кітлінг, правда, не сказав прямо, що Тарас Шевченко посідав пост міністра освіти за царювання «обожаемого» Миколи Палкіна, але що вершив при ньому державні справи — американський сенатор довів переконливо й аргументовано.

Що то значить ерудиція, знання предмета!

Але це ще не все. Ми, наприклад, не знали й не відали, що в Радянському Союзі було категорично заборонено святкування 150-річчя з дня народження Тараса Григоровича Шевченка.

Ми, розуміється, чули, що по всій нашій багатомовній країні відбувались грандіозні всенародні торжества, присвячені цій вікопомній даті. Ми чули, що в Києві відбувся Всесвітній форум діячів культури, присвячений 150-річчю з дня народження Тараса Шевченка. Ми чули і навіть читали в газетах, що у дні ювілею в Москві відбулося урочисте відкриття монументального пам'ятника великому Кобзареві.

Зрештою, ми самі були учасниками Шевченківських торжеств.

А містер Кітлінг категоричним чином узяв і спростував усе це. Містер Кітлінг авторитетно заявив з високої трибуни американського сенату:

— Вражаюча статуя, котра височить сьогодні в столиці нашої країни, служить нагадуванням для всіх нас про тиранію Совітів, бо вона нагадує про всі їхні намагання заборонити будь-яке святкування його дня народження за залізною завісою.

Ось так і заявив!

Категорично!

Авторитетно!

Незаперечно!

По-сенаторському!

...У нас, на Україні, кажуть у таких випадках: якщо глуха недочує, то видумає.

Промова сенатора Кітінга зайвий раз нагадує нам, до чого ж правильні і до чого ж сильні бувають народні прислів'я. Як уже стрельне, то в самісіньке око!

Що ж іще можна сказати про виступ американського сенатора? Але давайте краще ще раз прочитаємо слова Тараса Григоровича Шевченка, взяті нами за епіграф до цього маленького фейлетону.

Хоч ці слова сказав поет про когось іншого, але містеру Кітінгу гикнеться. При умові, якщо він не втратив хоч цієї властивості...

СКОРОБРЕХИ З ЛОНДОНА

Давно-давно, ще за царя Панька, коли була земля тонка, у нас на Україні молодь розважалася дуже веселою грою: хто краще збреше. Зійдуться, бувало, в неділю парубки з усього хутора, посідають на колодках і давай:

— Ану, хлопці, хто краще збреше?

— Ану, хто серед нас найкращий скоробреха?

Господи, скільки ж на тих грищах реготу та веселощів було! Скільки дивовижних небилиць видумувалось, скільки страхітливих, «істинно правдивих» бувальщин розповідалося!

— От побий мене нечиста сила, коли брешу!

— Ось вам хрест святий, своїми очима бачив!

Пальму першості учасники гри віддавали тому, хто в цьому безгрішному змаганні виявляв найбільше фантазії і вигадки, хто брехав — наче на цимбалах грав.

Повторюємо, так розважалася молодь ще за часів царя Панька, а пригадалося це тому, що подібні змагання брехунів, як виявилось, і тепер проводяться багатьма органами жовтої буржуазної преси.

Зберуться з усього капіталістичного хутора «парубки» з продажними перами, посідають на колодках коло своїх редакцій, і починається:

— Ану, джентльмени, хто дужче збреше!

— Ану, хто з нас найкращий скоробреха!

— Давай, давай, братця, хазяїн вимагає чогось неймовірного, запаморочливого!

І починається безсоромна, безсовісна гра, починаються осатанілі змагання за лаври, за найбільший хазяйський маслак.

Англійські газети «Ньюс кронікл», «Дейлі мейл», «Дейлі міррор», а слідом за ними і вечірні тегеранські газети «Паосте Техран» і «Техран» до найостаннішого часу в цих змаганнях пасли задніх. Кожного разу їх обставляли, як хлопчаків, досвідченіші, спритніші в цьому ділі «парубки» — скоробрехи з багатьох американських газет, особливо коли хазяїнові потрібна була найогидніша брехня про «залізну завісу», про «радянську агресію» та інші нісенітници.

Сказав хазяїн: «Подати утку про єврейські погроми в Києві!»

Трах-бах! — є така утка!

Звелів хазяїн: «Подати звіт про вшанування киянами почившого в бозі Симона Петлюри!» Р-раз! — і є звіт з усіма подробицями і деталями «народних маніфестацій» на Хрещатику.

А ось у лондонських і тегеранських брехунів явно бракувало вигадки і фантазії, особливо в брехнях про нашу Радянську Україну.

— Та що в нас — гарбуз на плечах, а не голова? Та невже ми не переплюнемо наших заморських колег? — аж розсердились невдахи з «Дейлі мейл» і тегеранських «вечірок». — Ого, ми ще не таке колінце загнемо!

І ось напередодні Нового року, 30 і 31 грудня, коли на залитих святковими вогнями вулицях і площах Києва веселились, співали і танцювали біля яскраво прикрашених ялинок молоді робітники й робітниці, студенти, учні середніх шкіл, — лондонські газети під великими крикливими заголовками вмістили повідомлення про... «страшне кровопролиття в столиці України».

Кореспондент «Дейлі мейл» Антоні Браун повідомив, що становище в столиці України, Києві, «надзвичайно напружене».

«Одна людина, слова якої були наведені в повідомленні західної розвідки, — пишуть англійські скоробрехи, — розповіла, що внаслідок воєнних дій радянських військ, викликаних з півночі і сходу, деякі квартали Києва зовсім зруйновані».

«Парубки» з лондонських газет можуть закопили губу: нарешті пальма першості, хоч і ненадовго, опинилася в їхніх руках.

«Ну, а як же ми? — заметушилися скоробрехи в Тегерані. — Нас обскакують!»

І тут же вирішили переплюнути своїх лондонських колег і зарепетували на весь голос: «Між київськими студентами і частинами Червоної Армії точаться кровопролитні бої. Російські військові частини оточили Київ. У Києві скупчено багато танків. У Києві — кровопролиття...»

Увінчайте лаврами свої голови, панове скоробрехи і борзописці!

А якщо ви хочете знати, що насправді відбувається в Києві, припадіть своїми довгими осячими вухами до землі, прислухайтеся пильненько, і ви почуєте дружний, гомеричний регіт. Це сміється київська молодь, це сміються київські студенти, дізнавшись про те, що їхню кров так рясно пролито... на сторінках ваших газет. Це вони з вас сміються, панове скоробрехи!

КОВАЛЬ КОНЯ КУЄ, А ЖАБА НОГУ НАСТАВЛЯЄ

I

У «вільному світі» не вщухає гомеричний курячий сміх. А на птахофермах Сполучених Штатів Америки, Канади й Західної Німеччини, як свідчать очевидці, коїться щось неймовірне, щось страшне. З раннього ранку до пізнього вечора тут стоїть такий регіт, що аж виляски йдуть.

З раннього ранку і до пізнього вечора тільки й чути, тільки й чути:

— Ха-ха-ха-ха-ха! Ой, не можу!

— Ой, сміхачі! Чиста тобі комедія!

— Хи-хи-хи-хи! Ой, не витримаю! Ой, боки вже болять!

— Ой, ой, держіть мене, бо лусну зо сміху!

Тамтешні телеграфні агентства, газети, радіо й телебачення повідомляють, що ця нечувана досі епідемія сміху у «вільному світі» вже звела зі світу сотні тисяч курей.

Користуючись цим моментом, монополії, котрі торгують м'ясом птиці, різко знизили закупівельні ціни на курей. Власники птахоферм запанікували й не знають, що робити, бо не знають справжньої причини цього несподіваного вибуху курячого реготу. Кинулись до вчених зоотехніків і ветеринарів, а ті теж головами крутять, руками розводять.

— Це, мабуть, якась хвороба, — кажуть, — а яка — чорт її знає. Треба вивчити.

Несподівано пояснив цю трагікомедійну картину зозулястий півень на одній птахофермі в канадській провінції Манітоба.

Зозулястий півень, незважаючи на те, що лишився вдівцем (усі кури порвали боки од сміху, і їх довелося у пожежному порядку прирізати), стояв на воротах у червоних чоботях і реготався мов навіжений. Убитий горем фермер підбіг до зозулястого, ухопив його за горлянку й кричить:

— Кажи, дурню, що на вас найшло! Зараз же кажи, бо я тобі голову одбатаю! Узяв чорт дитинку, то хай бере й колиску. Однаково я вже цілковитий банкрут!

— Та невже ви не знаєте? — прохрипів зозулястий півень. — Одпустіть мені шию, я все розкажу.

— Кажи, дурню, кажи мені всю правду, бо рішу тебе тутечки ж!

— Та невже ви не чули, що утнули «президенти в екзилі» Лівіцький і Стецько?

— А що ж вони такого утнули?

— Ой, не можу! Ой, згину! Не од вашої сокири, хазяїне, згину. Зо сміху згину!

І покотився зозулястий півень, крильми об землю б'є і регочеться безугавно, наче йому під крила два лоскотуни залізли.

Заспокоївся зозулястий півень тільки після того, як побачив у руках фермера блискучу сокиру.

— Не рубайте, хазяїне, зараз розкажу. Але сокиру не кидайте, бо я можу знову розсміятися. Тож слухайте. Лівіцький і Стецько вимагають, щоб в Організації Об'єднаних Націй були репрезентовані «достойники» націоналістичної еміграції, а не представники Радянської України. «То наше законне місце

в ООН,— пишуть вони,— і ми його зайемо. Най там грім гримить, най там каміння з неба падає, а таки зайемо». Ой, лус... ой, лус... Ха-ха-ха! Ой, держіть мене, хазяїне, бо зараз лусну! Пресійбо, лусну!

— Я тебе лусну! Розповідай, де це ви, дурихвости, вчитали таке фантастичне марення?

— У «Гомоні України», хазяїне, вчитали. І в нью-йоркській «Свободі», і в мюнхенських націоналістичних газетках теж про це на повному серйозі гомонять. Ой, лус... Ой, лус... Ой, держіть мене, хазяїне, бо, пресійбо, од сміху лусну!

Тут уже й фермер розреготавсь. У нього горе, кури пропали, лишився один зозулястий півень, а він сміється, аж за боки хапається.

Отакого шелесту наробила у «вільному світі» чергова «державницька» акція націоналістичної «еліти», на чужинських землях суцьої.

II

А коли говорити справді на повному серйозі, шановні читачі, то в націоналістичному жабуринні дійсно почали гучно квакати про «незаперечне право» самостійницьких банкрутів зайняти крісла в ООН і представляти в цій шановній інституції український народ.

Квакають про це на своїх збіговиськах націоналістичні «вожді».

Квакає про це ж бандерівський «Гомін України», наречений у середовищі української трудової еміграції значно точніше і влучніше — «Г... України». Квакає про те ж нью-йоркська «Свобода». Квакають усі без винятку націоналістичні рептилії. Квакають, аж черет гнеться.

А що мають робити? Треба! Квакати наказав їм вседержитель доларового мішка.

— Квакайте, а то супу не дам! Квакайте гучніше і погрозливіше, щоб аж у Києві вас почули. Наганяйте побільше страху на них!

— Та ми вже й не так квакали, а вони не бояться, ваша екселенція. Та ще й посміхаються. Кажуть, моська гавкає на слона.

— А я кажу — квакайте! — гримає вседержитель доларового мішка.— Квакайте, чорт вас забирай, і не забувайте, що й мала блоха спати не дає!

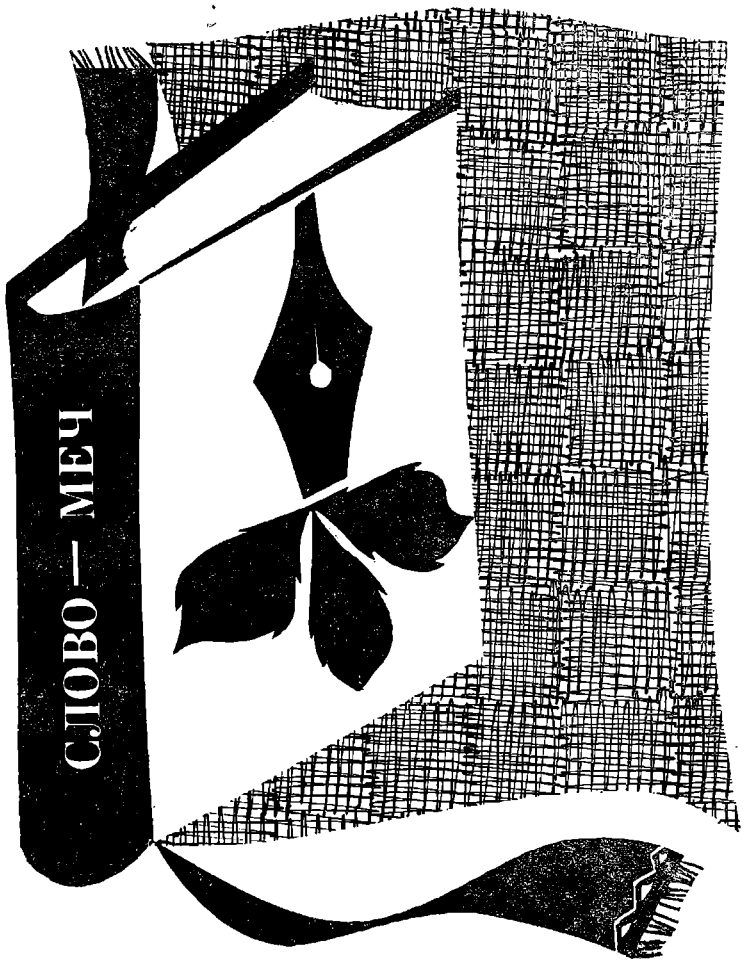
Прикро націоналістичним «державникам», що вседержитель доларового мішка рівняє їх з блохою, кривляться от такого принизливого і зовсім не державного порівняння, але надуваються і натужно квакають: «Щонайшвидше виключити з ООН УРСР, а також БРСР і впровадити на їх місце справжніх представників українського і білоруського народів».

Бачили таких «справжніх представників»?! Ну, як тут, скажіть на божу милість, не розсмієшся — коваль коня кує, а жаба ногу наставляє.

Правду кажучи, вони вже й самі бачать, що з них навіть кури сміються, але іншого шляху у них немає. Мусять квакати, бо тут залізно і невмолимо діє відомий принцип: хто платить, той і музику замовляє. Нічого не попишеш. Хоч круть верть, хоч верть круть, а квакай. Тримай хвоста державницькою трубою і квакай, інакше замість миски супу схопиш дулю з маком.

* * *

...Жаль мені тільки курочок загиблих. Курочки все-таки корисна птиця.

СЛОВО — МЕЧ

НЕВМИРУЩИЙ

12 листопада 1889 року на хуторі Чечві, біля тихого містечка Груні, що на благословенній нашій Полтавщині, в маєтку поміщиків фон Ротів народився хлопчик Павло Губенко, якому судилося стати згодом зорею першої величини в українській радянській літературі, найпопулярнішим і найулюбленішим народним письменником.

Хоч народився хлопчик у поміщицькому маєтку, але не належав він ні до дворянського, ні до поміщицького роду, і перший його голос пролунав не в розкішних золочених хоробах, а в селянській білій хаті, де жив його батько, Михайло Кіндратович Губенко — колишній солдат царської армії, а потім — службовець у фон Ротів.

У цій хатині, крім Павла, народилося ще шістнадцятеро Губенків, і вже сама ця обставина змушувала батьків добре-таки сушити голову над одвічним і нелегким родинним питанням: як влаштувати дитину в школу, як звести кінці з кінцями, щоб дати їй освіту та вивести в люди. Для нинішнього юного покоління це питання може здатися дивним і навіть незрозумілим. Що значить: «Як влаштувати в школу?» Що значить: «Як дати освіту?» Мине сім років, і тебе обов'язково поведуть у перший клас. А як же інакше? Це закон. А після школи — технікум, професійно-технічні училища, інститути, університети. Тільки встигай, тільки сумлінно вчися. А в ті часи, коли починав свою шкільну науку майбутній письменник, і шкіль

тих було мов кіт наплакав і дівтори лишалося поза школою набагато-набагато більше, ніж вчилося в школі. То вже вважалося великим щастям, коли дитині трударя щастило здобути бодай початкову освіту. Це щастя випало і малому Павлуші.

У своїй «Автобіографії», написаній у двадцяті роки, письменник згадує:

«Оддали мене в школу рано. Не було, мабуть, мені й шести літ. Скінчив школу, прийшов додому, а батько й каже:

— Мало ти ще вчився. Треба ще кудись оддавати. Повезу ще в Зіньків, повчись іще там, побачимо, що з тебе вийде.

Повіз батько мене в Зіньків, хоч і тяжко йому було тоді, бо вже нас було шестеро чи семеро, а заробляв він не дуже. Проте повів і віддав мене в Зіньківську міську двокласну школу.

Зіньківську школу закінчив я року 1903 з свідоцтвом, що маю право бути поштово-телеграфним чиновником дуже якогось високого (чотирнадцятого, чи що) розряду.

Та куди ж мені в ті чиновники, коли «мені тринадцятий минало».

Приїхав додому.

— Рано ти,— каже батько,— закінчив науку. Куди ж тебе, коли ти ще малий. Доведеться ще вчить, а в мене без тебе вже дванадцятеро.

Та й повезла мене мати аж у Київ, у військово-фельдшерську школу, бо батько, як колишній солдат, мав право в ту школу дітей оддавати на «казьонний кошт».

У 1907 році Павло Губенко успішно закінчує і цю школу й починає фельдшерувати в лікарні Південно-Західної залізниці в Києві. За свідченням його однокашників, викладачів училища, відомих медиків, мо-

лодій Губенко мав усі дані для того, щоб зробити блискучу кар'єру в галузі медицини. У нього були золоті руки і світлий розум. Але життя зробило свою рішучу корективу. Сталася точнісінько така сама метаморфоза, як з Антоном Павловичем Чеховим. Фельдшер Павло Михайлович Губенко прославився не в медицині, а в літературі, правда, вже під новим, прибраним ім'ям Остапа Вишні.

Це було, очевидно, неминучим і закономірним життєвим поворотом. Вишня був створений природою для української літератури, для українського гумору.

Уже в ранні роки Павло Губенко відзначався дуже веселою вдачею і великою охотою до читання. Рідна сестра письменника, заслужена вчителька УРСР Катерина Михайлівна Доценко, якимось розповідала мені:

— Нас усіх дивувало, що Павлуша так рано навчився читати, а ще більше вражало те, що він не розлучався з книгою. З книгою його можна було побачити на ганку, на піддашках, з книжкою під пахвою я часто бачила його серед хлопчаків-товаришів, з якими він і в ліс ходив, і на річку, і в поле.

Дуже любив Павлуша природу і все живе в ній: тварин, птахів. Любив поле, ліс. Особливо любив голубів, і вони його любили. Сидить, бувало, на ганку і читає, а на плечі в нього сидить його любий голуб. З голубом на плечі можна було бачити його і серед хлопців на прогулянках. Досить було Павлуші свиснути — голуб летів до нього і сідав на плече. Мама наша часто говорила: «Виросте з Павла добра, хороша людина, бо його птиця любить».

Найбільше любив читати Павло Губенко Гоголя. «Так-от з дитинства і до старості з Гоголем», — писав ув останні роки свого життя Остап Вишня.

Можу засвідчити, що це було сказано не для красного слівця (Вишня ніколи не вмів хизуватися), що це

була сама правда. Гоголь жив у душі і в серці Вишні. Вишня знав твори Гоголя, мабуть, краще, ніж свої власні. Я не раз спостерігав за Павлом Михайловичем під час його роботи над перекладами гоголівських шедеврів українською мовою. Повірте, це було якесь неземне натхнення, це було те, що ми часом звемо священодійством.

— Певне, якби не Микола Васильович,— признався Остап Вишня,— то лікарював би я, очевидячки, всеньке своє життя. Це він потяг мене в літературу.

В літературу Вишня прийшов уже цілком зрілою і сформованою людиною — йому вже було за тридцять. 1922 рік став роком могутчого і стрімкого злету Вишні в українській гумористиці.

У своїх дотепних і завжди оперативних фейлетонах Остап Вишня підносить важливі питання громадського і політичного життя молодій республіці Рад, спрямовує вістря сміху проти збанкрутілих організаторів і натхненників антирадянських походів і блоків, проти петлюрівських і білогвардійських недобитків, куркульства, реакційного попівства і тому подібної ворожої братії, що виношувала плани реставрації старих капіталістичних порядків у нашій країні.

Багатючий творчий досвід світової сатири й гумористики — досвід Крилова і Котляревського, Марка Твена і Гоголя, Салтикова-Щедріна і Шолом-Алейхе-ма — переконливо засвідчує, що лише ті твори стають живучими, стають вічними, творці яких, oprіч літературного таланту, мають ще й орлині очі, уміють бачити, уміють помічати те, чого не бачать і не помічають інші. Остап Вишня володів і цим даром. Він дивився глибоко, дивився далеко.

Літератор-гуморист добре бачив, яке світле і яке чудесне життя починається на рідній йому землі, де люди стали господарями своєї долі, будівниками

першого в світі соціалістичного суспільства. Він добре усвідомлював, що, крім ворогів, озброєних гарматами й панцерниками, гвинтівками й бомбами, є ще одне зло, яке згубно може впливати на людей, є ще один ворог, котрий може гальмувати темпи будівництва нового життя, — це пережитки, що дісталися нам у спадщину від старого темного світу.

Боротьбі з цим злом, з цією психологічною «п'ятою колоною» Остап Вишня віддає весь свій талант. Він дотепно висміює міщанство, косність, відсталість, неучтво, виводить на чисту воду бюрократів, шкурників і кар'єристів, що попролозили в апарат деяких радянських і громадських організацій, таврує головотяпів і нероб, козамилювачів і пристосованців.

Талант Остапа Вишні розцвів буйно і раптово, як розквітає сад після холодної і довгої провесни. Сьогодні ти бачив тільки бруньки на гіллі, а по кількох теплих сонячних днях уже бачиш дерево в такому рясному цвітінні, що душа радіє, на нього дивлячись.

Але талант без важкого повсякденного труда ніколи не дає рясних плодів. Талант без повсякденного труда часто в'яне і навіть гине. Працездатність Остапа Вишні була феноменальною. У цьому відношенні йому могли позаздрити навіть найпрацьовитіші і найплодовитіші його колеги по перу. Працював Вишня, за його власним висловом, як «чорний віл», працював, не знаючи ні спокою, ні спочинку. І все те, що він встиг зробити за свій недовгий реченець у літературі, — без перебільшення можна назвати подвигом. Він жив для того, щоб сміятися, і сміявся для того, щоб жити. Саме тому його фейлетони, гуморески, нариси, колочки-замітки набирають все ширшого і все гучнішого розголосу й дуже швидко здобувають гарячі і щирі симпатії читачів.

Газети й журнали буквально штурмують письменника своїми терміновими замовленнями, бо ні газета, ні журнал без участі Остапа Вишні в ті роки не могли розраховувати на масовий тираж, на масового читача, передовсім на селі, де Вишню щиро полюбили, як кажуть, з першого погляду. Свідченням тому була газета «Вісті». Саме завдяки фейлетонам Вишні «Вісті» стали найпопулярнішою і найпоширенішою газетою на Україні. Те саме можна сказати і про деякі інші періодичні видання, у яких друкувався письменник.

Популярність Вишні зростала з дивовижною швидкістю. Такий успіх випадає на долю тільки поодиноким митців. За якихось два роки він став улюбленим письменником багатомільйонних читачьких мас у місті і на селі. Його книжки розкупувються одразу, його слово прокладає собі дорогу у найглухіші кутки України, у найдальші хутори і села. Про нього вже ходять у народі легенди і всілякі неймовірні історії та перекази, в яких він уявляється то найближчим помічником і радником голови ВУЦВКу Григорія Івановича Петровського, то колишнім дідичем, що з горя почав писати «чудасії», то червоним отаманом, під яким служив сам Котовський, то просто митцем на всі руки.

Уже наприкінці двадцятих років Остап Вишня був автором 23 книг фейлетонів, гуморесок, нарисів, що витримали 42 видання за чотири роки. Сім з них вийшло двома виданнями, шість — чотирма, чотири — п'ятьма, а одна — збірка антирелігійних фейлетонів «Діла небесні» — витримала аж шість видань. Загальний тираж цих книжок досяг шестизначного числа. На той час це була майже фантастична цифра. Тільки тираж Шевченкового «Кобзаря» перевищував її.

Вишню перекладають російською та іноземними мовами. Його книги прокладають собі дорогу в Канаду

й Сполучені Штати Америки. Трудова українська еміграція за синім океаном сприйняла його творчість дуже захоплено і дала їй високу оцінку. У прогресивній газеті «Українські щоденні вісті» (Нью-Йорк) кілька разів друкувалося таке оголошення:

*Найліпший ваш товариш!!!
Літом! Осінню! Зимою! Весною!
Ідьте в парк — беріть зі собою книжку.
Сідайте в кріслі в кімнаті і читайте книжку!
Кажуть філософи: книжка є наймиліший товариш
і дорогий скарб знання.
Хочете знати про Крим, досхочу насміятися — замовте
книжку «Кримські усмішки», написав О. Вишня.
Найбільший на світі фейлетоніст-гуморист.*

Чим пояснюється така неймовірна популярність і живучість творчості Остапа Вишні, така щира любов до його гумору? Здебільшого відповідають на це питання так: українці від природи щедро наділені почуттям гумору, і тому вони так любовно і так щиро сприйняли Вишневі усмішки. Але це ще не є вичерпною відповіддю на поставлене запитання. Величезна популярність і живучість творчості Вишні зумовлюються насамперед могутнім і рідкісним талантом письменника; по-друге, глибоким і тонким знанням народного життя. Вишня знав його не за книжками і переказами, ні,— він був сам живою і дуже чутливою частиною цього життя, він сам вийшов з його глибин. По-третє, на мій погляд, це пояснюється ще й тим, що письменник сам дуже тонко відчував гумор, блискуче знав його природу і його закони. Павло Михайлович не раз говорив своїм молодим собраттям по жанру, що література, а передовсім гумор,— це дуже делікатна штука: недобереш — погано, перебереш — ще гірше. Треба, щоб було «саме враз». Цього неписаного закону Вишня скрупульозно дотримувався у своїй творчості завжди.

Буває часом так — історія знає немало подібних прецедентів, — коли величезна популярність, надзвичайний успіх починають заколисувати, запаморочувати творця, і він поволеньки-поволеньки починає засихати, втрачати свою славу і своїх читачів.

З Остапом Вишнею цього не сталося. Вишня невтомно удосконалює свій талант, шукає нових творчих прийомів і засобів, стає ще більш вимогливим до слова, до мови своїх творів. Письменник їздить по республіці, пильно придивляється до народного життя, до нових зрушень у місті й на селі, зустрічається з читачами і працює до самозабуття.

На жаль, з незалежних від Остапа Вишні причин у його творчості сталася тривала перерва.

* * *

Коли наприкінці 1943 року Павло Михайлович знову взявся за перо, правду кажучи, мало хто вірив, що він знову воскресне як літератор-гуморист, що він зможе знову писати так, як писав колись.

Такі сумніви були закономірними. Найкращий, найгеніальніший скрипаль за такий час міг декваліфікуватися і пропасти як митець, бо його пальці, позбавлені повсякденного тренування, згрубіли б і не годні були б видобувати із струн скрипки ті найтонші нюанси звуків, що вони так мистецьки й віртуозно видобували раніш.

Але ці сумніви начисто були розвіяні 26 лютого 1944 року. Цього дня у газеті «Радянська Україна» була надрукована знаменита гумореска Вишні «Зенітка».

Це було друге народження письменника. Це було велике свято для його читачів.

Постріл «Зенітки» сповістив усій Україні, що не зів'яв, не пропав талант Вишні, що великий сміхотворець лишився великим сміхотворцем, що в житті Остапа Вишні почався другий творчий період, такий же яскравий, такий же родючий і такий же наступальний і напружений, як і перший.

Письменник з якоюсь дивовижною жадобою кинувся на улюблену роботу. Так кидається зголодніла людина на шматок хліба насущного.

Він весь у роботі, весь у творчих пошуках, весь — у служінні народові, партії.

Остап Вишня у своїй творчості гідно продовжує і розвиває традиції російської і української сатиричної класики, традиції Салтикова-Щедріна і Котляревського, Гоголя і Шевченка, Чехова й Леся Мартовича, традиції народного гумору. Любов до людини-будівника, людини — творця усіх матеріальних і духовних скарбів на землі, нищівний гнів і ненависть до паразитів, дармоїдів, котрі по-хижацькому привласнюють багатства, створені працею і потом людства, котрі сіють по світу зло і лихо, — ось свята святих цих безсмертних і благородних традицій.

Щоб сатира була справді сатирою і досягала своєї мети, тобто вірою і правдою служила добру й істині, — заповідав геніальний Салтиков-Щедрін, — треба, поперше, щоб вона давала відчутти читачеві той ідеал, яким керується у своїй творчості сатирик, і, по-друге, щоб вона — сатира — цілком ясно усвідомлювала той предмет, проти якого спрямовано її жало.

Ідеалом, яким керується у всій своїй творчості Остап Вишня, є інтереси народу, інтереси нашого соціалістичного ладу. Предметом, проти якого він спрямовує жало сатири, нищівну силу сміху, є пережитки старого в свідомості людей, є вороги — зарубіжні і доморослі. В глибокому розумінні ідеалу, в художній

майстерності, в умінні дати добре відчутти ідеал читачеві, в пристрасному, дійшовому бажанні боротися за торжество цього ідеалу і полягає велика життєстверджуюча сила творчості Остапа Вишні.

Перо Вишні завжди гостре, завжди в роботі. Письменник сміливо критикує недоліки в діяльності наших установ і організацій, дотепно, влучно висміює ледарів, дармоїдів, халтурників, нещадно бичує бюрократів, рвачів, хапуг, людей без совісті і честі. Він, як і раніше, в пору своєї літературної молодості, не знає спокою і кабінетної тиші, він систематично виступає в журналах і газетах, він — сатирик оперативної дії у найкращому розумінні цього слова.

Небагато ми знаємо літераторів, котрі б полюбили активну співпрацю в періодичній пресі. Деякотрі наші браття письменники навіть дивляться на це діло «звисока». А Вишня не міг жити без газет і журналів. До самої смерті він був штатним фейлетоністом «Перця».

«Кожен Івась має свій лас — кожному своє, — не раз говорив Вишня. — А я, по секрету вам сказати, і досі вважаю себе в «общем и целом» за газетяра. І навіть тоді, коли тебе зубний лікар пригощає триклятущою бормашиною, і тоді, тримаючись за щоку, думаєш про те, щоб на папері вийшло гостро, вийшло весело...»

Кожний, хто зацікавиться творчою лабораторією письменника, легко переконається, що тільки активне співробітництво в газетах і журналах, живий і постійний контакт з життям, широке й постійне листування з робіськорями, читачами допомогли Остапові Вишні яскравіше й глибше розкрити свій великий талант, створити цілу серію фейлетонів, гуморесок, нарисів, що здобули найширшу популярність не тільки на Україні, але й далеко за її межами. Багато творів

письменника були прийняті на озброєння тисячами гуртків художньої самодіяльності, їх читали на олімпіадах, концертах, на зборах, переписували в заводські й колгоспні стінні газети. Такі його фейлетони, як «Дилда», «В ніч під Новий рік», «Зоре моя вечірняя», «По ревізії», «Кочівники» та багато-багато інших ще довго й довго будуть бойовою зброєю у боротьбі проти дармоїдів, нероб, спекулянтів, всіляких порушників правил нашого соціалістичного співжиття.

Чому, приміром, фейлетон «Дилда» викликав такий широкий відгук у масах, передусім на селі? Тому, що це гострий, злободенний твір, тому, що письменник підносить в ньому найважливішу проблему нашого життя, нашого будівництва — ставлення до праці. Радянські люди зарекомендували себе невтомними трудівниками, вони вкладають у труд усі свої творчі сили й уміння. Праця стала для них тією радісною, натхненною творчістю, без якої їхнє життя втратило б усякий сенс, стало б пустоцвітом. Та, як кажуть, у сім'ї не без виродка. В дружному, роботящому радянському колективі є ще люди нечесні й безсовісні, які переслідують у своєму житті єдину мету — поменше зробити для загального добра, а побільше урвати для себе. Такими нечесними й безсовісними людьми й змальовані головні персонажі фейлетону Тимош Іванович Дилда і його жіночка Салимонія Пилипівна.

Дилди прекрасно розуміють, що в радянському суспільстві немає ходу ледареві, спекулянтові. Вони знають, що їх можуть схопити за вуха, можуть витягти на громадський суд і спитати: «А чому ж це ви, не дуже шановні Тимоше Івановичу й Салимоніє Пилипівно, живете паразитами?» Тому вони всіляко хитрують, прикидаються безнадійно хворими. «Як ото треба на роботу йти, так Тимоша Дилду щось таке як

ухопить за поперека. Ну ні поворухнутись, ні нахилитись!

— Отут! Ось дайте руку, я вам покажу! Отут-отут! Ото-то-то! Ой! Як тільки щось важкеньке візьму, чи вила, чи лопату,— воно як штриконе — криком кричу! Баба Волосиха казала, що важкого боже борони! Та нащо вам — паляниця і та шкодить! Як з цілої починаю, та ще з четвертиною сала,— штрика! Так штрика, що в очах жовто. Я вже не знаю, що й робити. Баба Волосиха — а вона баба тямуща! — казала, що то якась сурйозна дуже мужеська болість!»

Коли Тимоша Івановича Дилду хапало за поперека, то його дружині Салимонії Пилипівні в цей час неодмінно підпирало під груди: «Підкочується, підкочується під груди, а потім як придавить — гвалт! В очах у мене, ніби курка зозуляста,— ряботить-ряботить-ряботить, а потім узяло ніби й розпливлося... А я й не знаю, чи я жива, чи я мертва!.. Баба Волосиха — а вона баба тямуща! — казала, що то якась сурйозна дуже женська болість!»

Одпускало Дилду лише тоді, коли треба було на базар їхати — спекулювати.

Дилди — з чужого поля ягоди. Труд для них — це неприємне, осоружне заняття, тому в душі читача вони нездатні викликати нічого іншого, крім почуття відрази й глибокої зневаги.

* * *

Цей аркуш машинопису і досі висить біля письмового стола в робочому кабінеті Остапа Вишні. Пришпилений до стіни звичайною канцелярською кнопкою, поживклий від часу, він став уже музейним експонатом. А був він живим маніфестом, програмою

творчості найбільшого гумориста України, його «святцями», якщо можна так сказати.

Вперше я побачив цей аркуш улітку 1955 року. Забіг уранці на квартиру до Павла Михайловича, щоб уточнити час від'їзду на недільну риболовлю — збиралися ми тоді на Жуків хутір короїв вудити, — а Павло Михайлович уже сидів у своїй легкій світлій піжамі за письмовим столом і працював. Судячи з височенької піраміди недокурків «Казбека» у масивній попільничці, робочий день у нього почався дуже рано і дуже інтенсивно.

Закурили вже вдвох, уточнили годину виїзду на озеро, я вже зібрався було йти в редакцію, але раптом мені впав ув око цей аркуш машинопису на стіні біля письмового стола. Раніше я ніколи його не бачив. Підходжу ближче, читаю:

Мої «друзі», будь вони трижди прокляті

Бюрократи	Окозамилювачі
Вельможі	Хапути
Перестраховщики	Зажимщики критики
Підлабузники	Круглодобові патякали
Замасковані паразити	Дрімучі дурні
Одверті мерзотники	Чваньки
Сутяги й склочники	Ханжі
Халтурщики	Браконьєри
Пошляки	Груб'яни
Хами	Задаваки
Здирщики	Аліментщики-літуни
Хабарники	та інші сукині сини й
Спекулянти	прохвости.

Про що я, нещасний, мушу думати й писати:

Про хуліганство, грубість і невихованість.

Про виховання лоботрясів і шалопаїв.

Про легковажне ставлення до кохання, до шлюбу,
до сім'ї.

Про широкі натури за державний кошт.

Про начотчиків і талмудистів у науці.

Про консерваторів у сільському господарстві і про-
мисловості.

Про винищувачів природи.

Про всяке, одне слово, дерьмо!

Господи боже мій! Поможи мені!

Павло Михайлович лукаво поглядає на мене з-під
своїх окулярів і весело посміхається:

— Пам'ять з роками слабшає,— каже,— а обов'язок
лишається обов'язком. Так ото поченив, як ка-
жуть, наздогад буряків, щоб дали капусти. Хай
нагадає, хто я такий є і що робити мушу.

Всього лиш один аркушик машинопису, всього лиш
одна деталь, але яка вона значуща! Яка вона красно-
мовна! За нею, за цією деталлю,— все життя, віддане
літературі, її найгострішому і найважчому жанрові —
гумористиці. У ній, у цій деталі, наче в краплині
вранішньої роси,— весь Вишня, весь його характер,
його мужність і честь, горіння його великої душі і ве-
ликого таланту.

Остап Вишня завжди нещадний і непримиренний,
коли пише про порушників наших порядків, наших
законів, нашої етики. Письменник висміює їх нещадно
й засуджує суворо все чуже нам і погане, бо так ве-
лить йому його літературна совість, бо він глибоко
поважає і любить радянських людей, скромних, чес-
них, благородних трудівників. Про них він написав
за своє життя багато хороших творів. З якою сердеч-
ністю і теплотою оспівує письменник їхній труд, їхні
характери, їхні ратні і трудові подвиги! З якою муд-
рістю і талантом розкриває він все багатство, безкінеч-

ну різноманітність найтонших відтінків гумору — цієї дорогоцінної і невід'ємної риси українського народу. Читаєш талановиту, зворушливу «Зенітку», високопоетичні усмішки «Діди наші та баби наші», «Весна-красна», читаєш його нариси «Запорожці», «Ленінград і ленінградці», «В Марка Онисимовича Посмітного» та інші й інші — і так приємно стає на душі, що хочеться потиснути руку дідові Євмену Петровичу Підлітку й подрузі його молодих літ — бабусі Одарці Пилипівні Гострій, і ленінградцям, і запорожцям, і Макару Онисимовичу Посмітному, і лікареві Масловському, і всім, і всім. Потиснути від усього серця і сказати: живіть, люди добрі, довго, живіть, здравствуйте, прикрашайте і звеселяйте життям своїм, ділами великими своїми нашу Батьківщину й весь чесний рід людський!

Остап Вишня — письменник широкого діапазону, письменник багатогранний. В його великому літературному доробку бачимо гострі політичні памфлети й комедійні п'єси, бойові фейлетони на тему дня і глибокопоетичні мисливські усмішки, оповідання для дітей і веселі гуморески, мудрі й дотепні нариси, в яких оспівується краса нашого буття, життя і труд передових людей села і міста, діячів науки й культури.

Твори Остапа Вишні, в яких головними героями виступають люди воїнського й трудового подвигу, милують серце читача глибоким ліризмом, щирим поетичним словом, душевною красою. Ці твори осяяні почуттям високого патріотизму, в них багато теплого і яскравого гумору. Але гумор відіграє тут зовсім іншу, можна сказати, діаметрально протилежну роль, ніж у творах викривального характеру. У творах викривального характеру гумор Вишні виступає в ролі батога або принаймні батіжка, від якого добре

перепадає всім, кому слід, а в таких гуморесках і нарисах, як «Діди наші та баби наші», «Запорожці», «Весна-красна», як у цілому ряді інших подібних творів, гумор викликає приємну, радісну і сердечну посмішку. Письменник використовує тут засоби гумору для того, щоб ще більше підкреслити, більше відтінити глибокий оптимізм нашого радянського життя, радість творчої праці нашого народу!

Віссаріон Белінський, оцінюючи творчість великого російського байкаря Крилова, писав: «Крылов — поэт русский, поэт России; мы думаем, что для Крылова довольно этого, чтобы иметь право на бессмертие». Про Вишню можна сказати, що він був письменником українським, він був глибоко національним творцем і духом, і мовою, і самим ладом своїх прекрасних творів, і вже одне це дає йому право на безсмертя. Особливо причаровує нас ніжна любов письменника до рідної мови. Мова його творів колоритна, поетична, дотепна й гостра. Остап Вишня завжди пам'ятав, що основна його зброя — живе, одухотворене слово. Хто-хто, а він дуже добре знав, що веселу гумореску, фейлетон, гостру сатиру не можна написати спокійною, холодною, хай навіть і найлітературнішою мовою. Він повсякчас дбав, щоб ця зброя не вкривалася іржею, невтомно відшліфовував і удосконалював її.

* * *

У Вишні був якийсь дивовижний мовний слух, якесь виключне відчуття слова. Я завжди захоплювався, спостерігаючи, як він читав і правив рукописи. Сидимо, бувало, за довгим столом і читаємо гуморески, фейлетони, дописи, підготовлені редакцією до наступного номера «Перця». От гумореску, до речі, веселу,

дотепну, підписала вже більшість членів редколегії. Дійшла черга до Павла Михайловича. Читає і весело посміхається. І раптом на одному абзаці зупинився, спохмурнів, і його рука потяглася до олівця. Починає правити.

— Так по-українському не кажуть і не пишуть! — промовляє, ніби сам до себе.

— Що там, Павле Михайловичу? — питаю.

— Та от автор пише: «Оверко Рак був в одних трусах».

— Так правильно ж пише! — вихопився один наш відомий нині гуморист. — Я б теж так написав.

— А що — Оверко мав бути у двох трусах? — лукаво посміхаючись, запитує Павло Михайлович. — У таких випадках у нас кажуть «у самих трусах», а не «в одних трусах». Отак і писати треба.

Любов Вишні до рідного слова ніколи не старіла. Але він ніколи не вважав себе за досконалого знавця мови. Він невтомно, по-казайському поповнював своє мовне багатство і нас завжди закликав до цього.

Не старів і талант Вишні. До останніх своїх днів він був непосидючим, енергійним і діяльним. Літературна творчість була для нього такою ж органічною необхідністю, як повітря, як вода, як хліб; зустрічі з читачами, поїздки по країні приносили Вишні багато радості і творчого хвилювання. Кожну нову поїздку в колгоспи, інститути, школи, на заводи, хай навіть ці поїздки були часом тривалими і нелегкими для його здоров'я, він завжди сприймав як добру нагоду ще раз і ще раз побувати на людях.

Пригадується мені наша спільна майже місячна подорож по західних областях України влітку 1953 року. Здоров'я Остапа Вишні вже було серйозно підірване, але він з радістю погодився на цю поїздку. Кожного дня два, а то й три виступи перед читачами,

зустрічі з студентами, вчителями, школярами. Літо було сонячне, жарке. Навіть молодші за Вишню письменники часом втомлювалися за день так, що лягали спати не вечеряючи, а Павло Михайлович не подавав навіть виду, що він втомився, що йому важко. Навіть пізніми вечорами в його кімнаті спокоем не пахло. До нього приходили літератори, артисти, просто любителі його творчості, але найбільше забирали в нього часу люди, яких хтось десь скривдив, з якими хтось недобре повівся. Вони вірили: Вишня напише, Вишня зателефонує — і все стане на свої місця, все буде, як слід тому бути.

Якось заходжу в номер до Павла Михайловича, — це було в Дрогобичі, десь близько дванадцятій ночі, — а він сидить за столом, перегортає і читає якісь папери.

— Чого це ви не спите? Чим так зачиталися? — питаю.

— Не спиться, братці, не спиться. Ділов тих та й ділов! Оце тілечки-тілечки пішов од мене один дідок з Підгір'я. Одрізали в старого шмат садиби, а він вважає, що незаконно одрізали. Кругом уже писав, скаржився, а це приніс свої папери мені. «Як ви вже, — каже, — не пособите, то вже ніхто не пособить». Так оце вивчаю його «справу», а завтра треба буде зайти до голови облвиконкому. Здається, справді скривдили старого вуйка.

І так кожного дня, і так завжди. Громадська робота, читання всіляких скарг і заяв та всі інші клопоти, зв'язані з ними, забирали в письменника добру третину часу, хоч ця нелегка робота зовсім не входила в його обов'язки. Але жити інакше Вишня не міг. Така вже в нього була вдача, таке вже в нього було серце. Помогти людині, підтримати її в годину скрути — підтримати добрим словом, порадою і ділом — він завжди вважав своїм обов'язком.

Під час цієї поїздки нашої письменницькій бригаді прийшлося не раз виступати в піонерських таборах. Їдучи на перший виступ перед піонерами, Павло Михайлович дуже хвилювався. Я бачив його таким схвильованим тільки раз, у Чернівцях, коли студенти університету засипали його квітами й пронесли на руках з університетської площі, куди ми під'їхали на машинах, аж на сцену актового залу, де йому була влаштована така бурхлива овація, що здавалося — зараз стеля обвалиться, вікна повилітають.

Питаю:

— Чого ви так хвилюєтесь?

— Отак кожного разу: як тільки мені перед дітьми виступати, так і душа — в п'яти. Дуже люблю дітей, а написав для них дуже мало. А цього разу, як на гріх, не взяв у поїздку ні одного оповіданнячка з «дитячого репертуару».

— Нічого, — заспокоюю, — виступите з «дорослим репертуаром». Діти гумор люблять.

— Люблять — то люблять, а спитати можуть: «А чого це ви для нас та про нас так мало пишете? Ми ж зміна, ми ж майбутнє нашої держави!» А що я їм одповім? Скажу, що для дітей треба писати значно краще, ніж для дорослих, а в мене таланту для цього не вистачає? Піонери — народ строгий, вони про все спитають.

Мушу сказати, що Остап Вишня, при всій його ніжній любові до юнацтва, при всій його літературній майстерності, завжди з якоюсь боязню брався за дитячі твори. Пояснюється це, на мій погляд, насамперед тим, що він був дуже вимогливим літератором, що він справді був глибоко переконаний: писати для дітей набагато важче, ніж писати для дорослих.

Але я був свідком, як сприймав «строгий піонерський народ» «дорослі» твори Остапа Вишні. Піонери

від душі сміялися, коли письменник читав гумореску «Як ми колись учились» або «Якби моя бабуся встали». Дзвінкий регіт не вщухав над табором, коли читалася «Зенітка» чи «Дикий кабан, або вепр». А коли згадати про букети яскравих літніх квітів, що дарували письменникові юні піонери, коли згадати, що в кожному таборі його неодмінно приймали в почесні піонери і пов'язували червоний піонерський галстук на шию, то мені не треба буде повторювати відому істину, що великому таланту «все возрасты покорны».

З таких творчих поїздок Вишня повертався з новими літературними задумами, а дуже часто — з готовими гуморесками, бо «писав» він їх завжди спочатку в пам'яті, а потім уже сідав і записував на папері.

* * *

Остап Вишня — визначний майстер політичної сатири. Всеньке своє життя в літературі він вів нещадний бій з зарубіжними нашими ворогами, з українськими буржуазними націоналістами. Вишня стріляє по них «картечю» і «жаканом», він веде з ними рукопашний бій. Боротьбу з паліями війни і їхніми лакузами письменник вважав своїм громадським, патріотичним ділом. І це цілком природно. Наша радянська література, в тому числі її бойовий і найгостріший жанр — сатира й гумор, — це література миру, література труда, література щастя і вічної, нерушимої дружби народів. На її прапорі накреслено прості, ясні, близькі й рідні серцю всіх трудящих слова: «За мир в усьому світі! За щастя всього трудового людства!»

У політичних памфлетах і фейлетонах Остап Вишня вивів цілу галерею виродків, що здичавіли, збожеволіли від жадоби накопичення грошей, що хочуть знищити, покалічити мільйони людей в ім'я нових мільярдів надприбутків, на які чекають бездонні сейфи Уолл-стріту й Сіті.

Сатирик нещадно розвінчує антинародну суть буржуазної демократії, фальшиву, розтлінну культуру й мораль капіталістичного світу, нещадно зриває з імперіалістичних агресорів машкару миролюбства й показує читачеві їхнє справжнє обличчя, їхню антинародну політику.

Мовою вбивчої сатири, мовою сарказму й іронії говорить письменник і про холуїв «золотого мішка», про виповзнів із «самостійної дірки» — українських націоналістів. Він змальовує їх у непідробленому вигляді: облудними, підлими, підступними.

Уже ранні сатиричні твори письменника, спрямовані своїм вістрям проти українських націоналістів, відзначаються могутнім викривальним характером і партійною непримиренністю. Майстерно використовуючи такі жанрові засоби, як гротеск, гіперболу, Остап Вишня досягає величезного викривального ефекту. На підтвердження цього я дозволю собі навести уривок з фейлетону «Берлінська українська держава», написаного 1928 року після поїздки письменника до Німеччини:

«Нещодавно оце відбулося тут вседержавне віче.

Радилися, як далі державою керувати.

Поз'їздилося сила народу.

Всі полки були, з усіма полковниками.

«Попереду Дорошенко...»

За Дорошенком Смаль-Стоцький.

Потім як посунуло!

Дорошенко. За ним Смаль-Стоцький.

Перед Смаль-Стоцьким — Дорошенко.

Потім як пішли, як пішли...

Ось пройшли всі.

Гуде віче, гуде, гуде.

Коли ось оклик:

— Гетьман!

Ущухло все, ніби хтось рипнув серед гурту.

Верхи на білій лозині, в супроводі Дорошенка й Смаль-Стоцького, їде гетьман.

Лозина під ним як намальована. Гнучка й тоненька...

Чистокровна арапська.

Подарунок арапського султана хана Гренер-Огли-Дупало.

На гетьмані кирея від Вартгайма й кунтуш од Кадеве¹.

А через плече широка стрічка з написом золотими літерами:

— Made in Germany!

Напис той значить: «Зроблено в Німеччині!»

Народний український гетьман. Самим народом, і ніким більше, обраний.

Їде гетьман, як орел.

Срібні остроги в лозину впинаються, боки в лозини від острогів угинаються...

Приїхав.

Увіходить у світлицю, а весь народ як ізніме:

— Слава! Слава ясновельможному! Слава!

Кричить Дорошенко, а за ним Смаль-Стоцький.

А потім Дорошенко разом із Смаль-Стоцьким.

А потім Смаль-Стоцький, а за ним Дорошенко.

Сів гетьман.

А за ним сів і весь народ.

¹ В а р т г а й м і К а д е в е — берлінські універмаги.

Отак Дорошенко, а отак Смаль-Стоцький.

Далі Смаль-Стоцький, а за ним Дорошенко...»

Далі можна не цитувати. Уже в цих рядках — вся картина, вся продажність і мізерність, вся нікчемність і приреченість буржуазно-націоналістичного охвістя, що бундючно величає себе «елітою» нації, «надією» нації, «апостолом» нації.

Політичні памфлети й фейлетони Остапа Вишні відзначаються високим сатиричним пафосом, точним, улюбленим словом, їдкою іронією і спопеляючим сміхом.

З роками політична сатира Вишні стає ще сильнішою, ще кваліфікованішою. Живе свідчення тому — його збірка памфлетів і фейлетонів «Самостійна дірка», що вперше вийшла в 1945 році.

Ця збірка була наслідком поїздки Остапа Вишні в західні області України наприкінці війни, коли там найдужче шаліли бандерівські банди, чи, як називав їх письменник, «українсько-німецькі хто більше дасть націоналісти».

Остап Вишня своїми очима побачив, до якої жахливої деградації — і політичної і моральної — докотилися фашистські ландскнехти, бандерівські сокирники. Він бачив невинно закатованих людей, він бачив прошитих автоматними чергами дітей, він бачив спалені оселі, він бачив сум і горе матерів.

Все бачене й пережите під час цієї поїздки дало письменникові великий заряд творчої наснаги і, я сказав би, сатиричної люті й зненавиди до націоналістичних іуд.

«Самостійна дірка» викликала в бандерівських схронах, а потім і за океаном скрегіт зубовний і страшні погрози на адресу автора. Бандерівське підпілля винесло Остапу Вишні смертний присуд. Націоналісти писали йому анонімні листи, в яких було все: і прокльони, і брутальна лайка, і обіцянки «при першій

же нагоді виконати смертний присуд у найпекельніший спосіб».

А Вишня тільки посміхався, читаючи чорну бандерівську анонімщину.

— Це найкращі рецензії на мою книженцію, — казав письменник. — Раз проклинають і погрожують — значить, допекло, значить, вхопило за печінку.

* * *

За сім днів до смерті Остап Вишня повернувся з Херсонщини, де він більше місяця пробув у творчому відраядженні, готуючись до роботи над новою книгою гумору. Не судилося нам побачити цю книгу. 28 вересня 1956 року невблаганна смерть раптово обірвала життя великого письменника-гумориста.

Спливли вже роки та й роки, як пішов од нас Павло Михайлович, а я ніяк не можу звикнутися з думкою, що його нема вже серед живих. Може, це тому, що в нас у редакції «Перця» висить його портрет і я кожного дня зустрічаюся з ним. Подивлюся на нього, загляну в його розумні й трошки засмучені очі, і мені здається, що ось зараз відчиняться двері й до кімнати зайде, спираючись на різьблений гуцульський топірець, він — наш дорогий вчитель і друг Павло Михайлович — Остап Вишня. Зайде й привітається жартівливо, як завжди вітався:

— Привет, робятушки! Як жизня молодая — цвєтьоть?

— Цвєтьоть, Павле Михайловичу, цвєтьоть.

— Ну й чудесно. Хай цвіте!

Потім сяде, протре хусточкою окуляри, дістане з кишені коробку свого незмінного «Казбека», запалить і, згадавши щось своє, раптом спитає:

— Ви, Федоре Юрійовичу, живого варвара давно бачили?

— Правду казавши, давненько.

— А я сьогодні бачив. Вийшов уранці з дому та й іду собі бульваром Шевченка. Біля готелю «Україна» якась старенька жінка голубів годує. Посипає на асфальт пшеницю, а вони, немов курчата, коло неї копошаться. А тут, де не візьмись, такі. Жене, гемонська душа, як на пожежу. Бачить же — голуби на дорозі, а жене! Ну й задушив, варвар, двох таких білосніжних красавців, що в мене аж серце зайшлося. Встиг записати номер машини. Оце подзвоню у таксопарк, дізнаюся, хто вів машину, і напишу, неодмінно напишу про нього в «Перець». І як тільки таких безсердечних земля на собі носить?!

Поганих, безсердечних і безвідповідальних людей Остап Вишня просто терпіти не міг. Не міг, бо сам він був людиною великого серця і благородної душі, бо над усе любив добро, любив рідну природу. Пригадую, якось на початку літа читачі «Перця» прислали Вишні листа, в якому скаржилися на свого земляка-бракон'єра, що безсовісно порушує строки полювання й винищує дичину. Прочитавши цього листа, Павло Михайлович просто затіпався од гніву. Він узяв кілька аркушків чистого паперу і тут же написав свого широко відомого фейлетона «Каченята плачуть», в якому так одшмагав порушника закону, що той, мабуть, до нових віників запам'ятає.

Остап Вишня був прекрасною, чуйною і напрочуд скромною людиною. Він ніколи не впивався своєю літературною славою і дивовижно-феноменальною популярністю, завжди був земним, простим і завжди доступним. За 10 років його праці в журналі «Перець» не було такого випадку, щоб він когось не прийняв, щоб він комусь сказав: «Сьогодні в мене багато справ —

прийдіть іншим разом». Ні, він часто відкладав навіть невідкладні справи, коли до нього хтось приїздив чи приходив. А треба сказати, що відвідувачів у нашій редакції було завжди багато і всім їм хотілося потрапити неодмінно до «самого Остапа Вишні».

То, дивись, приїхав аж десь із Сумщини скаржник і хоче, щоб його вислухав тільки Вишня. А то приїхав молодий літератор із Львова, і йому хочеться, щоб Остап Вишня почитав його перші спроби в сатиричному жанрі, бо ж Вишня ціле своє життя не поривав найтісніших зв'язків з творчою молоддю. Він був для неї добрим і вдумливим наставником і вчителем, він не шкодував для її творчого росту ні дорогоцінного часу, ні своїх сил, ні свого досвіду.

«Не затримуйте талантів! Хай ростуть! — говорив Вишня. — Не забувайте, що молоді літератори — це наша зміна, це майбуття великої культури нашого народу».

Могутній талант Остапа Вишні, надзвичайна популярність його творів мали величезний вплив на творчий ріст цілої плеяди молодих українських сатириків і гумористів.

«Усі ми вирости з Вишневого кореня», — сказав колись талановитий український гуморист Юрій Вухналь.

Сказано правильно, сказано без перебільшення. З «Вишневого кореня» виростила ціла плеяда українських сатириків і гумористів.

А часто бувало й так. Заходить людина і питає:

— Чи можу я бачити Остапа Вишню?

— Можете! — відповідає Вишня.

— А де він?

— А осьдечки перед вами!

— Так це ви — Остап Вишня?

— Оце я — Остап Вишня!

— Вибачте, але зупинився я оце проїздом у Києві, і захотілося мені подивитися на вас. Дай, думаю, зайду в редакцію і подивлюся, який же він є, отой наш Остап Вишня, що так гарно і смішно пише.

— Ну, дивіться, якщо це вам складає приємність,— скаже посміхаючись Павло Михайлович, і вже він не одпустить гостя, поки не розпитає, хто він і що він, де живе і працює, що доброго чувати в його краях.

З відвідувачами він умів розмовляти якось невимушено, щиро, по-батьківськи, і вони почували себе в його присутності так, як почувують себе у товаристві близького й сердечного друга. Остап Вишня був закоханий у веселих і дотепних людей. Він міг годинами слухати їхні розповіді й реготати, сміятися до сліз. Мабуть, ніхто так не сміявся, як умів сміятися Остап Вишня.

* * *

28 вересня 1956 року на аркуші перекидного календаря, що стояв на письмовім столі в кабінеті письменника, я зробив такий запис: «У цей тяжкий день, о 8 годині 33 хвилини вечора помер великий народний гуморист Остап Вишня. Прощай, батьку!» Давно вже спить вічним сном під кучерявими кленами Байкового кладовища, уже гранітна постать його височить над заквітчаною могилою, а я досі не можу уявити собі його мертвим. Не можу, бо він завжди уявляється мені найживішим серед живих, я бачу його за письмовим столом з цигаркою в зубах і з самопискою в руці. Він пише і весело посміхається. Павло Михайлович, коли писав, завжди сміявся, і ніколи не сміявся, коли читав публіці свої навіть найсмішніші твори. Навпаки,

на трибуні він тримався, як звитяжець під час тортур: брову не поведе, на лиці не ворухнеться жодна риска.

Я бачу його з вудочками на тихому лісовому озері раннього літнього ранку. Я бачу його на полюванні серед засніжених ялин із знаменитою його рушницею «двадцяткою» на плечі, котра, як запевняв Остап Вишня, так б'є, що дістає зайця аж у другій області. Я бачу його на трибуні іподрому під час спортивних змагань — він страшенно любив коней.

Я бачу його на стадіоні серед ошаленілих футбольних уболівальників — він по-юнацькому був закоханий у футбол. Я бачу його на виставці квітів — він безмежно любив квіти. Все людське, все прекрасне земне було любе його доброму серцю, його широкій душі.

Але література була його найбільшою пристрастю і найбільшою стихією. На літературу він дивився, як на священний храм, де все має бути непорочним, возвишеним і чистим, як білі хмарини у погожій небесній блакиті. Це досить образно засвідчує його коротка нотатка у письменницькому щоденнику:

«Коли входиш у літературу, чисть черевики!

Не забувай, що там був Пушкін, був Гоголь, був Шевченко!

Обітри черевики!»

Остап Вишня прийшов в українську радянську літературу з чистими черевиками, з чистим серцем і з чистою совістю.

Вічна слава і вічна шана йому за це!

Остап Вишня був, є і назавжди лишиться у нашій українській літературі найвидатнішим майстром слова, найбільшим і найулюбленишим сміхотворцем нашого часу. І слово його чарівно-веселе не вмере ніколи, бо сам він був живою, радісною усмішкою свого великого, безсмертного народу.

Вічна слава і вічна шана йому за це!

СЛОВО — МЕЧ

I

Є на світі люди, які подобаються з першої миті. З першої, навіть короткої зустрічі вони лишають у твоїй пам'яті слід, одразу входять у твою душу і торкаються тих найтонших і найпотаємніших її струн, котрі прийнято називати почуттям симпатії.

Ярослав Олександрович Галан не належав до таких людей. Ярослав Галан належав до тієї категорії людських індивідуумів, з котрими одразу не перейдеш на «коротку ногу», а, навпаки, будеш уважно й довго придивлятися, будеш «прощупувати» його і з цього боку і з того, поки відчуєш і зрозумієш, що це за людина. Так, Галан не надавався для любові «з першого погляду». Для цього був він занадто складний і занадто суперечливий. Але коли він уже входив у чийсь душу, коли завойовував чийсь серце,— то це вже остаточно і назавжди.

З Ярославом Олександровичем я вперше зустрівся у вересні 1939 року в колишній редакції старої львівської націоналістичної газети «Діло». Тут, на площі Ринку, 10, народжувалась перша на визволених західноукраїнських землях радянська газета «Вільна Україна». Ми, семеро українських журналістів, відряджених до Львова Центральним Комітетом КП(б)У, стали на газетярську вахту. Було, розуміється важко й незвично. Незнайомий прифронтовий Львів, що

нагадував собою велетенський розбурханий мурашник, нова і незвична тематика нової газети (а вона виходила щоденно), відсутність кореспондентської мережі на низах — все це добре давалося взнаки, і нам довелося працювати по 20 годин на добу.

Одного прекрасного дня — а вересневі дні 1939 року були справді прекрасні: теплі, сонячні, по-осінньому замріяні — подзвонив до редакції уповноважений Політуправління фронту, тодішній редактор газети «Комуніст» Андрій Чеканюк і передав приємну новину.

— Я послав до вас, — сказав Андрій Терентійович, — групу західноукраїнських письменників. Прийміть їх у штат і допоможіть активно включитися до роботи в газеті.

Це було те, що треба. Люди з літературним досвідом, з глибоким знанням тутешнього життя нам були потрібні, як повітря. Ми їх чекали з хвилини на хвилину, і скоро вони прийшли. Прийшло їх аж п'ятеро: Ярослав Галан, Петро Козланюк, Олександр Гаврилюк, Степан Тудор і Кузьма Пелехатий.

Усі вони мали за своїми плечима справді величезний життєвий і політичний багаж. Була в минулому активна співпраця у «Вікнах» та інших революційних виданнях, були застінки польської дефензиви, були тюремні ґрати й колючий дріт концтаборів. Олександра Гаврилюка, революційного поета й публіциста, буквально кілька днів тому Червона Армія визволила із лиховісної Берези Каргузької. В нього було бліде, аж зеленкувате обличчя, одяг ще папував цвіллю і сирістю табірних нар.

Найбільше мені сподобався симпатичний, веселий Петро Козланюк і найменше, повірте, Ярослав Галан. Може, причиною тому було його перше запитання, з яким він звернувся до мене:

— Скажіть, товаришу, як там на радянщині живеться?

Оце незвичне для мене слово «радянщина» цьвохнуло по моему слухові, наче батогом, воно здалося мені навіть неприємним, більше того — образливим. І взагалі Галан справив на мене враження похмурої, замкненої людини. Я був відповідальним секретарем редакції, і через мої руки, цілком зрозуміло, проходили всі матеріали. В нарисах і кореспонденціях наших львівських товаришів часом густо рясніли незвичні для нас галицькі діалектизми й звороти, а я старався причісувати їх під наш гребінець, не шкодуючи своїх молодечих сил для того, щоб мова «Вільної України» нічим не відрізнялася від мови республіканських газет України. Ярослав Галан болісно, а часом дуже бурхливо реагував на такі правки, вважав їх непотрібними і принципово неправильними.

— Наскільки мені відомо, — казав він, — «Вільна Україна» видається не для полтавчан, а для галичан. Тож газета мусить розмовляти з читачем тією мовою, аж до нюансів, котра є найбільш йому зрозумілою.

А я не здавався й уперто продовжував свою лінію. До речі, у статтях самого Галана цих діалектизмів якраз було найменше, але він найенергійніше за всіх відстоював їх, і на цьому ґрунті в нас виникали гострі суперечки.

Якось Ярослав Олександрович зайшов до мене в секретарську кімнату й холодно, чемно, але досить категорично сказав:

— Або ви будете здавати до друку мої речі так, як я їх пишу, або я піду з редакції. Ви, хлопче, ще молодий мене правити.

Справді, я був молодший за Галана на цілих десять років, але вважав, що різниця в роках не дає йому права збивати мене, відповідального секретаря

редакції, з принципових позицій у питаннях мови. Я вже навіть подумав, що ми лишимося з ним непримирними антагоністами й, що гірше, антипатами.

Але то було перше враження і, на щастя, зовсім помилкове. Подальша спільна праця у Львові, а потім у журналі «Перець», членом редколегії якого був Ярослав Галан до самої своєї трагічної загибелі, побратала нас кріпко і назавжди.

II

Вікопомний вересень 1939 року Ярослав Галан привітав усім своїм великим серцем, усією своєю широкою душею. Йому вже було 37 років, він уже був сформованим літератором і політичним бійцем-комуністом. На його життєвому рахунку були вже арешти й камери політичних тюрем, був славнозвісний і гомінкий, як весняна гроза, антифашистський конгрес у Львові (1936 р.), у підготовці і проведенні якого Ярослав Галан брав найактивнішу участь. А в його літературному доробку була вже повість «Гори димлять», п'ять п'єс, багато оповідань, памфлетів, фейлетонів і літературно-критичних статей, котрі відзначалися не тільки художньою досконалістю і реалістичністю, але й глибокою партійністю, пристрасним революційним духом — тим духом, «що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя, волю».

Творчість є дзеркалом душі письменника, його настроїв, його світогляду, його політичних принципів. Ще одне свідчення того — літературні твори Ярослава Галана. Ідеї революції, ідеї ленінізму завжди жили і в плоті і в крові письменника. Ці безсмертні ідеї дихали на повні груди і в його літературній творчості ще до вересневого періоду.

Кожному з нас, хто любить творчість Галана, впадає в око могутній злет письменника в останнє десятиріччя його життя. Мужніє і розквітає його талант, його слово наливається крицею і стає ще дівішим, стає агітатором, трибуном, стає досвідченим бійцем.

Війна проти німецького фашизму застає Галана в Коктебелі, в Будинку творчості Спілки письменників. Галан не зміг тоді потрапити до рідного Львова: місто було вже окуповане гітлерівцями, й письменник приїздить до Києва. 2 липня 1941 року ми зустрілися з ним біля будинку Центрального Комітету КП(б)У. Він був вкрай схвильований і втомлений.

— Я знав, що це буде, — сказав похмуро Галан, — але не думав, що так скоро станеться ця страшна трагедія. Чи всі наші вибралися зі Львова?

— На жаль, не всі, — відповідаю. — У перший день війни, о другій годині дня, фашистська бомба навечно поховала наших друзів Олександра Гаврилюка, Степана Гудора і Ярослава Кондру.

Ця страшна новина зовсім приголомшила Галана.

— Ну що ж, тепер на фронт. Коли говорять гармати — музи мовчать.

Та муза Галана не змовкла і в час війни. Він починає працювати радіокоментатором на прифронтовій радіостанції і стає до бою з фашизмом зброєю свого сатиричного хисту, свого вбивчого слова.

Радіокоментарі Ярослава Галана, — а це були оперативні, гострі, темпераментні памфлети, фейлетони, «колючки», — відзначалися гарячим талантом, великою вибуховою і твердою вірою у неминучість нашої перемоги над фашистськими канібалами. Це був справжній фронт в ефірі. Галан, як ніхто інший з наших письменників, досконало знав породу й природу німецького фашизму, знав його кривавих прислужників — українських націоналістів, котрі одразу пішли

на службу до окупантів, і це надавало його радіокоментарям такої сили, такого викривального пафосу, що тут не гріх сказати: слово його було як меч!

Сатира завжди була найбільшою пристрасстю Ярослава Галана. Його памфлети й політичні фейлетони не мають собі «конкурентів», чесно кажучи, і понині. Коли я перечитую його сатиричні репортажі з Нюрнберзького процесу, на якому Галан був спеціальним кореспондентом газети «Радянська Україна» в 1945—1946 роках, коли я знову беру в руки його неоціненні памфлети, спрямовані проти націоналістичних запродавців, проти войовничої католицької реакції, я думаю: так ніхто не міг би написати, так міг написати тільки Ярослав Галан!

Памфлети й політичні фейлетони Ярослава Галана звучать актуально ще й сьогодні, ще й сьогодні вони викликають лютий сказ у середовищі «лицарів нацистства і зради».

Бандерівські різуні й «ватиканські ідоли» не раз погрожували письменникові страшною карою, послали йому найгрізніші ультиматуми й найчорніші прокльони, але Галан з властивою йому іронією завжди казав:

— Маю «добрі» рецензії на свої твори. Шкода, що в наших видавництвах не читають їх. Якби читали, то, мабуть, видавали б більшими тиражами мої книги.

...Востаннє я бачив Ярослава Галана в липні 1949 року. Він привіз для «Перця» свій знаменитий фейлетон «Плюю на папу». Зайшов до мене в кімнату такий же ставний, широкоплечий, засмаглий і, як завжди, зовні невеселий і навіть похмурий.

Прочитавши фейлетон, я подивився в очі Галана й недоречно сказав:

— Дивіться, Ярославе Олександровичу, бо вони таки зведуть з вами рахунки. «Отці тьми» таких речей не прощають.

Галан вперше широко посміхнувся.

— Прочитайте ще раз заголовок, — каже мені.

— Прочитав.

— Ну, й що там сказано?

— Плюю на папу.

— Більше додати нічого не можу.

Фейлетон був надрукований у вересневому номері «Перця», але я і гадки не мав, що він стане лебединою піснею Галана.

III

...24 жовтня 1949 року над старовинним Львовом стояв захмарений осінній день. Ярослав Олександрович сидів за письмовим столом у себе на квартирі й писав статтю для «Известий», присвячену десятиріччю історичного рішення Верховної Ради СРСР про возз'єднання західноукраїнських земель в єдиній Українській Радянській державі. Галан не любляв друкарської машинки, звук писати чорнилом, а то й простим олівцем.

На аркуш паперу лягали слова:

«Наслідок битви в західноукраїнських областях забезпечений, але битва продовжується. Цього разу — битва за врожай, за дострокове виконання виробничих планів, за дальше піднесення культури і науки. Труднощі є, інколи великі: багато всякої погані плутається ще під ногами. Однак життя, чудове радянське життя, переможно крокує вперед і народжує нові пісні, нові легенди, в яких і леви і бойова слава будуть символізувати віднині тільки одне: велич визволеної людини...»

У коридорі пролунав дзвоник. Галан не підвівся із-за стола. Він знав, що на кухні пореається робітниця

і вона одкриє двері цьому непрошеному гостеві, котрий наразі був таки зовсім не бажаним, бо статтю треба сьогодні віднести в кореспондентський пункт «Известий», а її ще треба дописати, треба іще правити. Письменник завжди був дуже вимогливий до кожної своєї речі, хай це була навіть звичайна газетна стаття. А літературні свої твори він доробляв і правив доти, доки не вважав твір доведеним до такої кондиції, що не соромно буде й на люди показувати.

У моєму архіві зберігаються листи Ярослава Галана, дуже цікаві в цьому відношенні. Пришле, було, Ярослав Олександрович памфлет чи фейлетон, ми прочитаємо на редколегії, одностайно ухвалимо до друку — Галан завжди був нашим улюбленим автором, а за кілька днів приходять лист зі Львова. Ярослав Олександрович просить внести кілька доповнень, просить таку-то фразу викреслити, такі-то й такі-то слова замінити такими й такими. До памфлету «Геракл воскреслий», пам'ятаю, він тричі прислав свої поправки й доповнення. Довелося дзвонити у Львів, питати:

— Чи будуть ще поправки? Умилосердьтеся, Ярославе Олександровичу, не правте більше, бо памфлет уже заверстано в черговий номер «Перця». А в нас же графік.

Так, можна тільки позаздрити такій фанатичній самовимогливості митця!!!

На квартиру до Галана приходило багато людей. Приходили друзі-письменники, приходили журналісти. Приходили у справах, приходили просто на цікаві розмови за чашкою чорної кави, яку так полюбляв і сам гостинний хазяїн квартири. Не здивував, очевидно, його і цей полуденний дзвінок.

Робітниця відкрила двері, впустила до прихожої двох молодиків у легких плащах і, як було заведено в квартирі Галана, доповіла:

— До вас прийшли двоє хлопців. Один у вас уже бував, а другий мені зовсім не знайомий. Кажуть, що в терміновій справі.

— Хай заходять.

Не думав письменник, що це прийшли бандерівські мокрушники, щоб цього разу будь-що виконати кривавий присуд своїх верховодів, що для цього чорного діла посланий з лісового бандерівського бункера Стахур — досвідчений сокирник-садист — з категоричним наказом навіть ціною свого життя зліквідувати Галана.

Ярослав Галан давно знав, добре знав, що проти нього готується щось лихе, але, мабуть, і не подумав тієї хвилини, що це станеться саме зараз, серед білого дня, вдома, бо якби ждав чогось страшного, то відкрив би балкон, де лежав його улюблений могутній пес, сам приготувався б до боротьби (був він фізично гартований і непогано знався на деяких надійних прийомах самозахисту), а він відклав ручку, запросив молодиків сідати й розповідати, чого прийшли.

І тут сталося страшне й непоправне. Стахур непомітно витяг з-під поли плаща сокиру й наніс Галанові одинадцять ударів по голові. Кров бризнула на стіл, на рукопис, на стіни. Медична експертиза встановила, що письменник загинув після першого удару, але сокирник Стахур мав строгий наказ своїх хазяїв: живим не лишити ні за яких обставин.

Другого дня я вже бачив Ярослава Галана мертвим. Він лежав у труні, його мужнє обличчя було гарне й спокійне, а міцно стиснуті уста неначе хотіли сказати: «Люди, не забувайте про це. Пам'ятайте, що ворог недобитий, що упирі ще будуть виповзати зі своїх затхлих нір».

Весь Львів ішов за домовиною свого вірного побратима, письменника-бійця, кришталево чистої і славної людини. Низькі осінні хмари клубочилися над

засмученим містом і плакали дрібним дощем. І здавалося мені, що над велелюдною похоронною процесією знову линуть його слова:

«Люди, не забувайте про це. Пам'ятайте, що ворог недобитий, що упирі ще будуть виповзати із своїх затхлих нір...»

IV

Я був на відкритому процесі, коли влітку 1950 р. у Львові судили Стахура, вбивцю Галана. Нікчемне, плюгаве створіння з рухливими очима пацюка, невеличке на зріст і само схоже на загнаного облізлого щура, ще зовсім недавно в середовищі бандерівського підпілля користувалося популярністю несамовитого ката. На його жорстокій чорній душі вже було до двох десятків убивств наших людей. Він не визнавав вогнепальної зброї. Він убивав тихо — сокирою.

Мене вразило те, що він не читав жодного Галанового твору.

— Скажіть, підсудний, — запитав убивцю прокурор Руденко, — чому ви вбили Галана, навіть не знаючи його творів, навіть не знаючи, про що й про кого він писав?

Убивця промимрив:

— Я одержав наказ будь-що убити Галана, бо він був страшний для Ватікану...

Так, Ярослав Галан був і лишається страшним для Ватікану. І не тільки для нього. Галан був і лишається страшним для всього ворожого, для всього затхлого й підлого, що намагається пакостити нам, що пробує загальмувати наш поступ уперед.

Його твори завжди у бойовім строю!

ДЗВІНКИЙ І МОЛОДИЙ

Шанувальники й цінителі українського гумору будуть, очевидно, здивовані, коли дізнаються, що Олександрові Івановичу Ковіньці уже перевалило за сімдесят п'ять літ.

— Як — сімдесят п'ять літ? — здивуються вони. — Та не може бути! Сміх його такий бадьорий, такий дзвінкий і молодий, а ви таке кажете!

Нічого не попишеш, шановні читачі. Сміх Олександра Івановича — одного з найстаріших наших гумористів — справді бадьорий, справді дзвінкий і молодий, але йому, Олександрові Івановичу, вже справді за сімдесят п'ять літ. Він не дівка і літ своїх применшувати не збирається.

Та не подумайте, що він дідуган з отакенною сивою бородою, що він кречке і кашляє, як то положено, на такій орбіті бувши. Я сам, коли дивлюся на його парубоцьку високу статуру, на молоді його очі, на його гарну посмішку, завжди дивуюся: як він зумів так зберегтися? Життя так уже його м'яло, так його викручувало, так його гнуло, а от не скрутило й не зігнуло. Йому й тепер більше сорока не даси, а як і даси, то він сам не візьме.

І правильно зробити. Гуморист завжди мусить бути молодим і тілом і душею. Інакше сміху не буде, а буде сама драма.

Французький поет Артюр Рембо сказав: рука з пером варта руки з плугом. Цей мудрий афоризм можна було б поставити епіграфом до всієї творчості

Олександра Ковіньки. Його рука з пером справді варта руки з плугом.

Вперше я почув Олександра Івановича Ковіньку років, мабуть, двадцять тому. Пам'ятаю, почав він свій виступ так:

— Мене частенько симпатичні наші читачі запитують: звідкіля у вас, Олександре Івановичу, береться смішненьке та веселеньке? Відповідаю: із життя. Ось вам маленький приклад. Жив ув нашому селі один удівець. Мав він дорослого вже сина і чималеньку пасіку. Дак от. Учащав той удівець до одної симпатичненької і веселенької удовички. Учащав і кожного разу медом її пригощав. Учащати учащав, частувати частував, а знати не знав, що до цієї симпатичненької і веселенької удовички учащає тихенько і його симпатичний синок-парубійко. Дак ось, одного разу, коли батько був уже в молодички, а в хаті вже було темно, ришнули сінешні двері, скрипнули хатні двері, і в темряві почувся тихенький голос синопка:

— Тітко Орисю, куди поставити глечик з медом?
А батько й відповідає:

— Став, синопку, в мисник. Там і я свій глечик з медом поставив...

У залі вибухає голосний, розкотистий регіт, а в цей час Олександр Іванович був схожий на Ісуса Христа при розп'ятті. Обличчя його було спокійно-страдницьке, навіть якесь байдуже, і це ще більше підігрівало веселу атмосферу в залі.

І я тоді подумав: Ковінька, мабуть, таки справжній гуморист, від бога гуморист, якщо він уміє так триматися на трибуні.

Може, це суб'єктивна думка, але мені здається, що справжній гуморист ніколи не сміється, коли читає свої твори. З Остапом Вишнею мені доводилося виступати не раз і не два. Але ні разу я не бачив, щоб

він посміхався, коли читав навіть найсмішніші свої речі, коли аудиторія захлиналася од реготу.

Олександр Ковінька — хай завжди йому буде весело — почав писати фейлетони й гуморески ще в двадцяті роки.

«Писати писав, але друкувати не наважувався, — згадує пізніше Олександр Іванович. — Та от великий наш поет і мій великий друг Володимир Сосюра частенько наполягав: «Піди і піди до Остапа Вишні. Хай він тебе послухає». Навіть теплу цидулку написав. Але я посоромився, не пішов. Не поніс цидулки. Та мрія познайомитися з видатним чародієм сміху не залишала мене.

Така нагода невдовзі трапилася. Поїхав я у Харків на якусь нараду й одважився. Поніс я гумореску «Містки та доріженьки» у редакцію газети «Селянська правда», сів проти секретаря і не дихаю. Секретарював тоді в «Селянській правді» Остап Вишня.

Прочитав він мою гумореску, подивився на мене весело й коротко кинув:

— Пайдьоть!

З легкої руки Остапа Вишні і пішло».

Олександр Ковінька друкується у «Червоному Перці», в «Червоному шляху», «Новій громаді», «Молодому більшовику» та інших часописах України. Пізніше його гуморески виходять окремою книжкою «Індивідуальна техніка».

На превеликий жаль, літературна діяльність Олександра Івановича Ковіньки, з незалежних від нього причин, була перервана. Знову почав писати він лише наприкінці п'ятдесятих років.

Його гуморески й фейлетони друкуються у республіканських газетах і журналах, передусім в обласній газеті «Зоря Полтавщини», з якою Олександр Іванович має найтісніші зв'язки, бо він корінний полтавець

і в цій газеті його «купали й сповивали» як журналіста і як гумориста.

У рідній Полтаві він задумує і пише великий цикл гуморесок, які дуже тепло були сприйняті читачами і в яких дуже гостро й дотепно висміюється все за-тхле, осоружне, чуже й вороже нашому народові, нашому життю. Тут же, в Полтаві, Олександр Ковінька написав кілька гумористичних повістей, і в тому числі «Превелебні свистуни».

У «Превелебних свистунах» письменник дає нам досить колоритну картинку дореволюційного українського села, по-сатиричному гостро розвінчує сваволю, хижацтво й лицемірство сільських «павуків», виразно відтворює дух класової боротьби, тепло змальовує образи перших хоробрих, що піднялися на бій з визи-скувачами й експлуататорами.

Не цурається Олександр Ковінька й оперативного, на злобу дня, фейлетону — цієї нержавіючої і випробуваної нашої зброї у боротьбі з недоліками і хворобливими явищами. Ковінька вмів весело, дотепно висміяти хапугу, бюрократа, хамлюгу, чванька, безгосподарника. Сміх його дошкульний, а часом і разючий.

Олександр Ковінька не раз казав, що найулюбленішим його вчителем був і лишається Остап Вишня. Я не помилюся, коли скажу, що й у жанрі фейлетону Ковінька перейняв досвід Остапа Вишні, продовжує і розвиває його творчу практику.

Олександр Іванович, коли буває в Києві, завжди приходять до нас у «Перець». Це його рідний дім і робоче місце в столиці. Завантажуємо його роботою часом навіть немилосердно, але Олександр Іванович у цьому відношенні «покладистий» і не сердиться на нас.

Ковінька любить писати фейлетони на фактичному матеріалі. Повинен сказати, що нема нічого важчого

в гуморі, як писати такого роду фейлетони. Ти тут прив'язаний до конкретних, часто буденних фактів, до реального місця події, до живих людей і прізвищ. Тут все має свої чітко окреслені «кордони», переступати які ти не маєш права, інакше сфальшивиш або переборщиш. Справжній фейлетон на конкретному матеріалі може написати тільки справжній, досвідчений фейлетоніст.

Олександр Іванович уміє писати такі фейлетони. Читачи їх, завжди думаєш: це школа Вишні, це вплив його колосальної майстерності. Остап Вишня і досі лишається неперевершеним майстром фейлетонів саме такого плану, і вчиться у такого великого майстра — це не тільки велика честь, але й велика громадянська відповідальність.

Олександр Ковінька завжди пам'ятає цю істину і тому завжди дуже вимогливо ставиться до своєї творчості, до її форми, до її змісту, а головне — до мови.

Остап Вишня дуже часто нагадував своїм собратам по жанру, що основна їхня зброя — це живе, веселе, одухотворене слово. Не забувайте, казав він, що веселу гумореску, фейлетон, гостру сатиру не можна написати спокійною, холодною, хай навіть і найлітературнішою мовою.

Так, це невловимий закон жанру, й ігнорувати його, обходити його — значить прирікати себе на художницьку злиденність, значить своєю власною рукою викреслити себе із списку служителів нашої веселої музи.

Олександр Ковінька завжди шукає отого «веселого, живого, одухотвореного слова, коли пише свої гуморески, фейлетони й повісті, і це надає їм яскравого національного забарвлення, робить їх дохідливими й привабливими, войовничими й кусючими.

Коли я читаю чи слухаю твори Олександра Ковіньки, то мені здається, ніби сиджу десь на березі Ворскли й слухаю полтавців-косарів, які сіли під кущем ліщини на перепочинок і ведуть між собою тиху й цікаву розмову. Кожне слово в них виважене, неквапливе, соковите, осяяне якимсь чудодійним теплим промінчиком, часто лукаве, а то й іронічне.

Отакій наш Олександр Іванович.

Але я забіг, здається, трохи наперед. Я, дай бог пам'яті, не сказав ще: де й коли знайшли його в капусті (не знаю чому, але гумористів завжди знаходять у капусті), не сказав, як складалося його життя ще до того, як він став голосно сміятися на всю Україну, як він став Ковінькою-гумористом.

Документи свідчать, що Олександр Ковінька народився 14 січня 1900 року в селі Плоскому на Полтавщині. Народився у бідній селянській сім'ї (гумористи чомусь завжди народжуються у бідних селянських сім'ях), і його першими університетами було злиденне життя дореволюційного українського села. Потім закінчив ще один «університет» — земське вище початкове училище. Дванадцятирічним хлопчиком пішов працювати. Мив посуд і підмітав підлогу в сільській аптеці. Працював і самотужки вчився, а книги читав просто запоем.

Після революції пішов служити в міліцію, завідував культвідділом. У 1918 році за участь в антигетьманському повстанні Олександр Ковінька був відданий на розправу цісарського воєнно-польового суду. Від неминучої страти його врятував блискавичний наступ Червоної Армії. Проте згодом денікінці захопили Полтаву, і юнак знову опинився за ґратами. Знову врятувала його Червона Армія, яка витурила білогвардійців із Полтави і звільнила з тюрми майбутнього гумориста.

А після того Олександр Ковінька працює у різних радянських і громадських установах, а в 1928 році стає штатним працівником газети «Більшовик Полтавщини» і відтоді назавжди пов'язує себе з нашою пресою, з нашою літературою.

Перед тим як віддати свою статтю до друку, я спитав Олександра Івановича:

— Відповідають дійсності оці дані з вашої біографії чи не відповідають?

— Відповідають з абсолютною точністю, — каже, — можу навіть метрику показати.

Признаюся — я таки глянув на метрику. Глянув і знову не повірив, що Олександр Івановичу Ковіньці — такому ставному, такому кремезному, такому молодому-молодому творчо й молодому фізично — уже за сімдесят п'ять літ спідометр накрутив, матері його ковінька!

Пошли ж йому, доле, ще багато-багато творчих гараздів і віку довгого, віку безхмарного.

Три фути йому під кілем, як кажуть моряки.

НІ ПУХУ ЙОМУ, НІ ПЕРА

«Сергій Ларіонович Воскрекасенко, наш поет, сатирик і гуморист, не молодий поет і не початківець. Не думайте, що він уже й дідуган з отакенною білою бородою,— ні, він, що називається, тепер оце «саме враз», так би мовити, «у формі»...

Остан Вишня. Про Сергія Воскрекасенка

Нашому другові-сатирикові справді не вісімнадцять літ, і він справді не початківець у літературі. У жовтні 1976 року минуло рівно сімдесят літ, як появився він на білий світ і своїм дужим немовлячим вереском дав знати, що українська нація збільшилася на одного громадянина. Народився Сергій Воскрекасенко у селянській сім'ї; розуміється, уся його родина думала, що виросте з нього хлібороб, лише бабуся, яка знайшла малого Серьожу в капусті у 1906 році (капуста в жовтні ще на городі стояла), не поділяла цієї думки й божилася, що хлопчик неодмінно в сатиру піде.

— Хрест святий,— казала,— піде, бо як знайшла його на вгороді, то він страшенно пручався, не давався в руки брати.

Та хай хоч як воно там було, але факт залишається фактом: Сергій Ларіонович Воскрекасенко нажив уже солідну сатиричну «бороду», добрих сорок років плідно й мужньо працюючи на ниві рідної української радянської літератури.

Творчий шлях поета не завжди осявало ясне сонечко, не завжди він був торованим і ніколи не був

гладеньким. Гладенька дорога в житті стелеться тільки перед щасливчиками і дурниками, а людям, що не входять до цих категорій, а тим паче людям творчим, а тим паче людям, які всерйоз вирішили попрацювати в жанрі сатири й гумору, на віку буває всякого, тільки ніколи не буває легких і второваних доріг.

І якщо Сергій Ларіонович Воскресакенко — автор багатьох сатиричних збірок — оглядеться на пройдений шлях, згадає все передумане, все пережите за довгі роки роботи в «гарячому цеху» нашої літератури, то пригадаються йому не тільки пахучі квіти і вдячні посмішки прихильників його гострого й веселого слова. Пригадаються йому й круті пагорби творчих шукань, і гіркоти невдач, коли часом сатиричні стріли не досягали обраної мішені, пригадаються синці й гупі — сліди критичної голоблі, що відзначалась якоюсь особливою пристрасстю до сатири і її творців і ніколи не знала милосердя і пощади до них.

Та нічого не поробиш! Взявся за гуз, то не кажи, що не дуж. Став сатириком — звикай бути любим і нелюбим. Сатира перестала б бути сатирою, якби їй скрізь і всюди кричали славу, а її творців носили на руках. Треба прямо сказати, що ні один літературний жанр не мав і не має стільки недругів, злопихателів, як має їх сатира. І це цілком закономірне явище, Сатира бичує, сатира косить, сатира висміює, а «сміху боїться навіть той, хто вже нічого не боїться» (М. Гоголь). Бичує вона, висміює і косить всяку нечисть, всякий непотріб, який заважає нам, плутається у нас під ногами, який часто отрує, псує життя нашим людям. Та де ж це, справді, бачено, щоб бюрократ, шкурник, хапуга, пошляк, підлабузник, самодур-адміністратор, наклепник кричав сатири «ура!», сприймав її як ніжну ліричну пісню? Наївно було б навіть думати так.

Бюрократи, шкурники, самодури, дармоїди, підлабузники завжди шельмували, глушили сатиру, доклали всіх зусиль, щоб покінчити з нею. Горезвісна «теорія» безконфліктності була найвищою концепцією цих зусиль, найбільш підступним маневром їхньої самооборони від сатири.

Чистоплюї, ханжі від «безконфліктності» лицемірно твердили, ніби в нашому суспільстві немає вже фальшивих, злих і підлих людей, що в нашому житті немає явищ, які слід випікати вогнем сатири, а якщо так, мовляв, то й сатира нам більше не потрібна; деякі з них, будучи трохи поміркованішими, казали, правда, що сатиричні пера ще ранувато здавати в музей старовини, але спрямовувати їх вістря радили тільки за межі нашої країни. Там, у капіталістичному таборі, шукайте об'єкти для сміху, для сарказму, для іронії. Кому-кому, а сатиричній літературі «безконфліктники» завдали найбільшої шкоди.

Партія, громадськість розбили «теорію» безконфліктності. Від неї осталася тільки сумна згадка.

Тепер, як ніколи раніше, перед сатирою відкрито у нас величезні можливості для справжнього розквіту, для ідейно-художнього вдосконалення. Справа тепер виключно за творцями сатири.

Кажуть, що тільки гречана каша сама себе хвалить. Але слід віддати належне нашим сатирикам — за останні роки вони збагатили сучасну українську сатиру, гумор багатьма талановитими творами, які проклали собі дорогу до умів і сердець найширших читацьких верств, які допомагають радянським людям викривати і викорінювати з життя, з побуту все наосне, шкідливе, нездорове, міпанське.

Серед цих творів значне місце посідають сатиричні поезії Сергія Воскресенка. Тільки за післявоєнні роки видано десяток його книг. Це говорить про те, що

сатирик наш дуже плідний, що він справді, «що називається тепер оце «саме враз», так би мовити, «у формі». Але діло не тільки в кількісних показниках.

Сергій Воскресенко у своїй творчості завжди пам'ятає, що сатира — це мистецтво пильності. Той, хто не усвідомив цієї істини, ніколи не стане справжнім сатириком. А Воскресенко усвідомив її глибоко, якщо так можна висловитись, усвідомив органічно. Це допомогло поетові добре відточити свій сатиричний зір, це дало йому гостре світосприймання. Він уміє не тільки бачити об'єкти, проти яких слід боротися з усією сатиричною пристрасстю, він добре бачить «мімікрію» цих об'єктів, їх видозміну, їх уміння фарбуватися в захисний колір. Це надає його сатирі бойового гарту, гостроти, злободенності, високого ідейно-художнього звучання.

Один приклад. Ще й досі деякі письменники, маючи тип бюрократа (бюрократи і бюрократизм — це найбільше наше зло, і правильно роблять сатирики й гумористи, що не обходять його своєю увагою), мають отакенну страшну тумбу в рогових окулярах, яка навіть не вміє по-людському розмовляти, а тільки рикає по-лев'ячому: «Прийому нема!», «Без доклада не заходити!», «Відмовити!», «Не впускати!»

Ой, як це далеко від сучасної дійсності! Не ті часи, не той тепер бюрократ пішов. Такі бюрократи зникли ще в 30-х роках. Бюрократ змінив шкуру, перебудувався. Сучасний бюрократ строго дотримується годин і правил прийому, з відвідувачами він чемний, добрий і навіть люб'язний. Ви не встигнете переступити поріг його кабінету, а він уже встає з-за столу, іде вам назустріч, тисне вашу руку й неодмінно попросить сісти. А далі, мов рідний батько, пильно вислухає вашу скаргу чи просьбу, а коли почує, що хтось скривдив вас, — страшенно обуриться, заспокоїть, запевнить,

що все владнає, на прощання знову потисне вам руку і... забуде про вас, як тільки ви зачинете за собою двері. Тип саме такого сьогоднішнього бюрократа ми бачимо в творах С. Воскресенка:

Ах, чоловік! А що вже чулий...
Годину слухає й не дише.
— Згадайте, може, щось забули? —
Спита і все в блокнот запише.

Він руку щиро вам потисне,
Всіх благ позичить на дорогу,
Під ліктик візьме ненавмисне
І проведе аж до порога.

За вас — так, так! — він битись буде,
Хай начуваються тетері!..
І все, що обіцяв, забуде,
За вами зачинивши двері.

(«Обіцяльник»)

Не знаю, з кого конкретно писався цей «портрет», але думаю, що написаний він дуже точно, думаю, що в ньому правильно схоплено найхарактерніші риси оригіналу. На підтвердження своєї думки наведу ще один приклад.

У Києві, на Червоноармійській вулиці, стоїть старий-престарий будинок. Усі, кому належало знати, знали, що цей будинок давно вимагає капітального ремонту. Знали в міській і районній Радах, знали в районному житлоуправлінні і скрізь погоджувались, не відмовлялися, скрізь твердили:

— Так, будинок по Червоноармійській справді вимагає капремонту.

— Так, без капремонту в ньому жити не можна!

— Так, ремонтувати слід негайно!

Здавалося б, чого ж ще більше? Проте мешканцям цього злощасного будинку довелося чотири роки оббивати пороги міськради, райради, житлового управління, просити, скаржитись, переконувати. Гадаєте, їх не при-

ймали, не вислуховували, не записували в блокноти їх просьб, думаєте, їм відмовляли? Нічого подібного. І в міськвиконкомі, і в райраді, і в житлоуправлінні люб'язно обіцяли, що питання про ремонт ось-ось буде вирішене кардинальним чином, і одразу забували про свої обіцянки, як про торішний сніг.

Так відходили в Лету місяці, а ремонтом і не пахло.

— Як, досі не почали ремонту? Це неподобство! — щиро обурювалися обіцяльники з міськради.

— Та не може цього бути! — дивувався начальник райжитлоуправління.

— Хто б міг подумати? Ай-яй-я! — печалився начальник ремонтної контори.

Заклекотав гнів на цей раз і в серці голови райради. Були покликані у свідки всі небесні сили, що далі голова не потерпить такої тяганини, що цього разу його караюча десниця не знатиме пощади до закорстенілих бюрократів з житлоуправління і ремонтної контори.

— Я їм задам такого перцю, що до нових віників пам'ятатимуть! А за місяць, дорогі мої виборці, житимете у відремонтованих квартирах, — запевняв голова.

Минув не один місяць ще й після того, як голова райради «задав» своїм підлеглим перцю, а в квартирах обвалили тільки стару штукатурку і перекрили дах. Дальше діло не посунулося...

Ось які вони, нинішні бюрократи!

Сергій Воскресенко у своїх поемах, віршованих памфлетах, гуморесках, у сатирах-мініатюрах створив яскраву галерею сатиричних образів і типів. Його сатира на бюрократів, людей «з подвійним дном», халуг, міщан, ханж, перестраховальників, самодурів, пошляків — войовнича, гнівна і нещадна. Дехто з критиків, посилаючись на те, що сатира перш за все має бути «изящной», говорив, що в творах поета занадто

вже багато «грубої» злості і ненависті. Це звучало як докір, хоч для докорів тут немає ніяких підстав. Хіба можна говорити про зло без сатиричної злості, без гніву, без полемічного темпераменту? В. Г. Белінський казав, що «под сатирой надо разуметь не невинное зубоскальство веселых остроумцев, а громаы негодования, прозу духа, оскорбленного позором».

Більше, значно більше маємо підстав докоряти нашим сатирикам і гумористам за те, що в багатьох їхніх творах не відчувається ненависті і гніву проти потворних явищ, проти фальшивих, лихих людей, не відчувається «громов негодования» і «грозы духа, оскорбленного позором».

Я не попіршу проти правди, коли скажу, що в нашому сатиричному арсеналі є чимало прозових, драматичних і поетичних речей, що дуже «змажують» на соєву ковбасу — ні запаху, ні гостроті вони не мають і, розуміється, не допомагають створювати атмосферу морального бойкоту навколо всього ворожого, віджилого, не виховують у читачів почуття ненависті і непримиренності до всіх і всіляких проявів ворожої нам моралі. А висока місія радянської сатири полягає перш за все в тому, щоб виховувати ці благородні почуття, ці дорогоцінні якості. Це її основна заповідь!

Сергій Воскресенко зарекомендував себе в нашій літературі визначним майстром політичної сатири. Наш поет-сатирик у своїх політичних памфлетах не знає ніяких «цирліхів-манірліхів», з своєї народної лексики він уміє вибирати для ворогів слова безжалісні, пекучі й жалючі...

Воскресенкова сатира на українських буржуазних націоналістів, гітлерівців, на паліїв війни, колонізаторів (це насамперед «Гетьманська булава з американської гуми», «Правда про фашистську біду», «Листи до президента») з повним правом може бути віднесена

до числа кращих творів, написаних українськими радянськими письменниками в цьому жанрі. Вона сповнена високого сатиричного пафосу, народна за духом, колоритом, за звучанням, вона бойова і наступальна.

Довго їх дресировали
Ліси пруські генерали,
Потім їх ще обтесав
Власноручно Гімmlер сам.
Обшліфовував до того,
Що вони один на 'дного
Стали, зрештою, похожі,
Як стовпи у загорожі.
Потім кинув їм ножа
І гарикнув:

— Ну, гуджа!

Так просто, небагатослівно, але дуже влучно і вбивчо характеризує Сергій Воскресенко у фейлетоні «Чухраїнці» один із політичних етапів у біографії людей без батьківщини, українських націоналістів, що дременули на «чужій чортопхайці в задку» аж за тридев'ять земель, рятуючи свої продажні шкури від справедливої карі. Ну, а там, як і слід було чекати:

Їх нові пани шанують,
Ребра, зуби ремонтують,
Гулі зводять на синці,—
Масажують їм рубці.
Чухраїнці в англосаксів
Йдуть по гімmlерівській таксі...

Творчий доробок Сергія Воскресенка великий, і важко в короткому нарисі зупинитися хоча б на найзначніших його творах. Але хочеться бодай коротко сказати про «Листи до президента» — політичний памфлет, написаний автором у той час, коли в Сполучених Штатах президентствував печальної пам'яті Гаррі Трумен і коли американські гарматні королі особливо шалено розмахували кулаками.

«Листи до президента» Сергій Воскрекасенко написав від імені колгоспників артїлі «Прогрес» — Юхима Самуся, Тронька Панаса та Оникія Колеса. І Самусь, і Тронько, і Колеса — це роботящі люди, які знають ціну мирові, бо вони проливали за нього кров на фронтах Вітчизняної війни, боролися за нього і вибороли його дуже дорогою ціною. Троє друзів-колгоспників віддають усі свої сили мирному будівництву, вирощують високі врожаї на ланах своєї артїлі, випаляють цеглу і черепицю, зводять світлі, затишні будинки для колгоспників. Але колгоспники з «Прогресу» уважно стежать за подіями в міжнародному політичному житті і по-своєму сприймають войовничі базікання заморського президента.

Не сходьте даром паром...
Недаром крутиться Земля,
І ми живем недаром...
Загине всякий, хто до нас
Поткнеться, як агресор,—
В цім заповняємо ми вас,
Колгоспники з «Прогреса»:
Юхим Самусь, Тронько Панас
Та Оникій Колеса.

Одного разу поет виступав з читанням «Листів до президента» перед читачами західних областей України, і коли він продекламував ці рядки — в залі з усіх боків пролунали голоси: «Підпишіть і мене!», «І мене підпишіть!»

Сатирик пережив тоді хвилини великої творчої радості. Приємно усвідомлювати, що твої думи, почуття ідуть на одній хвилі з думами і почуттями людей, що тобі пощастило написати художній твір, який може викликати таку реакцію.

Багато-багато творчих йому успіхів, сильного променистого сміху. Ні пуху йому, ні пера!

НАШ ФІНСЬКИЙ ПОБРАТИМ

Ми сиділи в кабінеті редактора журналу «Крокодил» Мануїла Семенова, пили каву, курили і з великим інтересом слухали розповідь хазяїна кабінету про те, як він, будучи гостем монгольських журналістів, ловив у тамтешніх водоймах рибу і як йому фантастично щастило на тайменя. Таймень, хай буде вам відомо, — це королівська риба, довжина якої досягає двох метрів, а важить щось із 80 кілограмів. За своїми смаковими якостями таймень стоїть вище навіть од райдужної форелі. От яка це риба!

Над Москвою стояла дзвінка липнева спека, і кожен з нас вважав би найбільшою благодаттю сидіти зараз на березі тихого прохолодного озера й ловити казкових тайменів. Але смію думати, що ніхто з нас сьогодні не залишив би цього «крокодилського» кабінету, коли б навіть випала реальна можливість перенестися з нього до берегів прохолодних монгольських озер і рік.

Сьогодні тут відбудеться зустріч з нашим фінським побратимом, всесвітньовідомим сатириком і гумористом Мартті Ларні. Вчора він прилетів із Хельсінкі до Москви, й редакція «Крокодила» запросила його до себе в гості. О другій годині дня має приїхати.

Перше моє знайомство з творчістю Мартті Ларні відбулося чотирнадцять років тому, коли видавництво «Иностранная литература» видало російською мовою

його роман «Четвертий хребець, або Шахрай мимоволі». Скажу чесно: мене потряс цей твір яскравістю сатиричного таланту автора, фейерверком тонких деталей, гіпербол і карикатур і разом з тим глибокою реалістичністю. Завжди, коли я перечитую знаменитого Шолом-Алейхема, то мимоволі думаю: боже мій, а який же він, мабуть, сильніший в оригіналі. Така думка виникла й під час читання «Четвертого хребця». Повірте мені, що я зовсім не збираюся пред'являти якись претензії до перекладу книжки. Я не збираюся також нав'язувати свої думки іншим, але мені здається, що навіть найталановитіший переклад ніколи не зрівняється з талановитим оригіналом, як найкраща копія репінських «Бурлаків» не замінить оригіналу великого живописця.

Ларні виявився напрочуд пунктуальним. Рівно о другій годині дня він зайшов до кабінету М. Семенова. Вище середнього росту, по-спортивному підтягнутий і радісно усміхнений. Чесно кажучи, ця весела усмішка мене найбільше вразила. Стільки читано, стільки чувано про фінську похмурість, мовчазність і навіть холодність, а тут бачиш живе спростування цього закоренілого міфу.

Добрий потиск руки, високе чоло, розумні очі, що випромінюють з-під окулярів симпатичну лукавинку,— все це одразу настроює на відвертість, на довірливу і дружню співбесіду.

Ларні був чи не найактивнішим і найдотепнішим учасником розмови. Він дуже темпераментно говорив про роль літератури в боротьбі за мир, за взаємоповагу й дружбу народів. «Література, я маю на увазі літературу з великої літери,— підкреслював Ларні,— вчить людей добру, гуманності, добропорядності. Я голосую за те, щоб радянську літературу видавали у моїй країні, а фінську літературу — у вашій країні».

Сатира, гумор Мартті Ларні є Літературою з великої літери. У нього сильне і точне бачення світу. Він пройшов такі житейські університети, які випадали на долю небагатьом творцям. А ці університети, як засвідчує досвід Максима Горького, є найкращим помічником таланту.

Мартті Ларні народився у 1909 році в маленькому селі Пакіла, губернії Хяма, де, за його жартом, люди справді небалакучі й схильні потеревенити лише в двох місцях: в лазні та в шинку. Але й там вони обмежуються кількома словами: «Піддай пари!» або «Налий ще!» У домі, в якому народився Ларні, розкіш була, за його ж таки жартом, великою розкішшю, зате нужда та злидні мали тут постійну прописку. Жилося несолодко, і йому ще в дитинстві довелось найматися пастушком, бути хлопчиком на побігеньках, чорноробом, щоб якимось заробити собі на життя і навчання. Ларні найбільше любив історико-філологічні й політичні науки. Це дало йому змогу стати потім народним учителем. А пізніше він став журналістом. Журналістиці Ларні віддав більше тридцяти років свого життя. Власне, журналістика й зробила його письменником. Літературну діяльність Мартті Ларні почав з поезії. У 1934 році вийшла перша книга його віршів.

Через три роки він опублікував свій перший прозовий твір — повість «Безодня», яка засвідчила, що у фінську літературу прийшов талановитий, оригінальний і чесний письменник.

Потім на полицях книжкових магазинів Фінляндії (і не лише Фінляндії) з'явилися книги: «Село добрих людей», «Світ двох», «Руки матері», «Недалеко від гріха», «Небо спустилося на землю», «Чорна Венера», «Міннесота в огні», «Шановні бідняки», «Про це помовчуйте», «Фінська кішка в мінорі», «Неймовірне щастя» та інші.

Але найбільшу, може, навіть світову популярність зажили його сатиричні романи «Четвертий хребець» і «Прекрасна свинарка».

У нашого фінського друга є щось од мужицького характеру. Він не повірить, поки не помацає. Крім глибокого знання життя, Мартті Ларні відзначається глибоким вивченням деталей і нюансів того матеріалу, соціальну суть котрого, дух котрого він хоче донести до розуму й серця читача. Спочатку він розгляне його, як казав Остап Вишня, і «отцедова» і «оттедова», і з усіх-усіх боків і площин, аж тоді вже береться за перо. Очевидно, це і є тим залізним законом художньої творчості, без суворого дотримання якого не можна розраховувати на успіх у будь-якому жанрі мистецтва.

Перед тим, як написати роман-памфлет «Четвертий хребець», Ларні від 1951 по 1954 рік постійно жив у Сполучених Штатах Америки, редагуючи там фінську профспілкову газету «Синдикат». Він дуже уважно, прискіпливо вивчав тамтешню дійсність, однак у романі ми не бачимо цілої картини американського способу життя. Сатирик показав лише «шматки» цього життя. Але як показав! У цих «шматках», ніби на долоні, бачиш всеньке дно капіталістичного світу з усіма його потворствами й жахами.

Епіграфом до свого роману Мартті Ларні поставив слова відомого сатирика Джерома К. Джерома: «Друже мій! Друже мій! Не намагайся вірогідно змалювати нас! Краще говори перебільшуючи». Справді, письменник змальовує нрави Америки наших днів сатиричними засобами, він щедро користується прийомами гіперболи й карикатури, але робить це так художньо, так ювелірно, що читач не відчуває цього перебільшення. Навпаки, роман від цього тільки виграв і саме завдяки цьому широко розійшовся по всьому світу, став класикою фінської літератури.

Ми знаємо Мартті Ларні не тільки як видатного фінського літератора. Ми знаємо його ще й як енергійного громадського й політичного діяча, як пристрасного й переконаного поборника миру, дружби й співробітництва між народами, як щирого друга Радянського Союзу.

Треба сказати, що Мартті Ларні послідовно відстоює ідею взаємозбагачення національних мистецтв, взаємообміну кращими його здобутками. У своєму листі «Українським друзям про Фінляндію та фіннів», що був надрукований у восьмому номері журналу «Всесвіт» (1973 р.), Мартті Ларні, зокрема, пише:

...«Нам, хоч і на сором, а треба визнати, що ми вкрай погано знаємо українську літературу, яка посідає почесне місце в світовому мистецтві. Фінські літературознавці часто говорять про творчість Шевченка, Вовчка, Мирного і Франка, але, приміром, Рильського, Гончара, Корнійчука, Ваяна, Сосюру, Малишка знають лише на ім'я. Щоб зарадити справі, пропоную швидше братися до перекладу української літератури на фінську мову й одночасно фінської літератури — на українську. Стежте, консули, щоб слова перетворилися на діла!

За допомогою писаного і друкованого слова народи вчитимуться краще пізнавати один одного, знайомитимуться з національними традиціями та культурними надбаннями, і коли на додачу до друкованого виступу випадає можливість потиснути руку і навіть покласти поцілунок на щоку, зникають вигадані перешкоди й сухі протоколи. Я справді надзвичайно радий, що «повільні, небагатослівні і забіякуваті» фінни встановили постійні й довірчі дружні зв'язки з Україною, одним із членів братерської сім'ї радянських республік, яка безкорисливо прагне побудувати для майбутніх поколінь тривалий мир».

Отакий він, Мартті Ларні — сатирик, гуморист, громадський і політичний діяч, наш друг і симпатик.

А написав я про нього не тому, що завжди по-доброму заздрю його сатиричному талантові і його працездатності, а передовсім тому, що видавництво художньої літератури «Дніпро» випустило у світ першу збірку його творів українською мовою.

Прочитайте — не пошкодуєте! За це ручаюся...

САМОКРИТИКА

Якийсь мудрець сказав колись:

— Якщо об твою голову ненароком удариться книжка і в ту мить пролунає звук, дуже схожий на удар молотка об порожній казан,— не поспішай винити в тому книжку.

Точно сказано!

Образно сказано! .

Але бувають у наш час ситуації, коли винуватити доводиться книжки і тільки книжки. У цьому самокритичному слові я і говоритиму про них. Так, я говоритиму саме про наші з вами книжки, браття гумористи. Говоритиму одверто, різатиму правду-матінку в очі й не ламатиму шапки навіть перед забронзовілими авторитетами, котрі вважають себе Гоголями, Гащеками, Марк Твенами й не менше.

Що ж, коли дивитися самокритично, у нас вималюється?

А вималюється у нас невесела картина.

Видаємо ми друкованої продукції багато. По «валу» цифра в нас більш ніж справна. І з цього приводу в середовищі нашого брата хвальби — повні торби. Ми часто хвалимось кількістю виданих і перевиданих книжок з таким апломбом, як малі діти хваляться часом кількістю іграшок.

— А я вже маю 8 книг. Ага!

— А я — 10. Ага!

— А я — 17. Ага!

— А в мене їх більше 30. Ага!

А я вас питаю: хіба суть у тім, скільки ми пишемо? Категоричне ні! Книжки писати — це не каструлі клепати.

Суть у тім, як ми пишемо.

А пишемо, як комар дише!

Пишемо не смішно!

Пишемо нудно!

У співучій білоруській мові є такий дотепний вираз: «Пяро нарипела». Чи не здається вам, браття гумористи, що ця чарка і до нас п'ється? Нарипіли наші пера таких сурогатів, що читач сміється уже не од наших творів — він сміється з наших творів. Неприємний парадокс, але од правди не втечеш.

Я відчуваю, браття гумористи, що в душах ваших уже клубочаться чорні грозові хмари, що ось-ось ударить грім по моїй голові.

— Це демагогія! Це самоочорнителство! — крикнете ви.

— Ти видавай аргументи!

— Ти факти наводь!

Не гарячкуйте, браття гумористи! Будуть аргументи, будуть вам і факти. Будуть, будьте певні.

Я люблю час од часу зазирнути у своє щасливе майбуття і з цією метою у вільну годину виходжу на прогулянку в парк, що навпроти нашого університету. Під його зеленими шатами зрання допізна вирує стихія «дітей сонця» — київських пенсіонерів. Тут точиться несамоविта різня в «козла» і «підкидного». Тут реально відчуваєш високу напругу математичної думки в облісілих головах, що натхненно схилилися над шаховими дошками. Тут точаться дискусії і полемічні баталії з усіх аспектів політики, економіки, літератури, мистецтва. Тут гойдається колиска всіх найсвіжіших новин. Тут у мене й завелося широке

знайомство з найколеритнішими представниками цієї пенсійної Вандеї. Тут у мене зав'язалася щира дружба з пенсіонером Кирилом Опанасовичем Дудкою.

Майте на увазі: Кирило Опанасович не належить до категорії тих людей на заслуженому відпочинку, котрі піддають хулі все нинішнє й возносять до небес все те, що було при них. Кирило Опанасович не такий. Це розумна, добра й страшенно симпатична людина. Од нього не почуєш: «Хіба тепер глина? От при нас була глина!»

Минулої суботи ми прогулювалися з Кирилом Опанасовичем алеями парку, гомоніли про се, про те, а потім мова зайшла про літературу. Літературу він любить, уболіває за неї.

— А що новенького написали наші сміхотворці? — цікавиться Кирило Опанасович.

— Та дещо написали, — кажу. — Пишемо, смішимо — даремно хліба не їмо.

— Смішіть, хлопці, смішіть. Ваш гумор дуже помагає вихованню підростаючого покоління. На своєму онукові бачу. Знаєте, не засне, бісеня, поки не почитаю йому що-небудь із сучасного гумору. Прочитаю якусь гумореску чи баєчку — воно й замовкає, як мишеня. І спить, уявить собі, цілу ніч, наче маку об'їлося. Та й по всякому злу ваша творчість б'є в саме «яблучко». Боятися вашого сміху всякі пройди, як чорт ладану. Розкажу вам одну цікаву історію. Недавно товариський суд при нашому домоуправлінні судив одного пожилця Пилипа Кузьку. Дармоїд, скажу я вам, — проби ніде ставити. Хуліганить, п'є, б'є дружину, дітей мордує. А скрізь видає себе за поеталірика. Ну, й витягли субчика на суд громадськості. Одні пропонують: порушити проти нього кримінальну справу й хай ним далі прокуратура опікується. Уявіть собі — і вухом не повів, ще й посміхається іронічно.

Інші кажуть — є пропозиція звернутися до органів міліції, щоб його взагалі витурили з Києва. Уявіть собі — нахалюра нуль уваги! Хтось гука: «Послати його на примусове лікування. Реакція та сама. Аж тут піднімається член товариського суду, артист естради на пенсії Альберт Хнюпавка, і вносить свою пропозицію.

— Доволі, — каже, — з ним цяцькатись. Надоїло. Я обома руками голосую за примусове лікування. Але цього йому буде замало. Давайте приймемо рішення, щоб під час одсидки в «малиновому хазяйстві», де його будуть од алкоголю лікувати, та примушували Кузьку по годин вісім щоденно читати сучасний гумор.

І уявіть собі, аж тут «лірик» заревів:

— За що ж мені така кара, громадяни судді? Я ж пропаду!

Розповідав Кирило Опанасович ці історії з усмішкою, а почував я себе так, наче з мене стягли штани й посадили на розпечену сковороду. «Оце, — думаю, — аргументи, оце атестація нашого сміхотворства!»

Але я ще не витяг на світ божий найвагомішого аргументу. Всі ви знаєте — споконвіку люди кажуть: «Ой, лопну од сміху!», «Ой, не сміши, бо вмру!» А пригадайте слова з відомої народної пісні:

Як почала крупи дерти,
Можна було з сміху вмрети!

А що показує практика життя? А показує вона, що існує тільки два варіанти смерті. Або: «Помер після тяжкої тривалої хвороби», або: «Раптово помер». А ви покажіть мені хоч один некролог, який починався б так: «З великим сумом сповіщаємо, що на вечорі гумору, під час виступу письменника Паші Веселого, в розквіті фізичних і творчих сил помер од гомеричного реготу наш дорогий товариш ім'ярек!»

От ви мені тепер скажіть, браття гумористи, які ж ми після цього сміхотворці?

Тож давайте одверто самокритикуватися. Тільки самокритика допоможе нам удосконалити нашу недосконалість. Тільки вона єдина допоможе нам наблизити той омріяний час, коли біля палаців культури, клубів, лекційних залів під час наших виступів обов'язково чергуватимуть довгі-довгі валки машин швидкої допомоги.

Той час, браття гумористи, коли ми будемо хвалитися не кількістю виданих і перевиданих книг, а кількістю читачів, померлих од сміху.

— А від моїх творів померло вже 150 читачів. Ага!

— А від моїх — 270. Ага!

— А в мене їх — уже ціле кладовище. Ага!

Пам'ятайте: читач з нетерпінням жде од нас таких творів, і ми зобов'язані написати їх.

ЯК ПИСАТИ ЛІТЕРАТУРНІ РЕЦЕНЗІЇ

Поради критикам-початківцям

Не святі горшки ліплять, не святі й літературні рецензії пишуть. Я думаю, що горшки навіть важче ліпити, ніж рецензії писати, бо чим ви поясните той відомий факт, що гончарів у нас стає все менше й менше, а рецензентів, навпаки, все більше й більше.

Рецензії пишуться просто. Ви берете новий твір письменника, перегортаєте його, як є на те час, а далі вже беретеся за папір та ручку.

Нижче подаю три зразки літрецензій.

Зразок № 1

Повість «Любисток» письменника А.

У своїй новій повісті письменник зображує.

У своїй новій повісті письменник відображує.

У своїй новій повісті письменник широко показує.

Зразок № 2

Нові новели письменника Б.

У своїх нових новелах письменник Б. точно зображує.

У своїх нових новелах письменник Б. широко відображує.

У своїх нових новелах письменник Б. по-новому показує.

Зразок № 3

«Троянди і сніг» — нова збірка поезій молодого поета В.

Молодий поет В. у своїх нових поезіях по-новому зображує.

Молодий поет В. у своїх нових поезіях талановито відображує.

Молодий поет В. у своїх нових поезіях глибоко показує.

* * *

Я міг би подати кілька зразків і негативних рецензій. Вони теж пишуться дуже просто. От, наприклад. Ви берете той самий «Любисток» і пишете.

ЧОРТОПОЛОХ ЧИ «ЛЮБИСТОК»?

Про нову так звану повість письменника А.

У своїй новій сумнівній повісті письменник А. ошельмує.

У своїй новій порочній повісті письменник А. обпльовує.

У своїй новій безвідповідальній повісті письменник А. спотворює.

Але від негативних рецензій всіляко утримуйтесь. Принаймні на перших порах. Пам'ятайте стару як світ мудрість, що краще мати сто друзів, ніж одного ворога. Пишіть позитивні рецензії. Пишіть і не слухайте, коли вам хтось із читачів закине: «Стривай, стривай, дорогуша! А де ж ті письменники знаходять час для художньої творчості, якщо вони те тільки й роблять, що «зображують», «відображують» та «показують?» Не звертайте на це уваги. Так пишуть навіть

маститі деякі критики. В такій манері написані цілі розділи навіть історії нашої літератури.

І ще одна суттєва порада. Колись знаменитий В. Курочкін написав свій славнозвісний «Дружеский совет», у якому є такі рядки:

Свежим воздухом дыши
Без особенных претензий;
Если глуп — так не пиши,
А особенно рецензий.

Поет хотів, очевидно, допекти комусь із своїх рецензентів, а над тим і не подумав, що необережна його «хохма» може наштовхнути молоду та ще вразливу людину на зайві роздуми, посяяти шкідливу зневіру, а то й зовсім одштовхнути від літературного поприща, що є зовсім не бажаним.

Не вагайтеся і не сумнівайтесь! Інакше рецензента з вас не витанцюється.

За пера, хлопці!

Я БЕРУ ІНТЕРВ'Ю У САМОГО СЕБЕ

Про всесвітньовідомих габровців, а тим паче про Габровські фестивалі, писати нудно категорично забороняється. Це ясно, як двічі по два — чотири. Це по-перше. А по-друге, про габровців і традиційні Габровські фестивалі написано дуже багато не тільки в самій Болгарії, але й за її межами, не кажучи вже про Україну. Тому я вирішив знайти зовсім нову, оригінальну форму викладу своїх власних спостережень і вражень, винесених з сьогорічного Габровського фестивалю.

І я, здається, можу сміливо крикнути: «Еврика!» Я знайшов цю форму. Я буду брати інтерв'ю у самого себе.

Самоінтерв'ю — це щось схоже на прогресивне й модне тепер у нас самообслуговування. Я сам себе запитую і сам відповідаю на свої запитання. Я чомусь переконаний, що така манера фейлетону розсмішить читачів «Перця». А кого не розсмішить, то хай той не читає. Переживати я не буду. У таких випадках я завжди беру приклад з моєї двоюрідної тьоті Моті.

— Я знаю, — частенько говорить моя тітонька, — що бог причепив мені тричі некрасиву мордоплюху. Але я не переживаю, бо я оптимістка. А кому не подобається моя фотокарточка, хай при зустрічі переходить на другий бік вулиці.

Отак і я. Не подобається — не читай, одвернися!
Отже, з а п и т а н н я п е р ш е.

— Скажіть, товаришу Маківчук, ви вперше були на Габровському фестивалі?

Відповідь. Вперше, і дуже шкодую, що не втре-те або хоча б вдруге.

Запитання друге. Судячи з вашої відпові-ді, Габровський фестиваль справив на вас приємне враження. Так я вас зрозумів?

Відповідь. Не зовсім так. Габровський фести-валь справив на мене колосальне враження!

Запитання третє. А коли говорити конкрет-ніше?

Відповідь. Габровський фестиваль приголом-шив мене!

Запитання четверте. А коли говорити ще конкретніше?

Відповідь. Габровський фестиваль полонив ме-не. Так, так, я не перебільшую — полонив. Я багато читав про Габровські фестивалі, багато чув про них, але те, що я побачив, не йде ні в яке порівняння з читаним і чуваним.

Правильно ж хтось сказав: краще один раз поба-чити, ніж сто разів почути. Так, товаришу Маківчук, читати, слухати про Габровський фестиваль і не бачити його — це однаково, що їсти яечню без яець. У цьому переконує мене мій власний досвід. Повірте, що до поїздки у славнозвісне місто Габрово моя уява навіть про самих габровців була якась однобока. По-перше, я вважав, що сміх — це основне заняття габровців, що вони те тільки й роблять, що сміються. Проки-нулись вранці, поснідають добре під сливову, поп'ють кави по-турецькому і давай реготати. Регочеться ста-ре й мале. А коли хтось захандрить і не хоче сміятися, то його починають лоскотати, і тоді він теж починає реготати, мов навіжений. Потім пару годин посплять, а потім повстають, гарненько пообідають під сливову

і знову регочуть, хапаючись за животи. Потім знову посплять пару годин, повечеряють гарненько під грайливе шуменське пиво і знову регочуться до пізньої ночі. А все інше робить за них дядечко. Буде заводи й фабрики дядечко. Оре і сіє дядечко. Питаннями культурного будівництва опікується теж дядечко.

Що ж я побачив, приїхавши до Габрова?

Побачив я, що габровці ідуть у перших лавах будівників нового чудового життя в Народній Болгарії. Вони невтомні і натхненні трудівники. Та й до того ж веселі трудівники. Вони краще за всіх зають, що соціалізму не можна будувати з кислотою. Вони краще за всіх знають, що гарний настрій і соціалізм — це рідні брати. Сміх їм творити і жити помагає. В цьому невичерпна сила габровців, дай їм боже здоров'ячка!

По-друге, я був глибоко переконаний, що габровці дуже скупі, що габровець — то болгарський різновид бальзаківського Гобсека.

Але то уже — не мій гріх, то вина самих габровських «шегі» (анекдотів), яких я за свій вік перечитав таки чималенько.

Признаюся вам, товаришу Маківчук, одверто, що, вибираючись у Габрово на фестиваль, ми прихопили з собою солідного «сидора», в який упхали чотири кіло копченої ковбаси і три кіло сала, тому що зі сміху не завжди можна померти, а з «голодухи» завжди припухнути можна.

Що ж виявилось насправді?

Виявилось, що габровці вельми щедрі, вельми гостинні люди. Спасибі габровцям за все! Велике спасибі також всесвітньовідомим безхвостим габровським котам за те, що вони виручали нас, з апетитом упоравшись із усією нашою провізією, і нам не довелося везти свого «сидора» до Києва.

З а п и т а н н я п' я т е. Що ви ще можете сказати про Габровський фестиваль?

В і д п о в і д ь. З доброю заздрістю можу ще сказати, що габровці уміють показувати свої фестивалі тому, що мають що показувати.

Вечірні вулиці Габрова в дні фестивалю були вщерть заповнені яскравими, мальовничими колонами габровців. Вони на ходу, з професійним артистизмом розігрували дотепні сценки, колочі інтермедії, вони співали, вони танцювали, вони сміялися, як діти. Десятки самодіяльних оркестрів не знали перепочинку до пізньої ночі. Здавалося, що самі гори сміються і підстрибують у веселім танку.

Хотілося дивитися на цю розбурхану ріку всенародних радощів до безконечності.

І винні в цьому знову-таки самі габровці. Всі вони, починаючи з керівників округу й кінчаючи малими школярами, жили й дихали в ці дні своїм розчудесним веселим фестивалем.

За моїм глибоким переконанням, Габрово уже тепер посідає перше місце в світі по виробництву сміху на душу населення. І я не здивуюся, якщо в недалекому майбутньому прочитаю повідомлення Болгарського телеграфного агенства (БТА) про те, що ЮНЕСКО оголосила місто Габрово столицею сміху нашої планети-матінки. Ну, що ж, богові — богове, як сказано в святому письмі.

Н а к і н е ц ь, з а п и т а н н я ш о с т е, товаришу Мавківчук: що ви хотіли б сказати габровцям на прощання?

В і д п о в і д ь. До побачення, веселі, милі, добрі габровці, великого вам щастя і міцного здоров'я! До зустрічі на майбутньому фестивалі! Якщо запросите, звичайно...

ЧИ Є ТУТ РИБА?

На світанку під'їжджаємо до незнайомого придністровського озера. Якийсь ранній дідок уже пасе на березі корову. Питаємо:

— Дідусю, в цьому озері є риба?

— А де б вона мала дітися?

Просиділи над вудочками до обіду, але ні кльову, ні півкльову. Знову питаємо:

— Дідусю, чому ж воно не клює? Може, тут риби немає?

— А де б вона тут взялася!

ЛЮБОВ З ПЕРШОГО ПОГЛЯДУ

Молода прийшла з загсу. Сумна-пресумна. Вона нагадувала образ Варвари-великомучениці у найтяжчумить своїх страждань. Навіть не вірилось, що на весіллі люди можуть бути такими пригніченими.

— Чого це в тебе такий настрій, наче ти не на весіллі, а на власних похоронах? — спитала молоду подружка.

Молода важко зітхнула.

— Я не знала, що він такий лисий...

— Тю, а куди ж ти раніш дивилася?

— Коли ми зустрілися, він був у шапці...

ПРОСТІШЕ ПРОСТОГО

— Ти мені скажи, як це оте бюро прогнозів так ловго погоду вгадує? За місяць наперед вони тобі точно передбачать, де буде дощ, де буде спека, де буде холодно.

— От сказав! А ти думаєш, що в тому бюро люди газет не читають?

НАЛИЙТЕ ЩЕ Й БАБІ

Після охоти обідаємо в хаті старого сільського мисливця Омелька Пахомовича.

Ну, самі знаєте, що мисливські обіди не завжди чаєм обходяться. Після першої чарки коньяку Омелько Пахомович якось зневажливо скривився.

— Що, не смакує? — питаю.

— Та нічого напій, тільки чого він так сильно канахветами одгонить?

Після другої чарки Омелько Пахомович питає:

— А горілки у вас немає?

— Горілки, — кажу, — нема, є спирт. Вип'єте?

— А чого ж. Тільки налийте отой тонкий стакан, бо мені лікарі не совітують багато жидкості вживати.

Я дістав з рюкзака флягу й налив йому склянку ректифікату. Омелько Пахомович випив і онімів. А коли йому одпустило трохи дух, нахилився до мене позмовницькому й шепнув на вухо:

— Налийте ще й моїй бабі стакан. Може, бісовій торохтьольці хоть на годину заціпить.

ЧИ МАЄ СОВІСТЬ ЗУБИ?

— Ми часто кажемо: «Його совість гризе», «Його заїдає совість»...

Ви собі уявляєте, що було б, коли б совість справді зуби мала?

Запевняю вас, що ми давно вже поховали б багатьох своїх найближчих друзів.

МІШКІВ ХВАТИТЬ...

Розповідь молодого геолога

Пізнього осіннього вечора ми попросились до одного лісника на ночівлю.

— А де ж я вас покладу, голубчики,— сплеснула руками лісничиха,— коли вас аж п'ятеро?

— Не хвилюйтеся,— кажемо лісничисі,— ми будемо в мішках спати.

— А-а, в мішках? Ну то ще якось влаштуєтесь. Мішки в нас є. Правда, вони з-під картоплі, але ніч переспати можна.

ДИТЯЧА БЕЗПОСЕРЕДНІСТЬ

П'ятирічна Оленка вперше виїхала до своєї бабусі в село. Вперше вона побачила живого півника, живу курочку, живих гусенят.

Але найбільше сподобалась Оксанці бабусина рябля. Оксанка бігала за нею по двору, хватала її великі вуха, і коли ляха починала голосно рохкати, Оксанка заливалася дзвінким дитячим сміхом.

— Чого тобі, Оксанко, так весело? — питає бабуся.

- Ой, ваша свинка дуже смішна.
— А чого ж це вона тобі така смішна?
— А вона точно так балакає, як мій тато спить.

ПОПУЛЯРНІСТЬ

— А вас, Семене Петровичу, навіть у Вінниці знають.

— А де мене, браток, не знають? Мене, браток, скрізь знають. А що там вінничани про мене говорять доброго?

— Та всі питають: а де тепер ота балда працює?

ЦЕ ЩЕ НЕ БІДА

Не переживай, якщо ти не лишив сліду в літературі.

Це ще не біда.

Переживай, якщо ти наслідив у літературі...

Ото біда!

ОТ І ВГАДАЙ, ЯКИЙ ВІН Є

Він завжди хвалиться:

— У своєму житті я не зробив людям нічого поганого.

І ні разу не сказав, а що ж він зробив людям доброго.

СУВОРО ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ

У магазині «Цигарки — тютюн» на чільному місці, наче ікона, висить художньо оформлене попередження: «Курити суворо забороняється. Штраф — 3 карбованці».

Це однаково, що в церкві над самісіньким вітварем написати: «Бити поклони суворо забороняється. Штраф 30 свічок Варварі-великомучениці. Амінь».

Мораль: «Пужати» штрафами суворо забороняється. Це не морально!

ПРАВИЛА ХОРОШОГО ТОНУ

Він до того поважав правила хорошого тону, що навіть у себе вдома приймав ванну тільки в трусах.

БОЖИЙ ДАР І ЯЄЧНЯ

У деяких газетах і журналах останнім часом з'явилася літературна рубрика: «Книги, які ще не вийшли». Під цією рубрикою часом друкуються такі літературні вилівки, що краще було б ставити над ними рубрику в такій редакції: «Книги, які ще не вийшли і ніколи не вийдуть». По-перше, од цього виграла б література.

А по-друге, читачі знали б, що в редакціях не завжди плутають божий дар з яєчнею.

ВСУПЕРЕЧ ЛОГІЦІ

Дехто ганяється за літературною славою, як ганяється кошеня за своїм хвостом.

Якби кошенята були обізнані з логікою, вони напевно цього не робили б, бо ніхто ще не догнав власного хвоста.

ПОДАРУНОК ЧИТАЧАМ

Письменник Григорій Шамкало забрав із видавництва рукопис свого роману, що був уже прорецензований і внесений до видавничого плану на 1976 рік.

На запитання кореспондента літгазети, чим, власне, письменник пояснює цей свій крок, Григорій Шамкало коротко відповів:

— Мені просто хотілося зробити хороший подарунок читачам на честь республіканського з'їзду письменників.

Григорій Шамкало закликав колег по перу підтримати його почин.

МОЖЕ БУТИ

Один голова райвиконкому казав мені:

— Розкритикуйте в «Перці» нашу районну газету. Ну, майже зовсім не пише про вивозку гною на поля, а питання гнойового господарства в районі взагалі веде на низькому рівні.

— А чим ви це пояснюєте?

— Думаю, що редактор газети просто не зумів прищепити своїм працівникам смак до гною.
Може бути!

ГОРІЛКА НА НОГАХ ТРИМАЄ

— Що ти мені тою випивкою очі печеш? «П'єш!», «Напиваєшся!» Ну, п'ю. Ну, напиваюся! Горілка мене тільки й на ногах тримає.

ЖАЛЬ-ЖАЛЬ

Деякі наші керівники дізнаються про стан здоров'я своїх кадрів за чорною рамочкою на останній сторінці газети.

— Тю, ти диви — Петренко вмер! Ну й діла! А я збирався завтра на колегії доброго прочухана йому всипати. За перший квартал досі звіту не здав. Жаль-жаль!

СКЕПТИК

Один мій знайомий книголюб якось питає мене:

— Ви мені скажіть, чим його пояснити, що нині так мало в літературі великих письменників?

— А чому це ви так скептично на нашу літературу дійсність дивитесь? — ставлю йому контрзапитання.

— Може, я справді скептик. Але я читав майже всі літературні новинки, а от новітнього Шевченка, Франка, Мирного, Коцюбинського чи Стефаника, їй-богу, не бачу.

— Ви дуже помиляєтесь,— кажу.— Ви походите на ювілейні вечори наших сучасних літераторів та послухайте уважно ювілейні доповіді, виступи, привітання, то од вашого скепсису тільки дим піде.

Їй-богу!

АРХІПОЛІГЛОТ

— Це правда, що ви знаєте дуже багато мов?

— Ого! Я їх знаю стільки, що вже не пам'ятаю, як говорити по-грецькому, а як по-німецькому.

ЯКЕ ІХАЛО, ТАКЕ Й ЗДИБАЛО

Серед білого дня кренделяє вулицею п'яний до чортиків суб'єкт. Йому назустріч суне другий суб'єкт, теж укомплектований по саму зав'язку.

— П-прошу пардону,— звертається перший до другого.— Ви мені не скажете, що зараз на вулиці — ніч чи день?

— Не з-знаю, голубе, не з-з-знаю. Я не ту-т-тепний.

ХОДИТИ ТРЕБА

Той, що ходить, завжди може впасти. Той, що плазує, ніколи навіть не спіткнеться.

І все-таки треба ходити.

Якщо ти людина!

КОЛИ НАМ ЗА П'ЯТДЕСЯТ

— Як здоров'я?

— Та так. Гірше, як було, але краще, ніж буде.

ПОРАДА МОЛОДИМ

Коли у вас немає задишки і красивих вставних зубів,— не переживайте.

Цей недолік скороминущий.

ГОНОРИС КАУЗА

Науковий працівник інституту філософії Григорій Пательня написав фундаментальну наукову працю, у якій теоретично обгрунтував, що на світі ніхто нічого не знає.

Без захисту дисертації йому одногolosно присудили докторську ступінь.

УГАДАВ

У фойє клубу письменників стоять двоє. Один щось розповідає, енергійно жестикулюючи руками, а другий мовчки слухає.

Підходить третій, вітається з обома, але той, що енергійно жестикулював, одразу попрощався і пішов.

— На кого це Василенко брехні тут розводив? — питає третій першого.

— А чому це тобі так здалося?

— Ну, Василенка я знаю як облупленого. Він завше, коли щось бреше, то страшенно руками розмахує.

— Не знаю, не знаю.

— А все-таки про кого це він ахінею тут ніс?

— Та розхвалював твою нову повість. Запевняв, що вона написана на рівні кращих творів Хемінгуея...

З М І С Т

<i>Микола Іщенко.</i>			
На серйозному рівні . . .	5	Лист усім тим, котрі беруть. Копія: усім тим, котрі дають	122
Чудотворна Явдоха		Чудотворна Явдоха . . .	127
Свині не винні	29	Та було б, та було б не ходити...	131
«Кошмар моєї живьні» . . .	35	Закувала та сива зозуля...	134
Пророк із Святошина . . .	42	«Отелла»	137
Не було б печалі...	49	Чорт штовхнув...	142
Чи завжди щедрість — благо?	52	Лист тим товаришам, котрі соприкасаються з хімією, але забувають часом , що вона дама із мстивим характером	145
Без шпаргалки...	57	Котоферми	150
Недописаний фейлетон . . .	59	Подорож у Південно-морськ	153
Любов і параграф	65	«Жуть!»	158
Мурло	69	«Всіх болящих радість...»	160
Пам'ятник тещі	76	Жучки-заготувачі	164
Думать нада	79	Звели наклеп	167
Віддай — не хочу	83	Сам собі голова	170
Про Юхима позитивного і Юхима негативного	87	Лист деяким шановним товаришам, звини яких нидіє кооперативне будівництво	173
Цілина, 1962 рік	92		
Лист, що адресується багатьом	100		
Щоб добрі сни снилися...	103		
Неприємна історія	107		
Поцілунок з тигром	111		
Нечестивці помогли	113		
Сповідь на лавочці	118		

Люблю точні назви . . .	177
Сильний характер . . .	180
Як покінчили з порід- дам шайтана . . .	182
«Життя дається один раз...»	184
Як Пилипко за коопе- рацію постраждав . . .	188
Правильно формулюва- ти	192
Ти критикуй конкретно	193
По науці	194
Думати завжди корисно	195
Зразковий племінник .	197
За мудрим принципом	198
Молитва батька	199
Як Ольця порозумні- шала	201
«Парубки» на пляжі .	204
Досвідчена кадрa . . .	205
Як Сергійко карбован- ця шукав	206
Коньяк на зір впливає .	208
Лист до редакції	210
Не в грошах щастя . . .	211
Заповіт похмурого . . .	212
Дрібновласницькі страсті	214

Охота гірше неволі

Тепер, Гапко, і ми люди	217
Без пуху, пера... . . .	224
Юшка	229

Про нашого брата ри- балку	235
Охота гірше неволі . .	242
Як я програв два літ- ри... чорної кави . . .	246

Пікінери з чорнильними списами

Пікінери з чорнильними списами	253
Шура-бура в помийниці	263
Галас у жабуричні . . .	270
Сон рябї кобили	274
Не допоможе бабі кадило	278
Сенк'ю, панове!	283
Ой спасибі вам, файний паночку!	286
Якщо глуха недочує . .	289
Скоробрехи з Лондона .	292
Коваль коня кусе, а жа- ба ногу наставляє . . .	295

Слово — меч

Невмирущий	301
Слово — меч	329
Дзвінкий і молодий . . .	339
Ні пуху йому, ні пера	346
Наш фінський побратим	355
Самокритика	361
Як писати літературні рецензії	366
Я беру інтерв'ю у само- го себе	369

Смішинки й перчинки

Чи є тут риба? . . .	375	Божий дар і ячня . . .	379
Любов з першого погляду	375	Всупереч логіці . . .	380
Простіше простого . . .	376	Подарунок читачам . . .	380
Налийте ще й бабі . . .	376	Може бути	380
Чи має совість зуби? . . .	377	Горілка на ногах тримає	381
Мішків хватить... . . .	377	Жаль-жаль	381
Дитяча безпосередність	377	Скептик	381
Популярність	378	Архіполіглот	382
Це ще не біда	378	Яке їхало, таке й здибало	382
От і вгадай, який він є	378	Ходити треба	382
Суворо забороняється . . .	379	Коли нам за п'ятдесят	383
Правила хорошого тону	379	Порада молодим	383
		Гоноріс кауза	383
		Угадав	383

**Макивчук
Федор Юрєвич**

Штрихи к портретам

Юмор и сатира

Издательство
«Радянський письменник»
(На украинском языке)

Редактор В. Ф. Варанов.
Художники Р. С. Безп'ятов,
Г. П. Філатов.
Художній редактор
Д. О. Лукомський
Технічний редактор
О. К. Вищенко
Коректор Г. В. Плачинда

Здано на виробництво 16. IX 1976 р.
Підписано до друку 23. XII 1976 р.
Формат 70×108¹/₃₂. Папір. № 1. Фіз.
друк. арк. 12¹/₈ арк. + 1 вкл., умовн.
друк. арк. 17,06, обл.-вид. арк. 14,73.
БФ 33001. Тираж 30000. Зам. 1610.
Ціна 62 коп.

«Радянський письменник».
Київ, бульвар Лесі Українки, 20.

Львівська книжкова фабрика «Атлас» рес-
публіканського виробничого об'єднання
«Поліграфкнига» Держкомвидаву УРСР,
Львів, Зелена, 20.